

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ**

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

Монографія

Видавничий дім
«Гельветика»
2020

Автори:

Дрозд В. Г. – провідний науковий співробітник 2-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства ДНДІ МВС України, д. ю. н., доцент, с. н. с. (4.2; 4.3); **Пономаренко А. В.** – провідний науковий співробітник 1-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства ДНДІ МВС України, к. ю. н., с. н. с. (Вступ, 1.2, 3.2; у співавторстві з Бурлакою В. В. – 3.1.); **Климчук В. П.** – провідний науковий співробітник 2-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства ДНДІ МВС України (2.2; у співавторстві з Пуцкірідзе М. С., Дударцем Р. М. – 2.1); **Пуцкірідзе М. С.** – начальник Головного слідчого управління Національної поліції України, підполковник поліції, к. ю. н., заслужений юрист України (2.1 у співавторстві з Дударцем Р. М., Климчуком В. П.), **Бурлака В. В.** – начальник відділу Головного слідчого управління Національної поліції України, підполковник поліції (3.1 у співавторстві з Пономаренко А. В.); **Гаврилюк Л. В.** – старший науковий співробітник 1-го НДВ НДЛ проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства ДНДІ МВС України, к. ю. н. (1.1, 3.3); **Абламський С. Є.** – доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, к.ю.н. доцент (4.1); **Дударець Р. М.** – заступник начальника Головного слідчого управління Національної поліції України, полковник поліції (2.1 у співавторстві з Пуцкірідзе М. С., Климчуком В. П.).

Рецензенти:

Мінченко С. І. – Перший проректор з навчально-методичної та наукової роботи Національної академії прокуратури України, д. ю. н., с. н. с.

Сімонович Д. В. – начальник відділу організаційно-освітньо-наукової підготовки (докторантура та ад'юнктура) Харківського національного університету внутрішніх справ, д. ю. н., с.н.с.

*Рекомендовано до друку Вченою радою ДНДІ МВС України
(протокол № 4 від 19.06.2019)*

О-64 **Організаційно-правові засади діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України** : монографія / В. Г. Дрозд, А. В. Пономаренко, С. Є. Абламський, Л. В. Гаврилюк та ін. ; Держ. наук.-досл. ін.-т. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2020. – 352 с.

ISBN 978-966-916-921-1

У монографії вивчено та проаналізовано організаційно-правові засади діяльності слідчих підрозділів Національної поліції. Досліджено міжнародний та зарубіжний досвід правового регулювання діяльності слідчих підрозділів, механізм взаємодії слідчих з іншими органами та підрозділами Національної поліції. Розглянуто проблемні питання контролю та нагляду за діяльністю слідчих підрозділів Національної поліції. Висвітлено теоретичні та прикладні проблеми реалізації повноважень слідчими Національної поліції, на основі чого запропоновано шляхи вдосконалення чинного законодавства України. Монографія виконано зі зваженням на останні зміни до чинного законодавства станом на 1 червня 2019 р. Робота може бути корисна для науковців (працівників правоохоронних органів, зокрема слідчих підрозділів Національної поліції України), викладачів, аспірантів, студентів юридичних вищих навчальних закладів, а також для всіх, хто цікавиться проблемами організаційно-правових засад діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України.

УДК 351.741.343.2(477)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	5
РОЗДІЛ 1.	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	10
1.1. Поняття та сутність діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України	10
1.2. Функції слідчих підрозділів Національної поліції України	36
<i>Висновки до розділу 1.</i>	73
РОЗДІЛ 2.	
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ	76
2.1. Правове регулювання діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України	76
2.2. Міжнародний та зарубіжний досвід правового регулювання діяльності слідчих підрозділів	118
<i>Висновки до розділу 2.</i>	157
РОЗДІЛ 3.	
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	160
3.1. Процесуальні повноваження слідчого під час досудового розслідування	160
3.2. Правові гарантії діяльності слідчого у кримінальному провадженні	190
3.3. Механізм взаємодії слідчого з іншими органами та підрозділами Національної поліції	213
<i>Висновки до розділу 3.</i>	232

РОЗДІЛ 4.	
КОНТРОЛЬ ТА НАГЛЯД ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ	
СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ	
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	235
4.1. Відомчий контроль за діяльністю слідчих підрозділів Національної поліції України	235
4.2. Нагляд прокурора у формі процесуального керівництва під час проведення досудового розслідування	251
4.3. Судовий контроль за дотриманням прав, свобод і законних інтересів осіб у кримінальному провадженні	270
<i>Висновки до розділу 4</i>	287
ВИСНОВКИ	289
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	305

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ГУНП** – головне управління Національної поліції
- ДНДЕКЦ** – Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
- ДСНС** – Державна служба України з надзвичайних ситуацій
- ЕЗК** – електронні засоби контролю
- ЄРДР** – Єдиний реєстр досудових розслідувань
- ЄС** – Європейський Союз
- ЄСПЛ** – Європейський суд з прав людини
- ЗУ** – Закон України
- КК України** – Кримінальний кодекс України
- КМРЕ** – Комітет Міністрів Ради Європи
- КПК України** – Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р.
- КПК України 1960 р.** – Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року
- КПК УРСР** – Кримінально-процесуальний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки
- МВС** – Міністерство внутрішніх справ України
- НДЕКЦ** – науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
- НПУ** – Національна поліція України
- НСРД** – негласні слідчі (розшукові) дії
- ООН** – Організація Об'єднаних Націй
- ОРД** – оперативно-розшукова діяльність
- ОРЗ** – оперативно-розшукові заходи
- п.** – пункт
- Пленум ВССУ** – Пленум вищого спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ
- РРФСР** – Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка

РФ – Російська Федерація

СБУ – Служба безпеки України

СНД – Співдружність Незалежних Держав

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

ст. – стаття

США – Сполучені Штати Америки

ТВП – територіальні (відокремлені) підрозділи

ФРН – Федеративна Республіка Німеччина

ЦК України – Цивільний кодекс України

ч. – частина

*Благо народу – вищий закон
(Цицерон)*

*Закони марно існують для тих, хто не має
мужності і засобів захищати їх
(Т. Маколей)*

Діяльність органів досудового розслідування, зокрема слідчих підрозділів Національної поліції України (надалі – НПУ) відіграє особливу роль у забезпеченні прав та свобод громадян, оскільки від ефективності цієї діяльності залежить реальний стан захищеності цих прав/свобод від злочинних та інших протиправних посягань. М. О. Горелов, аналізуючи фактори ефективності діяльності слідчих підрозділів, виділяє правові, матеріально-технічні, соціальні та інші¹. Важливе місце серед зазначених факторів займає організаційний, який безпосередньо впливає на виконавчо-розпорядчу діяльність цих підрозділів і забезпечує якість як досудового розслідування взагалі, так і виконання завдань кримінального провадження, закріплених у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК).

Реформа кримінальної юстиції, вінцем якої став Кримінальний процесуальний кодекс України, що набрав чинності 20 листопада 2012 р., докорінно змінив правову регламентацію всього кримінального судочинства, запровадив низку нових правових дефініцій та процесуальних інститутів, кардинально змінив підходи до методів взаємодії слідчих з оперативними підрозділами та іншими уповноваженими підрозділами НПУ, що звісно, вплинуло на діяльність слідчих підрозділів НПУ (в цілому).

Проаналізувавши статистичні дані Генеральної прокуратури України, доводиться констатувати факт зростання кількості кримінальних проваджень, за якими не ухвалено рішення

¹ Горелов М.О. Організаційно-правові основи діяльності слідчих підрозділів ОВС України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Нац. аграр. ун-т. К., 2008. 19 с.

про закінчення досудового розслідування, зокрема: у 2013 р. – 332 291; у 2014 р. – 337 319; у 2015 р. – 167 963; у 2016 р. – 141 392; у 2017 р. – 335 779; у 2018 р. – 303 604². Наведена статистика є тим індикатором, котрий наочно вказує на дефекти правового регулювання досудового розслідування, що, звісно, негативно позначається на досягненні завдань кримінального провадження³. Крім того, в діяльності слідчих підрозділів НПУ існують проблеми організаційного забезпечення їх функціонування, що також негативно впливають на ефективність їх діяльності. Отже, актуальність дослідження організаційно-правових засад діяльності слідчих підрозділів НПУ знаходить свій прояв у кількох взаємопов'язаних аспектах, які висвітлюють порушену проблематику в різних площинах, що надає роботі більш комплексного характеру.

Соціальний аспект пов'язаний із пріоритетністю боротьби зі злочинністю, захисту особи й суспільства від кримінальних правопорушень, охороною прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Це вимагає перегляду усталених підходів до здійснення досудового розслідування, підвищення його якості, формування нових вимог, які мають відповідати європейським стандартам у цій сфері діяльності.

Аксіологічний аспект полягає в розумінні соціальної цінності діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України, яка з часу ухвалення чинного КПК України зазнавала істотних змін у правовому регулюванні, що зумовлює необхідність змістовного переосмислення догматичних уявлень про її поняття та сутність, перегляду функцій та повноважень, якими наділені слідчі підрозділи НПУ.

Нормативно-правовий аспект досліджуваної проблематики зумовлений необхідністю перегляду низки законодавчих положень з питань організації та правового регулювання діяльності

² Звіт Генеральної прокуратури України про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2013-2018 рр. *Генеральна прокуратура України* : [сайт]. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>. (дата звернення: 04.05.2018).

³ Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики : монографія. Одеса: Гельветика, 2018. С. 6.

слідчих підрозділів Національної поліції України, які раніше піддавалися доктринальному дослідженню, але ґрунтувалися на кримінально-процесуальному законодавстві України, що втратило чинність. Крім того виникає потреба у виявленні неузгодженостей, суперечностей і прогалин, що містяться в положеннях чинного КПК України щодо порушеної проблеми, а також розроблення на цій основі пропозицій з удосконалення кримінального процесуального законодавства України.

Правозастосовний аспект зумовлений необхідністю формування рекомендацій щодо удосконалення законодавчих та інших нормативно-правових актів щодо організаційно-правових засад діяльності слідчих підрозділів НПУ.

У презентованій монографії авторами на підставі комплексного вивчення наукового матеріалу, проведеного аналізу практики реалізації положень чинного КПК України, опрацювання матеріалів кримінальних проваджень систематизовано, акумульовано та узагальнено існуючі теоретичні і практичні проблеми, що виникають у слідчих підрозділах Національної поліції під час здійснення досудового розслідування.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

1.1. Поняття та сутність діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України

Впродовж усієї історії людства перед ним стояло питання боротьби зі злочинністю. Неабиякої актуальності воно набуло у зв'язку із появою нових форм злочинної діяльності. Людство чекає від правоохоронних органів реальних дій із забезпечення особистих, майнових та інших прав і свобод громадян. Однак виконання цієї давно назрілої вимоги не забезпечується цілеспрямованим і системним підходом до створення матеріально-технічних, науково-методичних та інших умов для докорінного перелому в боротьбі із сучасною злочинністю⁴. Це призводить до постійного пошуку нових методів і засобів щодо розкриття злочинів, здійснення досудового розслідування, створення нової системи правоохоронних органів загалом та органів досудового розслідування зокрема.

Особливу роль у боротьбі зі злочинністю відведено органам досудового розслідування, які відповідно до чинного законодавства уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності. Саме досудове розслідування має забезпечуватися слідчими як швидко, повне та неупереджене, в результаті якого кожний,

⁴ Гончаренко В. Г., Туркевич І. К. Деякі проблемні питання боротьби з організованою злочинністю в Україні. *Проблеми боротьби з корупцією організованою злочинністю та контрабандою: аналітичні розробки, пропозиції наукових і практичних працівників* : міжвідом. наук. зб. / під ред. А. І. Комарової, В. В. Медведчука, В. О. Євдокимова, В. Ф. Бойка, О. О. Крикуна. Київ, 1998. С. 95.

хто вчинив кримінальне правопорушення, притягується до відповідальності в міру своєї вини, а жоден невинуватий не буде обвинувачений або засуджений. Слідчі мають вживати заходів, щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження застосовувалася належна правова процедура (ст. 2 КПК України). Відповідно, всі ці критерії є передумовою подальшого успішного розгляду справ у суді.

Здійснити досудове розслідування кримінальних правопорушень можливо лише за допомогою відповідної діяльності. Як і будь-яка інша, слідча діяльність має свої особливості й відрізняється від решти видів людської діяльності за змістом, принципами, особливостями здійснення, завданнями та суб'єктами, які її здійснюють, суб'єктами, стосовно яких вона здійснюється, та умовами її здійснення. Слідчий перебуває на службі суспільства, оскільки його професійна діяльність спрямована на зміну умов життєдіяльності людей загалом. Результати розслідування кримінальної справи щодо одних людей орієнтовані на захист життя, свобод та інтересів інших, що є онтологічною громадською позицією, де пріоритет особистого інтересу зводиться не до особистої користі, а до підкорення загальному. Тобто слідчий має володіти кармами громадянської етики, де моральним ідеалом слугує активна громадянська позиція⁵.

Нинішня модель досудового розслідування пройшла не один етап становлення та удосконалення. Зокрема, О. Ю. Татаров виділяє п'ять основних етапів її розвитку. На думку вченого, перший етап бере свій початок з часів первіснообщинного ладу, для якого характерна наявність норм звичаєвого права східних слов'ян, які регулювали порядок здійснення кровної помсти, проведення присяги, ордалії, порядок оцінки показань свідків тощо. Другий етап пов'язаний з прийняттям Статуту кримінального судочинства 1864 року. Третій етап розвитку досудового провадження ознаменований прийняттям КПК УСРР 1922 року,

⁵ *Парасюк В. М.* Філософські аспекти процесуальної діяльності слідчого : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2009. С. 32.

за основу якого взято концепцію досудового провадження Статуту кримінального судочинства 1864 року. Четвертий етап розвитку досудового провадження пов'язаний з прийняттям Основ кримінального судочинства СРСР й союзних республік 1958 року та КПК УРСР 1960 року. Він визначив відхід від інквізиційного кримінального процесу, що сформувався в попередні роки. Останній, п'ятий, етап розвитку досудового провадження бере свій початок з 90 рр. XX століття. Декларація про державний суверенітет (1990 рік) та Акт проголошення незалежності України (1991 рік) зумовили проведення конституційної, правової та судової реформи. У 1992 році Верховною Радою України ухвалено Концепцію судово-правової реформи, де передбачалося законодавче закріплення самостійності слідчого, диференціація досудового розслідування, розмежування функцій органів досудового розслідування і органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, створення єдиного слідчого апарату тощо⁶. Але слід відмітити, що з ухваленням у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу України кардинально змінилися основні засади кримінального процесу, права та процесуальні обов'язки слідчого зазнали значних змін. Також, починаючи з 2015 року, внаслідок реформаційних процесів системи органів МВС України та створення Національної поліції України повністю оновлено законодавчу та відомчу нормативно-правову бази, якими регулюється діяльність слідчих підрозділів органів Національної поліції.

Так, Законом України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII передбачено, що в складі поліції функціонують органи досудового розслідування (п. 3 ч. 3 ст. 13), поліція відповідно до покладених на неї завдань здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності (п. 6 ч. 1 ст. 23).

Постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 затверджено Положення про Національну поліцію, де визначено

⁶ Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : монографія. Донецьк : ПРОМІНЬ, 2012. С. 55-57.

завдання й повноваження Національної поліції у різних сферах діяльності щодо реалізації державної політики із забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, громадського порядку й громадської безпеки в державі, протидії злочинності, зокрема й здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності. Цей нормативний акт серед завдань діяльності Національної поліції виокремлює й організацію роботи щодо проведення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень, виявлення причин та умов, що сприяють учиненню кримінальних правопорушень, та вжиття заходів в межах компетенції щодо їх усунення, здійснення своєчасного реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події.

Створенню системи органів досудового розслідування, правам, обов'язкам, повноваженням та статусу слідчих протягом усього періоду їх існування вченими та практиками завжди приділялася значна увага. Це питання було і залишається предметом гострих дискусій. Дослідженню проблем правового забезпечення діяльності органів досудового розслідування тією чи іншою мірою присвятили свої праці: М. І. Бажанов, О. В. Баулін, В. І. Галаган, В. Т. Гончаренко, М. А. Горелов, Ю. Грошевий, А. Я. Дубинський, В. С. Зеленецький, А. Г. Катков, П. В. Коляда, В. С. Кузьмічов, Г. К. Кожевников, В. К. Лисиченко, В. Т. Маляренко, П. П. Михайленко, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, Р. Ю. Савонюк, О. А. Солдатенко, С. М. Стахівський, О. Ю. Татаров, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, В. І. Фаринник, В. П. Шибіко, М. Є. Шумило, Л. В. Юрченко та ін.

Водночас роботи зазначених авторів присвячені переважно окремим аспектам діяльності слідчих підрозділів різних відомств, тактиці та методиці проведення досудового розслідування за різними категоріями злочинів, деяким організаційним аспектам їх діяльності. Зокрема поняття, зміст, сутність та принципи слідчої діяльності у своєму дисертаційному дослідженні розкриває А. С. Колодіна. Поняття, зміст адміністративно-

правового статусу слідчого, а також роль і місце слідчого в органах досудового розслідування України та інші аспекти адміністративно-правового статусу слідчого в Україні досліджувала О. І. Шевченко. Загальнотеоретичні питання діяльності слідчого у кримінальному провадженні, поняття і структуру правового статусу слідчого, генезу розвитку уявлень про слідчого як суб'єкта кримінального провадження та інші актуальні питання, що стосуються проблемних питань діяльності слідчого, висвітлив у своїй роботі О. О. Лисецький. Досліджено сутність та значення процесуальної самостійності слідчого у кримінальному провадженні, встановлено її зміст та межі, а також роль процесуальної самостійності слідчого у всебічному, повному й неупередженому досудовому розслідуванні у дисертації О. О. Кіпера.

Отже, наукові праці зазначених вчених стосуються різних аспектів слідчої діяльності. Аналіз же проблем законодавчого, нормативно-правового та організаційного забезпечення діяльності слідчих підрозділів органів Національної поліції наявними працями себе далеко не вичерпав, оскільки і законодавство, і практика його застосування постійно змінюються й розвиваються, що породжує нові проблеми, які потребують системного наукового дослідження питання поняття і сутності діяльності слідчих підрозділів органів Національної поліції України. У зв'язку з цим необхідно сформулювати систему понять, які пов'язані між собою і є основою для з'ясування сутності діяльності цих підрозділів.

Великий тлумачний словник сучасної української мови поняття «діяльність» визначає як застосування своєї праці до чого-небудь. Поняття «праця» трактується як дії людей у якій-небудь галузі, а «робота» – як функціонування якоїсь організації, установи і т. ін.⁷. Усі ці поняття не є тотожними та взаємозамінними, проте логічно взаємопов'язані між собою й можуть бути застосовані для характеристики будь-якого виду діяльності.

Більш розширене тлумачення поняття «діяльність» визначено в Українській Радянській Енциклопедії, де також наводяться її

⁷ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. допов. та СД) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.

складові елементи. В енциклопедії поняття «діяльність» тлумачиться як спосіб буття людини в світі, здатність її вносити в дійсність зміни. До основних моментів діяльності віднесено: суб'єкт з його потребами; мету, відповідно до якої перетворюється предмет; об'єкт, на який спрямовано діяльність; засіб реалізації мети; результат діяльності (М. О. Булатав)⁸.

Відповідно до філософського енциклопедичного словника діяльність – це форма активності, що характеризує здатність людини чи пов'язаних з нею систем бути причиною змін у бутті. Ці зміни можуть стосуватися речового та енергетичного статусу об'єктів або їх інформаційного потенціалу. Для людської діяльності характерний вибір можливостей та, відповідно, прийняття рішень⁹.

Стосовно цього необхідно зауважити, що діяльність слідчого прямо пов'язана з прийняттям ним рішень під час досудового розслідування від моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і до закриття кримінального провадження або направлення до суду обвинувального акта чи клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Усі процесуальні рішення слідчого ухвалюються у формі постанови, яка має відповідати вимогам ч. 5 ст. 110 КПК України. Хід і результати процесуальних дій слідчого фіксуються у протоколах, які виступають як засоби збирання й перевірки доказів і їх джерел, та на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії. На думку Ю. В. Манаєва, процесуальне рішення слідчого – це спрямовані на досягнення цілей кримінального процесу правозастосовні акти, які відповідають вимогам законності, обґрунтованості й справедливості, містять у собі обов'язкові для виконання власні волевиявлення

⁸ Булатав М. О. Діяльність. Українська радянська енциклопедія : електрон. версія вид. URL: <http://leksika.com.ua/12981206/ure/diyalnist> (дата звернення: 10.04.2019)

⁹ Філософський енциклопедичний словник. Словопедія : [сайт]. URL: <http://slovopedia.org.ua/104/53396/1083401.html> (дата звернення: 10.04.2019)

про виконання певних дій і висновки з правових питань, які виникають у стадіях порушення і розслідування кримінальних справ¹⁰.

Необхідно відмітити, що прийняття слідчим процесуальних рішень – це його інтелектуальна діяльність, спрямована на встановлення фактичних обставин. Усі кримінально-процесуальні рішення слідчого, які він ухвалює у кримінальному провадженні, мають відповідати вимогам КПК України. Вірною є також думка, що «будь-яке рішення, що ухвалюється слідчим, – це завжди вибір способів і засобів досягнення завдань досудового розслідування. Найважливішим елементом цього вибору є визначення необхідності проведення процесуальних, у тому числі слідчих дій з метою встановлення об'єктивної істини у кримінальному судочинстві. Процесуальні рішення породжують, змінюють або припиняють кримінально-процесуальні правовідносини. Вони є владним волевиявленням слідчого, обов'язковим для виконання всіма підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами і громадянами¹¹.

Отже, можна зробити висновок, що суть ухвалення слідчим рішення у кримінальному провадженні як складової слідчої діяльності полягає в тому, що слідчий має встановити всі обставини справи, вибрати і проаналізувати норми права з приводу доцільності й законності ухвалення певного рішення і за власним переконанням ухвалити законне рішення у справі. Процес ухвалення слідчим рішення можна поділити на такі етапи: 1) збирання й оцінювання інформації, яка є підставою ухвалення слідчим певного рішення у кримінальній справі; 2) безпосереднє аналізування наявної у слідчого інформації та вибір рішення в конкретній ситуації. Зокрема, слід зазначити що правильність

¹⁰ Манаев Ю. В. К вопросу о понятии и сущности процессуальных решений следователя: *Проблемы применения правовых норм на предварительном следствии*: сб. науч. тр. / Высш. следств. шк. Волгоград, 1982. С. 79.

¹¹ Басиста І. В. *Проблемні аспекти у визначенні процесуального статусу слідчого. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов*: матеріали міжн. наук.-прак. конф. (Київ, 4 груд. 2009 р.). Київ, 2009. С. 435.

ухваленого рішення прямо залежить від процесуального статусу слідчого, від його процесуальної самостійності та незалежності.

Необхідно відмітити, що серед вчених процесуалістів також немає єдності поглядів щодо визначення поняття слідчої діяльності. Кожний виділяє найбільш характерні на їх думку складові цього поняття. Так, В. В. Васишин робить висновок, що «слідчу діяльність слід розуміти як врегульовану нормами права діяльність слідчого, що становить систему дій та операцій, спрямовану на розслідування та розкриття злочинів, припинення злочинних дій»¹². Н. З. Рогатинська слушно зазначає, що «слідча діяльність ґрунтується на нормах кримінально-процесуального законодавства. Отже, для слідчого його робота перебуває в межах правової імперативності»¹³.

А. М. Столяренко вбачає, що «основні особливості специфіки слідчої діяльності полягають у такому:

- жорстка правова регламентація професійної діяльності й рішень, що ухвалюються;
- владний, обов'язковий характер професійних повноважень;
- екстремальний характер професійної діяльності слідчого;
- творчий, нестандартний характер професійної діяльності, розмаїття завдань, що вирішуються;
- процесуальна самостійність і висока персональна відповідальність слідчого за свої дії й ухвалення рішення»¹⁴.

П. В. Берназ звертає увагу на те, що «оптимізація складної, багатоаспектної діяльності, якою є розслідування кримінальних правопорушень, може бути досягнута лише за умов її належного забезпечення. Доречним також буде зазначити, що чим

¹² Васишин В. В. Вплив організаційних та індивідуальних особливостей діяльності працівників слідчих підрозділів ОВС на форми організації праці. *Митна справа*. 2013. № 4(88), Ч. 2, книга 2. С. 222.

¹³ Рогатинська Н. З. Слідча етика: постановка та дослідження проблеми в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Вип. 22, ч. 1, т. 3. 2013. С. 103-106. URL: <http://library.tneu.edu.ua/index.php/uk/component/content/article/62-resursy-biblioteky/pratsi-vykladachiv-tneu/r/725-2012-01-26-13-00-34> (дата звернення: 21.02.2019).

¹⁴ Столяренко А. М. Прикладная юридическая психология. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. С. 426-427.

складніша діяльність, тим повнішим має бути і її забезпечення, і тому є потреба наголосити на необхідності її оптимального правового забезпечення»¹⁵.

Отже, аналіз поняття «діяльність», а також поглядів вчених щодо зазначеної дефініції дають підстави стверджувати, що, як і будь-якому виду діяльності, слідчій діяльності притаманні свої невід'ємні складові. Насамперед слід зазначити, що це специфічний вид діяльності, яка здійснюється спеціально-уповноваженими суб'єктами, спрямована на здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у межах передбаченої КПК України компетенції та визначеної підслідності, і яка ґрунтується на визначених КПК України принципах. На нашу думку, до особливостей діяльності слідчого слід віднести те, що вона на відміну від інших видів діяльності чітко регламентована нормами КПК України, відомчими і міжвідомчими нормативно-правовими актами й, відповідно, її нормативно-правове забезпечення потребує постійного удосконалення і приведення у відповідність із вимогами сьогодення. Адже саме від нормативно-правового врегулювання процесуальної діяльності слідчого загалом залежить результат діяльності слідчих підрозділів органів Національної поліції. Відповідно, для забезпечення ефективності досудового розслідування слідчі зобов'язані застосовувати всі передбачені законодавством заходи.

На сьогодні згідно зі ст. 38 КПК України до органів досудового розслідування крім слідчих підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державного бюро розслідувань, Державної кримінально-виконавчої служби України належать також підрозділ детективів та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України. Відповідно, здійснювати досудове розслідування в межах компетенції уповноважений слідчий, який є службовою особою визначеного правоохоронного органу (п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК України). При цьому поняття «слідчий як

¹⁵ Берназ П. В. Правове забезпечення реалізації повноважень слідчого. *Південно-український правничий часопис*. 2015. № 1. С. 155.

посадова особа правоохоронного органу» охоплює керівників органів досудового розслідування, їхніх заступників, керівників структурних підрозділів органів досудового розслідування і їхніх заступників та старших слідчих в особливо важливих справах, слідчих в особливо важливих справах, старших слідчих, слідчих¹⁶.

Крім того, згідно із законодавством до працівників органів досудового розслідування Національної поліції належать:

слідчий-криміналіст, на якого покладено виконання завдання із надання практичної і методичної допомоги слідчим у розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів;

інспектор-криміналіст (технік-криміналіст) у кримінальному провадженні, який володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і як спеціаліст бере участь у проведенні слідчих (розшукових) дій та надає практичну допомогу слідчим в організації їх проведення;

помічник слідчого, завданням якого є надання допомоги слідчому і виконання його доручень, пов'язаних з розслідуванням кримінальних правопорушень;

службова особа, відповідальна за перебування затриманих, завданням якої є здійснення контролю за дотриманням іншими службовими особами прав затриманого, а також безпосереднє забезпечення цих прав.

Як ми бачимо, діяльність вищеперерахованих працівників органів досудового розслідування Національної поліції, крім службової особи, яка відповідальна за перебування затриманих, пов'язана із наданням допомоги слідчому, виконанням його доручень пов'язаних із розслідуванням кримінальних правопорушень.

Службові особи, відповідальні за перебування затриманих, наділені обов'язками щодо здійснення контролю за дотриманням іншими службовими особами Національної поліції прав

¹⁶ Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. [15-те вид., допов. і перероб.]. Київ : Правова єдність, 2018. С. 93.

затриманого, а також безпосереднє забезпечення цих прав. Стосовно цього слід зауважити, що передбачення нормами КПК України можливості призначити в слідчому підрозділі однієї або декількох службових осіб, відповідальних за перебування затриманих слідчими, на перший погляд може здатися одним із заходів щодо забезпечення належної організації процесуальної діяльності слідчих. Проте на сьогодні виникають деякі неузгодженості в нормативно-правових документах щодо діяльності осіб, які здійснюють нагляд за затриманими особами слідчими органів досудового розслідування Національної поліції України:

по-перше, у звітах Уповноваженого з прав людини встановлено, що сьогодні інститут «вартових офіцерів» фактично не виконує своїх функцій із запобігання неналежному поведженню із затриманими особами. У більшості відвіданих підрозділів поліції зазначені посадові особи або не були призначені взагалі, або ж виконували свої функції неналежно;

по-друге, функції із забезпечення прав та свобод затриманих осіб в органах Національної поліції України покладено одночасно на посадових осіб різних підрозділів, а саме: на службових осіб, відповідальних за перебування затриманих, які призначаються у підрозділі досудового розслідування (ст. 212 КПК України), і оперативних чергових чергових частин Національної поліції України (п. 19 р. 6 та п. 2 р. 7 Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 23.05.2017 № 440) до моменту передачі затриманого до ізолятора тимчасового тримання.

Аналіз норм КПК України, Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України, затвердженого наказом МВС України від 06.07.2017 № 570, Інструкції з організації діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 23.05.2017 № 440, дає підстави стверджувати, що одночасне покладання повноважень щодо фіксування обставин, пов'язаних

із перебуванням затриманих, дотримання їхніх прав і забезпечення належного поведіння із затриманим та ін. на службову особу, яка відповідальна за перебування затриманих, та оперативного чергового призводить до плутанини, дублювання функцій й, відповідно, до формального виконання обов'язків із забезпечення прав та свобод затриманих осіб в органах (підрозділах) Національної поліції України.

Також законодавець в КПК України не врахував того, що підпорядкування та звітність службової особи, відповідальної за перебування затриманих, керівнику органу досудового розслідування, який також уповноважений здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого (п. 6, ч. 2 ст. 39 КПК України) суперечить меті самої статті 212 КПК України. Можна зробити висновок, що підпорядкування керівнику органу досудового розслідування Національної поліції України осіб, відповідальних за перебування затриманих, автоматично призводить до наявності конфлікту інтересів, внаслідок чого неповною мірою виконуються вимоги КПК України щодо затриманих осіб.

З огляду на викладене вважаємо, що положення норм КПК України та нормативно-правових актів потребують належного правового врегулювання в частині визначення підпорядкування та підзвітності службової особи, відповідальної за перебування затриманих, яка призначається в органах досудового розслідування Національної поліції України, керівнику іншого підрозділу Національної поліції. З огляду на те, що такі ж функції покладено на оперативного чергового чергової частини органу Національної поліції, було б доречно, щоб така особа призначалася в чергових частинах чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України.

Ураховуючи викладене, пропонуємо частину першу статті 212 КПК України викласти в такій редакції:

«1. У підрозділі, у складі якого функціонує орган досудового розслідування, мають бути призначені одна або декілька службових осіб, відповідальних за перебування затриманих».

Отже, варто зазначити, що діяльність органів досудового розслідування є одним із самостійних видів державної діяльності, яку не можна звести до функцій, які б виконувались іншими підрозділами та державними органами, такими як суд, прокуратура та ін. Нинішня система органів досудового розслідування є результатом багаторічного надбання вітчизняного та міжнародного (зарубіжного) досвіду, й, відповідно, сьогодні перебуває на етапі становлення та удосконалення. У зв'язку з цим правники, вчені та практичні працівники мають зосередити свої зусилля на усуненні певних прогалин, колізій у нормативно-правових актах, якими врегульована діяльність слідчих підрозділів органів Національної поліції. Позитивним аспектом відомчої підпорядкованості, на нашу думку, є розмежування підслідності й, відповідно, спеціалізації між слідчими підрозділами різних відомств, налагодження ефективної взаємодії слідчих підрозділів з іншими підрозділами відповідного відомства, в якому вони функціонують.

Так, до підслідності органів досудового розслідування Національної поліції віднесено здебільшого справи щодо кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я людини, власності та у сфері господарської діяльності, злочини проти здоров'я, честі й гідності особи, громадської безпеки, порядку й моральності, злочини проти довкілля та деякі інші злочини, які не належать до підслідності інших слідчих підрозділів. Наявність у ст. 216 КПК України положень, які регулюють підслідність кримінальних проваджень між різними органами досудового розслідування, свідчить про функціонування самостійного правового інституту підслідності. Положення, присвячені регламентації цього інституту, визначають повноваження різних органів досудового розслідування, що здійснюються з урахуванням характеру конкретного кримінального правопорушення та його кваліфікації. Також цим інститутом унормовано процесуальний порядок передачі кримінальних проваджень від одного органу досудового розслідування іншому та порядок вирішення спорів про підслідність¹⁷. Можна сказати, що «підслідність у кримінальному

¹⁷ Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Гельветика, 2018. С. 136.

провадженні є самостійним інститутом кримінального процесуального права, змістом якого є сукупність норм, що регламентують відносини під час визначення компетенції конкретного органу, уповноваженого на здійснення досудового розслідування, з метою виконання завдань кримінального провадження»¹⁸. Проте «визначення підслідності між усіма зазначеними в законі слідчими органами не можна назвати вдалим. Привертає увагу непропорційність, а іноді штучність у підході до визначення підслідності, що може тягти за собою плутанину та непотрібну тяганину»¹⁹.

Зокрема, за статистичними даними, упродовж 2018 року:

слідчими органів Національної поліції розслідувалося 2056 844 кримінальні провадження, з них закінчено третину проваджень (731 862). До суду скеровано 125 504 обвинувальні акти;

органами Служби безпеки України розслідувалося 12 272 кримінальні провадження, із яких до суду з обвинувальним актом скеровано 1 186 проваджень;

слідчими органів фінансових розслідувань Державної фіскальної служби розслідувалося 6 821 кримінальне провадження. Досудове розслідування закінчено у кожному третьому провадженні (2510). До суду з обвинувальним актом скеровано 839 кримінальних проваджень;

слідчими органів прокуратури розслідувалося 24 995 кримінальних проваджень. Досудове розслідування завершено у кожному третьому провадженні (11 398). До суду скеровано майже 3,3 тисячі обвинувальних актів.

Про значне навантаження на слідчих поліції та процесуальних керівників свідчить залишок кримінальних проваджень станом на 1 січня 2019 року – понад один мільйон, із них більше ніж у 5,5 тисячі проваджень особам повідомлено про підозру²⁰.

¹⁸ Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Гельветика, 2018. С. 138.

¹⁹ Антонов К. В., Тertiшник В. М. Система слідчих органів України та проблеми вдосконалення їх діяльності. Проблеми правоохоронної діяльності. Вісник Академії митної служби України. 2014. № 2 (13). С. 123.

²⁰ У Раді занепокоєні скороченням прокурорів на третину. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1822967-u-radi-zanepokeyeni-skorochennjam-prokuroriv-na-tretinu> (дата звернення: 10.04.2019).

Також у 2018 році в Україні до суду надіслано 318 обвинувальних актів стосовно злочинних угруповань. Зокрема, слідчими підрозділами Національної поліції завершено розслідування у 259 провадженнях, Служби безпеки України – 16, Державної фіскальної служби – 30, прокуратуру – 13²¹.

За статистичними даними, ми можемо простежити як кількісну, так і якісну сторони роботи слідчих підрозділів органів Національної поліції. На негативні наслідки роботи слідчих нам вказують такі чинники: наявність виявлених раніше не облікованих кримінальних правопорушень; значна кількість скасованих постанов про закриття кримінальних проваджень; наявність винесених прокурором постанов про відновлення досудового розслідування; скарги на дії чи бездіяльність слідчих та ін.

Під час здійснення нагляду за законністю проведення досудового розслідування прокурорами у 2017 році виявлено та внесено до Реєстру відомості про вчинені кримінальні правопорушення, раніше не обліковані (усього 6439), з них переважна більшість кримінальних проваджень слідчих поліції (6427). З числа укритих від обліку надіслано до суду 478 кримінальних проваджень слідчих поліції.

Усього скасовано постанов про закриття кримінальних проваджень 45 791, з них за кримінальними провадженнями слідчих поліції – 44 804. Винесено прокурором постанов про відновлення досудового розслідування: всього – 277, за кримінальними провадженнями слідчих поліції – 205. Всього прокурорами дано 179 117 письмових вказівок, з яких 169 840 за кримінальними провадженнями слідчих поліції. Прокурором взято участь у розгляді слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора всього 10 316 разів, з них за кримінальними провадженнями слідчих поліції – 5 516, у тому числі 4 797 щодо невнесення до Реєстру відомостей про кримінальні правопорушення, з них слідчими поліції – 2 111. Із задоволенням скарги – 4 654, з них за

²¹ Узагальнені статистичні та аналітичні дані про діяльність органів прокуратури у 2018 році (відповідно до статті 6 Закону України «Про прокуратуру»). *Генеральна прокуратура України* : [сайт]. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/vlada.html?_m=publications&t=rec&id=248318 (дата звернення: 19.04.2019).

кримінальними провадженнями слідчих поліції – 2 643, у тому числі щодо невнесення до Реєстру відомостей за кримінальними правопорушеннями – 2 516, з них за кримінальними провадженнями слідчих поліції – 1 169²².

Отже, аналіз статистичних даних та практичної діяльності слідчих Національної поліції вказує на те, що основний тягар із розслідування кримінальних правопорушень покладається на слідчі підрозділи Національної поліції. Про низьку ефективність проведення досудового розслідування як наслідок недосконало-сті правових механізмів, надмірного навантаження на органи досудового розслідування та їх неукомплектованості зазначено і в Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року²³. Не можна залишити поза увагою й велике навантаження на слідчих Національної поліції України, адже «у кожного слідчого знаходиться в роботі по 200-300 криміналь-них справ на рік»²⁴. З урахуванням того, що «ефективність можна розглядати як співвідношення мети і результату, мета – це ціле, а результат – його частина. Результат може повністю або частково збігатися з метою або ж зовсім не збігатися з нею. Для з'ясування цього необхідно зіставити потенційно можливий (тобто про-гнозований) результат, що виступає метою діяльності, і реально одержаний результат. У разі збігу результату із метою діяльність, що породила результат, є до певної міри результативною (ефек-тивною)»²⁵. З огляду на це діяльність слідчих підрозділів потребує удосконалення, як і діяльність інших підрозділів Національної поліції. Адже лише за умови налагодженої взаємодії слідчих під-розділів Національної поліції з іншими підрозділами відомства можливо досягнути належних результатів.

²² Звіт про результати розслідування кримінальних правопорушень, провадження за якими здійснюється слідчими органів Національної поліції України, та встановлення осіб, причетних до їх скоєння, за 12 місяців 2017 року (форма № 209): затв. наказом Національної поліції України 08 квіт. 2016 р. № 209.

²³ Стратегія розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року. URL: https://mvs.gov.ua/ua/pages/strategiya_2020.htm (дата звернення: 06.03.2019).

²⁴ Гонта І. Наскільки ефективно працює Нацполіція? 7 зрозумілих схем і графіків. URL: <https://ckp.in.ua/research/14960> (дата звернення: 25.04.2018).

²⁵ Зеленецький В., Лобойко Л. Критерії оцінки ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні. Вісник Академії правових наук України. № 2. 2009. С. 188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2009_2_20 (дата звернення: 23.05.2019).

Також за кількісними показниками діяльності слідчих підрозділів ми бачимо, що обсяг підслідних слідчим Національної поліції кримінальних правопорушень порівняно з іншими відомствами є найбільшим. Згідно з ч. 1 ст. 216 КПК України слідчі органів Національної поліції здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, крім тих, які належать до підслідності інших органів досудового розслідування.

За загальним правилом, підслідність слідчих Національної поліції визначена Кримінальним процесуальним кодексом України. Крім того в КПК України та Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, яка затверджена наказом МВС України від 07.07.2017 № 575, визначено спеціалізацію слідчих Національної поліції різних рівнів за різними видами злочинів. Згідно із зазначеними нормативно-правовими актами:

для організації розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, учинених у минулі роки, наказом керівника територіального органу, підрозділу поліції, погодженим з керівником органу досудового розслідування, створюються спеціалізовані постійно діючі СОГ (п. 6 р. 4);

слідчі спеціалізованих підрозділів з розслідування кримінальних правопорушень проти особи (у разі їх відсутності, слідчі, які спеціалізуються на розслідуванні кримінальних правопорушень зазначеної категорії) здійснюють розслідування кримінальних правопорушень, учинених проти життя, здоров'я, статевої свободи та статевої недоторканості особи (правопорушення проти особи);

слідчі підрозділів з розслідування ДТП слідчого управління (відділу) ГУНП, слідчі територіального органу, підрозділу поліції, які спеціалізуються на розслідуванні таких кримінальних правопорушень, здійснюють розслідування дорожньо-транспортних пригод (ДТП). Крім того, кримінальні провадження про ДТП, унаслідок яких спричинено тілесні ушкодження або загибель людей,

а також ДТП, що набули суспільного резонансу і знаходяться на контролі Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Генеральної прокуратури України, розслідуються спеціалізованими підрозділами з розслідування ДТП слідчого управління ГУНП після визначення прокурорами відповідного рівня юрисдикції місця вчинення цих кримінальних правопорушень за слідчим управлінням ГУНП. У разі настання смерті учасника ДТП під час перебування у закладі охорони здоров'я керівник органу досудового розслідування невідкладно ініціює перед органами прокуратури розгляд питання про доручення подальшого розслідування у відповідному кримінальному провадженні спеціалізованому підрозділу з розслідування ДТП слідчого управління ГУНП (п. 6 р. 10);

спеціалізованими підрозділами слідчих управлінь ГУНП та слідчими територіальних органів, підрозділів поліції, які спеціалізуються на розслідуванні кримінальних правопорушень зазначеної категорії, після визначення прокурорами відповідного рівня за слідчим управлінням ГУНП юрисдикції місця вчинення таких кримінальних правопорушень здійснюється досудове розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської та службової діяльності (п. 1 р. 12);

досудове розслідування кримінальних правопорушень, учинених членами організованих груп та злочинних організацій (далі – ОГ та ЗО), здійснюється слідчими управліннями ГУНП після визначення прокурорами відповідного рівня за слідчим управлінням ГУНП юрисдикції місця вчинення таких кримінальних правопорушень (п. 1. р. 13);

досудове розслідування кримінальних правопорушень у сфері використання комп'ютерів, систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку здійснюється слідчими, які спеціалізуються на розслідуванні кримінальних правопорушень зазначеного виду (п. 1 р. 15);

кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи, зокрема якщо кримінальне провадження здійснюється щодо декількох осіб, хоча б одна з яких є неповнолітньою, здійснюється слідчим, який спеціально уповноважений керівником органу досудового

розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх (ч. 2 ст. 484 КПК України).

Крім того, з метою підвищення ефективності розкриття та розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, в окремих відділах поліції головних управлінь Національної поліції в Запорізькій, Київській, Львівській, Одеській, Полтавській, Сумській, Харківській та Хмельницькій областях в 2017 році розпочато та триває експеримент з упровадження нових форм і методів роботи шляхом призначення оперативних працівників на посади слідчих та розподілення навантаження на слідчих залежно від тяжкості вчинення злочинів та їх кримінально-правової кваліфікації. Оперативні працівники, призначені на посади слідчих, використовуючи передбачені КПК України повноваження, беруть безпосередню участь у розслідуванні злочинів та встановленні осіб, які їх учинили.

Зокрема, у структурі Головного слідчого управління Національної поліції та всіх слідчих управлінь головних управлінь Національної поліції в областях та м. Києві створено відділи з розслідування особливо тяжких злочинів та інших кримінальних правопорушень, що набули суспільного резонансу, із залученням працівників слідства та кримінальної поліції шляхом перерозподілу наявної штатної чисельності ГУНП. На конкурсній основі вже призначено керівників цих відділів, та триває процес підбору та призначення слідчих²⁶.

Проте необхідно звернути увагу на те, що на сьогодні залишається невирішеним питання щодо впровадження порядку здійснення досудового розслідування за кримінальними проступками, чим певною мірою і пояснюється велика кількість кримінальних справ, щодо яких здійснюється досудове розслідування слідчими Національної поліції. Так, «у середньому за рік від загальної кількості проваджень територіальних підрозділів поліції тяжкі та особливо тяжкі злочини становлять не більше чверті. Водночас некваліфіковані крадіжки та шахрайство (ч. 1 ст. 185, ч. 1 ст. 190 Кримінального кодексу України), заподіяння легких

²⁶ Звіт про діяльність Національної поліції України за 2017 рік. https://www.npu.gov.ua/assets/userfiles/files/zvity/Zvit_NPU_2017_text+grafic.pdf (дата звернення: 04.03.2019).

тілесних ушкоджень (ст. 125 КК України), незаконні дії з наркотичними засобами без мети збуту (ч. 1 ст. 309 КК України) налічують майже половину всіх зареєстрованих злочинів. Це призводить до того, що замість розслідування вбивств, розбоїв, грабежів та інших резонансних діянь слідчі змушені відволікатися на розгляд масиву дрібних правопорушень, які не становлять значної суспільної небезпеки, до того ж здебільшого не мають судової перспективи.

Одним зі шляхів вирішення цієї проблеми, як вірно зазначено, є делегування дільничним офіцерам та інспекторам підрозділів патрульної поліції права здійснювати кримінальне провадження за зареєстрованими заявами і повідомленнями про нетяжкі кримінальні правопорушення»²⁷, що цілком не суперечить ч. 3 ст. 38 КПК України, де зазначено, що при досудовому розслідуванні кримінальних проступків у встановлених законом випадках повноваження слідчого органу досудового розслідування можуть здійснюватися співробітниками інших підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України (ч. 3 ст. 38 КПК України). Про необхідність упровадження інституту кримінальних проступків і нових процесуальних форм для підвищення ефективності досудового розслідування зазначається і в Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України²⁸.

Деякі зміни у вітчизняне законодавство щодо вирішення зазначених проблем намагаються запровадити на сьогодні законодавці. Зокрема, в проєкті Закону України від 20.04.2018 № 7279-д «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» передбачається внесення ряду змін та доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України.

²⁷ Черней В. В. Перспективи подальшого реформування органів досудового розслідування в системі Національної поліції України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 3 (100). С. 7-8.

²⁸ Стратегія розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року. URL: https://mvs.gov.ua/ua/pages/strategiya_2020.htm (дата звернення: 06.03.2019).

Ми вважаємо, що запровадження інституту кримінальних проступків та внесення відповідних змін до чинного законодавства певною мірою покликані спростити процедуру розслідування правопорушень невеликої тяжкості. Запропонованими змінами до ст. 11 КК України визначається, що кримінальним правопорушенням є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Відповідно до класифікації (ст. 12 КК України) кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини. Згідно з ч. 2 ст. 12 КК України кримінальним проступком є передбачене КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Тобто можна зробити висновок, що проступок відрізняється від злочину лише видом покарання.

Також у законопроекті передбачено доповнити ч. 1 ст. 3 КПК України такими поняттями, як «дознавач», «керівник органу дізнання». За запропонованими новими змінами КПК України передбачено доповнити статтями 39¹ та 40¹, в яких визначено повноваження «керівника органу дізнання» та «дознавача». Зокрема, згідно зі ст. 40¹ дознавач під час здійснення дізнання наділяється повноваженнями слідчого й несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення дізнання. На відміну від положень чинного КПК України, розробники законопроекту запропонованими змінами до ст. 38 КПК України передбачили, що «органами досудового розслідування є органи, що здійснюють досудове слідство і дізнання» та чітко визначили, що досудове слідство здійснюють слідчі підрозділи, а дізнання – підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України²⁹.

²⁹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: проект Закону України реєстр. № 7279-д від 20 квіт. 2018 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928 (дата звернення: 12.04.2018)

Отже, аналіз цього законопроекту дає підстави вважати, що запровадження відповідних змін сприятиме розвантаженню слідчих слідчих підрозділів органів Національної поліції, адже значна кількість кримінальних правопорушень після набрання чинності законом будуть віднесені до категорії проступків, за якими досудове слідство здійснюватиметься дізнавачами або уповноваженими особами інших підрозділів органів Національної поліції.

Розглядаючи слідчі підрозділи як систему управління, слід зазначити, що вона складається з декількох рівнів, між якими існують ієрархічні зв'язки, які функціонують за принципом підпорядкування нижчих вищим, передбачаючи чіткий розподіл функцій, повноважень і відповідальності. Кожен слідчий підрозділ – процесуально незалежний, але під час функціонування зазнає зовнішніх впливів як із боку системи більш високого рівня, частиною якої вони є, так і з боку інших систем, з якими взаємодіє. Цей процес впливає і на складові елементи, і так само на середовище функціонування. Отже, у слідчих підрозділах і в системі управління загалом можна виділити три рівні – верхній, середній та нижчий³⁰.

На сьогодні до органів досудового розслідування Національної поліції належать: Головне слідче управління Національної поліції (ГСУ), слідчі управління головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях та місті Києві, слідчі відділи (відділення) територіальні (відокремлених) підрозділи поліції³¹.

Особливістю органів досудового розслідування Національної поліції України є те, що вони є структурними підрозділами апарату центрального органу управління поліції, її територіальних органів – головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях та місті Києві, територіальних (відокремлених) підрозділів головних управлінь Національної

³⁰ Шевченко О. І. Адміністративно-правовий статус слідчого в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. С. 73.; Каткова А. Г. Правові та організаційні аспекти управління слідчими підрозділами ОВС України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2003. 260 с.

³¹ Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: наказ МВС України від 06 лип. 2017 р. № 570. Офіційний вісник України. 2017. № 72. Ст. 2212.

поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях та місті Києві (далі – територіальні (відокремлені) підрозділи поліції), службові особи яких згідно з кримінальним процесуальним законодавством забезпечують досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності слідчих органів Національної поліції³², які утворенні на виконання постанови КМУ «Про утворення Національної поліції України» від 02.09.2015 № 641 та постанови КМУ «Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідації територіальних органів Міністерства внутрішніх справ» від 16.09.2015 № 730.

Відповідно, слідчі слідчих підрозділів органів Національної поліції, з одного боку, здійснюють досудове розслідування щодо кримінальних проваджень на загальних засадах, у зв'язку з чим наділені згідно із КПК України відповідними повноваженнями, процесуально підпорядковані слідчому органу, який здійснює досудове розслідування, і за діяльністю яких здійснюється нагляд прокурором у формі процесуального керівництва та судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. З іншого боку, слідчі органів Національної поліції організаційно підпорядковані центральному органу – Національній поліції, діяльність якої спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, у зв'язку з чим на них поширюються правові та соціальні гарантії, передбачені Законом України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII.

Відомча підпорядкованість слідчих підрозділів Національної поліції простежується також і в порядку призначення на посаду. Так, заступник Голови Національної поліції України – начальник ГСУ призначається на посаду і звільняється з посади в установленому порядку Міністром внутрішніх справ за поданням Голови Національної поліції України. Його перший заступник і заступники, начальники структурних підрозділів ГСУ, їхні заступники, старші слідчі в особливо важливих справах, інші працівники та

³² Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: наказ МВС України від 06 лип. 2017 р. № 570. Офіційний вісник України. 2017. № 72. Ст. 2212.

державні службовці ГСУ призначаються на посади і звільняються з посад Головою Національної поліції. Інші керівники слідчих підрозділів, їхні заступники, старші слідчі, слідчі та інші працівники слідчих підрозділів приймаються на службу в поліцію, призначаються на посади та звільняються з посад або зі служби в поліції начальниками ГУНП в областях, місті Києві, Автономній Республіці Крим та місті Севастополі за поданням заступників начальників ГУНП – начальників слідчих управлінь. Також структура та штатна чисельність органів досудового розслідування затверджуються Головою Національної поліції в установленому порядку та на працівників органів досудового розслідування з числа поліцейських поширюються правові та соціальні гарантії, передбачені Законом України «Про Національну поліцію»³³.

Проте, незважаючи на відомчу підпорядкованість, згідно з ч. 5 ст. 40 КПК України слідчий, здійснюючи свої повноваження, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати вимоги та процесуальні рішення слідчого.

Отже, опираючись на норми КПК та відомчу нормативно-правову базу, до критеріїв, якими визначається особливість процесуального статусу слідчого Національної поліції, слід віднести:

обсяг наданих КПК України повноважень;

самостійність під час ухвалення усіх рішень про спрямування досудового розслідування і проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання згоди прокурора або рішення (дозволу) слідчого судді, суду чи погодження керівника органу досудового розслідування або якщо рішення про їх проведення ухвалює виключно прокурор, та є відповідальним за їх виконання;

³³ Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 06 лип. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17> (дата звернення: 18.03.2019).

заборону працівникам інших органів та підрозділів поліції у будь-який спосіб втручатися в процесуальну діяльність слідчих, у тому числі витребувати та перевіряти матеріали кримінальних проваджень, давати у них вказівки або оцінку ухваленим слідчим процесуальним рішенням;

заборону залучати слідчих до виконання функцій, не пов'язаних з розслідуванням кримінальних правопорушень;

покладення на слідчого відповідальності, передбаченої законодавством України, за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій.

Організація здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності слідчих органів Національної поліції, покладається на керівників слідчих підрозділів органів Національної поліції. Відповідно, начальник ГСУ, слідчого управління, відділу, відділення органу Національної поліції України крім повноважень і обов'язків, які він має відповідно до кримінального процесуального законодавства, є відповідальним за стан досудового розслідування в підпорядкованих органах Національної поліції України, організацію їх роботи, виконання покладених на них завдань³⁴. У зв'язку з цим крім повноважень, визначених кримінальним процесуальним законодавством, на них покладено ряд розпорядчих, організаційних та контрольних функцій.

Незважаючи на відомчу підпорядкованість слідчих Національної поліції України, начальнику територіального підрозділу поліції забороняється втручатися у процесуальну діяльність слідчих й залучати їх до виконання функцій, не пов'язаних із розслідуванням кримінальних правопорушень (п. 4 р. IV Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 06.07.2017 № 570). Проте на нього покладено низку обов'язків щодо матеріально-технічного забезпечення слідчих, а з метою ефективного запобігання, виявлення й розслідування кримінальних правопорушень

³⁴ Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 06 лип. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17> (дата звернення: 28.02.2019).

начальник територіального підрозділу має вживати всіх заходів, передбачених нормативно-правовою базою щодо забезпечення належної взаємодії слідчих з іншими підрозділами Національної поліції:

під час реагування на отримані заяви або повідомлення про кримінальні правопорушення;

під час запобігання, виявлення та розслідування кримінальних правопорушень;

під час направлення оперативними та іншими підрозділами поліції зібраних матеріалів, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння до органу досудового розслідування.

Також начальник територіального підрозділу уповноважений здійснювати контроль за своєчасним та якісним виконанням оперативними підрозділами письмових доручень слідчих, даних у кримінальних провадженнях, а у разі допущення порушень під час їх виконання вживати заходів реагування до винних службових осіб³⁵.

Як свідчить слідча практика, належне здійснення відомчого контролю сприяє швидкому розкриттю злочинів, повному та об'єктивному розслідуванню кримінальних справ, виявленню, запобіганню й усуненню кримінально-процесуальних правопорушень слідчих на стадіях досудового слідства. Роль і значення керівника органу досудового розслідування в організації роботи слідчих полягає в тому, щоб належним чином її організувати, використовуючи передбачені в кримінально-процесуальному законодавстві форми і методи, керувати розслідуванням кримінальних справ й забезпечити його високу якість. Як зазначає О. Ю. Татаров, проблема розподілу компетенції й повноважень щодо керівництва досудовим слідством у кримінальному судочинстві впродовж усієї історії розвитку органів досудового розслідування була однією з найбільш актуальних і дискусійних. Намагання розв'язати ці проблеми на практиці нерідко призводили до численних

³⁵ Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 06 лип. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17> (дата звернення: 22.03.2019).

реорганізацій слідчих апаратів, зміни їх підпорядкування, створення нових структур, передачі з одного відомства іншому тощо³⁶. Тому сьогодні є актуальним чітке розмежування повноважень, завдань та функцій керівника органу досудового розслідування і територіального підрозділу поліції щодо організації роботи слідчих підрозділів.

Отже, процес реформування органів системи МВС України, внаслідок чого створено Національну поліцію, переконливо свідчить, що здійснення ефективного досудового розслідування прямо залежить від організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції, перегляду їхніх функцій, формування нових підходів до комплектування кваліфікованим персоналом. Але зміни організаційно-управлінського характеру без удосконалення відомчих нормативно-правових актів з питань, що стосуються їхньої діяльності, не сприятимуть бажаним позитивним результатам.

1.2. Функції слідчих підрозділів Національної поліції України

До обов'язкових системоутворювальних елементів органу досудового розслідування, як і будь-якого іншого державного органу, належать функції, обумовлені характером та специфікою цілей і завдань, на виконання яких спрямовані правові, матеріальні, технічні та кадрові зусилля цього специфічного державного правоохоронного органу³⁷.

Наразі потребує наукового дослідження питання щодо визначення сутності та видів функцій слідчих підрозділів та їх нормативне врегулювання. Це зумовлено тим, що із прийняттям КПК у 2012 р. розширено перелік повноважень слідчих, що призвело

³⁶ *Татаров О. Ю.* Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС): монографія. Донецьк: ПРОМІНЬ, 2012. С. 468.

³⁷ *Рева А.* Функції слідчого у кримінальному провадженні: теоретико-правовий аналіз. *Науковий часопис Нац. акад. прокуратури України.* 2014. № 1. С. 139.

до появи нових функцій слідчих підрозділів у кримінальному провадженні.

Перш ніж дати визначення поняттю функції слідчих підрозділів та надати їй класифікацію потрібно розглянути таку системоутворювальну категорію, як «функції».

Термін «функція» латинською означає: виконання, здійснення; обов'язок, коло діяльності; призначення, роль; діяльність, роль об'єкта в межах системи, до якої він належить; вид зв'язку між об'єктами, коли зміна одного з них призводить до зміни іншого³⁸.

У юридичній доктрині існують різні погляди стосовно визначення терміну «функція». Так, у правознавстві термін «функція» визначається як соціальна роль держави, державного органу, права стосовно макро- або мікрооточення. На думку А. П. Гуляєва, функції – це основні напрями або види діяльності, що виражають сутність, призначення, роль і місце держави, державного органу, права в суспільстві³⁹. Водночас, дефініції представників теорії кримінального процесу містять більш широкий процесуальний зміст. На думку О. А. Солдатенко, кримінально-процесуальна функція – це визначена законом діяльність суб'єкта кримінально-процесуальних відносин, що характеризується його рольовим призначенням, заснована на системі прав і обов'язків цього суб'єкта й цілком залежна від мети та завдань кримінального судочинства⁴⁰. Натомість О. О. Чепурний, використавши системний підхід до розгляду проблеми кримінально-процесуальних функцій, робить висновок, що «під функціями кримінального судочинства загалом як єдиної правової системи необхідно розуміти не роль або коло обов'язків того чи іншого учасника, а головні напрями кримінально-процесуальної діяльності, в яких проявляється вплив кримінального судочинства на суспільні відносини і які визначаються його завданнями»⁴¹.

³⁸ Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад, і гол. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: Перун, 2009. С. 1152.; Словарь иностранных слов / под ред. И. В. Лехина и Ф. Н. Петрова. М., 1955. С. 556.

³⁹ Гуляев А. П. Следователь в уголовном процессе. М.: Юрид. лит., 1981. С. 157.

⁴⁰ Солдатенко О. А. Досудове слідство в Україні: становлення та перспективи розвитку: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2006. С. 189.

⁴¹ Чепурний О. О. Кримінально-процесуальні функції на стадії досудового розслідування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. С. 9.

Проаналізувавши наукові дефініції, можна стверджувати, що більшість вчених-процесуалістів розглядає функції з позиції напрямів кримінально-процесуальної діяльності суб'єктів кримінально-процесуальних правовідносин. Як слушно зазначає І. В. Гловюк, саме функція визначає характер кримінально-процесуальної діяльності⁴².

Необхідно зазначити, що діяльність слідчих підрозділів Національної поліції України різноманітна і багатогранна. Вона вимагає від особи слідчого широкого кола знань, умінь і навичок в різних сферах життєдіяльності. Адже, як слушно зазначає Р. С. Белкін, діяльність слідчого в процесі розслідування злочину не вичерпується комплексом слідчих дій, адже вона не зводиться виключно до роботи з доказами, але й передбачає низку інших кримінально-процесуальних процедур і організаційно-технічних засобів⁴³. Тобто можна стверджувати, що слідчий водночас виступає в ролі організатора і виконавця.

У різні часи вчені процесуалісти і криміналісти в своїх працях окремо розглядали такі види діяльності слідчих, як пізнавальну, організаційну, профілактичну, процесуальну, комунікативну, але чіткої класифікації видів слідчої діяльності не визначено в жодному науковому трактаті, законодавчому нормативно-правовому акті чи у спеціальному відомчому наказі чи інструкції. Так, деякі автори пропонують розділяти види діяльності слідчих на дві категорії – «основні» та «допоміжні». На прикладі діяльності працівника Національної поліції низка авторів (В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, Я. Ю. Кондратьєв, Г. О. Юхновець) до основних видів діяльності відносить пізнавальну, комунікативну, організаційну та конструктивну, а до допоміжних – профілактичну та засвідчувальну. Відмінності між ними полягають в тому, що основні види діяльності спрямовано на виконання основних цілей правоохоронної діяльності, а допоміжні мають забезпечувати їх

⁴² Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2015. С. 374.

⁴³ Белкін Р. С. Курс криміналістики: в 3 т. М.: Юрист, 1997. Т. 2. Частные криминалистические теории. С. 209.

реалізацію⁴⁴. Кожен із видів діяльності може ділитися на підвиди. При цьому підвид є складовою частиною цієї діяльності, але має свої особливості.

Загалом в професійній діяльності слідчого науковці виокремлюють шість компонентів: соціальну, пошукову (пізнавальну), реконструктивну, комунікативну, організаційну і посвідчувальну діяльність. Водночас такий розподіл діяльності слідчих має лише умовний характер, оскільки в теорії кримінального процесу не передбачено розподілу діяльності слідчих за вищезазначеними компонентами. Разом з цим їх дослідження має велике значення, оскільки розмежування діяльності слідчого на окремі види (компоненти) зумовлено певною специфікою того чи іншого виду діяльності. Водночас зазначені компоненти не існують в діяльності слідчого окремо, а навпаки, вони взаємопов'язані один з одним, переплітаються між собою в єдиній цілеспрямованій діяльності конкретної посадової особи. Тому діяльність слідчого необхідно розглядати як сукупність її видів.

Кожен вид діяльності слідчого має функцію (напрямок), яка характеризується наявністю власних завдань, на досягнення яких спрямована діяльність суб'єктів відповідної функції. Отже, вид діяльності слідчих напряму залежать від функцій, які мають нормативний характер, що вказує на виключно правові форми їх реалізації.

Слідчий, виконуючи завдання кримінального провадження, може реалізовувати (суміщати) різні функції. При цьому лише в одній стадії конкретного кримінального провадження діяльність слідчого складає декілька як процесуальних, так і непроцесуальних функцій, між якими існує діалектичний взаємозв'язок і взаємозалежність.

Для реалізації цих завдань національне законодавство передбачає певні процесуальні засоби їх реалізації, тобто форму реалізації функції.

У науковій літературі пропонується низка напрямів діяльності слідчого, тобто його функцій, зокрема: розшук обвинуваченого⁴⁵,

⁴⁴ *Александров Д. О.* Загальна психологічна характеристика професійної діяльності працівника національної поліції. *Юридична психологія*. 2016. № 1 (18). С. 131

⁴⁵ *Антонова Е. Е.* Функциональная характеристика досудебного производства в российском уголовном процессе: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Омск, 2006. С. 147.

кримінологічна функція⁴⁶, припинення злочинів⁴⁷, захист⁴⁸, оголошення громадян від необґрунтованого обвинувачення у вчиненні злочину⁴⁹, виконавча функція⁵⁰, координаційна функція⁵¹, процесуальне керівництво та вирішення справи⁵²; реабілітаційна та міжнародного співробітництва⁵³.

Недивлячись на посилену увагу до означеної проблематики, єдності поглядів серед учених і практиків щодо функцій слідчого не досягнуто. Водночас, дослідження даного питання має велике практичне значення, оскільки дозволяє відобразити об'єктивно наявну ієрархію функцій слідчих, визначити наявність певних недоліків або недостатність правового закріплення певних його функцій. Крім того, основна увага науковців присвячується лише процесуальним функціям слідчого, які визначено в КПК України. У зв'язку з чим у переважній більшості праць авторами не враховано, що слідчі підрозділи складаються з керівників, їх заступників, старших слідчих в особливо важливих справах, слідчих, інших працівників, які окрім завдань та функцій, передбачених кримінальним процесуальним законодавством України, уповноважені здійснювати інші, передбачені відомчими нормативно-правовими актами, завдання та функції. Саме фрагментарне дослідження таких функцій породжує необхідність в більш детальному вивченні *функцій слідчих підрозділів Національної поліції України*.

⁴⁶ Андрусак В. Б. Функції органів досудового слідства в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2011. С. 153.

⁴⁷ Ларин А. М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции. М.: Юрид. лит., 1986. С. 104.

⁴⁸ Малярченко В. Т., Вернидубов І. В. Прокурор у кримінальному судочинстві: деякі проблеми та шляхи їх вирішення. Київ: Юрінком Інтер, 2001. С. 14.

⁴⁹ Гуляев А. П. Следователь в уголовном процессе. М.: Юрид. лит., 1981. С. 23.

⁵⁰ Дутов Н. Ю. Процессуальные функции следователя в состязательном уголовном процессе и особенности их реализации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Воронеж, 2012. 24 с.

⁵¹ Андрусак В. Б. Функції органів досудового слідства в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2011. С. 167.

⁵² Ларин А. М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции. М.: Юрид. лит., 1986. С. 12.

⁵³ Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2015. С. 374.

Насамперед необхідно розпочати дослідження з основних кримінально-процесуальних функцій слідчого органу досудового розслідування, які визначено в КПК України.

Загалом кримінально-процесуальні функції – це напрями кримінально-процесуальної діяльності, які визначають права та обов'язки суб'єктів процесу, зокрема слідчих і мету їх діяльності. Ці функції мають нормативний характер, що дає можливість вказувати на виключно правові форми їх реалізації, які знаходять прояв у конкретних кримінально-процесуальних відносинах.

Кримінально-процесуальна функція визнається базовою, основною для усього кримінального провадження, і на її основі реалізуються інші функції.

Дослідивши питання кримінально-процесуальних функцій, І. В. Гловюк доходить висновку, що слідчий як суб'єкт кримінально-процесуальних відносин уповноважений кримінальним процесуальним законом здійснювати діяльність з формулювання твердження про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення або вчинення нею іншого суспільно небезпечного діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, та /або з викриття особи у вчиненні цих діянь для забезпечення державного осуду її діяння та належної реалізації наслідків такого осуду за допомогою кримінально-процесуальних засобів пізнавального та забезпечувального характеру⁵⁴. Крім того, на думку авторки більш коректним є віднесення слідчого до суб'єктів здійснення кримінального переслідування⁵⁵. Можливо й так, але ми вважаємо, що за відсутності такого поняття, як «кримінальне переслідування», та його нормативного визначення у чинному КПК, слід погодитися із думками В. М. Савицького⁵⁶,

⁵⁴ Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2015. С. 174.

⁵⁵ Гловюк І. В. Некоторые вопросы уголовно-процессуальных функций по УПК Украины 2012 г. *Актуальные проблемы российского права*. 2014. № 11 (48) ноябрь. С. 245.

⁵⁶ Савицкий В. М. Государственное обвинение в суде. М.: Наука, 1971. С. 57.

В. О. Гринюка⁵⁷, О. О. Левендаренка⁵⁸, О. О. Кіпера⁵⁹, що на досудовому розслідуванні функцію обвинувачення, крім прокурора, здійснює слідчий. Звичайно, основним суб'єктом формулювання обвинувачення, як твердження, є прокурор, але слідчий згідно з КПК також бере в цьому безпосередню участь. Так, ч. 4 ст. 22 КПК встановлює, що у випадках, передбачених КПК, повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення може здійснюватися слідчим за погодженням із прокурором. Відповідно до ст. 277 КПК слідчий за погодженням із прокурором складає повідомлення про підозру, яка є першим проявом (виразом) обвинувачення певної особи. Про здійснення функції обвинувачення слідчим також свідчить характер його повноважень щодо повідомлення про нову підозру чи заміну раніше повідомленої підозри відповідно до ст. 279 КПК. Крім того, згідно зі ст. 291 КПК обвинувальний акт складається саме слідчим, після чого затверджується прокурором. Тобто слідчий виконує *функцію обвинувачення*.

З моменту складення слідчим повідомлення про підозру починається функція обвинувачення у формі підозри стосовно визначеної особи⁶⁰. При цьому слідчий зобов'язаний всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень (ст. 9 КПК України).

⁵⁷ Гринюк В. Слідчий як суб'єкт обвинувачення у кримінальному провадженні. *Правова політика в Україні: питання теорії та практики*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 жовт. 2014 р.): в 2 т. Київ, 2014. Т. 2. С. 105.

⁵⁸ Левендаренко О. О. Сторони обвинувачення та захисту в контексті реалізації принципу змагальності у стадії досудового розслідування. *Правничий часопис Донецького університету*. 2012. № 1 (27). URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z211D=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=juu_all&C-21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=PREF=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Pchdu.

⁵⁹ Кіпер О. О. Процесуальна самостійність слідчого як гарантія всебічного, повного і неупередженого розслідування у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. С. 46.

⁶⁰ Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2015. С. 106.

Наступною кримінально-процесуальною функцією слідчого є *функція розслідування*. З моменту отримання інформації про кримінальне правопорушення слідчий реалізує функцію розслідування з метою встановлення обставин кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила. Ця функція є самостійною й відмежованою від основоположних (загальнопроцесуальних, наскрізних) функцій обвинувачення, захисту і судового розгляду, виконується лише в досудовій стадії процесу та вичерпується нею; характеризується чіткою спрямованістю, специфічним призначенням; загалом містить специфічні повноваження слідчого й повністю залежить від таких системних елементів, як цілі та завдання органів досудового слідства. Адже в законі зазначено, що слідчий відповідальний лише за законність і своєчасність здійснення процесуальних дій (ч. 1 ст. 40 КПК України), тобто не за обвинувачення, захист, вирішення справи, а виключно за всебічне, повне та неупереджене розслідування всіх обставин злочину⁶¹. Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК слідчий уповноважений в межах компетенції, передбаченої КПК, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Варто зазначити, що функція розслідування виконується лише на єдиній стадії процесу спеціально уповноваженою посадовою особою здебільшого виконавчої влади – слідчим – шляхом ретроспективного відтворення (реконструкції) на паперових носіях, констатуючи події злочину в усіх її юридично значущих деталях на основі зібраних і перевірених доказів, що містяться в спеціальному документальному угрупованні – кримінальному провадженні. Про виконання слідчим лише функції розслідування злочинів свідчать: соціальне призначення органів досудового слідства, специфічні умови та спрямованість їхньої діяльності, особливий порядок і послідовність виконання процесуальних дій та процесуальних рішень⁶². Ця функція визначена як нормами КПК України, так і нормативно-правовими актами, зокрема: Інструкцією з організації діяльності органів досудового

⁶¹ Рева А. Функції слідчого у кримінальному провадженні: теоретико-правовий аналіз. Науковий часопис Нац. акад. прокуратури України. 2014. № 1. С. 144

⁶² Там само. С. 145.

розслідування Національної поліції України, затвердженою наказом МВС України від 06.07.2017 № 570⁶³; Положенням про органи досудового розслідування Національної поліції України, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 № 570⁶⁴; Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженою наказом МВС України від 07.07.2017 № 575⁶⁵.

Отже, на підставі зазначеного вище можна дійти висновку, що до основних кримінально-процесуальних функцій слідчого під час досудового розслідування належать функції: обвинувачення та розслідування.

Окрім основних функцій слідчий виконує похідні функції, які спрямовані на виконання додаткових (супутніх) завдань та не суперечать основним функціям. До них належать такі функції: захисту, вирішення кримінального провадження по суті (правосуддя), профілактична функція.

Так, під час досудового розслідування слідчий виконує певні дії стосовно *захисту прав*, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а саме: щодо охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження (ст. 2 КПК України); щодо всебічності, повноти й неупередженості розслідування (ст. 9 КПК); щодо повідомлення та роз'яснення прав й обов'язків учасникам провадження (ст.ст. 42, 44, 55, 61, 62, 66 КПК України); щодо залучення слідчим захисника підозрюваного (ст.ст. 48-54 КПК); щодо обов'язку

⁶³ Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 06 лип. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17> (дата звернення: 22.03.2019).

⁶⁴ Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України: наказ МВС України від 06 лип. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17> (дата звернення: 14.03.2019).

⁶⁵ Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: затв. наказом МВС України від 07 лип. 2017 р. № 575. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17> (дата звернення: 14.03.2019).

розгляду та вирішення слідчим клопотань сторони захисту та потерпілого, його представників під час досудового розслідування (ст. 220 КПК) тощо. Також слідчий за дорученням прокурора зобов'язаний після закінчення кримінального провадження надати учасникам кримінального провадження доступ до матеріалів досудового розслідування, зокрема до будь-яких доказів, які самі собою або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості чи меншого ступеню винуватості обвинуваченого або можуть пом'якшити покарання (ч. 2 ст. 290 КПК).

Виконання функції *вирішення кримінального провадження по суті* так само стосується діяльності слідчого, як і розглянуті вище функції. Визнання цієї функції не має спонукати до висновку про те, що слідчому належить судова функція, тобто здійснення правосуддя. Однак не варто будь-яке вирішення кримінальної справи прирівнювати до здійснення правосуддя. Правосуддя – це вирішення справ судом. За наявності підстав та в порядку, передбаченому законом, закрити, а отже, вирішити кримінальне провадження може також і прокурор. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 283 КПК України, закриття кримінального провадження є однією з форм закінчення досудового розслідування. Розглядаючи інші випадки закінчення досудового розслідування, слід зазначити, що прокурор, згідно з ч. 2 ст. 283 КПК України, зобов'язаний у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій: 1) закрити кримінальне провадження; 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру⁶⁶.

Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень слідчий виконую *профілактичну функцію*, яка полягає у виявленні причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, і вжитті заходів щодо їх усунення. Проте, як слушно

⁶⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-17. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата звернення 19.04.2018).

зауважує М. П. Климчук, О. О. Лисецький вказана діяльність невинуватого не внесена до КПК України 2012 року⁶⁷, що є суттєвим недоліком.

Як слушно зазначають В. А. Журавель та А. Ф. Волобуєв, «слідчий під час досудового розслідування правопорушень здійснює важливу профілактичну роботу, в якій можуть бути виділені такі основні напрями: 1) попередження імовірної, запобігання реально можливій і припинення розпочатої злочинної діяльності з боку осіб, обвинувачених (підозрюваних) у вчиненні конкретного злочину; 2) встановлення причин конкретного злочину і вжиття заходів щодо їх усунення; 3) встановлення умов, що сприяли вчиненню конкретного злочину, і вжиття заходів щодо їх усунення; 4) узагальнення криміногенних чинників, установлених під час розслідування за однорідними кримінальними провадженнями, і подання пропозицій щодо їх усунення до відповідних органів і установ⁶⁸.

Специфіка профілактики попередження, на думку окремих дослідників, полягає в інформуванні суспільства про небезпечні явища, що можуть виникнути та детермінувати ті чи інші протиправні прояви, а також у своєчасному застосуванні стратегічних заходів превенції⁶⁹. На думку О. О. Черненко, стосовно діяльності ГСУ Національної поліції України такими заходами можуть бути: участь у розробці законопроектів та національних програм запобігання злочинності, аналіз та узагальнення слідчої практики з наступною розробкою рекомендацій щодо регулювання суспільних відносин, контроль за станом правозастосовної практики⁷⁰. Ця функція визначена в Положенні про

⁶⁷ Климчук М. П., Лисецький О. О. Слідчий як носій профілактичної функції у кримінальному провадженні. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування*: зб. тез наук.-практ. семінару (01 груд. 2017 р.) / [упоряд. А. Я. Хитра, Р. М. Шехавцов, Є. В. Пряхін, С. І. Марко]. Львів: ЛьвДУВС, 2017. С. 52.

⁶⁸ Журавель В., Волобуєв А. Слідча профілактика: сучасний стан і шляхи вдосконалення. *Вісник Академії правових наук України*. Харків, 2006. № 1 (44). С. 155-156.

⁶⁹ Клюєв О. М. Сутність та загальна характеристика профілактичної діяльності на місцевому рівні. *Форум права*: електрон. наук. фахове вид. 2006. № 2. С. 77.

⁷⁰ Черненко О. О. Превентивна діяльність слідчого: кримінологічний аналіз змісту та основних напрямків. *Права і суспільство*. 2016. № 2, ч. 2. С. 166.

органи досудового розслідування Національної поліції України (п. 2 ч. 1 розділу III; п. 2 ч. 4 розділу V); Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України (п. 15 ч. 12 розділу III).

Слід звернути увагу, що останнім часом в умовах активізації вчинення кримінальних правопорушень виникає нагальна потреба вдосконалення механізму реагування на подання слідчого у разі виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. Відповідно до ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» до основних повноважень поліції належить, зокрема, виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень та вжиття у межах своєї компетенції заходів для їх усунення. При цьому механізм їх реалізації під час проведення досудового розслідування, на відміну від положень КПК у редакції 1960 року, відсутній.

Так, слідчі окремих підрозділів складають за результатами досудового розслідування лист про усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень. Водночас варто вказати на відсутність дієвого механізму реагування на залишення посадовою особою без розгляду подання слідчого, а так само несвоечасна відповідь на його подання. З метою вирішення зазначеного питання вважаємо доцільним передбачити адміністративну відповідальність у разі залишення посадовою особою без розгляду подання слідчого, і так само несвоечасну відповідь на його подання. У зв'язку з цим, пропонуємо доповнити КПК України новою статтею у наступній редакції:

«Стаття 110-1. Подання слідчого в кримінальному провадженні.

1. Слідчий, установивши в ході досудового розслідування причини і умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, вносить у відповідний державний орган, громадську організацію або службовій (посадовій) особі юридичної особи публічного чи приватного права подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов.

Не пізніше місячного строку за поданням потрібно вжити необхідних заходів і про результати поінформувати слідчого.

2. У разі залишення подання без розгляду слідчий зобов'язаний вжити заходів, передбачених статтями 254-257 Кодексу України про адміністративні правопорушення».

Також, необхідно доповнити новим абзацом статтю 185-6 (Невжиття заходів щодо окремої ухвали суду чи окремої постанови судді або подання прокурора або подання слідчого) КУпАП передбачивши, що «залишення посадовою особою без розгляду подання слідчого, а так само несвоєчасна відповідь на подання – тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»⁷¹.

Аналіз кримінального процесуального законодавства України засвідчує, що процесуальна діяльність слідчих підрозділів Національної поліції сягає за межі визначених законодавцем функцій. Окрім закріплених у КПК України основних напрямів кримінальної процесуальної діяльності, органи досудового розслідування виконують інші функції, передбачені відомчими нормативно-правовими актами. Зокрема в ч. 1 розділу III Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України визначено основні функції органів досудового розслідування.

Здійснивши правовий аналіз нормативно-правових актів, які регламентують діяльність слідчих підрозділів Національної поліції України, *функції слідчих підрозділів* можна умовно класифікувати на такі групи та підгрупи:

1. Пізнавальна функція – полягає в інтелектуальній діяльності слідчих.

Пізнання під час досудового розслідування спрямоване на досягнення мети розслідування, яку ставлять перед собою слідчий і прокурор як особи, що процесуально уповноважені здійснювати розслідування і встановлювати фактичні дані, що потрібні для прийняття правильних процесуальних рішень та вирішення кримінального провадження по суті⁷². В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько,

⁷¹ Пономаренко А. В., Гаврилюк Л. В. Окремі питання удосконалення діяльності слідчих підрозділів національної поліції України. *International scientific and practical conference «Legal practice in EU countries and Ukraine at the modern stage»* (January 25-26, 2019, Romania). 2019. С. 557.

⁷² Холупенко Д. М. Сутність пізнавальної діяльності слідчого й прокурора в досудовому розслідуванні. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 3. С. 2.

звертають увагу на те, що під час пізнавальної діяльності слідчого встановлюється факт наявності або відсутності складу кримінального правопорушення, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження. Варто зазначити, що така діяльність має свої особливості: 1) ретроспективний характер діяльності (здійснюється після вчинення злочинної події); 2) пізнання проводиться у формі доказування (за допомогою кримінально-процесуальних засобів); 3) така діяльність здійснюється спеціальним суб'єктом; 4) пізнання має на меті одержання інформації, що є важливою для встановлення істини у справі; 5) засоби здійснення діяльності, визначені у кримінально-процесуальному законі⁷³.

Поділяючи думку Д. М. Халупенка, вважаємо, що головною особливістю пізнавальної діяльності слідчого в кримінальному провадженні є те, що її предметом виступають конкретні факти минулого і теперішнього, які зазвичай не мають прямих аналогів в об'єктивній дійсності, зокрема і серед обставин інших кримінальних проваджень, навіть за тим самим складом злочину або кримінального проступку чи різних кримінально караних дій за участю тих самих виконавців⁷⁴.

Варто зауважити, що лише під час кримінальної процесуальної діяльності слідчий отримує інформацію про факти, які мають особливе пізнавальне значення у кримінальному провадженні, а також про обставини, що мають юридичне значення. У зв'язку з цим, відповідно до п. 1 ч. 1 розділу III Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України від 06 лип. 2017 р. № 570, на органи досудового розслідування покладається виконання функції щодо усебічного, повного і неупередженого дослідження обставин кримінального провадження, виявлення як тих обставин, що викривають, так і тих, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставин, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надання їм належної

⁷³ Коновалова В. О., Шенітько В. Ю. Юридична психологія: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2008. С. 74

⁷⁴ Халупенко Д. М. Сутність пізнавальної діяльності слідчого й прокурора в досудовому розслідуванні. Часопис Академії адвокатури України. 2013. № 3. С. 3

правової оцінки та забезпечення прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

З метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, слідчий відповідно до ст. 94 КПК України здійснює оцінку доказів.

Оцінка доказів полягає у практичній та розумовій діяльності слідчих щодо визначення належності, допустимості, достовірності доказів та достатності їх сукупності для встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Варто наголосити, що оцінці підлягають докази, а не обставини кримінального провадження, на яких ґрунтується внутрішнє переконання суб'єкта оцінки доказів (ч. 1 ст. 94 КПК). Зміст поняття «обставини кримінального провадження» в законі не розкривається, а отже, такими можуть сприйматися будь-які: і поведінка підозрюваного (обвинуваченого) на досудовому розслідуванні та в суді, і його дії, спрямовані на «затягування розгляду справи», і так далі. Однак подібні обставини не мають жодного зв'язку із конкретним кримінальним правопорушенням і тому оцінюватися не мають⁷⁵.

Оцінка доказів здійснюється за внутрішнім переконанням слідчого. Вона ґрунтується на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження; кожний доказ оцінюється окремо за критеріями належності, допустимості, достатності, достовірності, а сукупність доказів – з погляду достатності та взаємозв'язку; докази оцінюються задля прийняття відповідного рішення, при цьому жоден доказ не має наперед встановленої сили; рішення мають бути обґрунтованими та вмотивованими.

Результатом пізнавальної діяльності слідчого є встановлення одинично-конкретних фактів, що стосуються суті провадження. Водночас, як слушно зазначають В. В. Король, В. М. Мельник, «самі по собі встановлення та обґрунтування значущості цих фактів ще не є доказом у провадженні, оскільки об'єктивно вони існують

⁷⁵ *Мирошниченко Т. М.* Окремі аспекти правового регулювання оцінки доказів у кримінальному провадженні України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Право. 2014. Вип. 29, т. 2. С. 184.

виключно у свідомості самого слідчого, саме тому приводяться у відповідну процесуальну форму шляхом засвідчення. А документ, що буде результатом такої діяльності слідчого, слугуватиме надалі джерелом доказування». Відтак пізнавальна діяльність тісно пов'язана з посвідчувальною діяльністю, оскільки інформація, необхідна для побудови моделі події злочинної діяльності в минулому, має бути зафіксована у процесуальних документах. Це створює передумови для використання такої зафіксованої інформації в судовому доказуванні⁷⁶.

2. Стратегічно-тактична функція полягає у плануванні процесу майбутніх гласних та негласних слідчих (розшукових) дій з використанням певних тактичних дій, комбінацій та операцій на тривалий час діяльності.

2.1. Прогнозування – встановлення потенціалу об'єкта, його розрахунок у часі та просторі. Воно дає керівнику інформацію про майбутній стан системи та керованих об'єктів, передбачає вивчення їх стану в минулому та теперішньому⁷⁷.

Прогнозування є необхідною передумовою для планування організації певних етапів розслідування та слідчої роботи в цілому. Підставами для прогнозування слідчого є результати аналітичної діяльності на дільниці: вивчення стану злочинності; причин та умов вчинення злочинів; вивчення ефективності здійснюваної профілактики. Одержані дані дозволяють визначати та коригувати плани майбутньої слідчої діяльності. Прогнози слідчого мають вплив під час складання планів розслідування окремих злочинів для раціонального розподілу часу і майбутніх зусиль.

Варто наголосити, що прогнозування і планування в роботі слідчого – це тісно взаємопов'язані процеси, де перше визначає друге. Прогноз – це передбачення того, що за своїми об'єктивними показниками може збігтися з бажаним. Саме тому науково

⁷⁶ Король В. В., Мельник В. М. Пізнавальна та посвідчувальна діяльність слідчого як структурні елементи кримінально-процесуального доказування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 33. Т. 2. С. 150, 152.

⁷⁷ Управління в системі Міністерства внутрішніх справ України в умовах реформування: монографія / [В. О. Криволапчук, Л. М. Доля, О. Г. Циганов, І. В. Бойко, Ю. С. Коллер]; за заг.ред. д-ра юрид. наук, проф. М. Г. Вербенського. К., Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД, 2017. С. 119.

обґрунтоване планування має здійснюватися на основі прогнозування. До числа найбільш використовуваних методів прогнозування у діяльності слідчого у кримінальних провадженнях слід віднести спостереження, описання, порівняння, вимірювання, формалізацію, ідеалізацію, експеримент, моделювання, ексіоматичний метод, історичні та математичні методи, екстраполяцію, моделювання та метод експертних оцінок⁷⁸.

Прогнозування допомагає у встановленні та розшуку осіб, які вчинили злочини, розшуку викрадених речей, виявленні слідів злочинної діяльності, визначенні подальшої поведінки злочинців у процесі досудового розслідування, встановленні свідків та очевидців злочину і передбаченні їхньої поведінки на допитах і під час проведення інших слідчих дій.

2.2. *Планування* являє собою організаційний і творчий аспекти складної розумової діяльності слідчого, що спрямована на визначення способів і засобів, за допомогою яких має розслідуватися кримінальне правопорушення, викритий обвинувачений, встановлені обставини, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення. Воно дозволяє планованій діяльності додати цілеспрямованого характеру; зосередити увагу на найбільш важливих поточних і перспективних проблемах; своєчасно розв'язати найбільш актуальні задачі; визначити шляхи і засоби досягнення поставлених цілей; підвищити ефективність використання сил і засобів; оптимізувати взаємодію; раціоналізувати використання робочого часу; забезпечити ефективний контроль⁷⁹. В основі нормативного регулювання цього напрямку діяльності лежать положення Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України (ч. 1-5 розділу II).

Існує кілька рівнів планування: планування роботи слідчого (календарний план), планування розслідування в конкретному кримінальному провадженні, планування проведення певної

⁷⁸ Бацько І. М. прогнозування слідчого в кримінально-процесуальній діяльності. *Міжнародний юридичний вісник*: зб. наук. праць Національного університету державної податкової служби України. 2016. Вип. 2 (4). С. 15-16.

⁷⁹ Особливості планування діяльності оперативних підрозділів податкової міліції. URL: https://studopedia.com.ua/1_54887_osoblivosti-planuvannya-diyalnosti-operativnih-pidrozdiliv-podatkovoi-militsii.html.

слідчої (розшукової) та негласної слідчої (розшукової) дії, планування здійснення тактичної операції, тактичного прийому; планування початкового, наступного та заключного етапів розслідування. При цьому слід зауважити, що планування розслідування у кримінальному провадженні необхідно відрізнити від планування окремої слідчої (розшукової) та негласної слідчої (розшукової) дії, тактичного прийому, тактичної комбінації, тактичної операції.

Значення планування розслідування визначається важливістю завдань, які можуть бути вирішені з його допомогою. До завдань планування досудового розслідування належать:

визначення найраціональніших шляхів розкриття кримінальних правопорушень;

забезпечення об'єктивності, повноти та всебічності розслідування;

забезпечення застосування засобів, прийомів і методів криміналістики з урахуванням особливостей кожного кримінального провадження;

забезпечення найефективніших форм взаємодії між слідчими, експертними та оперативно-розшуковими підрозділами під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень;

забезпечення досягнення мети розслідування з мінімальними витратами людських і матеріальних ресурсів, а також економне використання робочого часу слідчого⁸⁰.

Розглядаючи планування як частину організації роботи слідчого Д. М. Рудов, І. Ю. Капустіна, до основних елементів планування відносять: аналіз вихідної інформації; висунення версій; визначення кола обставин, які підлягають встановленню, для перевірки висунутих версій; визначення конкретних слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, необхідних для перевірки версій і встановлення обставин вчиненого злочину; визначення виконавців і термінів намічених процесуальних дій; складання письмового плану; коригування плану розслідування. Поділяючи думку авторів, вважаємо, що

⁸⁰ Біленчук П. Д., Гель А. П., Семаков Г. С. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: МАУП, 2007. С. 16.

правильне планування роботи дозволяє слідчому забезпечити суворе дотримання законності під час провадження досудового слідства, високу якість розслідування, дотримання процесуальних строків, ефективне використання сил і засобів⁸¹.

2.3. *Тактична функція* полягає у визначенні напряму і характеру дій у певній ситуації й раціональному їх здійсненні з урахуванням її особливостей та поставлених завдань.

Тактика необхідна там, де є протидія завданням діяльності чи досягненню конкретного результату, і спрямована на її подолання чи нейтралізацію.

Як слушно зазначає Л. Д. Самигін, тактика характерна для тих видів діяльності, де має місце боротьба, суперництво, змагання, конкуренція двох чи декількох сторін, де виникає необхідність оцінювати ситуацію, прогнозувати можливу поведінку іншої сторони та вибирати найкращий варіант своєї поведінки з декількох можливих. Все це прямо стосується слідчої діяльності: протиріччя і зіткнення людських інтересів у процесі розслідування злочину зумовлюють необхідність слідчої тактики, яка з погляду психології значною мірою являє собою боротьбу інтелекту, волі, характеру, моральних принципів слідчого та інших учасників процесу⁸².

На думку Є. В. Пряхіна, під слідчою тактикою (взьке розуміння криміналістичної тактики) слід розуміти сукупність науково-теоретичних положень та практичних рекомендацій для слідчого, що визначають найбільш раціональні прийоми організації й тактики проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у ситуації, яка склалася, оптимальну лінію його поведінки, зважаючи на відносини та взаємозв'язки з іншими учасниками розслідування, з метою збору, дослідження та використання доказів для встановлення об'єктивної істини під час розслідування злочинів⁸³.

⁸¹ Рудов Д. Н., Капустина И. Ю. Планирование в деятельности следователей линейных подразделений на транспорте МВД России. ОВД. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/planirovaniye-v-deyatelnosti-sledovateley-lineynyh-podrazdeleniy-na-transporte-mvd-rossii/viewer> (дата обращения: 14.03.2019).

⁸² Пряхін Є. В. Слідча тактика: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2011. С. 5.

⁸³ Там само. С. 6.

Практичну і методичну допомогу слідчим у розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів надає слідчий-криміналіст ГСУ, слідчого управління (ч. 1 розділу VIII Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції).

3. Функція управління являє собою комплекс необхідних засобів впливу на групу, суспільство або його окремі ланки з метою забезпечення їх цілісності, досягнення завдань, що стоять перед ними, збереження структури, підтримки належного режиму діяльності.

Управління органами досудового розслідування складає засади управлінських зв'язків між суб'єктом (керівником органу досудового розслідування) та об'єктом (слідчим). Повсякденне оперативне управлінське регулювання, яке здійснюється керівником органу досудового розслідування, передбачає розподіл завдань між слідчими, розстановку їх за розслідуванням конкретної категорії кримінальних правопорушень, але суттєвим при цьому залишається навчання слідчих прийомам, методиці та тактиці розслідування, надання їм методичної й практичної допомоги та ін.⁸⁴

Керівник визначається як посадова особа, яку наділено адміністративною владою щодо очолюваного нею колективу і яка здійснює внутрішнє управління ним. Специфічними ознаками керівника є перебування на чолі певного формально організованого колективу; управління підлеглими, що має внутрішній та організаційний характер; здійснення управління на основі прямого підпорядкування, що у правових відносинах набуває характеру юридичної залежності однієї сторони від іншої тощо⁸⁵

За допомогою управління забезпечуються, з одного боку, єдність, узгодженість, взаємозв'язок усіх груп системи, а з іншого – розвиток, зміни, вдосконалення кожної структури, яка входить до складу такої системи. Управління в слідчих підрозділах забезпечується виконанням ряду управлінських функцій, під якими розуміють конкретні напрями управлінської діяльності. Зміст кожної функції

⁸⁴ Сисов С. О. Професуальний статус керівника органу досудового розслідування. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/21_11_2018/pdf/84.pdf. (дата звернення: 15.02.2019).

⁸⁵ Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. Київ: Укр. енцикл., 2001. Т. 3. К–М. С. 82.

зумовлюється специфікою об'єкта управління, в них проявляються спрямованість, цілі і завдання управління⁸⁶.

Слід зазначити, що успішній та ефективній управлінській діяльності передують аналітична робота, яка є однією з важливих управлінських функцій в діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України.

3.1. Аналітична функція полягає в організації збору даних, їх обробці й узагальненні, комплексному вивченні стану оперативної обстановки, результатів діяльності органу досудового розслідування.

Метою аналітичної роботи слідчих підрозділів є визначення головних проблем, що виникають в управлінській діяльності органу досудового розслідування, недоліків і причин їх виникнення, надання практичної і методичної допомоги та зміцнення кадрів. Аналітична робота передбачає розроблення і вжиття заходів, спрямованих на усунення недоліків та вирішення наявних проблем⁸⁷. Цей напрям (функцію) роботи слідчого визначено в Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України (ч. 6,7 розділу II); Положенні про органи досудового розслідування Національної поліції України (п. 2 ч. 1 розділу III; п. 3,4,6 ч. 3 розділу VII; п. 10 ч. 3 розділу VIII); Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні (п. 2 ч. 4 розділу VII).

3.2. Методична функція полягає у вивченні, узагальненні позитивного досвіду досудового розслідування, упровадженні його на практиці та розробленні сучасних методик розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Ця функція визначена в Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України (чч. 11, 12, 14 розділу II);

⁸⁶ Управління органами Національної поліції України: підручник / [О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, О. В. Джафарова та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 40.

⁸⁷ Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 06 лип. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17>

Положенні про органи досудового розслідування Національної поліції України (п. 4. ч. 1 розділу III; п. 1, 2, 7,9, 13 ч. 3 розділу VII; ч. 1, п. 9 ч. 3 розділу VIII); Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні (п. 7 ч. 13 розділу XIV).

Методична робота слідчих підрозділів Національної поліції України передбачає постійну систематизацію законодавства України в частині, що стосується досудового розслідування, та своєчасне доведення до відома слідчих його змін, у тому числі за допомогою сучасних систем комунікаційного зв'язку та отримання інформації, проведення занять зі слідчими в системі службової підготовки, узагальнення слідчої та судової практики, а також позитивного практичного досвіду в розслідуванні кримінальних правопорушень.

Варто наголосити, що аналітична й методична робота слідчих підрозділів здійснюється організаційно-методичними підрозділами або окремими працівниками, за якими закріплені відповідні функції ГСУ, слідчих управлінь та керівниками слідчих відділів (відділень) територіальних підрозділів поліції, які в межах повноважень аналізують результати діяльності органів досудового розслідування, розробляють та реалізують заходи щодо підвищення якості досудового розслідування, скорочення його строків, забезпечення законності та реалізації прав і законних інтересів громадян, належного розгляду їхніх заяв і звернень з питань досудового розслідування; забезпечують аналітично-методичну роботу з узагальнення аналізу відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, удосконалення організації діяльності слідчих⁸⁸.

3.3. Статистична функція становить планомірний, науково обґрунтований процес збирання офіційної інформації, який дає кількісну характеристику результатів роботи з розслідування кримінальних правопорушень або тих чи інших процесів, що

⁸⁸ Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 06 лип. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17>

відбуваються під час її проведення, шляхом реєстрації відповідних показників роботи за спеціальними програмами, розробленими на основі відповідної методології, тобто сукупності науково обґрунтованих способів, правил і методів вивчення процесів, які встановлюють порядок збирання, опрацювання й аналізу інформації⁸⁹. Ця функція визначена в Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України (ч. 8, 9 розділу II; п. 17 ч. 5 розділу IV).

Статистична робота слідчих підрозділів полягає у відображенні результатів розслідування кримінальних правопорушень та руху кримінальних проваджень шляхом введення відповідної інформації до ЄРДР, формуванні звітності про результати роботи органів досудового розслідування, проведенні взаємних звірень з підрозділами інформаційного забезпечення. Зазначена інформація використовується для складання аналізів і узагальнень з метою визначення результатів роботи, негативних тенденцій та шляхів їх усунення.

Централізоване одержання, опрацювання і зберігання статистичної інформації про результати слідчої роботи проводяться підрозділами інформаційного забезпечення ГУНП. Опрацьовані відомості надсилаються до слідчого управління в установленому порядку і у визначені строки (ч. 6 розділу III Інструкції)⁹⁰.

Варто зазначити, що для будь-якої системи важливо не тільки визначити напрями її руху до мети, а й створити умови для постійного відтворення кожного її елемента, зв'язків між ними, забезпечити життєдіяльність власних структур. Ці завдання суб'єкт управління вирішує, спираючись на організаційні функції.

3.4. Організаційна функція полягає в запровадженні оптимальних способів об'єднання фахівців, співробітників, що дозволяє реалізувати цільові функції. Вона спрямована на забезпечення найкращого виконання намічених планом цілей шляхом найбільш оптимального розподілу зусиль суб'єктів розслідування,

⁸⁹ Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 06 лип. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17>

⁹⁰ Там само.

використовуваних ними коштів у просторі та часі, а також на впорядкування структури цієї системи.

«Організувати діяльність» означає спланувати і визначити ті функції і дії, які необхідні для виконання тієї або іншої роботи, а також об'єднати ці функції і дії у межах групи, відділу, підрозділу⁹¹.

Керівник органу досудового розслідування як службова особа наділена організаційно-розпорядчими повноваженнями для організації роботи очолюваного нею слідчого підрозділу із всебічного, повного і об'єктивного досудового розслідування кожного кримінального правопорушення, підслідного цьому органу розслідування⁹². Він має контролювати кримінальну процесуальну діяльність в очолюваному ним підрозділі, використовуючи при цьому передбачені кримінальним процесуальним законом форми й методи, керувати розслідуванням в окремих провадженнях, забезпечувати їхню якість, повноту, усебічність та об'єктивність⁹³.

Завдання керівника органу досудового розслідування полягає в тому, щоб організувати роботу очолюваного ним слідчого підрозділу з розслідування кожного кримінального правопорушення, підслідного цьому органу розслідування, та здійснювати відомчий контроль.

Наразі організація роботи слідчих підрозділів Національної поліції України регулюється Інструкцією з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України, Положенням про органи досудового розслідування Національної поліції України; Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні.

⁹¹ Управління органами Національної поліції України: підручник / [О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, О. В. Джафарова та ін.; передм. В. В. Сокурєнка]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка; МВС України; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Стильна типографія, 2017. С. 43.

⁹² Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. С. 128.

⁹³ Сакал В. М. Правовий статус керівника органу досудового розслідування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2 (10). С. 182-192.

До організаційних функцій можна виднести: матеріально-технічного забезпечення; фінансово-економічного забезпечення; соціального забезпечення та соціального захисту працівників системи⁹⁴.

У процесі матеріально-технічного забезпечення від суб'єкта управління вимагаються організація статистичного спостереження, збір, опрацювання й аналіз даних про виконання планів постачання матеріальних ресурсів і виконання виробничих завдань, використання вторинних ресурсів і виявлення витрат матеріалів, утворення запасів матеріальних засобів, зниження норм витрат тощо. Призначення цієї функції – підтримка життєзабезпечення всіх структурних підрозділів системи⁹⁵.

Зауважимо, що матеріально-технічне забезпечення слідчих підрозділів визначає дійсні потреби системи та її підсистем у матеріальних ресурсах; виявляє всі ресурси, якими оперує суспільство для задоволення потреб цієї системи; розподіляє одержані й наявні матеріально-технічні засоби (службові приміщення, телефони, засоби оргтехніки, необхідна кількість бланків процесуальних документів, транспорт для виїзду на місце події для проведення його огляду, інших слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій) відповідно до їх належності й потреб підсистем; стежить за раціональним і економічним використанням матеріальних і технічних засобів. Це питання регулюється Постановою КМУ від 11 листопада 2015 року № 988 «Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції».

Як слушно зауважує С. А. Лазаренко, *функція обліку* переплітається з фінансово-економічною функцією. За допомогою цієї функції забезпечуються збір, передача, збереження та обробка даних обліку, тобто кількісне обрахування, реєстрація та групування інформації про діяльність системи управління, про виконання управлінських рішень, про кількісну наявність фінансів і матеріальних ресурсів. На думку автора, облік складає важливу передумову контролю,

⁹⁴ Управління органами Національної поліції України: підручник / [О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, О. В. Джафарова та ін.; передм. В. В. Сокурєнка]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка; МВС України; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Стильна типографія, 2017. С. 43.

⁹⁵ Там само. С. 44.

суть якого полягає у виявленні відповідності чи невідповідності реального стану об'єкта управління заданій програмі⁹⁶.

Зауважимо, що вирішення організаційних питань, які виникають у процесі досудового розслідування кримінальних правопорушень, є одним із найважливіших напрямів слідчої діяльності.

Для того, щоб забезпечити безперервність управлінських процесів, робота будь-якої організації має правильно координуватися.

3.5. *Функція координації* полягає в узгодженій практичній роботі керівників та працівників органів досудового розслідування, які в межах повноважень здійснюють контрольні функції та координують розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності слідчих органів Національної поліції⁹⁷.

Координація застосовується для забезпечення синхронізації діяльності та взаємодії різних частин організації. Вона становить процес розподілу діяльності в часі, забезпечення взаємодії різних частин організації в інтересах виконання поставлених перед ними завдань. Під час реалізації координаційної діяльності слідчий конкретно визначає хто, що і коли робить, з ким і як взаємодіє, в якому порядку отримує результати праці учасників слідчо-оперативної групи і користується ними.

Важливим аспектом стану координаційної діяльності є рівень організаційного забезпечення цього виду діяльності, наявність стратегії і правильної тактики здійснення визначених дій учасниками координації, ефективності сил і засобів слідчих підрозділів під час розслідування кримінальних правопорушень. В основі нормативного регулювання цього напрямку діяльності лежать положення Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06.07.2017 № 570 (ч. 15 розділу II), Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України, затвердженого наказом

⁹⁶ Лазаренко С. А. Організаційна діяльність державного службовця – керівника як складова раціоналізації державного управління. *Актуальні проблеми державного управління*. 2009. № 2. С. 411-416. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2009_2_55

⁹⁷ Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 06 лип. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17>

Міністерства внутрішніх справ України 06.07.2017 № 570 (п. 18 ч. 3, п. 3 ч. 4 розділу V); Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні (ч. 6 розділу I, п. 1 ч. 6 розділу VIII). Ці нормативні документи деталізують комплекс питань, пов'язаних з координаційною діяльністю слідчого у визначеному напрямі.

3.6. *Розподільна функція* полягає в розподілі дій, підслідності, повноважень, обов'язків слідчих. Вона визначена в КПК України (ст. 49, 53, ч. 1 ст. 217, ст. 227, ч. 1 ст. 509); Положенні про органи досудового розслідування Національної поліції України (п.п. 6, 7, 8 ч. 2, п.п. 6, 7, 8, 10 ч. 3, п.п. 6, 7 ч. 4 розділу V). Так начальник ГСУ, начальник слідчого управління, начальник слідчого відділу територіального (відокремленого) підрозділу Національної поліції України:

– визначає слідчого (слідчих), який здійснюватиме досудове розслідування, а в разі здійснення досудового розслідування слідчою групою визначає старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих з числа працівників підпорядкованих слідчих відділів, відділень органів Національної поліції України, а також слідчого управління;

– вирішує питання про визначення підслідності кримінальних правопорушень;

– відсторонює слідчого підпорядкованого слідчого управління ГУНП, слідчого відділу, відділення підпорядкованого ГУНП територіального (відокремленого) підрозділу Національної поліції України від проведення досудового розслідування в установленому кримінальним процесуальним законодавством порядку та призначає іншого слідчого, а у випадку здійснення досудового розслідування слідчою групою відсторонює старшого слідчої групи та визначає іншого старшого слідчої групи, який керуватиме діями інших слідчих з числа працівників підпорядкованих слідчих підрозділів, змінює склад цієї слідчої групи;

– установлює спеціалізацію слідчих в розслідуванні кримінальних правопорушень окремих категорій тощо.

Варто зазначити, що невід'ємним елементом механізму управління персоналом органів досудового розслідування виступає контроль.

3.7. *Функція контролю* являє собою систему спостереження і перевірки в процесі будь-якої діяльності для виявлення відхилень від планів, що ускладнюють досягнення поставленої мети. Вона є також одним із засобів підвищення ефективності, тому що в результаті контролю виявляються не тільки недоліки, але і позитивний досвід, що надалі знаходить поширення у всій системі⁹⁸.

Особливе місце в системі забезпечення законності в діяльності слідчих підрозділів Національної поліції належить відомчому контролю. Для цього начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу та відділення наділені контрольними функціями відносно підрозділів, які вони очолюють.

Відповідно до п. 13 ч. 3 розділу V Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України, начальник слідчого управління особисто здійснює контроль за станом досудового розслідування в слідчих відділах, відділеннях підпорядкованих ГУНП територіальних (відокремлених) підрозділів Національної поліції України тяжких і особливо тяжких злочинів, зокрема вчинених проти життя та здоров'я особи; кримінальних правопорушень, учинених у сфері господарської та службової діяльності; а також кримінальних правопорушень, учинених стосовно народних депутатів України, депутатів місцевих рад, працівників засобів масової інформації, працівників органів прокуратури та суду; учинених неповнолітніми або за їх участю; іноземцями або щодо них; усіх інших кримінальних правопорушень, які викликали значний суспільний резонанс або стан розслідування яких знаходиться на контролі в Національній поліції України, Генеральній прокуратурі України, регіональних прокуратурах; з цією метою веде обліки кримінальних правопорушень, які перебувають на

⁹⁸ Управління органами Національної поліції України: підручник / [О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, О. В. Джафарова та ін.; передм. В. В. Сокурєнка]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка; МВС України; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Стильна типографія, 2017. С. 43-45.

контролі, ознайомлюється з матеріалами кримінальних проваджень за такими кримінальними правопорушеннями, виявляє недоліки в їх розслідуванні, вживає заходів до їх усунення та активізації роботи з розкриття кримінальних правопорушень, які перебувають на контролі⁹⁹.

Начальник слідчого відділу територіального (відокремленого) підрозділу Національної поліції України здійснює контроль за: своєчасністю та повнотою внесення відомостей до ЄРДР, відповідністю даних про попередню правову кваліфікацію кримінальних правопорушень матеріалам кримінального провадження; достовірністю даних про розслідування у кримінальних провадженнях та про їх рух, об'єктивністю відображення відомостей в ЄРДР і звітах; своєчасністю здачі до архіву підрозділів інформаційно-аналітичного забезпечення закритих кримінальних проваджень¹⁰⁰.

Функція контролю слідчих підрозділів визначена в Положенні про органи досудового розслідування Національної поліції України (п. 13 ч. 3, п. 8, 11, 12, 15, 1 6 ч. 4 розділу V; п. 2, 3 ч. 2, п. 11 ч. 3 розділу VII; п. 8 ч. 3 розділу VIII, ч. 1 розділу X); Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України (ч. 3, 8, ч. 8, 10, 11, 12 п. 14 ч. 12 розділу III, п. 2, 4 ч. 4, п. 1, 3, 5, 6, 10, 11, 13, 23 ч. 5 розділу IV); Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідування (ч. 5 розділу I; ч. 5, 7, 8 розділу IV; ч. 8 розділу VI; п. 1 ч. 4 розділу VII; п. 1 ч. 5, п. 3, 5 ч. 6 розділу IX; п. 7 ч. 3 розділу XI; п. 2 ч. 3 розділу XII; п. 1 ч. 4, п. 2 ч. 5 розділу XIII).

3.8. Функція взаємодії зі співробітниками інших підрозділів під час досудового розслідування – це взаємоузгоджена, спільна, цілеспрямована, кваліфікована діяльність, основана на законах і відомчих нормативних актах, організована на належному рівні, яка спрямована на виконання завдань кримінального судочинства.

⁹⁹ Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 06 черв. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17181>.

¹⁰⁰ Там само.

Керівна та організуюча роль у цій взаємодії належить слідчому, оскільки саме на орган досудового розслідування покладається обов'язок вживати всіх передбачених законом заходів для забезпечення ефективності досудового розслідування. Початок взаємодії, як правило, ініціює слідчий, але може виходити і від співробітників інших підрозділів. Враховуючи характер і ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення, взаємодія може бути епізодичною і тривалою. Залежно від правової регламентації форми взаємодії є процесуальні (правові) і непроцесуальні (організаційні). Отже, взаємодія слідчого із співробітниками інших підрозділів під час досудового розслідування має доволі різноманітний та широкий характер, тому налагодження спільної, узгодженої, цілеспрямованої та кваліфікованої діяльності під час здійснення досудового розслідування є запорукою успішного виконання завдань кримінального провадження¹⁰¹.

В основі нормативного регулювання цього напрямку діяльності лежать положення Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні; Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України (ч. 7 розділу I; п. 5 ч. 1 розділу III; п. 3 ч. 1, п. 3 ч. 3, п. 11 ч. 3, п. 4 ч. 4 розділу V).

3.9. Регулятивна функція полягає у врегулюванні слідчим процесу здійснення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій шляхом коригування поведінки й діяльності учасників кримінального провадження.

4. Операціональна функція полягає в безпосередньому здійсненні досудового розслідування¹⁰².

4.1. Пошукова функція має в основі знання насамперед матеріального і процесуального права, криміналістики та інших галузей знань, спрямованих на дослідження складу злочину і встановлення

¹⁰¹ Сорока С. О., Римарчук Г. С. Взаємодія слідчого із співробітниками інших підрозділів під час досудового розслідування. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2015. № 825. С. 347-354.

¹⁰² Пасько О. М. Концептуалізація функцій слідчої діяльності. Південноукраїнський правничий часопис. 2014. № 1. С. 56.

його учасників шляхом збору, сприймання, аналізу, узагальнення, оцінки, передачі та використання добутої інформації за допомогою якої встановлюється істинне знання щодо конкретного кримінального правопорушення.

Ця функція пронизує усе досудове розслідування, супроводжує слідчого на всіх етапах кримінального провадження – від отримання інформації про вчинене кримінальне правопорушення і до направлення матеріалів провадження до суду або ж його закриття у встановленому порядку відповідно до Кримінального процесуального кодексу України.

Пошукова діяльність – це вивчення особливостей об'єктів, умов, засобів слідчої діяльності; виділення з навколишнього середовища важливої криміналістичної інформації (слідів правопорушника, потерпілого, зброї, засобів кримінального правопорушення та ін.).

Головне завдання пошукової діяльності слідчого – достовірне відтворення подій злочину.

Пошукова діяльність складається з таких її різновидів:

а) реконструктивна – знаходження речових доказів, відновлення обставин події злочину; відбору, впорядкування, визначення засобів, форм, методів тощо. Процес розслідування – надзвичайно складна робота, пов'язана з відтворенням події минулого, а тому вимагає значних логіко-інтелектуальних, емоційних і фізичних зусиль. У процесі розслідування слідчий шляхом чуттєвого сприйняття і логічного мислення і процесуальних дій відтворює реальну картину події злочину;

б) конструктивна – процес моделювання майбутньої слідчої дії, ситуації, соціальної взаємодії¹⁰³.

4.2. *Посвідчувальна функція* являє собою сукупність дій, спрямованих на фіксування, тобто закріплення проведених процесуальних дій у встановленому законом порядку. А. В. Белоусов наголошує, що вона спрямована на підтвердження законності отримання відомостей про факти, що підлягають доказуванню, і захист доказів

¹⁰³ Специфика следственной деятельности и ее психологическая структура. *Studies. In. Ua* : [сайт]. URL: <http://studies.in.ua/ru/osnova-sledstvennoy-deyatelnosti-shpargalki/3546-specifika-sledstvennoy-deyatelnosti-i-ee-psihologicheskaya-struktura.html>. (дата звернення 18.03.2018).

від втрати, спотворення, фальсифікації, підміни, для подальшої повноцінної передачі адресатам доказування і забезпечує достовірність виявлених фактів¹⁰⁴.

Н. В. Круглова вважає, що посвідчувальна діяльність слідчого спрямована на фіксування: 1) фактів, що підлягають встановленню, явищ, об'єктів, за допомогою яких відтворюється модель події минулого і її діалектичних взаємозв'язків з наслідками діяння; 2) власне дій слідчого, а також дій інших учасників, що виконують допоміжну роль при встановленні обставин вчиненого діяння та сприяють пошуку і виявленню важливих для встановлення істини фактів та явищ (спеціалісти, експерти і т.д.); 3) встановленої послідовності виконання дій правопорушником¹⁰⁵.

Ми погоджуємося з позицією В. В. Назарова та Г. М. Омеляненко, що «без процесуальної фіксації пізнаних фактичних даних, а також дій з їх виявлення неможливо сформувати судовий доказ. Отримана суб'єктом доказування інформація у виді матеріальних або ідеальних образів може використовуватися в доказуванні лише після приведення її у встановлену законом форму»¹⁰⁶.

Звертається увага, що законодавець набагато докладніше регламентував саме цю сторону професійної діяльності слідчого шляхом передбачення особливої кримінально-процесуальної форми фіксування доказів. Вона включає в себе використання вичерпного переліку джерел шуканих даних, спеціальну процедуру їх документування, різні види відповідальності за спотворення зафіксованої інформації і т.д. Особливість посвідчувальної діяльності і полягає в чіткій регламентації процесуальної форми, структури та змісту документа, що є результатом такої діяльності.

У кримінальному провадженні протоколювання та фіксування за допомогою технічних засобів слідчих (розшукових) дій

¹⁰⁴ Белоусов А. В. Проблема фиксации доказательств в досудебных стадиях уголовного процесса России: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. М., 2003. 200 с.

¹⁰⁵ Кругова Н. В. Характеристика коммуникативной и удостоверительной деятельности как профессионально значимых компонентов психологической структуры труда следователя. Вестник Тверского государственного университета. 2009. № 4. С. 76-77.

¹⁰⁶ Назаров В. В., Омеляненко Г. М. Кримінальний процес України: навч. посіб. [2-ге вид., доп. і перероб.] Київ: Атіка, 2008. С. 187.

виконують ще й функцію засобу відображення (засвідчення) відомостей про розслідувану подію і про слідчу (розшукову) дію¹⁰⁷.

Поділяючи думку В. В. Короля, В. М. Мельника, вважаємо, що посвідчувальна діяльність має визначальне значення у наданні виявленим фактичним даним доказової сили, у забезпеченні таких їх основних властивостей, як допустимість та достовірність. Така діяльність забезпечує допустимість використання певних фактичних даних у якості доказів, а також створює додаткові гарантії їх достовірності та унеможливорює фальсифікацію доказів. В основі нормативного регулювання цього напрямку діяльності лежить КПК України (ст.ст. 103, 104); Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України, затверджене наказом Міністерства внутрішніх справ України 06.07.2017 № 570 (п. 2 ч. 3 розділу VIII; п. 2, 5 ч. 5 розділу IX; п. 3 ч. 4 розділу X); Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні (п. 1 ч. 8 розділу II).

4.3. *Розшукова функція* полягає у виконанні гласних і негласних слідчих (розшукових) дій і заходів із застосуванням оперативних, оперативно-технічних засобів, які сприятимуть отриманню інформації про злочин або особу, яка його вчинила, без її відома.

Тлумачення терміну «розшук» наводиться у словнику, де під ним розуміють систему слідчих дій та оперативних заходів щодо виявлення злочинця, який зник, викраденого майна та ін.¹⁰⁸

Як слушно зазначає Н. В. Гуменна, успішність розкриття кримінальних правопорушень значною мірою залежить саме від правильно організованої розшукової діяльності, зокрема від своєчасного отримання інформації про осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, місце перебування яких невідоме, потерпілих, свідків, знаряддя злочину, транспортні засоби (як знаряддя злочину або

¹⁰⁷ Король В. В., Мельник В. М. Пізнавальна та посвідчувальна діяльність слідчого як структурні елементи кримінально-процесуального доказування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 33. Т. 2. С. 150, 151.

¹⁰⁸ Великий тлумачний словник сучасної української мови / [упоряд. і головред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: Перун, 2001. С. 915.

предмети злочинного посягання), майно, цінності, здобуті злочинним шляхом, сліди вчинення злочину, інші предмети і об'єкти, які мають значення для кримінального провадження та місце знаходження яких невідоме¹⁰⁹.

Здійснюючи розшукову діяльність, слідчий має передбачати розгортання подій, визначати лінію поведінки учасників кримінального процесу. Проте така інформація матиме вірогідний характер, адже вона визначатиметься не тільки психологічними характеристиками суб'єкта, а і слідчою ситуацією, що може значно звужити або навпаки – розширити його можливості¹¹⁰.

Під час здійснення розшукової діяльності слідчий використовує спеціальні знання та застосовує науково-технічні засоби. При цьому застосування науково-технічних засобів у розшуковій діяльності слідчого має суттєве значення. Насамперед це стосується питань збирання і закріплення доказів, отримання оперативної інформації, проведення експертних досліджень, здійснення профілактичних, процесуальних та розшукових дій, які вимагають докладного аудіо-візуального документування подій, що відбуваються, а також виявлення слідів, недоступних для звичайного людського сприйняття. У цих випадках застосування науково-технічних засобів і методів відіграє вирішальну роль, вони стають основним інструментом протидії злочинності¹¹¹. В основі нормативного регулювання цього напрямку діяльності лежать положення глави 20, 21 КПК; ч. 4 розділу II Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні¹¹².

¹⁰⁹ Гуменна Н. В. Теоретичні та практичні проблеми розшукової діяльності слідчого: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Львів. 2015. 240 с.

¹¹⁰ Коновалова В. О., Панов М. М. Інтуїція: поняття і роль у судочинстві. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 1 (16). С. 21.

¹¹¹ Рогатинська Н. З Використання та фіксування науково-технічних засобів у розшуковій діяльності слідчого. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Право. 2017. Вип. 24. С. 134.

¹¹² Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07 лип. 2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>

4.4. Комунікативна функція полягає у налагодженні спілкування слідчого з учасниками кримінального провадження. У кримінальній процесуальній діяльності спілкування здійснюється в межах процедури, визначеної процесуальним положенням учасників і предмета спілкування. Під час розслідування злочинів розрізняють і розробляють криміналістичні рекомендації щодо обрання найбільш раціональних для кожної ситуації тактичних прийомів спілкування слідчого з учасниками окремих слідчих дій.

Комунікативна діяльність в загальнофілософському сенсі полягає в обміні інформацією між індивідами, які спілкуються. У слідчій діяльності функція комунікації виявляється в процесі спілкування між слідчим та іншими учасниками в межах процесуальних дій (допиту, одночасного допиту, обшуку, огляду, пред'явлення для впізнання та ін.). Наприклад, відповідно до ч. 8 розділу II Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні слідчий на місці події за необхідності після початку кримінального провадження допитує про обставини вчиненого кримінального правопорушення заявника, потерпілого, свідків та інших учасників кримінального провадження; надає письмові доручення працівникам оперативних підрозділів про проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні.

На відміну від іншого соціального спілкування, предмет розмови під час вербальних слідчих дій, методи, прийоми і засоби спілкування регламентовані кримінально-процесуальним законом. Результативність їх реалізації забезпечується правильним застосуванням криміналістичних рекомендацій і тактичних прийомів, розроблених криміналістикою і юридичною психологією.

Комунікативна функція охоплює такі напрями діяльності слідчого: 1) встановлення психологічного контакту; 2) керування спілкуванням з боку слідчого; 3) здійснення психологічного впливу на підозрюваного, обвинуваченого, свідка чи іншу особу в процесі спілкування; 4) одержання слідчим необхідної інформації у процесі спілкування.

До комунікативної діяльності належить зв'язок і спілкування з іншими учасниками кримінального провадження та представниками засобів масової інформації. В основі нормативного регулювання цього напрямку діяльності лежить КПК України (ч. 2 ст. 20; ч. 1 ст. 96; ст.ст. 111-112; ч. 5 ст. 195; ст.ст. 224-227; ч. 2 ст. 302, ч. 7 ст. 469).

4.5. Виконавча функція полягає у виконанні письмових доручень і вказівок прокурора, слідчого судді, керівника органу досудового розслідування, ухвал суду, відповідних запитів, які надаються в законному порядку від інших правоохоронних органів, органів державної влади, а також відповідних органів іноземних держав на підставі міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України¹¹³. Ця функція визначена в КПК (ч. 1 ст. 9, п. 9, п. 6 ч. 2 ст. 40, ч. 4 ст. 40, ч. 6 ст. 214, ч. 2-3 ст. 290).

5. Реабілітаційна функція. Ця функція визначена в ст. 12 Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду»¹¹⁴. Так, відповідно до зазначеної статті розмір відшкодуваної шкоди, зазначеної в пунктах 1, 3, 4 статті 3 цього Закону, залежно від того, який орган провадив слідчі (розшукові) дії чи розглядав справу, у місячний термін з дня звернення громадянина визначають відповідні органи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратура і суд, про що виносять постанову (ухвалу). На думку І. В. Гловюк, це дозволяє стверджувати, що за кримінальним процесуальним законодавством України слідчий також здійснює реабілітаційну функцію¹¹⁵.

У разі виникнення права на відшкодування (компенсацію) завданої шкоди орган, що здійснюють оперативно-розшукову

¹¹³ Пасько О. М. Концептуалізація функцій слідчої діяльності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 1. С. 56.

¹¹⁴ Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду діяльність: Закон України від 1 груд. 1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/266/94-%D0%B2%D1%80>

¹¹⁵ Гловюк І. В. Зазнач. твір. С. 107.

діяльність, досудове розслідування, прокуратура або суд зобов'язані роз'яснити особі порядок поновлення її порушених прав чи свобод та відшкодування (компенсацію) завданої шкоди.

6. Функція міжнародного співробітництва пов'язана із складанням запитів з метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, прохання про тимчасову передачу може здійснюватися як у межах функції розслідування, так і у межах функції кримінального переслідування – залежно від етапу досудового розслідування. Як зазначає І. В. Гловюк, складення клопотання про видачу особи (екстрадицію), клопотання про передання кримінального провадження іншій державі, здійснюється у межах функції кримінального переслідування. Однак, на думку авторки, у випадку, коли на орган досудового розслідування у порядку ст.ст. 558-561 КПК покладено виконання запиту (доручення) про міжнародну правову допомогу, то слідчий здійснює функцію міжнародного співробітництва, оскільки власне кримінальне провадження на території України не здійснюється, а реалізується юрисдикція проведення процесуальних дій на території України для іноземногокримінального провадження¹¹⁶.

7. Педагогічна функція полягає в наданні теоретичних і практичних знань, вмінь і навичок та підвищення кваліфікації й професійної майстерності серед працівників слідчих підрозділів Національної поліції з питань розслідування кримінальних правопорушень. Ця функція визначена в Законі України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» (п. 4 ст. 3); Положенні про органи досудового розслідування Національної поліції України (п. 7 ч. 1 розділу III; п. 11 ч. 3 розділу VIII).

Отже, резюмуючи викладене вище, можна зробити висновок, що діяльність слідчих органів досудового розслідування, зокрема слідчих підрозділів Національної поліції України, має значну кількість напрямів (функцій), одні з яких мають основний, а інші – допоміжний характер. Проаналізувавши норми чинного КПК України, яким визначено функції (напрями) слідчих

¹¹⁶ Гловюк І. В. Знач. твір. С. 107.

підрозділів Національної поліції України, виділено: основні та похідні функції. До основних кримінально-процесуальних функцій слідчих органів досудового розслідування слід віднести функції обвинувачення та розслідування. Окрім основних функцій слідчі виконують похідні функції, які спрямовані на виконання додаткових (супутніх) завдань та не суперечать основним функціям. До них належать такі: захисту, вирішення кримінального провадження по суті (правосуддя), профілактична функція.

Слідчі підрозділи Національної поліції України, окрім завдань та функцій, передбачених кримінальним процесуальним законодавством України, уповноважені здійснювати інші, передбачені відомчими нормативно-правовими актами, завдання та функції. Ці функції класифіковано на сім груп, які поділяються на підгрупи: 1) пізнавальна функція; 2) стратегічно-тактична (прогностична, планування, тактична); 3) функція управління (аналітична, методична, статистична, організаційна, координаційна, розподільна, функція контролю, функція взаємодії, регулятивна функція); 4) операціональна (пошукова, посвідчувальна, розшукова, комунікативна, виконавча); 5) реабілітаційна функція; 6) функція міжнародного співробітництва; 7) педагогічна функція.

Висновки до розділу 1

Діяльність органів досудового розслідування є одним із самостійних видів державної діяльності, яку не можна звести до функцій, які б виконувались іншими підрозділами та державними органами, такими як суд, прокуратура та ін. Наявна сьогодні система органів досудового розслідування є результатом багаторічного надбання вітчизняного та міжнародного (зарубіжного) досвіду, і, відповідно, перебуває на етапі становлення та удосконалення. У зв'язку з цим правники, вчені та практичні працівники мають зосередити свої зусилля на усуненні певних прогалин, колізій у нормативно-правових актах, якими врегульована діяльність слідчих підрозділів органів Національної поліції.

Особливістю органів досудового розслідування Національної поліції України є те, що вони являються структурними підрозділами апарату центрального органу управління поліції, її територіальних органів – головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях та місті Києві, територіальних (відокремлених) підрозділів головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях та місті Києві, службові особи яких згідно з кримінальним процесуальним законодавством забезпечують досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності слідчих органів Національної поліції, які утворені на виконання постанов КМУ від 02.09.2015 № 641 «Про утворення Національної поліції України» та від 16.09.2015 № 730 «Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідації територіальних органів Міністерства внутрішніх справ».

Отже, процес реформування органів системи МВС України, внаслідок чого створено Національну поліцію, переконливо свідчить, що здійснення ефективного досудового розслідування прямо залежить від організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції, перегляду їхніх функцій, формування нових підходів до комплектування кваліфікованим персоналом. Але зміни організаційно-управлінського характеру без удосконалення відомчих нормативно-правових актів з питань, що стосуються їхньої діяльності, не сприятимуть бажаним позитивним результатам.

Діяльність слідчих органів досудового розслідування, зокрема слідчих підрозділів Національної поліції України, має значну кількість напрямів (функцій), одні з яких мають основний, а інші – допоміжний характер. Проаналізувавши норми чинного КПК України, яким визначено функції (напрями) слідчих підрозділів Національної поліції України, виділено: основні та похідні функції. До основних кримінально-процесуальних функцій слідчих органів досудового розслідування слід віднести функції обвинувачення та розслідування. Окрім основних функцій слідчі виконують похідні функції, які спрямовані на виконання додаткових (супутніх) завдань та не суперечать основним функціям.

До них належать такі: захисту, вирішення кримінального провадження по суті (правосуддя), профілактична функція.

Наразі основна увага науковців присвячується лише процесуальним функціям слідчого, які визначено в КПК України. Водночас не враховано, що слідчі підрозділи складаються з керівників, їх заступників, старших слідчих в особливо важливих справах, слідчих, інших працівників, які окрім завдань та функцій, передбачених кримінальним процесуальним законодавством України, уповноважені здійснювати інші, передбачені відомчими нормативно-правовими актами, завдання та функції. Ці функції класифіковано на сім груп, які поділяються на підгрупи: 1) пізнавальна функція; 2) стратегічно-тактична (прогностична, планування, тактична); 3) функція управління (аналітична, методична, статистична, організаційна, координаційна, розподільна, функція контролю, функція взаємодії, регулятивна функція); 4) операціональна (пошукова, посвідчувальна, розшукова, комунікативна, виконавча); 5) реабілітаційна функція; 6) функція міжнародного співробітництва; 7) педагогічна функція.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ

2.1. Правове регулювання діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України

В умовах реформування правової системи України і побудови правової держави роль і значення правового регулювання діяльності слідчих підрозділів Національної поліції набуває особливої актуальності. Від досконалості нормативної регламентації діяльності поліції взагалі й її підрозділів досудового розслідування зокрема, чіткості правових приписів вітчизняних і міжнародно-правових норм, наявності розвинутої системи законодавства й відповідних підзаконних актів у цій сфері залежить ефективність досліджуваного виду діяльності. Насамперед важливе значення у цьому аспекті має категоріально-понятійний апарат, оскільки дозволяє як дослідникам у цій галузі, так і практичним працівникам однозначно розуміти весь спектр досліджуваних понять і проблем. Чітке розуміння й тлумачення понятійного апарату – один з головних інструментів наукового дослідження, оскільки становить узагальнені результати пізнання суттєвих властивостей, зв'язків і відносин державно-правових явищ. Тому слід погодитися з В. С. Зеленецьким, О. В. Кириченком, що успішний розгляд усього комплексу методологічних проблем, які мають значення як для теорії, так і для практики протидії злочинності, багато в чому залежить від правильного визначення вихідних теоретичних положень¹¹⁷.

¹¹⁷ Зеленецький В. С. Общая теория борьбы с преступностью. Концептуальные основы. Харьков: Основа, 1994. С. 170; Кириченко О. В. Категоріально-понятійний апарат у сфері оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки. European political and law discourse. Vol. 2. Issue 2. 2015. P. 315. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2015_2_2_50 (дата звернення: 02.10.18).

Отже, успішне розв'язання проблем правового регулювання діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України перебуває в прямій залежності від однозначного розуміння і правильного трактування змісту таких термінів, як «регулювання», «забезпечення», «правове» та «діяльність», а в кінцевому підсумку і в цілому словосполучення «правове забезпечення діяльності».

Для осмислення поняття, вираженого словосполученням «правове забезпечення діяльності», необхідне визначення і тлумачення кожної з його складових.

Якщо ж говорити про позиції науковців стосовно поняття правового регулювання, то воно тлумачиться неоднозначно.

Відповідно до Великого юридичного словника «правове регулювання – процес впливу держави на суспільні відносини за допомогою юридичних норм; ґрунтується на предметі і методи правового регулювання»¹¹⁸. У новому тлумачному словнику української мови термін «регулювати» (лат. *regulo*) визначається як: 1) впорядковувати що-небудь, керувати чимось, підкоряючи його відповідним вимогам, певній системі. 2) домагатись нормальної роботи машини, установки, механізму і т. ін., забезпечувати злагоджену взаємодію складових частин, деталей зменшуючи або збільшуючи швидкість, величину і т.ін., досягаючи потрібної сили, належного ступеня вияву чого-небудь¹¹⁹.

В юридичній літературі під правовим регулюванням здебільшого розуміють процес впливу держави на суспільні відносини за допомогою норм права. Так, на думку С. С. Алексеєва, правове регулювання – це вплив норм права та інших спеціальних юридичних засобів на поведінку особи та на суспільні відносини з метою їх упорядкування та прогресивного розвитку¹²⁰. Таку ж позицію підтримує Д. П. Калаянов, який розглядає правове регулювання як правовий вплив держави на суспільні відносини¹²¹.

¹¹⁸ Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Д. Зорькина, В. Е. Крупских. М.: Инфра-М, 1999. С. 524.

¹¹⁹ Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. 2-ге вид., виправл. Київ: Аконт, 2007. Т. 3. С. 108.

¹²⁰ Алексеев С. С. Теория права: учебник. М.: БЕК, 1995. С. 219.

¹²¹ Калаянов Д. П. Правове регулювання діяльності поліції в країнах Європи. Правова система: теорія і практика. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 1. 2015. С. 35.

Заслуговує на увагу погляд І. М. Шопіної, яка під правовим регулюванням розуміє діяльність держави, її органів і посадових осіб, а також уповноважених на те громадських організацій щодо встановлення обов'язкових для виконання юридичних норм (правил) поведінки суб'єктів права, їх реалізації в конкретних відносинах та застосування державного примусу до правопорушників із метою досягнення стабільного правопорядку в суспільстві¹²².

Поняття «діяльність» у Новому тлумачному словнику української мови визначається як: 1) застосування своєї праці до чого-небудь, робота, заняття, активність, діяння; праця для людей у якій-небудь галузі; 2) функціонування, діяння органів живого організму; життя; робота, функціонування якоїсь організації, установи, машини і т. ін. 3) виявлення сили, енергії чого-небудь¹²³.

На підставі викладеного можливо зробити висновок про те, що правове регулювання діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України – це постійна (безперервна) діяльність держави, її органів як суб'єктів права в межах їх компетенції з проведення правових заходів, спрямованих на впорядкування суспільних відносин із забезпечення правопорядку шляхом закріплення, реалізації, гарантування охорони і захисту прав і свобод громадян та створення відповідних умов для ефективної процесуальної діяльності.

Як справедливо зауважує В. М. Галунько, сьогодні в Україні відбувається погіршення стану злочинності, що характеризується зростанням особливо тяжких і тяжких злочинів майже у всіх сферах суспільного життя держави, тому пріоритетним у цій діяльності визнається формування досконалої правової бази боротьби зі злочинністю й корупцією, захист усіх сфер життєдіяльності держави, протидія злочинним проявам, вжиття заходів щодо усунення причин та умов, що їм сприяють, виявлення й знешкодження злочинних угруповань, викоренення тіньової економіки. Тому особливе місце займають структури,

¹²² Шопіна І. М. Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання. *Форум права*: електрон. наук. фахове вид. 2011. № 2. С. 1060.

¹²³ Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / [уклад. В. Яременко, О. Сліпущко]. 2-ге вид., виправл. Київ: Аконіт, 2007. Т. 3. С. 55.

на які покладаються вищезазначені завдання, у тому числі слідчі підрозділи, яким неухильно необхідно дотримуватися прав і свобод людини, застосовувати норми кримінального процесу щодо правильної фіксації кримінального провадження, доказів і доказування та своєчасного прийняття рішення з метою недопущення ухилення від відповідальності винних осіб¹²⁴.

Наразі правове регулювання діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України здійснюється на основі Конституції України, законів та кодексів України, міжнародно-правових актів, згоду на які надано Верховною Радою України і які стали частиною національного кримінального процесуального законодавства, а також цілою низкою підзаконних нормативних актів Президента України, Кабінету Міністрів України та нормативних актів Генеральної прокуратури, Конституційного Суду України, Верховного суду України, а також іншими нормативно-правовими актами з питань досудового розслідування. Як бачимо, основу правового регулювання цих органів складає система законодавчих та нормативно-правових актів. Проте їх вивчення та аналіз дозволяє дійти висновку, що суттєвим недоліком системи правового регулювання діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України є їх регламентація різними чисельними законодавчими та нормативно-правовими актами, що недостатньо пов'язані та узгоджені між собою, мають суперечливий характер й не мають чіткого механізму їх реалізації, особливо стосовно міжнародно-правової їх частини. З цього приводу А. Є. Голубов слушно зауважив, що на цей час, на відміну від суду, органів прокуратури, органів пробації, органів кримінально-виконавчої служби, адвокатури, які отримали належне нормативно-правове опосередкування свого положення у відповідних законах та в цій системі, органи досудового розслідування ще й досі залишаються без належної правової бази, яка б на законодавчому рівні визначала їх місце, уточнила функції та статус¹²⁵.

¹²⁴ Галунько В. М. Нормативно-правове регулювання слідчої діяльності. *Право і суспільство*. 2015. № 6.2 (2). С. 170-173.

¹²⁵ Голубов А. Є. Щодо визначення місця та функцій органів досудового розслідування в системі органів кримінальної юстиції. *Теоретичні аспекти організації досудового розслідування*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. Харків: ХНУВС, 2015. С. 119-122.

Зауважимо, що правове регулювання діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України перебуває на етапі динамічного розвитку. Це підтверджується внесенням змін до КПК України, зокрема в частині, що стосується повноважень слідчих.

Беручи до уваги різні погляди науковців щодо змісту правового регулювання цієї діяльності, вважаємо доцільним у процесі дослідження розглядати правове регулювання діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України за чотирьохрівневою схемою, яка складається із: основного закону; міжнародно-правових актів; законів та підзаконних актів; відомчих нормативно-правових актів.

Перший рівень складають положення Конституції України, яка має найвищу юридичну силу і є законом прямої дії, а також ратифікованих Україною міжнародних правових актів, які стали частиною вітчизняного кримінального процесуального законодавства. У Конституції України містяться норми, які прямо чи опосередковано регулюють діяльність слідчих підрозділів Національної поліції в Україні, а особливо ті, які стосуються прав, свобод і законних інтересів громадян. Водночас зауважимо, що досі в Україні не прийнято відповідних законів, які мають сформувати систему і впорядкувати функціонування органів досудового слідства, як це визначено у п. 9 Розділу XV Перехідних положень Конституції України. Так, відповідно до п. 14 ст. 92 Конституції України судоустрій, судочинство, статус суддів, засади судової експертизи, організація і діяльність прокуратури, органів дізнання і слідства, нотаріату, органів і установ виконання покарань; основи організації та діяльності адвокатури визначаються виключно законами України, а не підзаконними нормативно-правовими актами.

Як справедливо зауважив С. С. Лукаш, «..слідчий передусім застосовує Конституцію України в разі,; коли зі змісту норм Конституції України не постає необхідність додаткової регламентації її положень законом; коли закон, який був чинним до введення в дію Конституції України чи прийнятий після цього, суперечить їй; коли правовідносини, що досліджуються в конкретній справі, законом України не врегульовано, а нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою України або Радою міністрів

Автономної Республіки Крим (нині анексований), суперечить Конституції України; коли укази Президента України, які внаслідок їх нормативно-правового характеру підлягають застосуванню, суперечать Конституції України»¹²⁶.

Правовий аналіз Основного Закону України дає підстави стверджувати, що у його статтях нормативно закріплений обов'язок держави щодо забезпечення захисту конституційних прав людини шляхом розроблення відповідного нормативно-правового регулювання; забезпечення відповідальності за порушення встановлених і закріплених Конституцією прав людини і громадянина.

Варто зазначити, що окремі положення Конституції безпосередньо стосуються основоположних принципів кримінального процесу. Так, Конституція визначає право кожної людини на свободу та особисту недоторканність. Згідно з ст. 29 «Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше, ніж за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти злочинів чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою. Окрім цього, кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника. Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання. Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого»¹²⁷. Основний закон також гарантує недоторканність житла, закріплюючи положення про те, що «Не допускаючи

¹²⁶ Лукаш С. С. Нормативно-правове забезпечення ефективності управлінської діяльності ОВС України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2002. С. 67.

¹²⁷ Конституція України: прийнята 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше, ніж за вмотивованим рішенням суду (ст. 30)¹²⁸. У Конституції також зазначається, що кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб під час здійснення ними своїх повноважень. Особливо важливі положення для діяльності слідчих у процесі проведення кримінального провадження закріплені у ст. 62 Конституції, відповідно до якої особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. У Конституції зазначається, що «Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням». Особа, не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист (ст. 62-63)¹²⁹. Ці положення є принциповими і основоположними для діяльності всіх слідчих підрозділів, незалежно від їх відомчого підпорядкування в сучасних умовах.

Варто зазначити, що діяльність органів та підрозділів досудового слідства в Україні в тій чи іншій мірі також врегульовують наступні статті Конституції України як закону прямої дії: 3, 8, 9, 27, 28, 29, 30, 31, 56, 62, 63 тощо.

Далі слід звернути увагу на Рішення Конституційного Суду України, які видаються ним з метою офіційного тлумачення

¹²⁸ Конституція України: прийнята 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

¹²⁹ Там само.

певних положень Конституції України, а також законів України, відповідно врегульовують діяльність слідчих підрозділів національної поліції та окремих напрямів їх процесуальної діяльності в Україні. За період своєї діяльності Конституційний Суд України неодноразово приймав рішення щодо таких питань. До таких рішень належать:

– Рішення Конституційного суду України від 12.04.2012 № 9-рп/2012 у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень ст. 24 Конституції України (справа № 1-10/2012 про рівність сторін судового процесу)¹³⁰;

– Рішення Конституційного суду України від 18.04.2012 № 10-рп/2012 у справі за конституційним зверненням громадянина Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положення ч. 3 ст. 364 Кримінального кодексу України (справа щодо застосування кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» до працівника державної виконавчої служби (Справа № 1-13/2012))¹³¹;

– Рішення Конституційного суду України від 23.11.2017 № 1-р/2017 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення ч. 3 ст. 315 КПК України (Справа № 1-28/2017)¹³²;

– Рішення Конституційного суду України від 24 квітня 2018 р. № 3/р-2018 «У справі за конституційним поданням Уповноваженого

¹³⁰ Справа за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа № 1-10/2012 про рівність сторін судового процесу): рішення Конституційного суду України від 12 квіт. 2012 р. № 9-рп/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 32. Ст. 1202.

¹³¹ Справа за конституційним зверненням громадянина Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України (справа щодо застосування кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» до працівника державної виконавчої служби (Справа № 1-13/2012): рішення Конституційного суду України від 18 квіт. 2012 р. № 10-рп/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 33. Ст. 1234.

¹³² Справа за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України (Справа № 1-28/2017): рішення Конституційного суду України від 23 листоп. 2017 р. № 1-р/2017. *Офіційний вісник України*. 2017. № 98. Ст. 3001.

Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) ч. 6 ст. 216 КПК України», Справа № 1-22/2018 (762/17)¹³³ та деякі інші Рішення Конституційного Суду України, положення яких слідчі підрозділи Національної поліції України мають враховувати та дотримуватися у своїй процесуальній діяльності під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

Як правило, такі Рішення Конституційного Суду України стосуються забезпечення прав і свобод громадян у процесі кримінального судочинства. Так, Конституційний Суд України у Рішенні від 01.06.2016 № 2-рп/2016 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення ч. 1 ст. 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) зазначив: «Держава, виконуючи свій головний обов'язок – утвердження і забезпечення прав і свобод людини – повинна не тільки утримуватися від порушень чи непропорційних обмежень прав і свобод людини, але й вживати належних заходів для забезпечення можливості їх повної реалізації кожним, хто перебуває під її юрисдикцією; з цією метою законодавець та інші органи публічної влади мають забезпечувати ефективне правове регулювання, яке відповідає конституційним нормам і принципам, та створювати механізми, необхідні для задоволення потреб та інтересів людини; при цьому посилена увага має бути зосереджена на особливо вразливих категоріях осіб» (абз. 1 п. 3 мотивувальної частини)¹³⁴.

¹³³ Справа за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України» (Справа № 1-22/2018 (762/17)): рішення Конституційного суду України від 24 квіт. 2018 р. № 3/р-2018. *Офіційний вісник України*. 2018. № 41. Ст. 1459.

¹³⁴ Справа за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу): рішення Конституційного Суду України від 1 черв. 2016 р. № 2-рп/2016. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16> (дата звернення: 21.08.2018).

Як зазначив Конституційний Суд України, «позитивний обов'язок держави стосовно впровадження належної системи захисту життя, здоров'я та гідності людини передбачає забезпечення ефективного розслідування фактів протиправної поведінки та неналежного поводження. Ефективність такого розслідування вимірюється його повнотою, всебічністю, оперативністю, незалежністю тощо»¹³⁵.

Другий рівень складають міжнародно-правові акти, положення яких регламентують основні ключові питання кримінального судочинства, які складають звід його міжнародних стандартів у галузі дотримання основних прав та свобод особи. У руслі загального процесу правової інтеграції України в міжнародну правову систему зближення вітчизняного законодавства з цими стандартами є сьогодні природним і необхідним. Визнання у світі верховенства міжнародного права передбачає подальший розвиток національних конституційних правових систем на основі міжнародних стандартів. Реалізація цього процесу була закладена Конституцією України. За її статтею 9, як ми вже зазначали, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, що суперечать Конституції України, можливе тільки після внесення відповідних змін до Конституції України. Ці положення безпосередньо відображені й у ст. 1 Кримінального процесуального кодексу України, відповідно до котрої «порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України. Кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України»¹³⁶.

¹³⁵ Справа за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України» (Справа № 1-22/2018 (762/17)): рішення Конституційного суду України від 24 квіт. 2018 р. № 3/р-2018. *Офіційний вісник України*. 2018. № 41. Ст. 1459.

¹³⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

Подібна норма міститься також у ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України», у котрому зазначено, що «Чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору»¹³⁷.

Отже, міжнародно-правові документи, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, а міжнародні акти, які стосуються питань кримінального судочинства, є складовою правової основи діяльності слідчого апарату, у тому числі і Національної поліції України. Серед згаданої категорії правових документів особливе місце посідають численні міжнародно-правові акти з питань захисту світовою спільнотою основних прав людини, її гідності у кримінальному судочинстві, які приймалися в різні роки і які мають враховуватися і застосовуватися слідчими підрозділами Національної поліції України у своїй процесуальній діяльності, а саме: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950¹³⁸; Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 8 листопада 1990 р.¹³⁹; Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р.¹⁴⁰; Мінімальні стандартні правила поводження із в'язнями від 30.08.1955¹⁴¹; Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання

¹³⁷ Про міжнародні договори України: Закон України від 29 черв. 2004 р. № 1906-IV. *Офіційний вісник України*. 2004. № 35. Ст. 2317.

¹³⁸ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод; підпис. 4 листоп. 1950 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 02.10.2018).

¹³⁹ Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом; підпис. 8 листоп. 1990 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029 (дата звернення 02.10.2018).

¹⁴⁰ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності; підпис. 15 листоп. 2000 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789 (дата звернення 02.10.2018).

¹⁴¹ Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями; прийняті 30 серп. 1955 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_212 (дата звернення 02.10.2018)

правопорядку від 17.12.1979¹⁴²; Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживань владою, яка була прийнята на сороковій сесії Генеральної Асамблеї ООН 29.11.1985¹⁴³; Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила) від 14.12.1990¹⁴⁴; Звід принципів захисту всіх осіб, підданих затриманню або арешту в будь-якій формі, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 09.12.1988¹⁴⁵; Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила), прийняті на 96-му пленарному засіданні ООН 29.11.1985¹⁴⁶; Основні положення щодо ролі адвокатів, прийняті 8 Конгресом ООН 01.08.1990¹⁴⁷; Основні принципи, що стосуються ролі юристів, прийняті 8 Конгресом ООН 07.09.1990¹⁴⁸; Європейська конвенція з відшкодування шкоди жертвам насильницьких злочинів (ETS № 116) від 24.11.1983¹⁴⁹; Європейська конвенція про запобігання тортурам чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26.11.1987,

¹⁴² Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку: затв. резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 34/169 від 17 груд. 1979 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_282. (дата звернення 02.10.2018).

¹⁴³ Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживань владою: прийнята 29 листоп. 1985 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_114 (дата звернення 02.10.2018).

¹⁴⁴ Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций в отношении мер, не связанных с тюремным заключением (Токийские правила): утв. резолюцией 45/110 Генеральной Ассамблеи ООН от 14 декабря 1990 г. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_907. (дата звернення 02.10.18).

¹⁴⁵ Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню в будь-якій формі: затв. резолюцією 43/173 Генеральної Асамблеї ООН від 9 груд. 1988 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_206. (дата звернення 02.10.18).

¹⁴⁶ Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила): прийняті 29 листоп. 1985 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_211. (дата звернення 02.10.2018).

¹⁴⁷ Основні положення щодо ролі адвокатів: прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам від 01 серп. 1990 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_835 (дата звернення 02.10.2018).

¹⁴⁸ Основні принципи, що стосуються ролі юристів: прийняті резолюцією VIII Конгресу ООН по попередженню злочинності та поводженню з правопорушниками від 07 верес. 1990 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_313 (дата звернення 02.10.2018).

¹⁴⁹ Європейська конвенція з відшкодування шкоди жертвам насильницьких злочинів: підпис. 24 листоп. 1983 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_319. (дата звернення 02.10.2018).

яка була ратифікована Верховною Радою України 24.01.1997¹⁵⁰; Європейська Конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959, ратифікована із заявами та застереженнями Законом України від 16.01.1998¹⁵¹; Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13.12.1957, ратифікована із заявами та застереженнями Законом України від 16.01.1998¹⁵²; Резолюція 78 (8) Комітету міністрів Ради Європи про юридичну допомогу та консультації від 02.03.1978¹⁵³; Рекомендація R (81) 7 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14.05.1981¹⁵⁴ та інші конвенції, рекомендації і резолюції.

Ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Україна взяла на себе зобов'язання гарантувати кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, передбачені Конвенцією (ст. 1). Гарантовані Конвенцією та іншими міжнародно-правовими актами, ратифікованими Україною, права і свободи, є мінімальними для демократичної держави, яка її ратифікувала.

Під час проведення кримінального провадження уповноваженим процесуальним особам варто пам'ятати положення п. 8 Постанови Пленуму ВССУ від 19.12.2014 № 13 про те, що чинні міжнародні договори України застосовуються судами під час здійснення правосуддя, зокрема під час досудового розслідування і судового розгляду у кримінальних провадженнях, якщо міжнародним

¹⁵⁰ Про ратифікацію Європейської конвенції про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню: Закон України від 24 січ. 1997 р. № 33/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 11. Ст. 94.

¹⁵¹ Про ратифікацію Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1959 рік, та Додаткового протоколу 1978 року до Конвенції: Закон України від 16 січ. 1998 р. № 44/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 23. Ст. 130.

¹⁵² Про ратифікацію Європейської конвенції про видачу правопорушників, Додаткового протоколу та Другого додаткового протоколу до Конвенції: Закон України від 16 січ. 1998 р. № 43/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 23. Ст. 129.

¹⁵³ Резолюція (78) 8 Комітету міністрів про юридичну допомогу та консультації: прийнята 02 берез. 1978 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_132 (дата звернення 02.10.2018).

¹⁵⁴ Рекомендація R (81) 7 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя: прийнята 14 трав. 1981 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_133 (дата звернення 02.10.2018).

договором України встановлено інші правила судочинства, ніж ті, що передбачені кримінальним процесуальним законом України. Так, згідно зі ст. 4 КПК України під час виконання на території України окремих процесуальних дій за запитом (дорученням) компетентних органів іноземних держав у рамках міжнародного співробітництва застосовуються положення КПК. На прохання компетентного органу іноземної держави під час виконання на території України таких процесуальних дій може застосовуватися процесуальне законодавство іноземної держави, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, а у разі відсутності такого міжнародного договору України – за умови, що це прохання не суперечить законодавству України¹⁵⁵.

Вказане положення має важливе значення, оскільки відповідно до п. 9 названої Постанови Пленуму під час здійснення правосуддя у кримінальному провадженні суди мають враховувати, що відповідно до ст. 9 Конституції України, ст.ст. 9, 409, 413, 438 КПК України неправильне застосування судом норм права, у тому числі міжнародного права, які у встановленому законом порядку визнані частиною національного законодавства, може бути підставою для скасування чи зміни судового рішення з підстави істотного порушення норм КПК. Неправильне застосування норми міжнародного права може відбутися у випадках, коли судом не було застосовано норми міжнародного права, яка підлягала застосуванню, або, навпаки, суд застосував норму міжнародного права, яка не підлягала застосуванню, або коли судом було надано неправильне тлумачення норми міжнародного права¹⁵⁶. Викладене у повній мірі стосується не тільки судів, а й органів досудового розслідування, вказаних у ст. 38 КПК України.

Варто наголосити, що у ч. 5 ст. 9 КПК України зазначається правило, згідно з яким кримінальне процесуальне законодавство

¹⁵⁵ Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: постан. Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 13 від 19 груд. 2014 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0013740-14> (дата звернення 31.10.2018).

¹⁵⁶ Названа Постанова Пленуму.

застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Водночас зауважимо, що дієвого механізму застосування такої практики у кримінальному провадженні, як і однозначного законодавчого тлумачення поняття «урахування», законодавець у КПК не надав, що наразі викликає проблеми і складнощі як у практичній діяльності слідчих органів, так і в теоретичному аспекті серед фахівців у галузі кримінального процесуального права.

На нашу думку, такі неузгодженості стосовно значення прецедентної практики ЄСПЛ та редакції ч. 5 ст. 9 КПК України мають бути усунені шляхом відповідного нормативно-правового коригування та уточнення, а також законодавчого визначення місця судового прецедента у правовій системі України у Конституції України та відповідному наступному рішенні Конституційного Суду України з питань його практичного застосування. На більш детальному розгляді цієї проблеми ми зупинимося далі.

У пункті 155 рішення ЄСПЛ у справі «Кучерук проти України» від 6 вересня 2007 року зазначається: «Суд нагадує: коли особа заявляє небезпідставну скаргу на те, що вона зазнала надзвичайно жорстокого поводження з боку правоохоронців, у порушення статті 3, це положення, у поєднанні із загальним обов'язком держав за ст. 1 Конвенції «гарантувати кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в ... Конвенції», за своїм змістом вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Таке розслідування має забезпечити встановлення і покарання винних осіб (див. рішення у справі Асьонова та інших (Assenov and Others) від 28.10.1998, Reports 1998-VIII, п. 102, та у справі «Лабіта проти Італії» [GC], № 26772/95, п. 131, ECHR2000-IV). Згідно з мінімальними критеріями ефективності, які Суд визначив у своїй практиці, таке розслідування має також бути незалежним, безстороннім і відкритим для критичного аналізу з боку громадськості, а компетентні органи мають діяти зі зразковою ретельністю та оперативністю»¹⁵⁷.

Положення ЄСПЛ про незалежність і безсторонність розслідування неодноразово наводиться у його остаточних прецедентних

¹⁵⁷ Справа «Кучерук проти України» (Заява № 2570/04): рішення Європейського суду з прав людини від 6 верес. 2007 р., м. Страсбург. *Офіційний вісник України*. 2012. № 81. Ст. 3299.

рішеннях з посиланнями на статті Конвенції про права, свободи і законні інтереси особи. Це рішення ЄСПЛ від 20.12.2011 «Тесленко проти України» (пункт 106)¹⁵⁸; рішення ЄСПЛ від 07.11.2013 у справі «Белоусов проти України» (пункт 55)¹⁵⁹ тощо.

ЄСПЛ також чітко дотримується позиції, згідно з якою слідчі мають бути інституційно (організаційно) незалежними у прийнятті своїх процесуальних рішень. При цьому «Суд також зауважує: щоб розслідування катування чи жорстокого поводження з боку уповноважених державою осіб вважалось ефективним, має бути дотриманий такий загальний принцип: особи, які проводять перевірки, і ті, хто проводить розслідування, мають бути незалежними інституційно та ієрархічно від будь-кого, хто причетний до подій у справі; тобто слідчі мають бути незалежними на практиці (див. рішення у справі «Баті та інші проти Туреччини» (Bati and Others v. Turkey), заяви №№ 33097/96 та 57834/00, п. 135, ECHR2004-IV (витяги), (пункт 260 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Карабет та інші проти України» від 17 січня 2013 року) (Заяви №№ 38906/07 і 52025/07)¹⁶⁰.

Слід наголосити, що підтримуючи в основному імплементацію міжнародно-правових норм у вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство, у тому числі і можливості застосування слідчими підрозділами Національної поліції України рішень ЄСПЛ, цей процес має відбуватися досить обережно і зважено, оскільки такі норми мають прецедентний характер, властивий іншим правовим світовим системам і не властивий континентальній правовій системі, до якої належить Україна.

Більш детально проблеми застосування міжнародних нормативно-правових актів та прецедентних рішень ЄСПЛ у кримінальному провадженні будуть розглянуті у наступних розділах

¹⁵⁸ Справа «Тесленко проти України» (Заява № 55528/08): рішення Європейського суду з прав людини від 20 груд. 2011 р., м. Страсбург. *Офіційний вісник України*. 2012. № 70. Ст. 2859.

¹⁵⁹ Справа «Белоусов проти України» (Заява № 4497/07): рішення Європейського суду з прав людини від 7 листоп. 2013 р., м. Страсбург. *Офіційний вісник України*. 2014. № 53. Ст. 1438.

¹⁶⁰ Справа «Карабет та інші проти України» (Заяви №№ 38906/07 і 52025/07): рішення Європейського Суду з прав людини від 17 січ. 2013 р., м. Страсбург. *Офіційний вісник України*. 2018. № 66. Ст. 2246.

нашого монографічного дослідження, присвячених міжнародному досвіду правового регулювання діяльності слідчих підрозділів.

Третій рівень правового регулювання діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України складають закони та підзаконні акти, положення яких визначають особливість правового статусу слідчого серед інших суб'єктів кримінального процесу і регулюють найважливіші аспекти діяльності слідчого органу досудового розслідування.

Наразі основним законодавчим актом, який врегульовує діяльність органів досудового слідства, є Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р. Водночас, незважаючи на внесення до нього останнім часом значних змін та доповнень, він залишається недосконалим і не відповідає вимогам сьогодення.

Насамперед варто наголосити, що положення ст. 40 КПК України не досить чітко визначає процесуальне становище слідчого. Адже має бути врахована і організаційна структура самих органів досудового розслідування, і гарантії професійної діяльності слідчого. У зв'язку із цим деякі науковці вважають доцільним прийняття окремого нормативно-правового акта щодо системи досудового слідства в Україні та правового статусу слідчого¹⁶¹. Загалом ми поділяємо таку позицію.

Спробами вирішення цього питання стала підготовка законопроекту, зареєстрованого у Верховній Раді України (проект Закону від 02.12.2014 № 1187 «Про систему досудового слідства України та статус слідчих»)¹⁶², у якому визначено: систему досудового слідства; завдання, основні засади діяльності та повноваження органів досудового розслідування; поняття слідчого та правові гарантії його процесуальної самостійності та незалежності; найбільш суттєві умови праці, зокрема вимоги до кандидатів на посади слідчих, порядок призначення, звільнення з таких посад, особливості притягнення до відповідальності; і найголовніше – матеріальне

¹⁶¹ Сисоенко Г. І. Підрозділи національного антикорупційного бюро України як орган досудового розслідування. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8, № 2. С. 125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chau_2015_8_2_21. (дата звернення: 07.02.2018)

¹⁶² Про систему досудового слідства України та статус слідчих: проект Закону України реєстр. № 1187 від 02 груд. 2014 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52626. (дата звернення: 07.02.2018)

забезпечення та соціальні гарантії слідчого. Проте, на превеликий жаль, названі пропозиції залишаються досі не реалізованими, оскільки система досудового слідства в Україні остаточно не сформована, а закони, що регулюють її функціонування, не напрацьовані і не введені в дію.

Говорячи про КПК України як основу бази правового забезпечення діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України, слід звернути увагу на думку М. В. Корнієнко та В. М. Тертишника, які зазначили, що важливим етапом судово-правової реформи в Україні стало прийняття 13 квітня 2012 року в «рекордний» за швидкістю час та «майже рекордною» кількістю депутатів в залі парламенту, по «модній» традиції – за одну ніч, нового КПК України, в правовому полі якого з тих пір трудяться, долаючи в муках сумління бюрократичні прірви, слідчі, детективи, прокурори та судді. У новому КПК України характерне для деяких європейських країн поліцейське розслідування втиснули в рамки традиційного для нашого правового поля інституту досудового слідства зі збереженням основного суб'єкта цієї стадії судочинства – слідчого¹⁶³.

Ми поділяємо вказану позицію, оскільки імплементація у вітчизняну кримінальну процесуальну доктрину і КПК 2012 р. таких інституцій зарубіжних правових систем, як «негласні слідчі (розшукові) дії», «показання з чужих слів», таємного «обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи» слідчим тощо, створила значні складнощі і проблеми у правовому забезпеченні і правозастосовній діяльності слідчих підрозділів взагалі і Національної поліції зокрема.

Відповідно до ст. 2 КПК України завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна

¹⁶³ Корнієнко М. В., Тертишник В. М. Доктринальні проблеми інституту негласних слідчих (розшукових) дій. *Верховенство права: междунар. науч. журн.* 2018. № 4. С. 62.

особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура¹⁶⁴.

Складно говорити про виконання цих задекларованих у названій статті КПК завдань при його законодавчо-правовій недосконалості, оскільки КПК України є основним законодавчим актом, що регулює кримінальні провадження та процесуальні відносини осіб, котрі беруть участь у ньому. Відповідно до щораз вищих вимог до кримінальної процесуальної діяльності слідчих підрозділів, а також забезпечення прав та інтересів учасників процесу, він в сучасних умовах вже нагально потребує внесення відповідних кардинальних змін. Як вірно зауважили М. В. Корнієнко та В. М. Тertiшник, «критерій істини – практика підтверджує: за час роботи судових і правоохоронних органів за новим КПК України злочинність зросла, коефіцієнт розкриття злочинів зменшився, ефективність судочинства знизилася. Очікувати іншого не було і немає підстав без кардинальних змін самого законодавства»¹⁶⁵.

Отже, як бачимо, прийняття КПК України 2012 р. не виправдало очікувань теоретиків і практиків у галузі кримінального права і процесу щодо законодавчого вирішення наявних проблемних питань шляхом удосконалення норм попереднього кодексу, а саме: удосконалення організаційно-правових засад діяльності слідчих і органів досудового розслідування, більш точного визначення кола прав та обов'язків учасників кримінального судочинства, їх правового статусу та посилення охорони прав таких осіб, удосконалення заходів забезпечення їх особистої безпеки тощо.

Серед фахівців у галузі кримінального процесуального права були сподівання на те, що у разі прийняття нового КПК буде врахований позитивний досвід КПК України 1960 р., а також позитивний, визначений міжнародно-правовими актами з прав людини, міжнародний досвід з цього питання з метою охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження

¹⁶⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

¹⁶⁵ Корнієнко М. В., Тertiшник В. М. Доктринальні проблеми інституту негласних слідчих (розшукових) дій. *Верховенство права: междунар. науч. журн.* 2018. № 4. С. 63.

щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень але, на жаль, вітчизняний законодавець вказаних обставин не врахував.

Правовий аналіз чинного КПК свідчить, що у питаннях правового регулювання діяльності слідчих підрозділів Національної поліції існує чимало прогалин, неточностей, протиріч, які породжують багато проблем теоретичного і практичного характеру і які заслуговують на більш детальний розгляд і аналіз.

Так, у ч. 1 статті 38 КПК України зазначено, що органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є слідчі підрозділи органів Національної поліції (п.п. «а» п. 1 ч. 1 ст. 38 із змінами, внесеними згідно із Законом № 901-VIII від 23.12.2015), які зобов'язані застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування¹⁶⁶. Отже, вказаною статтею КПК законодавчо закріплено функціонування названих слідчих підрозділів у організаційному підпорядкуванні Національної поліції.

Слід відмітити, що відповідно до положень п. 4 Постанови Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 № 442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади»¹⁶⁷ (далі – постанова) затверджено схему спрямування і координації діяльності центральних органів виконавчої влади Кабінетом Міністрів України через відповідних членів Кабінету Міністрів України. Відповідно до цієї схеми Національна поліція України знаходиться в структурі ЦОВВ, діяльність яких спрямовується і координується через Міністра внутрішніх справ. Водночас вважаємо, що визначення Національної поліції як центрального органу виконавчої влади не відповідає усталеним в теорії держави і права та науці державного управління уявленням про орган державної влади, й центральний орган виконавчої влади. Внаслідок такого «реформування» поряд з Міністерством внутрішніх справ виник ще один «центральный

¹⁶⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

¹⁶⁷ Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: постан. Кабінету Міністрів України від 10 верес. 2014 р. № 442. *Офіційний вісник України*. 2014. № 74. Ст. 2105.

орган», який має здійснювати управління поліцією, що виглядає не зовсім вдалим з погляду оптимізації, чіткості та ефективності управління.

Окрім цього, у п. 5 постанови зазначається, що центральні органи виконавчої влади, що утворюються шляхом реорганізації інших центральних органів виконавчої влади, є правонаступниками органів, які реорганізуються.

Права та обов'язки центральних органів виконавчої влади, що ліквідуються, передаються відповідним центральним органам виконавчої влади, на які цією постановою покладено функції з реалізації державної політики у відповідній сфері¹⁶⁸. Звідси важливо зробити висновок про те, що Національна поліція України, як ЦОВВ, який був утворений шляхом реорганізації такого ЦОВВ, як Міністерство внутрішніх справ України, є його правонаступницею з усіма правовими наслідками. Вказаний висновок має важливе значення, оскільки з нього логічно випливає твердження про те, що слідчі підрозділи, які раніше функціонували у структурі органів внутрішніх справ, зі зміною назви ЦОВВ в сучасних умовах не позбулися організаційної (інституційної) залежності. На таку інституційну залежність на прикладі слідчого апарату в структурі органів Державної кримінально-виконавчої служби прямо вказав Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 24.04.2018 № 3-р/18 у справі № 1-22/2018 (762/17) за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) ч. 6 ст. 216 КПК України¹⁶⁹. За результатами розгляду матеріалів справ КСУ прийняв рішення визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), ч. 6 ст. 216 КПК України, згідно з якою слідчі органів Державної кримінально-виконавчої служби

¹⁶⁸ Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: постан. Кабінету Міністрів України від 10 верес. 2014 р. № 442. *Офіційний вісник України*. 2014. № 74. Ст. 2105.

¹⁶⁹ Справа за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України (Справа № 1-22/2018 (762/17)): рішення Конституційного Суду України від 24 квіт. 2018 р. № 3-р/18. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-18>. (дата звернення 06.08.2018).

Україні здійснюють досудове розслідування злочинів, вчинених на території або в приміщеннях Державної кримінально-виконавчої служби України.

Говорячи про недоліки і прогалини КПК України, необхідно звернути увагу, що цим кодексом в Україні було започатковано введення системи негласного розслідування одночасно з запровадженням інноваційного інституту негласних слідчих (розшукових) дій (Глава 21 КПК України). Проте практичне застосування цього інституту у правозастосовній діяльності та використання, зокрема, інноваційного, але неприйняттого для вітчизняної правової системи інституту конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК України) викликали у практичній діяльності слідчих та оперативних підрозділів певні складнощі, що актуалізує необхідність його наукової розробки. Зазначимо, що Глава 21 КПК «Негласні слідчі (розшукові) дії» у практичній діяльності слідчих та оперативних підрозділів створила конкуренцію та часткову колізію із Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», оскільки вони по-різному врегульовують одні і ті ж питання оперативно-розшукової діяльності, у тому числі і щодо негласної діяльності названого контингенту. При цьому система негласних оперативно-розшукових заходів (ст. 8 Закону «Про ОРД») з незрозумілих причин реалізується через Кримінальний процесуальний кодекс України. Це при тому, що законодавець практично не надав об'єктивних та зрозумілих критеріїв розмежування оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій під час оновлення кримінально-процесуального законодавства, установивши, що реалізація заходів ОРД у цій частині здійснюється через процесуальні норми КПК.

Наділивши слідчого оперативно-розшуковими функціями у кримінальному процесі і зробивши його суб'єктом оперативно-розшукової діяльності, законодавець фактично закріпив у КПК України невдалий симбіоз англо-саксонської та класичної європейської систем права, нівелювавши цим саме поняття «слідчий», оскільки при такому поєднанні функцій слідчий набув властивостей детектива або агента, як це притаманно англо-саксонській

системі права, де нівельовані поняття кримінального процесу і оперативно-розшукової діяльності. Вказане об'єктивно засвідчує процес становлення системи негласного розслідування у кримінальному процесуальному законодавстві України. Названі правові прогалини і законодавча невизначеність викликала відповідну дискусію на сторінках періодичних юридичних видань та полеміку серед практиків і фахівців у галузі кримінального процесуального і оперативно-розшукового права. І такі приклади невдалого запровадження правових норм у правове поле регулювання слідчих підрозділів непоодинокі і їх перелік можливо продовжити. Невдалі законодавчі рішення викликали критичні зауваження з боку провідних вчених-процесуалістів України.

Так, з приводу негласних слідчих (розшукових) дій у КПК України досить критично висловилися М. В. Корнієнко та В. М. Тертишник, зазначивши при цьому, що характерне для деяких європейських країн поліцейське розслідування втиснули в рамки традиційного для нашого правового поля інституту досудового слідства зі збереженням основного суб'єкта цієї стадії судочинства – слідчого. Колишні оперативно-розшукові дії «перевдягнені» відтепер у процесуальну форму – «негласні слідчі (розшукові) дії», а відтак зараховані до компетенції слідчого, чим на слідчих звалили як процесуальну, так і фактично оперативно-розшукову діяльність, а самих колишніх оперативних працівників поставили в рамки, за яких відповідні дії вони можуть проваджувати лише за окремою вказівкою слідчого, а фактично не маючи змоги їх проводити за відсутності інформаційних технологій, перенаправляють доручення оперативно-технічним підрозділам чи іншим компетентним суб'єктам¹⁷⁰.

Хоча варто при цьому зазначити, що законодавець пішов значно далі, коли ч. 4 ст. 5 Закону України від 14.10.2014 № 1698-VII «Про Національне антикорупційне бюро України» (в редакції Закону № 198-VIII від 12.02.2015)¹⁷¹ було доповнено положеннями щодо

¹⁷⁰ Корнієнко М. В., Тертишник В. М. Доктринальні проблеми інституту негласних слідчих (розшукових) дій. *Верховенство права: междунар. науч. журн.* 2016. № 4. С. 63.

¹⁷¹ Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T141698.html (дата звернення 06.09.2018).

детективів Національного антикорупційного бюро, але нормативного визначення цього поняття законодавець ні у названому законі України, ні в інших законах України не розкрив.

У п. 4 ст. 5 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» лише вказано, що до структури управлінь Національного бюро можуть входити підрозділи детективів, що здійснюють оперативно-розшукові та слідчі дії. Відповідно до положень ст. 10 названого Закону, оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених законом до підслідності Національного бюро, а також в інших справах, витребуваних до Національного бюро прокурором, що здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування працівниками Національного бюро, проводять старші детективи та детективи Національного бюро, які є державними службовцями¹⁷². При цьому повноваження детективів нормативно не конкретизовані і їх процесуальний статус законодавчо ніде не визначений. Варто з цього приводу зауважити, що МВС України у 2017 році розпочато експеримент із введення детективів у діяльність кримінальної поліції у 8 областях України згідно з наказом Національної поліції України від 10 квітня 2017 року № 337 «Про проведення експерименту з упровадження нових форм і методів роботи в окремих відділах поліції головних управлінь Національної поліції в Запорізькій, Львівській, Одеській, Полтавській, Сумській, Харківській та Хмельницькій областях»¹⁷³.

На наш погляд, вказаний експеримент був розпочатий дещо поспішно і МВС України в цьому випадку вийшло за межі своїх повноважень. Стосовно існування у названому законі України поняття «детектив», то воно викликало критику законодавця з боку провідних вчених у галузі кримінального процесуального права. Так, Л. Д. Удалова з цього приводу зазначила, що наділення

¹⁷² Вказаний закон.

¹⁷³ Про проведення експерименту з упровадження нових форм і методів роботи в окремих відділах поліції головних управлінь Національної поліції в Запорізькій, Львівській, Одеській, Полтавській, Сумській, Харківській та Хмельницькій областях: наказ Національної поліції України від 10 квіт. 2017 р. № 337.

детективів НАБУ повноваженням зі здійснення як оперативно-розшукових заходів, так і досудового розслідування, не відповідає концепції порядку проведення цього розслідування¹⁷⁴.

Очевидно, що зазначені методологічні прорахунки були очевидними ще на стадії обговорення та прийняття КПК України в редакції 2012 року і те, що вони стали проблемою в практичній діяльності слідчих та оперативних підрозділів, в сучасних умовах не стало несподіванкою. Так, у своєму Висновку на проект КПК, зокрема до глави 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії», Головне науково-експертне управління Верховної Ради України (далі – ГНЕУ) з цього приводу зазначило: «Запровадження у Кримінально-процесуальному кодексі України «негласних слідчих дій» у редакції, передбаченій главою 21 проекту КПК, є не зовсім обґрунтованим та корисним, оскільки зміни у законодавстві насамперед мають забезпечувати збалансовану діяльність правоохоронних органів, компетенція і порядок дій яких чітко визначені законодавством. Будь-які зміни до законодавства мають відповідати потребам практики, рівню розвитку суспільства, історії розвитку законодавства та менталітету тієї країни, де діятиме зазначене законодавство. Поєднання оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної функцій у розслідуванні сьогодні є не тільки неприродним, а й небезпечним. Кримінальний процес не має бути одночасно гласним, змагальним і таємним. «Процесуалізація» оперативно-розшукової діяльності, яка пропонується проектом, виглядає не зовсім вдалим запозиченням європейського та світового досвіду у провадженні таких слідчих дій (наприклад, у країнах з англосаксонською системою права також немає чіткого розмежування між кримінальним процесом та оперативно-розшуковою діяльністю, а відтак – і між слідчими та оперативно-розшуковими діями й методами»¹⁷⁵. Прикладом такого невдалого законодавчого рішення є і ст. 267 КПК, згідно з положеннями якої слідчий має право

¹⁷⁴ Удалова Л. Д. Кримінальна процесуальна діяльність Національного антикорупційного бюро України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12, № 2. С. 157.

¹⁷⁵ Висновок на проект Кримінального процесуального кодексу України: до реєстр. № 9700 від 13 січ. 2012 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42312 (дата звернення 05.09.2018).

обстежити публічно недоступні місця, житло чи інше володіння особи шляхом таємного проникнення в них, у тому числі і з використанням технічних засобів. Фактично законодавець пішов шляхом перетворення розвідувальних та контррозвідувальних заходів оперативно-розшукової діяльності (ОРД) в негласні слідчі (розшукові) дії. На наше тверде переконання це не відповідає вимогам міжнародних європейських правових стандартів, зокрема принципу верховенства права та законності, які на сьогодні є базовими для всього кримінального судочинства, не говорячи вже про те, що, незважаючи на легітимність такого заходу в сучасних умовах, негласне проникнення в житло людини може мати тільки характер негласних розвідувальних та контррозвідувальних оперативно-розшукових заходів і не може бути засобом отримання доказів у кримінальному провадженні. Перелік подібних законодавчих прорахунків не є вичерпним.

Отже, ми лише частково розглянули недоліки чинного КПК України, що стосуються діяльності слідчих підрозділів Національної поліції. На підставі цього дійшли висновку, що прийняття КПК у 2012 р. та внесення до нього відповідних змін не сприяло удосконаленню правового забезпечення та регулювання діяльності слідчих підрозділів, які функціонують в умовах інституційної функціональної залежності та підпорядкованості.

Серед кодексів України, положення яких прямо чи опосередковано врегульовують окремі аспекти діяльності підрозділів досудового слідства в Україні є: Кримінальний кодекс України¹⁷⁶; Цивільний кодекс України¹⁷⁷, Кодекс України про адміністративні правопорушення¹⁷⁸.

Базовими законами третього рівня правової основи є: Закони України: від 02.07.2015 № 580-VIII «Про Національну поліцію»¹⁷⁹;

¹⁷⁶ Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14>.

¹⁷⁷ Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.

¹⁷⁸ Кодекс України про адміністративні правопорушення: прийнятий 7 груд. 1984 р. № 8073-X. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

¹⁷⁹ Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015, № 40-41. Ст. 379.

від 10.11.2015 № 771-VIII «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рекомендацій Європейського Союзу з виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно уточнення підслідності органів досудового розслідування»¹⁸⁰; від 14.10.2014 № 1697-VII «Про прокуратуру»¹⁸¹; від 18.02.1992 № 2135-XII «Про оперативно-розшукову діяльність»¹⁸²; від 30.06.1993 № 3341-XII «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»¹⁸³; від 30.06.1993 № 3352-XII «Про попереднє ув'язнення»¹⁸⁴; від 25.02.1994 № 4038-XII «Про судову експертизу»¹⁸⁵; від 23.12.1993 № 3782-XII «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (стаття 4)¹⁸⁶; від 23.12.1993 № 3781-XII «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів»¹⁸⁷; від 01.12.1994 № 266/94-ВР «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду»¹⁸⁸; «Про здійснення

¹⁸⁰ Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рекомендацій Європейського Союзу з виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно уточнення підслідності органів досудового розслідування: Закон України від 10 листоп. 2015 р. № 771-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 49-50. Ст. 465.

¹⁸¹ Про прокуратуру: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2-3. Ст. 12.

¹⁸² Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

¹⁸³ Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.

¹⁸⁴ Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3352-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 360.

¹⁸⁵ Про судову експертизу: Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.

¹⁸⁶ Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3782-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 51.

¹⁸⁷ Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.

¹⁸⁸ Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 1 груд. 1994 р. № 266/94-ВР (Назва Закону із змінами, внесеними згідно із Законом N4652-VI від 13.04.2012). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 1. Ст. 1.

правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції»: від 12.08.2014 № 1632-VII¹⁸⁹; від 21.01.1994 № 3855 XI «Про державну таємницю»¹⁹⁰; від 15.03.2018 № 4670 «Дисциплінарний Статут Національної поліції України»¹⁹¹; від 16.03.2017 № 1950-VIII «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення механізмів забезпечення завдань кримінального провадження»¹⁹²; від 12.08.2014 № 1630-VII «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції»¹⁹³; від 02.10.2018 № 2577-VIII «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України у зв'язку з ратифікацією Третього додаткового протоколу та Четвертого додаткового протоколу до Європейської конвенції про видачу правопорушників»¹⁹⁴; від 16.11.2017 № 2213-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування»¹⁹⁵; від 06.09.2018 № 2539-VIII «Про внесення

¹⁸⁹ Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції: Закон України від 12 серп. 2014 р. № 1632-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 39. Ст. 2009.; 2015. № 10. Ст. 61.; 2017. № 7-8. Ст. 50.

¹⁹⁰ Про державну таємницю: Закон України від 21 січ. 1994 р. № 3855-XI. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93.

¹⁹¹ Дисциплінарний Статут Національної поліції України: Закон України від 15 берез. 2018 р. № 4670. *Офіційний вісник України*. 2018. № 54. Ст. 1882.

¹⁹² Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення механізмів забезпечення завдань кримінального провадження: Закон України від 16 берез. 2017 р. № 1950-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 17. Ст. 204.

¹⁹³ Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції: Закон України від 12 серп. 2014 р. № 1632-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 39. Ст. 2009.

¹⁹⁴ Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України у зв'язку з ратифікацією Третього додаткового протоколу та Четвертого додаткового протоколу до Європейської конвенції про видачу правопорушників: Закон України від 2 жовт. 2018 р. № 2577-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 46. Ст. 370.

¹⁹⁵ Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування: Закон України від 16 листоп. 2017 р. № 2213-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. Ст. 444. (Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2469-VIII від 21.06.2018).

зміни до ст. 149 Кримінального кодексу України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами»¹⁹⁶; від 18.09.2018 № 2548-VIII «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування»¹⁹⁷ тощо.

Варто зауважити, що закони «Про поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність» та інші згадані законодавчі акти досить загально визначають вимоги до слідчих підрозділів чи слідчого та їх правового статусу. Тому застосовувати їх норми без конкретизації та вивчення під час державної реєстрації фахівцями Міністерства юстиції України практично неможливо. Так, на державну реєстрацію подаються нормативні акти, котрі видаються міністерствами та іншими органами виконавчої влади й зачіпають права, свободи й законні інтереси громадян або мають міжвідомчий характер. Державна реєстрація нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади регулюється Постановою Кабінету Міністрів України від 28.12.1992 № 731 «Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади» (в редакції від 01.04.2018)¹⁹⁸. Сутність останньої полягає в перевірці відповідності вказаних актів чинному законодавству. Практично всі відомчі нормативні акти, котрі стосуються організації діяльності підрозділів досудового розслідування, мають бути предметом правової експертизи й повинні оцінюватися фахівцями Міністерства юстиції України, тому що права, свободи і законні

¹⁹⁶ Про внесення зміни до статті 149 Кримінального кодексу України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами: Закон України від 6 верес. 2018 р. № 2539-VIII. *Офіційний вісник України*. 2018. № 79. Ст. 2628.

¹⁹⁷ Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування: Закон України від 18 верес. 2018 р. № 2548-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 45. Ст. 364.

¹⁹⁸ Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 28 груд. 1992 р. № 731; в ред. від 01 квіт. 2018 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-92п> (дата звернення 05.09.2018).

інтереси громадян у кримінальному провадженні залежать саме від організації роботи органів досудового розслідування. Визначення організаційно-правових засад їх кримінально-процесуальної діяльності не має бути лише відомчою прерогативою керівників органів прокуратури, безпеки, Національної поліції тощо.

Зауважимо, що важливе значення для правового регулювання організаційно-правових аспектів діяльності органів досудового слідства відіграють укази Президента та постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, до яких, зокрема, слід віднести: Указ Президента України від 18.02.2002 № 143/2002 «Про заходи щодо подальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян» (із змінами, внесеними згідно з указами Президента від 29.10.2003 № 1227/2003 та від 30.12.2016 № 582/2016)¹⁹⁹, Указ Президента України від 28.12.2004 № 1560/2004 «Про Концепцію забезпечення захисту законних прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів»²⁰⁰; Указ Президента України від 08.04.2008 № 311 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»²⁰¹, Указ Президента України від 25.08.2015 № 501/2015 «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини»²⁰² тощо. Водночас, слід звернути увагу, що в нормотворчій діяльності підзаконні акти Президента України іноді виходять за межі його повноважень, що призводить до порушення встановленої ієрархії нормативно-правових актів та принципу законності. Наприклад, низкою нормативних актів Президента порушуються

¹⁹⁹ Про заходи щодо подальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян: указ Президента України від 18 лют. 2002 р. № 143/2002; із змін., внесеними згідно з Указом Президента № 1227/2003 від 29 жовт. 2003 р. та від 30 груд. 2016 р. № 582/2016. *Офіційний вісник України*. 2002. № 8. Ст. 331.

²⁰⁰ Про Концепцію забезпечення захисту законних прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів: указ Президента України від 28 груд. 2004 р. № 1560/2004. *Офіційний вісник України*. 2005. № 52, ч. 1. Ст. 3435.

²⁰¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: указ Президента України від 08 квіт. 2008 р. № 311. *Офіційний вісник України*. 2008. № 27. Ст. 838.

²⁰² Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: указ Президента України від 25 серп. 2015 р. № 501/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 69. Ст. 2257.

правові засади процесуальної діяльності органів досудового слідства, що не відповідає положенням ст. 92 Конституції та кримінального процесуального законодавства України.

Так, видання Президентом України Указів від 20.03.2008 № 245 «Про заходи щодо реформування системи органів Міністерства внутрішніх справ України» та від 08.04.2008 № 311 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.02.2008 «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів», яким затверджена Концепція реформування кримінальної юстиції України, видання Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.08.2008 № 1153-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України» призвели до ситуації, коли без напрацювання відповідної законодавчої та нормативно-правової бази в державі вже була розроблена і реалізовувалася Концепція реформування кримінальної юстиції України, а Концепції реформування системи правоохоронних органів держави та системи органів Міністерства внутрішніх справ України взагалі ще не були прийняті і знаходилися в стадії розробки. Не були прийняті в Україні на той час і відповідні закони та інші необхідні для реформування, зокрема і системи органів досудового слідства, нормативно-правові акти. Це стосується насамперед законів, які мають сформувати систему і впорядкувати функціонування органів досудового слідства відповідно до п. 9 Розділу XV Перехідних положень Конституції України.

До підзаконних актів, якими регулюється діяльність слідчих підрозділів Національної поліції, також слід віднести постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України а саме: «Про затвердження Положення про Національну поліцію: постанова Кабінету Міністрів України» від 28.10.2015 № 877 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 496 від 12.07.2017)²⁰³; «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України»: постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 47 від 27.01.2016 № 663 від

²⁰³ Про затвердження Положення про Національну поліцію: постан. Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 877; із змін., внесеними згідно з постан. Кабінету Міністрів України № 496 від 12 лип. 2017 р. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 207 (06 листопада).

30.08.2017)²⁰⁴; «Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України»: постанова від 19.11.2012 № 1104 в редакції постанови КМУ від 09.11.2016 № 795²⁰⁵; «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів»: постанова від 06.05.2000 № 770 в редакції постанови КМУ від 16.05.2018 № 390²⁰⁶; «Про затвердження Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу: постанова від 11.01.2012 № 15 (в редакції постанови КМУ від 18 січня 2012 р. № 27 із змінами, внесеними постановою КМУ від 22.03.2017 № 162)²⁰⁷, якою затверджений Порядок внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу; «Про затвердження Плану дій щодо реалізації Національної стратегії у сфері прав людини до 2020 р; Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року»: розпорядження КМУ від 23 листопада 2015 р. № 1393-р.

Варто зауважити, що Кабінет Міністрів України, приймаючи подібні рішення, також іноді виходить за межі своїх повноважень, що негативно впливає на стан правового забезпечення діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України.

Так, постановою Кабінету Міністрів України від 04.10.2006 № 1383²⁰⁸, було затверджено Положення про Міністерство внутрішніх справ України (*втратило чинність відповідно до Постанови*

²⁰⁴ Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: постан. Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 878; із змін., внесеними згідно з постан. Кабінету Міністрів України № 47 від 27 січ. 2016 р., № 663 від 30 серп. 2017 р. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 207 (06 листопада).

²⁰⁵ Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України: постан. Кабінету Міністрів України від 19 листоп. 2012 р. № 1104; в ред. постан. Кабінету Міністрів України від 9 листоп. 2016 р. № 795. *Офіційний вісник України*. 2012. № 91. Ст. 3697.

²⁰⁶ Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: постан. від 6 трав. 2000 р. № 770; в ред. постан. Кабінету Міністрів України від 16 трав. 2018 р. № 390. *Офіційний вісник України*. 2000. № 19. Ст. 789.

²⁰⁷ Про затвердження Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу: постан. Кабінету Міністрів України від 11 січ. 2012 р. № 15; в ред. постан. Кабінету Міністрів України від 18 січ. 2012 р. № 27; із змін., внесеними постан. Кабінету Міністрів України від 22 берез. 2017 р. № 162. *Офіційний вісник України*. 2012. № 4. Ст. 151.

²⁰⁸ Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: постан. Кабінету Міністрів України від 4 жовт. 2006 р. № 1383. *Офіційний вісник України*. 2006. № 40. Ст. 2687.

Кабінету Міністрів України від 21.3.2012 № 218)²⁰⁹, де визначалися завдання й повноваження МВС у різних сферах діяльності, у тому числі й щодо підрозділів досудового розслідування, процесуальних питань попередження, розкриття й розшуку злочинців, превентивної слідчої діяльності тощо. Указом Президента України від 4 жовтня 2006 р. № 909/2006 «Про зупинення дії Постанови Кабінету Міністрів України № 1383»²¹⁰ дія названої постанови була зупинена у зв'язку з тим, що норми Положення не узгоджуються з конституційно визначеним статусом Прем'єр-міністра України (частина п'ята статті 114 Конституції України). За таких обставин, видаючи зазначену постанову, Кабінет Міністрів України діяв усупереч статті 8 Конституції України, за якою нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і мають відповідати їй, зокрема статтям 6 і 19 Конституції України, які зобов'язують органи законодавчої, виконавчої та судової влади, їх посадових осіб здійснювати свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України. Варто зауважити, що в окремих випадках законодавець робить виключення з цього правила і в самому законі (КПК) нормативно закріплює (делегує) своє право на правове регулювання окремих аспектів слідчої діяльності, але ці делеговані повноваження не можуть розширювати чи звужувати зміст і обсяг процесуальних прав владних учасників кримінального провадження, прав і свобод інших його учасників, тобто виходити за межі КПК. Ці акти видаються виключно в межах кримінального процесуального законодавства з метою організації його виконання, а такі норми КПК мають виключно організаційний характер. Так, Кабінет Міністрів України визначає порядок вчинення органами досудового розслідування, прокурором і судом окремих процесуальних дій, пов'язаних з кримінальним провадженням, зокрема: зберігання речових доказів (ч. 2 ст. 100 КПК); витрат, пов'язаних зі зберіганням і пересиланням

²⁰⁹ Про визнання такими, що втратили чинність деяких актів Кабінету Міністрів України: постан. Кабінету Міністрів України від 21 берез. 2012 р. № 218. *Офіційний вісник України*. 2012. № 22. Ст. 838.

²¹⁰ Про зупинення дії Постанови Кабінету Міністрів України № 1383: указ Президента України від 04 жовт. 2006 р. № 909/2006. *Офіційний вісник України*. 2006. № 44. Ст. 2944.

речей і документів (ст. 123 КПК); МВС України визначає порядок застосування електронного засобу контролю за поведінкою підозрюваного чи обвинуваченого, до якого обрано запобіжний захід – домашній арешт (ч. 3 ст. 195 КПК) тощо.

Далі розглядаючи законодавчі та підзаконні акти, слід звернути увагу на Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (ВССУ), Постанови Пленуму Верховного Суду України та Узагальнення судової практики, які у своїх постановах надають роз'яснення судам з окремих питань. До таких керівних постанов Пленуму ВССУ та Верховного Суду України, які приймалися в різні роки, а також узагальнень судової практики за окремими категоріями судових справ можливо віднести наступні:

Постанова Пленуму ВССУ від 19.12.2014 № 13 «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя»²¹¹; Постанова Пленуму ВССУ від 17.10.2014 № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення»²¹² тощо. Такі керівні роз'яснення у вигляді постанов Пленуму ВССУ, Пленуму Верховного Суду України та узагальнення судової практики з окремих категорій кримінальних проваджень, які розглядалися судами, мають безперечно враховуватися слідчими підрозділами Національної поліції України у процесі їх діяльності під час розкриття та розслідування злочинів. Крім того, у практичній діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України є необхідним використання узагальнень практики ВССУ та Верховного Суду України. Це зумовлено тим, що в них надається роз'яснення чинного законодавства та аналіз типових помилок, які допускаються слідчими працівниками у процесі конкретних

²¹¹ Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: постан. Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 13 від 19 груд. 2014 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0013740-14> (дата звернення 30.10.2018).

²¹² Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення: постан. Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовт. 2014 р. № 11. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0011740-14> (дата звернення 30.10.2018).

кримінальних проваджень. До найважливіших узагальнень практики ВССУ та Верховного Суду України, які мають враховувати у своїй діяльності слідчі підрозділи Національної поліції України, необхідно віднести наступні.

Узагальнення судової практики ВССУ щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження» від 07.02.2014²¹³; Постанова Пленуму ВССУ від 07.02.2014 «Про узагальнення судової практики щодо розгляду слідчими суддею клопотань про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії»²¹⁴; Узагальнення судової практики від 11.11.2015 «Щодо застосування норм закону про звільнення від кримінальної відповідальності (покарання) у зв'язку із закінченням строків давності»²¹⁵; Узагальнення судової практики ВССУ від 03 червня 2016 р. «Про практику вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із слідчими (розшуковими) діями»²¹⁶. та інші.

Четверний рівень правового регулювання діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України складають нормативно-правові акти, положення яких безпосередньо регламентують організацію діяльності та взаємодію органів досудового розслідування. Зокрема, до них слід віднести відомчі накази МВС та Національної поліції України, спільні накази МВС України та інших міністерств і відомств України, накази інших міністерств і відомств України, які стосуються діяльності слідчих підрозділів Національної поліції:

– Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України від 06.07.2017 № 570, яким визначено завдання та

²¹³ Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: від 07 лют. 2014 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#n2> (дата звернення 30.10.2018).

²¹⁴ Про узагальнення судової практики щодо розгляду слідчими суддею клопотань про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії: постан. Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07 лют. 2014 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0003740-14> (дата звернення 31.10.2018).

²¹⁵ Щодо застосування норм закону про звільнення від кримінальної відповідальності (покарання) у зв'язку із закінченням строків давності: узагальнення судової практики від 11 листоп. 2015 р. URL: <https://docs.dtki.ua/list/1077.1.371> (дата звернення 31.10.2018).

²¹⁶ Про практику вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із слідчими (розшуковими) діями: узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 03 черв. 2016 р. URL: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html (дата звернення 31.10.2018).

функції органів досудового розслідування; порядок призначення слідчих та керівників слідчих підрозділів на посаду, звільнення їх з посади; права і обов'язки слідчих, гарантії їх процесуальної незалежності тощо;

– Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: Наказ МВС України від 06.07.2017 № 570²¹⁷, якою визначена організація роботи органів досудового розслідування Національної поліції України;

– Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні від 07.07.2017 № 575²¹⁸, яка закріплює окремі питання взаємодії щодо проведення НСРД слідчим та співробітником оперативного підрозділу;

– Інструкція з організації обліку та руху кримінальних проваджень в органах досудового розслідування Національної поліції України від 14.04.2016 № 296²¹⁹, яка визначає єдиний порядок обліку, зберігання, видачі та інвентаризації кримінальних проваджень в органах досудового розслідування Національної поліції України;

– Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події від 03.11.2015 № 1339²²⁰, яка визначає порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС на спеціалізованій пересувній лабораторії на стадії

²¹⁷ Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: наказ МВС України від 06 лип. 2017 р. № 570. *Офіційний вісник України*. 2017. № 72. Ст. 2212.

²¹⁸ Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07 лип. 2017 р. № 575. *Офіційний вісник України*. 2017. № 67. Ст. 2019.

²¹⁹ Про затвердження Інструкції з організації обліку та руху кримінальних проваджень в органах досудового розслідування Національної поліції України: наказ МВС України від 14 квіт. 2016 р. № 296. *Офіційний вісник України*. 2016. № 52. Ст. 1843.

²²⁰ Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: наказ Національної поліції України від 03 листоп. 2015 р. № 1339. *Офіційний вісник України*. 2015. № 92. Ст. 3148.

досудового розслідування, а також обов'язки та повноваження працівників як спеціалістів під час проведення огляду місця події;

– Інструкція про порядок виконання органами Національної поліції ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту від 13.07.2016 № 654²²¹, яка визначає порядок та організацію виконання органами Національної поліції ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та ухвал слідчого судді, суду про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту;

– Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України від 17.07.2017 № 591²²², яка встановлює організаційно-управлінські засади діяльності Експертної служби МВС (Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС) та науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів) з приймання, реєстрації, обліку, зберігання, дослідження та повернення ініціатору матеріалів, що надходять для проведення судової експертизи, експертних досліджень, та оформлення їхніх результатів (далі – експертне провадження);

– Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: Наказ МВС України від 16.02.2018 № 111²²³, яка встановлює порядок реагування на заяви та повідомлення про

²²¹ Про затвердження Інструкції про порядок виконання органами Національної поліції ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту: наказ МВС України 13 лип. 2016 р. № 654. *Офіційний вісник України*. 2016. № 65. Ст. 2211.

²²² Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 17 лип. 2017 р. № 591. *Офіційний вісник України*. 2017. № 73. Ст. 2254.

²²³ Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: наказ МВС України від 16 лют. 2018 р. № 111. *Офіційний вісник України*. 2018. № 31. Ст. 1098.

кримінальні, адміністративні правопорушення або події (далі – правопорушення або події), а також оперативного інформування в центральному органі управління поліції, міжрегіональних територіальних органах Національної поліції України, територіальних органах поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві, їх територіальних (відокремлених) підрозділах;

– Порядок застосування електронних засобів контролю від 08.06.2017 № 480²²⁴, який визначає алгоритм виконання слідчими та іншими поліцейськими органів (підрозділів) поліції ухвал слідчого судді, суду в частині застосування до підозрюваних, обвинувачених електронних засобів контролю (далі – ЕЗК), організації діяльності органів (підрозділів) поліції щодо забезпечення контролю за місцезнаходженням осіб, які в установленому законом порядку зобов'язані носити ЕЗК;

– Порядок спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами від 24.07.2017 № 621²²⁵, який визначає завдання, функції, права та обов'язки посадових осіб Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Експертної служби МВС під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами;

– Порядок дій органів (підрозділів) Національної поліції в разі виявлення осіб, транспортних засобів і документів, відомості щодо яких містяться в банках даних інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу: Наказ МВС України

²²⁴ Про затвердження Порядку застосування електронних засобів контролю: наказ МВС України від 08 черв. 2017 р. № 480. *Офіційний вісник України*. 2017. № 64. Ст. 1930.

²²⁵ Про затвердження Порядку спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами: наказ МВС України від 24 лип. 2017 р. № 621. *Офіційний вісник України*. 2017. № 72. Ст. 2216.

від 02.10.2018 № 808²²⁶, який визначає чітку послідовність дій та механізм взаємодії поліцейських у разі виявлення осіб, транспортних засобів і документів, відомості щодо яких містяться в банках даних інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу, та/або таких, інформація про які отримана органами (підрозділами) Національної поліції України під час здійснення службової діяльності та місцезнаходження яких невідоме;

– Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події від 08.02.2019 № 100²²⁷, який регулює ведення в центральному органі управління поліцією, міжрегіональних територіальних органах поліції та їх територіальних (відокремлених) підрозділах, головних управліннях Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях та м. Києві, територіальних (відокремлених) підрозділах (управліннях, відділах, відділеннях) поліції (далі – органи (підрозділи) поліції) єдиного обліку заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події (далі – заяви (повідомлення) з використанням інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» (далі – ІТС ПНП), тощо.

У свою чергу до спільних наказів МВС України, Національної поліції України та інших міністерств і відомств України, які врегульовують окремі аспекти процесуальної діяльності слідчих підрозділів, необхідно віднести:

Інструкцію про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні від 06.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5, яка визначає загальні засади та єдині вимоги до організації проведення

²²⁶ Про затвердження Порядку дій органів (підрозділів) Національної поліції в разі виявлення осіб, транспортних засобів і документів, відомості щодо яких містяться в банках даних інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу: наказ МВС України від 02 жовт. 2018 р. № 808. *Офіційний вісник України*. 2018. № 89. Ст. 2962.

²²⁷ Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 08 лют. 2019 р. № 100. *Офіційний вісник України*. 2019. № 26. Ст. 939.

негласних слідчих (розшукових) дій слідчими органів досудового розслідування або за їх дорученням чи дорученням прокурора уповноваженими оперативними підрозділами, а також використання їх результатів у кримінальному провадженні;

Інструкцію зі складання звітності про роботу слідчих від 24.10.2017 № 298/875/593/866/200-О²²⁸, яка визначає порядок збору та формування показників про рух і результати досудового розслідування кримінальних проваджень слідчими органів прокуратури та органів досудового розслідування (слідчих підрозділів органів Національної поліції, безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, підрозділів детективів і підрозділів внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України);

Інструкцію з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів від 26.05.2015 № 613/785/5/30/29/67/68²²⁹;

Порядок взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини від 29.09.2017 № 807/1193/279²³⁰, який визначає механізм взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України під час перевірки обставин смерті людини;

Інструкцію про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування

²²⁸ Про затвердження Інструкції зі складання звітності про роботу слідчих: наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Міністерства фінансів України, Національного антикорупційного бюро України від 24 жовт. 2017 р. № 298/875/593/866/200-О. *Офіційний вісник України*. 2018. № 1. Ст. 22.

²²⁹ Про затвердження Інструкції з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів: наказ МВС України, Міністерства юстиції України, Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної судової адміністрації України, Генеральної прокуратури України від 26 трав. 2015 р. № 613/785/5/30/29/67/68. *Офіційний вісник України*. 2015. № 49. Ст. 1589.

²³⁰ Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини: наказ МВС України, МОЗ, ГПУ від 29 верес. 2017 р. № 807/1193/279. *Офіційний вісник України*. 2017. № 95. Ст. 2909.

в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції 26.08.2014 № 872/88/537²³¹, яка визначає особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції»;

Порядок взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів від 20.10.2017 № 115/197-о/297/586/869/857²³², який визначає засади взаємодії між Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (далі – Національне агентство), та слідчими, детективами, прокурорами, органами досудового розслідування, органами прокуратури;

Інструкції про заходи щодо дотримання вимог законодавства при затриманні без ухвали слідчого судді, суду осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, та обранні стосовно підозрюваних запобіжного заходу – тримання під вартою під час досудового розслідування від 01.10.2018 № 806/3105/5²³³ тощо.

Зауважимо, що окремі аспекти діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України врегульовують нормативно-правові акти інших міністерств та відомств України, а саме:

²³¹ Про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: наказ МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України від 26 серп. 2014 р. № 872/88/537. *Офіційний вісник України*. 2014. № 67. Ст. 1886.

²³² Про затвердження Порядку взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів: наказ Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Генеральної прокуратури України, МВС України, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, Міністерства фінансів України від 20 жовт. 2017 р. № 115/197-о/297/586/869/857. *Офіційний вісник України*. 2017. № 89. Ст. 2740.

²³³ Про затвердження Інструкції про заходи щодо дотримання вимог законодавства при затриманні без ухвали слідчого судді, суду осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, та обранні стосовно підозрюваних запобіжного заходу – тримання під вартою під час досудового розслідування: наказ Міністерства внутрішніх справ України та Міністерства юстиції України від 01 жовт. 2018 р. № 806/3105/5. *Офіційний вісник України*. 2018. № 88. Ст. 2937.

Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань від 06.04.2016 № 139 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Генеральної прокуратури від 22.05.2017 № 147)²³⁴, яке визначає порядок формування та ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – Реєстр), а також надання відомостей з нього;

Про затвердження Змін до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю 21.05.2018 № 842²³⁵; Про затвердження змін до Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань від 31.01.2019 № 16²³⁶ тощо.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що велика кількість законодавчих та нормативно-правових актів, які регулюють різні аспекти забезпечення діяльності слідчих органів досудового розслідування, зокрема слідчих підрозділів Національної поліції України, недостатньо пов'язані та узгоджені між собою й не мають чіткого механізму їх реалізації, особливо міжнародно-правової їх частини. Наразі відсутній єдиний закон для органів досудового розслідування, який би визначав організаційно – правові засади, правовий статус слідчого та правові гарантії його процесуальної самостійності та незалежності тощо. На нашу думку, підзаконні нормативно-правові акти не мають встановлювати правових засад і торкатися процесуальної діяльності органів досудового слідства, тому що це відповідно до Конституції України прерогатива законів. Прийняття таких підзаконних нормативно-правових актів виходить за межі повноважень відповідних міністерств і відомств. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у прийнятті зазначеного закону, який сприятиме процесуальній самостійності слідчого у кримінальному провадженні.

²³⁴ Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генеральної прокуратури України від 06 квіт. 2016 р. № 139; із змінами, внесеними згідно з наказом Генеральної прокуратури від 22 трав. 2017 р. № 147. *Офіційний вісник України*. 2016. № 46. Ст. 1674.

²³⁵ Про затвердження Змін до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: наказ Служби безпеки України 21 трав. 2018 р. № 842. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0>

²³⁶ Про затвердження змін до Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генеральної прокуратури України від 31 січ. 2019 р. № 16; зареєстр. у Міністерстві юстиції України 21 лют. 2019 р. за № 179/33150. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0179-19>

2.2. Міжнародний та зарубіжний досвід правового регулювання діяльності слідчих підрозділів

Детально розглянувши питання правового забезпечення діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України, варто зауважити, що до правової основи діяльності вказаних підрозділів входять також міжнародні правові акти як міжнародно-правові стандарти кримінального судочинства та джерело позитивного міжнародного досвіду у цій сфері. Існує також позитивний досвід правового регулювання діяльності органів кримінального переслідування і в зарубіжних країнах, який заслуговує на вивчення, запозичення та використання.

Проблемні питання міжнародного та зарубіжного досвіду в діяльності органів поліції та органів досудового розслідування в різний час досліджували такі відомі правознавці, як О. М. Бандурка, З. С. Галаван, В. О. Заросило, Р. А. Калюжний, Н. В. Камінська, О. С. Луньова, О. Ю. Татаров, В. Г. Фатхутдінов, М. І. Хавронюк, М. С. Цуцкірідзе, С. С. Чернявський, О. Н. Ярмиш та ін. Однак міжнародний та зарубіжний досвід безпосередньо правового регулювання діяльності слідчих підрозділів поліції зарубіжних країн вказаними авторами висвітлений епізодично і фрагментарно в межах складних і ґрунтовних теоретичних досліджень, що зумовлює актуальність подальшого розвитку цієї наукової проблематики.

Очевидно, що в сучасних умовах діяльність підрозділів досудового слідства в Україні має відповідати новітнім демократичним стандартам, а також зобов'язанням, взятим на себе Україною у процесі європейської інтеграції. Є також цілком зрозумілим і очевидним, що позитивний міжнародний та зарубіжний досвід правового регулювання діяльності поліції з організації розкриття та розслідування злочинів автоматично переносити в діяльність підрозділів досудового слідства системи органів Національної поліції України недоцільно. Це пояснюється відмінністю в багатьох випадках місця і ролі в системі органів влади Національної поліції України та відповідних поліцейських структур і міністерств інших країн, різним рівнем правової культури населення взагалі

та правоохоронців зокрема, різними правовими системами та соціально-економічними умовами, в яких поліцейські служби інших держав та підрозділи досудового слідства України здійснюють свою службову діяльність. Разом з тим всі переваги в здійсненні згаданої діяльності іноземними поліцейськими службами та підрозділами, які здійснюють кримінальне переслідування, ознаки її високої ефективності, мають стати предметом глибокого вивчення й ґрунтовного аналізу з боку вітчизняних вчених та правоохоронців щодо можливості їх подальшого запозичення та практичного використання. Звідси зрозуміло, що в сучасних умовах протидії злочинності в Україні, особливо організованим її формам, міжнародний і зарубіжний досвід правового забезпечення прав, свобод і законних інтересів всіх інших учасників кримінального судочинства, особливо на стадії досудового розслідування, важко переоцінити. Зважаючи на викладене, необхідно враховувати напрацювання міжнародної спільноти у цій сфері у вигляді відповідних конвенцій та інших форм міжнародних правових актів, які передбачають конкретні заходи із забезпечення прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального судочинства, на території держав-учасниць, які ратифікували ці конвенції і положення цих міжнародно-правових документів стали частиною їх національного, у тому числі і кримінального процесуального законодавства, як загальновизнані стандарти та принципи міжнародного та кримінального процесуального права.

Визначальним моментом під час вивчення та аналізування системи міжнародних правових актів як джерелом позитивного міжнародного досвіду є те, що такі акти, а також і прецедентні рішення ЄСПЛ, необхідно насамперед розглядати з позицій їх віднесення до джерел кримінального процесуального права, оскільки всі інші міжнародні правові акти не визначають порядку кримінального провадження в Україні (ст. 1 КПК України).

У системі джерел міжнародного досвіду правового регулювання діяльності підрозділів кримінального переслідування для такого розгляду і аналізу можливо виділити наступні: міжнародні правові акти (договори, конвенції тощо), згода на

обов'язковість яких надана Верховною Радою України і які є частиною її національного кримінального процесуального законодавства (ст. 9 Конституції України, ч. 2 ст. 1 КПК); міжнародні правові договори, які не ратифіковані Верховною Радою України, тобто на обов'язковість застосування яких Україна не дала згоди, або дала згоду в інших формах, а також укладені іншими суб'єктами правоохоронної діяльності міжнародні міжвідомчі правові акти (Генеральною прокуратурою, Мінюстом, МВС тощо). Окреме місце серед джерел міжнародного досвіду у кримінальному провадженні займає прецедентна практика Європейського суду з прав людини. Особливості імплементації кожного з названих джерел міжнародного досвіду у практичну діяльність слідчих підрозділів Національної поліції України заслуговують на детальний розгляд і аналіз, оскільки мають певні нормативно – правові відмінності та особливості при їх застосуванні чи врахуванні у практичній діяльності. Як справедливо зауважив з цього приводу В. Г. Уваров, до цього слід додати, що складність цього питання також зумовлюється відсутністю єдиного законодавчого документа, який би регулював порядок гармонізації та імплементації норм і принципів міжнародно-правих актів у національне законодавство»²³⁷. Очевидно, що для застосування міжнародного та зарубіжного досвіду у практичній діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України має бути відповідний правовий механізм, оскільки пряме застосування слідчими підрозділами тієї ж прецедентної судової практики ЄСПЛ у кримінальному провадженні України в умовах зовсім іншої світової правової системи практично неможливе без внесення відповідних змін у чинне кримінальне процесуальне законодавство. Питання юридичного механізму забезпечення реалізації міжнародних нормативно-правових актів, у тому числі і рішень ЄСПЛ, у правозастосовну практику правоохоронних органів України, тобто їх імплементації у національне, у тому числі кримінальне процесуальне законодавство України, в сучасних умовах є найважливішим з проблемних і актуальних питань, яке потребує нагального нормативно-правового вирішення. Особливо

²³⁷ Уваров В. Г. Міжнародно-правові стандарти у кримінальному процесі України: монографія. Харків: Ніка Нова, 2014. С. 76.

важливе значення це має передовсім у сферах, що стосуються діяльності правоохоронних органів та кримінального провадження. Це питання є також наріжним у вирішенні актуальної і важливої проблеми співвідношення національного кримінального процесуального та міжнародного законодавства.

При вирішенні цієї складної проблеми необхідно враховувати особливості правової системи, в умовах якої існує Україна, та співвідношення цієї правової системи з прецедентним правом.

О. В. Буткевич слушно зауважила, що одним з проблемних аспектів є виконання рішень Європейського суду з прав людини на національному рівні. І це не дивлячись на існування спеціального Закону, котрий мав би знімати усі питання в цій сфері. Проте і вчені, і практики звертають увагу на те, що зазначений Закон (Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини») після його прийняття породив ще більше проблем та незгодженостей, і насамперед для національної судової практики²³⁸. Це окреме теоретично проблемне і дуже важливе питання, яке заслуговує на ґрунтовний системний аналіз і пошук оптимального вирішення, оскільки воно стосується безпосередньо і кримінального провадження. При цьому необхідно відмітити, що практичне застосування фактично всіх надбань міжнародної світової спільноти у цій сфері в Україні як джерел міжнародного досвіду має свої складнощі і проблеми як концептуального теоретичного, так і практичного характеру, які заслуговують на більш детальний розгляд, вивчення та аналіз.

Варто зауважити, що наразі в міжнародно-правових актах, за невеликими винятками, відсутнє чітке визначення органів слідства (органів кримінального переслідування), які мають займатися розслідуванням справ про злочинні діяння та щодо нормативно-правового регулювання їх діяльності, оскільки це прерогатива внутрішнього законодавства кожної з країн. Йдеться тільки

²³⁸ Буткевич О. В. Чи є рішення Європейського суду з прав людини обов'язковими для України, як цього вимагає закон? *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини*: зб. наук. ст. Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 15 верес. 2012 р.). Одеса, 2012. С. 279-293. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9583/Butkevich%20279-293.pdf?sequence=1&isAllowed=y> С. 279 (дата звернення 24.01.2019).

про те, що вони мають бути компетентними, високопрофесійними й ієрархічно незалежними від існуючої структури влади. Але, разом з тим, в них містяться міжнародні стандарти правового регулювання кримінально-процесуальної діяльності таких органів, яких мають дотримуватися всі країни, які долучилися до їх підписання. З огляду на це такі акти мають застосовувати слідчі підрозділи Національної поліції України у своїй практичній діяльності з розслідування та розкриття кримінальних правопорушень як джерело позитивного міжнародного досвіду, напрацьованого світовою спільнотою. До основного переліку міжнародно-правових актів належать:

Загальна декларація прав людини, прийнята резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р.²³⁹; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, прийнятий резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 р.²⁴⁰; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, прийнятий резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 р.²⁴¹; Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання: резолюція 39/46 Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1984 р.²⁴²; Конвенція про права дитини, прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН 20 листопада 1989 р.²⁴³;

²³⁹ Загальна декларація прав людини: прийнята резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. *Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи* / [упоряд. Ю. К. Качуренко]. 2-ге вид. Київ, 1992. С. 18-24.

²⁴⁰ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: прийнятий резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 груд. 1966 р. *Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи* / [упоряд. Ю. К. Качуренко]. 2-ге вид. Київ, 1992. С. 36-58.

²⁴¹ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: прийнятий резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 груд. 1966 р. *Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи* / [упоряд. Ю. К. Качуренко]. 2-ге вид. Київ, 1992. С. 24-36.

²⁴² Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання: прийнята резолюцією 39/46 Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1984 р. *Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи* / [упоряд. Ю. К. Качуренко]. 2-ге вид. Київ, 1992. С. 92-108.

²⁴³ Конвенція про права дитини: Прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН 20 листоп. 1989 р. *Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи* / [упоряд. Ю. К. Качуренко]. 2-ге вид. Київ, 1992. С. 123-141.

Паризька хартія для нової Європи, прийнята резолюцією 45/859 Генеральної Асамблеї ООН від 21 листопада 1990 р.²⁴⁴; Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями, прийняті резолюцією ЕКОСОП 663 С 1 (XXIV) від 31 липня 1957 р. з доповненням резолюцією ЕКОСОП 2076 (БХІ) від 18 травня 1977 р.²⁴⁵; Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятий резолюцією 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1979 р.²⁴⁶; Принципи медичної етики, котрі стосуються ролі працівників охорони здоров'я, особливо лікарів, у захисті ув'язнених або затриманих осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, прийнятий резолюцією 37/194 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1982 р.²⁴⁷; Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, котрі стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх, затверджені резолюцією 40/33 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 р.²⁴⁸; Рекомендація № 6 R (87)18 Комітету Міністрів Ради Європи «Стосовно спрощення кримінального правосуддя», яка прийнята 17 вересня 1987 року²⁴⁹; Звід принципів

²⁴⁴ Паризька хартія для нової Європи: Прийнято резолюцією 45/859 Генеральної Асамблеї ООН від 21 листоп. 1990 р. *Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи* / [упоряд. Ю. К. Качуренко]. 2-ге вид. Київ, 1992. С. 192-197.

²⁴⁵ Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями: прийняті резолюцією ЕКОСОП 663 С 1 (XXIV) від 31 липня 1957 р. з доповненням резолюцією ЕКОСОП 2076 (БХІ) від 18 трав. 1977 р. *Права людини в Україні: інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини*. Київ-Харків, 1994. Вип. 8. С. 57-86.

²⁴⁶ Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку: прийнято резолюцією 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17 груд. 1979 р. *Права людини і професійні стандарти для працівників міліції і пенітенціарних установ в документах міжнародних організацій*. Амстердам-Київ, 1996. С. 62-65.

²⁴⁷ Принципи медичної етики, які стосуються ролі працівників охорони здоров'я, особливо лікарів, у захисті ув'язнених або затриманих осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: прийнято резолюцією 37/194 Генеральної Асамблеї ООН від 18 груд. 1982 р. *Права людини в Україні: інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини*. Київ-Харків, 1994. Вип. 7. С. 87-90.

²⁴⁸ Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, касаючіся отправки правосудия в отношении несовершеннолетних: утв. резолюцией 40/33 Генеральной Ассамблеи ООН от 29 ноября 1985 г. *Права людини і професійні стандарти для працівників міліції і пенітенціарних установ в документах міжнародних організацій*. Амстердам-Київ, 1996. С. 83-99.

²⁴⁹ Рекомендація № 6 R (87)18 Комітету Міністрів Ради Європи «Стосовно спрощення кримінального правосуддя»: прийнята 17 верес. 1987 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_339?lang=uk (дата звернення 19.12.2018).

захисту усіх осіб, яких піддано затриманню або ув'язненню в будь-якій формі, прийнятий резолюцією 43/13 Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1988 р.²⁵⁰; Основні принципи поводження з в'язнями, прийняті резолюцією 45/111 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 р.²⁵¹; Правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі, затверджені резолюцією 45/113 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 р.²⁵²; Рекомендація (R87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи стосовно спрощення кримінального правосуддя (прийнята Комітетом Міністрів 17 вересня 1987 р.)²⁵³; Основні принципи застосування сили й вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку, прийняті резолюцією VIII Конгресу ООН щодо попередження злочинності та поводження з правопорушниками від 7 вересня 1990 р. (далі – Основні принципи)²⁵⁴; Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 8 листопада 1990 р.²⁵⁵; Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р., прийнята резолюцією 55/25 Генеральної

²⁵⁰ Звід принципів захисту усіх осіб, яких піддано затриманню або ув'язненню в будь-якій формі: прийнято резолюцією 43/173 Генеральної Асамблеї ООН від 9 груд. 1988 р. *Права людини і професійні стандарти для працівників міліції і пенітенціарних установ в документах міжнародних організацій*. Амстердам-Київ, 1996. С. 29-35.

²⁵¹ Основні принципи поводження з в'язнями: прийняті резолюцією 45/111 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 р. *Права людини в Україні: інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини*. Київ-Харків, 1994. Вип.7. С. 84-86.

²⁵² Правила Організації Об'єднаних Націй, касаючі захисти несповнолітніх, лишених свободи: утв. резолюцією 45/113 Генеральної Асамблеї ООН от 14 декабря 1990 г. *Права людини і професійні стандарти для працівників міліції і пенітенціарних установ в документах міжнародних організацій*. Амстердам-Київ, 1996. С. 99-109.

²⁵³ Рекомендація (R87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи стосовно спрощення кримінального правосуддя: прийнята Комітетом Міністрів 17 верес. 1987 р. *Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства*. Київ, 2015. С. 394-401. URL: https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/EU_Standarts_book_web-1.pdf (дата звернення 31.10.2018).

²⁵⁴ Основні принципи застосування сили й вогнепальної зброї посадовими особами по підтриманню правопорядку: прийняті резолюцією VIII Конгресу ООН по попередженню злочинності та поводженню з правопорушниками від 7 верес. 1990 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_334 (дата звернення 31.10.2018).

²⁵⁵ Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом: підпис. 8 листоп. 1990 р.; ратифіковано із заявами і застереженнями Законом України № 738/97-ВР від 17 груд. 1997 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_029 (дата звернення 31.10.2018).

Асамблеї від 15 листопада 2000 року (Конвенцію ратифіковано із застереженнями і заявами Законом № 1433-IV від 04.02.2004)²⁵⁶; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997²⁵⁷, тощо.

Зазначені міжнародно-правові акти як джерело міжнародного досвіду містять міжнародні правові стандарти, принципи та норми, що забезпечують правовий захист учасників кримінального провадження, зокрема шляхом: заборони безпідставного затримання й арешту, катувань та інших жорстоких, нелюдських або пригнічуючих гідність видів поведінки і покарання; дотримання ефективних засобів правового захисту від надмірної тривалості кримінального провадження; правил кримінального провадження щодо неповнолітніх; дотримання законності при проведенні усіх встановлених законом процесуальних правових процедур тощо. Ці міжнародні правові стандарти у сфері діяльності слідчих підрозділів, у тому числі і Національної поліції України, підлягають беззаперечному виконанню у їх практичній діяльності. Вони ратифіковані Україною і стали частиною її кримінального процесуального законодавства. Водночас, говорячи про правовий механізм застосування міжнародних правових актів, слід звернути увагу на проблеми, які виникають під час вирішення питань застосування прецедентної практики Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні та можливості застосування у кримінальному провадженні міжнародних правових договорів, які не ратифіковані Верховною Радою України, тобто на обов'язковість застосування яких Україна не дала згоди, або дала згоду в інших формах.

Слід зазначити, що протягом тривалого періоду в національній правовій системі імплементація норм Конвенції про захист прав

²⁵⁶ Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р.: прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листоп. 2000 р.; ратифіковано із застереженнями і заявами Законом України № 1433-IV від 04 лют. 2004 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789 (дата звернення 02.10.2018).

²⁵⁷ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: підпис. 4 листоп. 1950 р. в Римі; ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17 лип. 1997 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 02.10.2018).

людини та основоположних свобод 1950 року та застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя впроваджувалися доволі повільно, що зумовило масове порушення прав людини, а згодом – значну кількість звернень до ЄСПЛ з боку громадян України.

Зважаючи на інтеграційні процеси та наміри України долучитися до європейського правового простору, набуває актуальності питання узгодження національного законодавства з нормами Конвенції 1950 р. та практикою Європейського суду з прав людини та впровадження їх у вітчизняну судову практику²⁵⁸.

Варто наголосити, що комплексного монографічного дослідження щодо поняття та ознак міжнародно-правових актів як джерел кримінального процесуального права України та позитивного міжнародного досвіду у сфері правового регулювання діяльності слідчих підрозділів, механізму їх застосування у кримінальному провадженні України уповноваженими процесуальними суб'єктами, у вітчизняній юридичній літературі не проводилося, не говорячи вже про те, що вони не стали предметом уваги і вітчизняного законодавця при напрацюванні КПК 2012 р. З цього приводу можливо погодитися з висновком О. В. Узунової, яка внесла вагомий науковий доробок у розробку названих проблем, про те, що «...у кримінально-процесуальному законі не повною мірою досліджено наступні правила: 1) розгляду загальновизнаних принципів і норм міжнародних актів і міжнародних договорів України як джерела кримінального судочинства України, визначення їхньої сутності й значення в процесі здійснення кримінально-процесуальної діяльності; 2) класифікації міжнародно-правових актів, а також їхніх норм в українському кримінально-процесуальному законодавстві; 3) застосування учасниками кримінального процесу положень міжнародно-правових актів при реалізації своїх прав і в практичній діяльності; 4) вивчення рішень Конституційного Суду України і Постанов Пленуму Верховного Суду України, що включають і використовують у своїх положеннях норми

²⁵⁸ Коруц У. З. Міжнародно-правовий захист права на справедливий судовий розгляд в практиці Європейського Суду з прав людини та правозастосовна практика України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2015. С. 3.

міжнародного права, а також прецедентів Європейського Суду з прав людини, що містять тлумачення ряду положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. та напрямки з вдосконалювання законодавства України, як учасниці Конвенції в галузі кримінально-процесуального права України»²⁵⁹. Аналіз показує, що зазначені законодавчі прорахунки властиві як КПК 1960 р., так і КПК 2012 р. Як бачимо, практичне застосування в сучасних умовах міжнародного позитивного досвіду правового забезпечення діяльності слідчих підрозділів у вигляді міжнародних правових актів на стадії досудового розслідування досить ускладнене. Складність названої проблеми зумовлена ще й тим, що вона лежить на межі двох самостійних і незалежних галузей права – міжнародного і кримінального процесуального, тобто ця проблема має міжгалузевий характер. При цьому варто зазначити, що міжнародне право – це окрема самостійна галузь права, яка порівняно з кримінальним процесуальним правом має суттєві відмінності, зокрема відрізняється від нього своїми юридичними параметрами. Як самостійні галузі кримінальне процесуальне право та міжнародне право України різняться між собою як за колом суб'єктів, джерелами, застосуванням правових норм, так і за способами забезпечення їх виконання тощо. Ігнорування цієї обставини у практичному застосуванні уповноваженими правоохоронними органами конкуруючих норм права різних за своєю правовою природою галузей права може і нерідко призводить до правових колізій і проблем правозастосовної діяльності. Це при тому, що в Україні, як ми зазначили, немає окремого закону, який би визначив процесуальний порядок застосування міжнародного правового законодавства у кримінальному провадженні України взагалі і на стадії досудового розслідування зокрема. Відсутність узагальнюючого нормативно-правового акта з цього проблемного питання в Україні залишає дискусійним визначення і прецедентних рішень ЄСПЛ і міжнародно-правових актів як джерел кримінального процесуального законодавства України,

²⁵⁹ Узунова О. В. Значення міжнародно-правових актів, як джерел права, для кримінально-процесуального законодавства України. *Вісник Запорізького національного університету*. 2009. № 2. С. 182.

та проблемність їх застосування у практичній діяльності уповноважених процесуальних суб'єктів, як і всього напрацьованого міжнародною спільнотою позитивного міжнародного досвіду у цій сфері. Тому, як слушно зауважує Д. П. Письменний, упродовж усього часу розвитку України як незалежної держави постає одне запитання: яким має бути кримінальне процесуальне законодавство України, щоб водночас відповідати європейським стандартам і разом з тим слугувати надійним засобом захисту прав, свобод та законних інтересів конкретної особи нашої країни²⁶⁰.

Варто наголосити, що на сьогодні немає єдності серед вчених щодо визначення джерел міжнародного права. Так, нерідко у міжнародній практиці під час визначення джерел міжнародного права посилаються на ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН від 26.06.1945, у якій зазначається: «1. Суд, який зобов'язаний вирішити передані йому спори на основі міжнародного права, застосовує: а) міжнародні конвенції як загальні, так і спеціальні, що встановлюють правила, безперечно визнані державами; які є сторонами спору; б) міжнародний звичай як доказ загальної практики, визнаний в якості правової норми; с) загальні принципи права, визнані цивілізованими націями; д) із застереженням, вказаним у ст. 59, судові рішення та доктрини найкваліфікованіших фахівців з публічного права різних націй у якості допоміжного засобу для визначення правових норм. 2. Ця постанова не обмежує право Суду вирішувати справу *ex aequo et bono*, якщо сторони з цим погоджуються»²⁶¹. На думку О. І. Коровайко, будь-які (законодавство, правовий звичай, судовий прецедент, договірне право, судова та адміністративна практика) виражені та об'єктивовані у текстуальному (матеріальному) вигляді, а також визнані в офіційний спосіб форми закріплення змісту правових норм, які так чи інакше регулюють (здійснюють вплив) на кримінальні процесуальні відносини, можуть бути визнані джерелами кримінального

²⁶⁰ Письменний Д. П. Удосконалення кримінального процесуального законодавства України: стан і перспективи. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*, 2013. № 2. С. 39.

²⁶¹ Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду: прийняті від 26 черв. 1945 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_010/page (дата звернення 23.08.2018).

процесуального права»²⁶². Водночас, О. Г. Шило та В. С. Новожилова наголошують на тому, що ані міжнародні договори в усній формі чи звичаєве міжнародне право, ні «м'яке» міжнародне право чи будь-які інші необов'язкові міжнародні угоди чи домовленості не є складовими кримінального процесуального законодавства України і, як наслідок, ніяк не можуть визначати порядок кримінального провадження на території України»²⁶³. Поділяючи з цього приводу думку зазначених авторів, вважаємо, що ні судова практика, ні її тлумачення, звичаї тощо, а тим паче прецеденти, Верховною Радою України не ратифікуються, а, отже, і до джерел міжнародного досвіду у названій сфері їх віднести не можна.

Розглядаючи це питання та посилаючись на Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006, В. Г. Гончаренко, В. Т. Нор, М. Є. Шумило та інші констатували, що цим законом вперше офіційно визнано рішення Європейського суду з прав людини в конкретних справах (судовий прецедент) як джерело права в Україні²⁶⁴. Звернувшись до ст. 17 Глави 4 зазначеного Закону України «Застосування в Україні Конвенції та практики суду» та ст. 19 Глави 4 «Застосування у сфері законодавства та в адміністративній практиці», ми знаходимо підтвердження такого висновку: суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права (ст. 17). Відповідно, орган представництва забезпечує постійну та з розумною періодичністю перевірку чинних законів і підзаконних актів на відповідність Конвенції та практиці Суду, передовсім у сферах, що стосуються діяльності правоохоронних органів, кримінального провадження, позбавлення свободи (ст. 19)²⁶⁵.

²⁶² Коровайко О. І. Міжнародно-правові акти як джерела кримінального процесуального права України: теоретичний аспект та практична реалізація. *Право. UA*. 2016. № 3. С. 122.

²⁶³ Шило О. Г., Новожилов В. С. Міжнародне право в системі джерел кримінального процесуального права України. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 91.

²⁶⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України: наук. – практ. коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. С. 45.

²⁶⁵ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення 03.10.2018).

Крім того, останнім часом значно зростає роль міжнародно-правових договорів. Під час визначення міжнародного договору як форми міжнародного правового акта Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у своїй постанові від 19.12.2014 № 13 «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» зазначив, що під міжнародним договором України слід розуміти міжнародну угоду з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, укладену в письмовій формі й регульовану міжнародним правом, незалежно від того, викладена така угода в одному або декількох пов'язаних між собою документах чи від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) (ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року (далі – Віденська конвенція), ст. 2 Закону № 1906-IV)²⁶⁶. При цьому, увагу акцентовано на тому, що суди під час застосування міжнародних договорів України під час здійснення правосуддя мають враховувати, що частиною національного законодавства слід розглядати не тільки ратифіковані Верховною Радою України міжнародні договори України, а й ті міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано в інших формах, погоджених сторонами, наприклад, шляхом «підписання», «прийняття», «затвердження» і «приєднання», за допомогою яких держава виражає в міжнародному плані свою згоду на обов'язковість для неї договору (підпункт б пункту 1 статті 2 Віденської конвенції, стаття 8 Закону № 1906-IV)²⁶⁷. Водночас Пленум ВССУ не надав відповідного роз'яснення щодо обов'язковості чи необов'язковості застосування таких міжнародних договорів під час проведення досудового розслідування, хоча визнав їх частиною національного законодавства всупереч положенням ст. 9 Конституції України.

²⁶⁶ Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: постан. Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 13 від 19 груд. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14> (дата звернення 31.10.2018).

²⁶⁷ Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: постан. Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 13 від 19 груд. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14> (дата звернення 31.10.2018).

З цього приводу слушною є позиція О. В. Узунова про те, що для визнання міжнародного договору джерелом кримінально-процесуального права, норми якого підлягають прямому застосуванню, необхідне дотримання таких умов: по-перше, Україна має бути учасником цього договору; по-друге, положення договору згідно із Законом України «Про міжнародні договори України» мають бути роз'ясненими й зрозумілими для правозастосувачів міжнародних норм – правоохоронних органів й інших учасників кримінального судочинства, зміст договору спроможний безпосередньо регулювати відносини за участю суб'єктів кримінально-процесуального права, породжувати їхні права й обов'язки; по-третє, міжнародний договір України має бути опублікований у встановленому порядку²⁶⁸.

Варто зазначити, що КПК України є одним з небагатьох правових актів в Україні, який безпосередньо передбачає виникнення та функціонування правовідносин на підставі міжнародних домовленостей. Так, ч. 1 ст. 544 КПК України встановлює, що за відсутності міжнародного договору України міжнародна правова допомога чи інше співробітництво може бути надано на підставі запиту іншої держави чи запитано на засадах взаємності. Наведена вище норма свідчить про те, що, по-перше, Україна визнає та допускає застосування неписаного міжнародного права, формування звичаєвих підходів у регулюванні взаємодопомоги у кримінальній процесуальній сфері. По-друге, деякі кримінальні процесуальні правовідносини, що здійснюються на території України або в межах національного кримінального провадження за кордоном, використовують як допоміжне джерело міжнародно-правові домовленості. Відповідне явище є мало вивченим. Його правова природа складає значний науковий інтерес як для науки кримінального процесу, так і для розвитку вітчизняної науки міжнародного права й потребує окремого дослідження²⁶⁹. Звідси закономірно постає запитання про те, чи можна вважати таку практику надання міжнародної правової

²⁶⁸ Узунова О. В. Міжнародно-правові договори України як джерела кримінально-процесуального права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2008. С. 11.

²⁶⁹ Шило О. Г., Новожилов В. С. Міжнародне право в системі джерел кримінального процесуального права України. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 96.

допомоги між державами чи інше співробітництво між ними позитивним міжнародно – правовим досвідом, який заслуговує на подальше застосування і поширення і чи має така норма взагалі право на існування в системі норм КПК України? При цьому ми концептуально беремо за основу те, що такі правовідносини мають регулюватися виключно законом, а не кулуарними домовленостями на засадах взаємності.

Що ж стосується міжнародних міжвідомчих правових актів з питань, віднесених до відання міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, які хоч і належать до міжнародних договорів, але їх вважати джерелами кримінального процесуального законодавства і міжнародного досвіду для кримінального провадження не можна. Адже, не маючи статусу закону України, міжвідомчі міжнародні договори України не можуть визнаватися джерелами кримінального процесуального законодавства.

Вивчення та аналіз теоретичних джерел та правозастосовної практики в діяльності уповноважених на проведення кримінального провадження правоохоронних органів свідчить, що складнощі і проблеми виникають у них саме у випадках необхідності застосування під час проведення кримінального провадження прецедентних рішень ЄСПЛ та міжнародних нормативних правових актів, згода на застосування яких не була надана Верховною Радою України у процесі їх ратифікації і механізм застосування яких на території України наразі відсутній. Це при тому, що у таких міжнародних правових документах міститься позитивний міжнародний досвід правового регулювання слідчої діяльності, який у багатьох випадках заслуговує на імплементацію у вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство. За цих обставин ми вимушені констатувати, що у діяльності слідчих підрозділів в сучасних умовах прецедентна практика ЄСПЛ практично не застосовується, якщо мати на увазі її пряме і безпосереднє практичне застосування, а не опосередковане через внутрішнє кримінальне процесуальне законодавство України шляхом правотворчої законопроектної діяльності. Це підтверджується результатами опитування слідчих, а також вивченням процесуальних документів, складених

під час досудового розслідування. Жоден із опитаних слідчих не заявив про те, що він у складених ним процесуальних документах посилався на статті ЄКПЛ чи Рішення ЄСПЛ. Нам також не вдалося віднайти у вивчених нами кримінальних справах жодного процесуального документа, у якому би містилося посилання на норми (статті) міжнародних договорів²⁷⁰. При цьому варто враховувати зауваження О. В. Буткевич, яка справедливо з вказаного приводу зазначила: «...Держави, які ратифікували Конвенцію і Міжнародні пакти про права людини 1966 р. (в т.ч. Україна), мають усвідомлювати, що вони взяли на себе зобов'язання, які не тільки не кореспондуються одне з одним, а досить часто суперечать одне одному (у 1968-1969 рр. за дорученням Комітету Міністрів Ради Європи експертна група провела аналіз відповідності ЄСПЛ 1950 р. та Міжнародного білля про права людини, між якими було знайдено численні розбіжності)»²⁷¹. Про складнощі виконання рішень ЄСПЛ та використання їх як джерел права на території України зазначають і інші українські вчені, зокрема Н. В. Камінська, Н. В. Косяк²⁷² та ін. У зв'язку з цим підхід до міжнародного досвіду, його запозичення та імплементації у кримінальне процесуальне законодавство України має бути дуже обережним і зваженим, особливо на стадії кримінального провадження, де найбільш імовірно виникнення процесуальних порушень прав та свобод людини, а причини такого становища мають бути ретельно вивчені і проаналізовані з метою їх усунення і законодавчого коригування.

Як відомо, для реалізації положень Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» 31 травня 2006 р. було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України № 784 «Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського

²⁷⁰ Юхно О. О., Чича Р. П. Імплементація міжнародних стандартів у сфері кримінального судочинства у національне законодавство: лекція. Харків, 2018. С. 23.

²⁷¹ Буткевич О. В. Застосування практики та виконання Україною рішень Європейського Суду з прав людини (Policy Paper) / Лабораторія законодавчих ініціатив. Листопад, 2017. С. 16. URL: http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Propoziciji_Politiki_ECHR.pdf. С. 4 (дата звернення 09.04.2019).

²⁷² Камінська Н. В., Косяк Н. В. Проблеми виконання в Україні рішень Європейського суду з прав людини. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 257.

суду з прав людини»²⁷³ та затверджено Положення про Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини, але в названих нормативно-правових актах також не було надано юридичного механізму реалізації прецедентних рішень ЄСПЛ у процесі кримінального судочинства. Хоча у них йдеться про застосування практики ЄСПЛ виключно судом, особливо важливе значення це має передовсім у сферах, що стосуються діяльності правоохоронних органів та кримінального провадження, бо саме Мінімальні стандарти ефективності, встановлені практикою Європейського суду з прав людини щодо тлумачення та застосування ст. 3 Конвенції, включають вимоги до того, що розслідування має бути незалежним, безстороннім та бути предметом прискіпливої уваги з боку громадськості. При цьому компетентні органи мають діяти зі зразковою сумлінністю та оперативністю (пункт 155 рішення у справі «Кучерук проти України» від 6 вересня 2007 року²⁷⁴, пункт 64 рішення у справі «Яременко проти України» від 12 червня 2008 року²⁷⁵ тощо. Розслідування неналежного поведження з боку уповноважених державою осіб вважатиметься ефективним у разі дотримання такого загального принципу: особи, які здійснюють розслідування, мають бути незалежними ієрархічно та інституційно від будь-кого, хто причетний до подій у справі; тобто слідчі мають бути незалежними на практиці (пункт 260 рішення Європейського суду з прав людини у справі «Карабет та інші проти України» від 17 січня 2013 року)²⁷⁶.

Вказані проблемні питання інституційної залежності слідчих в Україні детально розглянуті у Рішенні Конституційного Суду

²⁷³ Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: постан. Кабінету Міністрів України від 31 трав. 2006 р. № 784. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/784-2006-%D0%BF> (дата звернення 03.10.2018).

²⁷⁴ Справа «Кучерук проти України» (Заява № 2570/04): рішення Європейського суду з прав людини від 6 верес. 2007 р., м. Страсбург. *Офіційний вісник України*. 2012. № 81. Ст. 3299.

²⁷⁵ Справа «Яременко проти України» (Заява № 32092/02): рішення Європейського суду з прав людини від 12 черв. 2008 р., м. Страсбург. *Офіційний вісник України*. 2009—2009. № 2. Ст. 74.

²⁷⁶ Справа «Карабет та інші проти України» (Заява №№ 38906/07 і 52025/07): рішення Європейського суду з прав людини від 17 січ. 2013 р., м. Страсбург. *Офіційний вісник України*. 2018. № 66. Ст. 2246.

України від 24 квітня 2018 року № 3-р/18 у справі № 1-22/2018 (762/17) за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України, тому зупинятися на подальшому і повторному розгляді цієї проблеми вважаємо недоцільним.

Як відомо, п. «б» статті 8 14-го Протоколу до ст. 28 Конвенції 1950 р. було внесено зміни і в новій редакції застосовується термін «усталене право Суду», що є закріпленням у тексті цього міжнародного договору прецедентної практики, що склалась. Говорячи про прецедентну практику ЄСПЛ як джерело права і частину правової бази забезпечення діяльності органів досудового слідства з великим масивом позитивного міжнародного досвіду, необхідно визначитися також безпосередньо зі смисловим значенням цього поняття у вищеназваному контексті для того, щоб успішно і ефективно застосовувати його у кримінальному провадженні.

На думку Ю. Ю. Попова, термін «прецедент» (від лат. *praecedens* – попередній) має багато значень, хоча всі види прецедентів призначені для слідування їм тією чи іншою мірою у судовій практиці. Цей термін використовується насамперед у контексті судового прецеденту в англосаксонській правовій сім'ї (країни «загального права»), судового прецеденту у романо-германській правовій сім'ї (країни «континентального права»), переконливого судового прецеденту²⁷⁷. Названий автор під судовим прецедентом у романо-германській правовій сім'ї розуміє «інститут усталеної судової практики (*jurisprudence constante*), який є інструментом правотворчості судів країн континентального права»²⁷⁸.

В. Г. Уваров вважає, що під прецедентними рішеннями Європейського суду з прав людини доцільно розуміти не самі розглянуті справи, а ті основоположні принципи і висновки щодо тлумачення та застосування норм Конвенції, які були вироблено

²⁷⁷ Попов Ю. Ю. Прецедентне право у контексті загальнообов'язковості судових рішень та українські перспективи. *Форум права*: електрон. наук. фахове вид. 2010. № 3. С. 351. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-3/10pjtup.pdf> (дата звернення 04.10.2018).

²⁷⁸ Там само. С. 355.

і винесено при розгляді конкретних справ, а також викладено в судових рішеннях, які можуть використовуватись для врегулювання аналогічних порушень в інших справах²⁷⁹. На нашу думку, така аргументована позиція заслуговує на посилену увагу, якщо говорити про застосування практики Європейського суду з прав людини стосовно кримінального провадження в Україні, оскільки кримінальні провадження не є стереотипними, і розслідування кримінальних правопорушень містить безліч індивідуальних юридичних моментів та ситуацій навіть у тих випадках, коли досудове розслідування проводиться за одними й тими ж статтями обвинувачення Кримінального кодексу України. У цьому розумінні загальними можуть бути лише певні основоположні принципи і висновки.

Серед найбільш важливих і проблемних питань використання (врахування) практики ЄСПЛ у кримінальному провадженні України є питання застосування прецедентних рішень ЄСПЛ як таких, що ухвалювалися цим судом не щодо України, а стосовно країн-підписантів Конвенції з різними правовими системами і традиціями. З цього приводу Ю. Ю. Попов зазначив: «Важливим є питання про те, як національні судові системи мають ставитися до прецедентної практики ЄСПЛ, зокрема, чи не мають бути рішення ЄСПЛ обов'язковими у тому чи іншому значенні принаймні для деяких з них, враховуючи, що учасниками Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод є країни з різними правовими традиціями, що належать як до англосаксонської правової сім'ї (країни «загального права»), так і до романо-германської правової сім'ї (країни «континентального права»)»²⁸⁰. У цьому аспекті нас особливо цікавить можливість та обов'язковість застосування такого міжнародного досвіду на стадії досудового розслідування в Україні, особливо в практичній діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України.

²⁷⁹ Уваров В. Г. Міжнародно-правові стандарти у кримінальному процесі України: монографія. Харків: Ніка Нова, 2014. С. 64-65.

²⁸⁰ Попов Ю. Ю. Рішення Європейського суду з прав людини як переконливий прецедент: досвід Англії та України. *Підприємництво господарство і право*. 2010. № 11. С. 49-52. URL: http://porov-yuyu.narod.ru/28_ECHR_case-law.htm (дата звернення 03.10.2018).

Конкретизуючи роль і значення прецедентів ЄСПЛ у вигляді рішень у справах проти інших держав, О. В. Капліна відзначає їх не обов'язковість для застосування у судочинстві України і зазначає з цього приводу: «Водночас рішення, винесені проти інших держав, для вітчизняного законодавця та правозастосовника мають бути рекомендаційними у їхній правотворчій і правозастосовній діяльності, оскільки Суд у цих рішеннях не тільки тлумачить Конвенцію, а й формулює певні критерії, яким має відповідати національне законодавство»²⁸¹. З такою позицією можливо погодитися. Як бачимо, на думку окремих вчених, не всі рішення ЄСПЛ мають загальнообов'язковий характер для застосування в Україні і позиції з цього питання вітчизняних вчених і правознавців суттєво різняться, а жваві дискусії з вказаного приводу на сторінках періодичних та монографічних видань продовжуються. Варто зазначити, що при всій дискусійності цього проблемного питання, в Україні законодавчо закріплене положення загальнообов'язкового правового статусу прецедентів в Україні у вигляді рішень ЄСПЛ, що несе в собі загрозу підміни ними закону у кримінальному процесі.

Так, відповідно до ст. 2 названого Закону України такі рішення є обов'язковим для виконання Україною відповідно до статті 46 Конвенції, а порядок виконання рішення визначається цим Законом, Законом України «Про виконавче провадження», іншими нормативно-правовими актами з урахуванням особливостей, що передбачені цим Законом²⁸². Як бачимо, обов'язковість рішень ЄСПЛ встановлена в Україні законодавчо і безальтернативно і у названій статті Конвенції не робиться виключень і застережень щодо того, стосовно яких країн вони приймаються.

Ст. 46 Конвенції 1950 р. передбачає обов'язковість виконання рішення ЄСПЛ за окремо взятим кримінальним судовим провадженням, щодо якого були допущені порушення норм Конвенції 1950 р. При цьому ст. 445 КПК України визначає порушення,

²⁸¹ Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення судом норм кримінально-процесуального права: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2009. С. 33.

²⁸² Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

констатовані ЄСПЛ, як підставу для перегляду таких судових рішень Верховним Судом України, але у провадженнях на стадії досудового розслідування така підстава і обов'язковість виконання законом не передбачена. Це також є однією з причин того, що у кримінальному провадженні слідчі судову практику ЄСПЛ не застосовують.

Варто зауважити, що імплементація прецедентної практики у практичну діяльність слідчих підрозділів в сучасних умовах через внесення відповідних змін у чинне кримінальне процесуальне законодавство України нерідко обмежена недосконалою та неефективною законопроектною та законотворчою діяльністю вітчизняного законодавця. Певну відповідь на намагання вирішити ці проблемні питання законодавчим шляхом надає аналіз Плану заходів щодо реалізації Національної стратегії у сфері прав людини до 2020 р., затвердженого Розпорядженням КМУ від 23 листопада 2015 р. № 1393-р. (із змінами, внесеними згідно зп КМУ № 322 від 01.05.2017)²⁸³, у якому у Р. 6 п. 4 з метою створення ефективної системи протидії катуванням, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню; створення умов для запобігання випадкам неналежного поводження; утвердження у суспільстві нетерпимості до будь-яких проявів неналежного поводження передбачалося розроблення законопроекту про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо початку досудового розслідування та внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань на підставі рішення Європейського суду з прав людини, у якому констатовано порушення процесуальних аспектів статей 2 чи 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у зв'язку з проведенням неефективного розслідування випадків смерті чи катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання (відповідний законопроект внесено на розгляд Кабінету Міністрів України у II кварталі 2016 р. Мін'юстом України). З метою посилення гарантії відшкодування шкоди за

²⁸³ План заходів щодо реалізації Національної стратегії у сфері прав людини до 2020 р.: затв. розпорядж. Кабінету Міністрів України від 23 листоп. 2015 р. № 1393-р.; із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 01 трав. 2017 р. № 322. *Урядовий портал*: [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248740679>

незаконне затримання, арешт, тримання під вартою, зокрема у разі констатації відповідного порушення Європейським судом з прав людини названим Планом (п. 4 Р. 14) передбачалося також розроблення законопроекту про внесення змін до Закону України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду» (відповідний законопроект було внесено на розгляд Кабінету Міністрів України ще у I кварталі 2017 р. Мін'юстом та Мінфіном України).

Вказані законодавчі ініціативи направлені на вирішення названих проблемних питань, але їх вирішення знаходиться наразі лише на стадії законопроектної діяльності, про що свідчать не прийняті Верховною Радою проекти Законів України від 05.09.2018 № 9044 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку відшкодування шкоди, завданої громадянину правоохоронними органами або судом відповідно до практики Європейського суду з прав людини» (КМУ); «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо приведення порядку застосування запобіжних заходів у відповідність з практикою Європейського суду з прав людини» від 07.09.2017 № 7089 тощо.

З цього приводу В. Г. Уваров справедливо зазначив, що питання імплементації норм міжнародно-правових актів та застосування практики Європейського суду з прав людини у сфері кримінального судочинства є однією з найбільш актуальних, складних і багатогранних проблем. На сьогодні вона стає предметом уваги як фахівців з міжнародного та конституційного права, так і вчених-процесуалістів. Проте, незважаючи на здобутки вчених, наявні дослідження не вичерпують всієї складності цієї проблеми, а скоріше утворюють фундаментальну базу для подальшого її дослідження, особливо в контексті чинного КПК України²⁸⁴.

Говорячи про надбання міжнародної спільноти у вказаній сфері, про позитивний міжнародний досвід, необхідно також

²⁸⁴ Уваров В. Г. Міжнародно-правові стандарти у кримінальному процесі України: монографія. Харків: НікаНова, 2014. С. 82-83.

відмітити Рекомендацію № R(87)18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Стосовно спрощення кримінального правосуддя», ухвалену 17 вересня 1987 року на 410-ому засіданні заступників міністрів. У Розділі II цієї Рекомендації йдеться про актуальну для України в сучасних умовах скорочену процедуру досудового слідства для «дрібних» правопорушень та декриміналізацію злочинів. Вказана Рекомендація прийнята відповідно до положень статті 15b Статуту Ради Європи, з врахуванням того, що метою Ради Європи є досягнення більшої єдності між її членами; що спільні зусилля з прискорення та спрощення кримінального правосуддя мають відповідним чином враховувати вимоги, викладені, зокрема, у статтях 5 та 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; беручи до уваги зростання кількості кримінальних справ, що передаються на розгляд судів та особливо справ, що тягнуть м'які покарання та необхідністю розв'язання проблем, викликаних тривалими термінами кримінального провадження тощо.

Необхідність спрощення кримінального провадження є особливо актуальним для підрозділів досудового розслідування України, які працюють в умовах непомірного перевантаження. Саме ця обставина підкреслюється у документах міжнародних інституцій, членом яких є Україна, зокрема у названій Рекомендації. Як зазначається у названій Рекомендації, країни з правовими системами, у яких розмежовані адміністративні та кримінальні правопорушення, мають вжити заходів з метою виключити деякі з категорії кримінальних правопорушень. Особливо це стосується масових правопорушень у сфері дорожнього руху, податкового та митного законодавства за умови, що вони за своєю суттю не несуть загрозового характеру. При цьому не має застосовуватися заходів фізичного примусу, особливо взяття під варту. Засоби покарання, що застосовуються таким чином, мають нести насамперед матеріальний характер, їхній розмір, що визначається законом, має фіксуватися чи встановлюватися у вигляді одноразової виплати²⁸⁵.

²⁸⁵ Рекомендація № 6 R (87)18 Комітету Міністрів Ради Європи стосовно спрощення кримінального правосуддя: прийнята 17 верес. 1987 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_339?lang=uk (дата звернення 19.12.2018).

Окрім можливості декриміналізації у названій Рекомендації містяться також рекомендаційні положення щодо позасудового врегулювання, коли компетентний у кримінальних питаннях орган та інші правозастосовні органи можуть на цій стадії забезпечувати позасудове врегулювання спорів, особливо у разі незначних правопорушень, за таких умов: сплата підозрюваним грошової суми державі або державній чи благодійній організації; відшкодування шкоди, завданої у результаті кримінального правопорушення, та відновлення прав потерпілого; надання потерпілому відповідної компенсації або до врегулювання, або в якості його складової частини. Підозрюваний правопорушник, який не бажає прийняти пропозицію про позасудове врегулювання, завжди повинен мати повну свободу проігнорувати таку пропозицію або відмовитися від неї. Згода підозрюваного правопорушника на позасудове врегулювання і дотримання ним відповідних умов робить остаточною відмову від права на судове переслідування тощо. Вказані положення Рекомендації, які успішно реалізовані у діяльності окремих зарубіжних країн, є актуальними і для слідчих підрозділів Національної поліції України, які працюють в умовах неймовірного перевантаження в сучасних умовах, заслуговують на увагу, вивчення та запозичення.

Як бачимо, система чинних міжнародних правових актів є дієвою частиною правового регулювання діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України і значним джерелом міжнародного позитивного міжнародного досвіду їх діяльності, однак практичне застосування їх значної частини органами досудового слідства містить багато проблемних питань, законодавчих прогалин та дискусійності.

Проблемами застосування практики прецедентних рішень ЄСПЛ в кримінальному провадженні України і використання позитивного міжнародного досвіду, окрім відсутності правового механізму їх прямого застосування, також є: недостатня обізнаність слідчих в їх розумінні та застосуванні, тобто мовне питання, оскільки відповідно до ст. 59 Конвенції вони приймаються офіційними англійською і французькою мовами, тому для того,

щоб повноцінно їх застосовувати, правозастосовникам в Україні необхідне досконале володіння слідчими вказаними іноземними мовами, що на практиці є малоімовірним; високий рівень навантаження на слідчих, внаслідок чого вони позбавлені реальних можливостей для вивчення та застосування цієї практики у своїй практичній діяльності тощо.

Далі в контексті нашого дослідження розглянемо зарубіжний досвід правового регулювання діяльності слідчих підрозділів. Адже доведено, що в сучасних умовах ефективний розвиток та вдосконалення правової системи держави є неможливим без належного вивчення та врахування досвіду зарубіжних країн²⁸⁶. При цьому необхідно зауважити, що формам, методам, видам розслідування у зарубіжних країнах присвячена велика кількість наукових праць та монографічних досліджень, натомість наукових напрацювань з досвіду правового регулювання діяльності підрозділів, які здійснюють розслідування злочинів у зарубіжних країнах, дуже мало.

Насамперед слід звернути увагу, що такі поняття, як «розслідування» та «досудове слідство», властиві кримінальному процесуальному праву України. У розвинутих країнах Західної Європи майже всюди вживається зовсім інше поняття – «кримінальне переслідування». Суттєво відрізняється від українського і кримінальне процесуальне законодавство та порядок самого розслідування.

Як справедливо зауважив з цього приводу З. С. Галаван, порядок розслідування відрізняється в різних державах і визначається національним кримінально-процесуальним законодавством. З урахуванням специфіки процесуальної діяльності в кожній державі функціонує своя система органів досудового слідства²⁸⁷ (курсив автора). Очевидно, що вказана обставина визначає і особливості правового регулювання діяльності системи таких органів у кожній державі залежно від виду правової системи, в якій держава існує і яка склалася історично.

²⁸⁶ Луньова О. С. Процесуальні повноваження поліцейських у кримінальному провадженні Англії та США. *Вісник ХНУВС*. 2014. № 2 (65). С. 81.

²⁸⁷ Галаван З. С. Функціонування системи досудового слідства у державах – членах Європейського Союзу. *Публічне право*. 2012. № 3 (7). С. 219.

Що ж до правового забезпечення діяльності слідчих підрозділів у країнах пострадянського простору, то в них існує однотипна з Україною система правоохоронних органів та органів досудового слідства і їх правового забезпечення за невеликими виключеннями і різницею в назвах.

Вивчення та аналіз положень чинного кримінального процесуального законодавства країн колишнього СРСР свідчить, що до джерел їх кримінального процесуального права належать, як і в Україні, положення Конституцій, норми національних Кримінальних процесуальних кодексів, міжнародні договори, рішення національних Конституційних та Верховних судів тощо. Для більш детального висвітлення цих питань у країнах СНД вважаємо можливим звернутися до національного законодавства основних із цих країн з метою встановлення особливостей правового регулювання в них діяльності слідчих підрозділів і виявлення позитивного досвіду у цій сфері.

У Республіці Казахстан (далі – РК) діє КПК (із змінами і доповненнями станом на 12.07.2018)²⁸⁸, який є основним нормативно-правовим актом, котрий регулює діяльність досудового слідства і відповідно до ст. 1 якого порядок кримінального судочинства на території РК визначається Конституцією РК, загальновизнаними нормами і принципами міжнародного права, міжнародними договорами, іншими зобов'язаннями Республіки Казахстан, а також постановами Конституційного та Верховного судів. Конституція РК має найвищу юридичну силу і є законом прямої дії. Міжнародні договори, які ратифіковані РК, мають пріоритет перед законами РК і застосовуються безпосередньо окрім випадків, коли з міжнародного договору випливає, що для його застосування вимагається видання закону (ст. 2).

На нашу думку, цікавим є положення ст. 42-1 КПК, відповідно до якої особа, що веде кримінальний процес, на свій розсуд може вести кримінальне судочинство в електронному форматі, про що виноситься вмотивована постанова. Статтею 60 КПК РК

²⁸⁸ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан от 04 июля 2014 г. № 231-V; с изм. и доп. по состоянию на 12 июля 2018 г. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852#pos=4;-260 (дата звернення 19.11.2018).

визначаються повноваження слідчого та органи, які займаються досудовим розслідуванням. Слід звернути увагу, що в 1995 р. у Казахстані запрацював Державний слідчий комітет з функціями провадження в усіх категоріях кримінальних справ. Відповідно до перерахованих у КПК уповноважених на проведення досудового слідства органів, у кожному з названих відомств існує своя відомча правова база щодо правового регулювання відомчих слідчих підрозділів у формі наказів, інструкцій, положень тощо. У статтях 61-63 КПК РК визначений процесуальний статус органів дізнання і форми його проведення. Цікавими і вартими, на нашу думку, запозичення, є норми статей 189-190 КПК РК щодо форм досудового розслідування. Відповідно до ст. 189 КПК досудове розслідування проводиться у формі дізнання, попереднього слідства і протокольній формі. Окрім цього ст. 190 передбачено прискорене досудове розслідування (курсив автора). Досудове розслідування може бути закінчено у прискореному порядку, за винятком справ протокольної форми. Прискорене досудове розслідування може проводитися щодо злочинів невеликої та середньої тяжкості, а також тяжких злочинів, якщо зібраними доказами встановлено факт злочину і особу, яка вчинила його, факт повного визнання нею своєї провини, згоди з розміром (сумою) заподіяної шкоди з повідомленням про цьому підозрюваного і роз'ясненням йому правових наслідків цього рішення. Прискорене досудове розслідування має бути закінчено протягом п'ятнадцяти діб. Інститут прискореного досудового розслідування невідомий українському КПК, а інститут протокольної форми незаслужено забутий українським законодавцем.

У Республіці Білорусь діє КПК від 16 липня 1999 року № 295-3 (із змінами і доповненнями станом на 17 липня 2018 року № 131-3)²⁸⁹, який є основним нормативно-правовим актом, котрий регулює діяльність досудового слідства і відповідно до ст. 1 якого встановлений порядок провадження за матеріалами і кримінальною справою є єдиним і обов'язковим для всіх органів і посадових

²⁸⁹ Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Білорусь: Закон Республіки Білорусь від 16 лип. 1999 р. № 295-3; із змін. і допов. станом на 17 лип. 2018 р. № 131-3. URL: <http://etalonline.by/PrintText.aspx?regnum=HK9900295> (дата звернення 20.11.2018)

осіб, які ведуть кримінальний процес, а також для інших учасників кримінального процесу. У разі суперечності між нормами Кодексу та Конституцією Республіки Білорусь діють положення Конституції.

Міжнародні договори Республіки Білорусь, що визначають права і свободи людини і громадянина, в кримінальному процесі застосовуються поряд з КПК. Якщо міжнародним договором Республіки Білорусь не визначений порядок надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах, то під час надання такої допомоги застосовується порядок, встановлений КПК. У ст. 36 КПК Білорусі визначено повноваження слідчого Слідчого Комітету Республіки Білорусь та органів державної безпеки, які у межах своєї компетенції проводять досудове слідство, а в статтями 37-39 КПК визначаються повноваження органів дізнання. Слідчим є посадова особа Слідчого комітету Республіки Білорусь, органів державної безпеки, що здійснює в межах своєї компетенції, передбаченої КПК, попереднє слідство. Досудове розслідування здійснюється у формі досудового слідства та дізнання. Відповідно до перерахованих у КПК уповноважених на проведення досудового слідства та дізнання органів, у кожному з названих відомств існує своя відомча правова база щодо правового регулювання діяльності відомчих слідчих підрозділів у формі наказів, інструкцій, положень тощо. Позитивним елементом організації досудового розслідування у Білорусі є створення і функціонування Слідчого Комітету, що дозволяє уникати міжвідомчих спорів та колізій між слідчими підрозділами різних відомств. Такий позитивний досвід організаційної побудови слідчого апарату заслуговує, на наш погляд, вивчення, аналізу та запровадження в Україні. З позитивної сторони варто також відзначити збереження у кримінальному процесі Республіки Білорусь стадії порушення кримінальної справи та інституту дослідчої перевірки (ст.ст.166-167, 173 КПК), які у оновленому КПК України 2012 року були вилучені, що негативно вплинуло на діяльність слідчих і стало однією з причин їх перевантаження в сучасних умовах.

Білоруський законодавець також обґрунтовано зберіг у КПК (ст. 199) право слідчого на внесення подання про усунення

причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів (колишня ст. 23 КПК України в редакції 1960 року, яка у КПК України 2012 р. не увійшла). Як і у Республіці Казахстан, у КПК Республіки Білорусь існує прискорене провадження (ст. 452 КПК). Воно проводиться у випадках наявності ознак злочинів, які не становлять великої суспільної небезпеки, менш тяжких злочинів, якщо факт злочину очевидний, коли відома особа, яка підозрюється у вчиненні злочину, і вона не заперечує вчинення нею злочину. При прискореному провадженні до порушення кримінальної справи беруться пояснення від особи, яка не заперечує скоєння цього злочину, очевидців та інших осіб про обставини вчиненого злочину, витребується довідка про наявність чи відсутність судимості в особи, яка не заперечує скоєння злочину, дані, що характеризують особу та інші матеріали, що мають значення для розгляду справи в судовому засіданні або постановлення вироку без судового розгляду. Прискорене провадження має бути закінчено не пізніше десяти днів з дня надходження до органу попереднього слідства заяви або повідомлення про злочин до передачі кримінальної справи прокурору для направлення до суду. Попереднє слідство у кримінальних справах, порушених в порядку прискореного провадження, проводиться слідчим за загальними правилами КПК РБ.

У Республіці Молдова (далі – РМ) діє КПК від 14 березня 2003 року № 122-XV (із змінами і доповненнями станом на 26 липня 2018 року)²⁹⁰, який є основним нормативно-правовим актом, котрий регулює діяльність досудового слідства і відповідно до ст. 2 якого кримінальне судочинство РМ регламентується положеннями Конституції Республіки Молдова, міжнародними актами, однією зі сторін яких є Республіка Молдова, і КПК. Загальні принципи і норми міжнародного права і міжнародних актів, однією зі сторін яких є Республіка Молдова, є складовими елементами кримінально-процесуального права і служать безпосереднім джерелом прав і свобод людини в кримінальному судочинстві республіки. Конституція Республіки Молдова має верховенство

²⁹⁰ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова : принят 14 марта 2003 г. № 122-XV ; с изм. и доп. по сост. на 03 июля 2018 г. URL: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=2&id=350171>.

над національним кримінально-процесуальним законодавством. Жоден закон, який регламентує кримінальне судочинство, не має юридичної сили, якщо він суперечить Конституції. Правові норми процесуального характеру, що містяться в інших національних законах, можуть застосовуватися лише за умови наявності їх у КПК. У процесі кримінального судочинства не мають юридичної сили закони та інші нормативні акти, які анулюють або обмежують права і свободи людини, порушують судову незалежність, принцип змагальності, а також суперечать загально визнаним нормам міжнародного права, положенням міжнародних договорів, однією зі сторін яких є Республіка Молдова. Відповідно до положень ст.ст. 56, 253 КПК РМ у провадженні в кримінальних справах повноваження керівника органу кримінального переслідування здійснює офіцер по кримінальному переслідуванню Міністерства внутрішніх справ, Митної служби, Національного центру з боротьби з корупцією, призначений в установленому законом порядку, який діє в межах своєї компетенції. Органи кримінального переслідування організовані в центральні і територіальні структури і представлені офіцерами по кримінальному переслідуванню, які спеціально призначені у складі зазначених установ і організаційно підпорядковуються керівнику відповідної установи. У кожному з перерахованих у цих статтях уповноважених на проведення кримінального переслідування відомств існує своя відомча правова база щодо правового регулювання діяльності цих підрозділів у формі наказів, інструкцій, положень тощо. Повноваження офіцера по кримінальному переслідуванню (слідчого) визначені у ст. 57 КПК РМ. Главою II КПК РМ передбачено обов'язок органу кримінального переслідування, прокурора і судової інстанції вжити заходів щодо забезпечення безпеки учасників процесу та інших осіб. Заслужують на увагу заходи захисту жертв насилля в сім'ї, які зазначені у ст. 2151 КПК РМ: примус тимчасово покинути загальне житло або не наближатися до оселі жертви незалежно від права власності на майно; примушування перебувати від місця знаходження жертви на відстані, що забезпечує її безпеку, виключаючи також будь-який зоровий контакт з нею або з її дітьми, іншими залежними від неї

особами; заборона будь-якого контакту, в тому числі телефонного, через листування або будь-яким іншим способом, з жертвою або з її дітьми, іншими залежними від неї особами тощо. Враховуючи розповсюдженість насилля в українських сім'ях під час проведення досудового слідства та недосконалість українського законодавства щодо захисту учасників кримінального судочинства, такі заходи захисту жертв насилля заслуговують вивчення, аналізу та імплементації у кримінальне процесуальне законодавство України, як і подання органу кримінального переслідування про усунення умов і причин вчинення злочинів (ст. 217 КПК РМ).

У Республіці Вірменія (далі – РВ) діє КПК від 1 вересня 1998 року № ЗР-248 (із змінами і доповненнями станом на 1 листопада 2018 року)²⁹¹, який є основним нормативно-правовим актом, котрий регулює діяльність досудового слідства і відповідно до ст. 1 якого порядок провадження у кримінальних справах на території Республіки Вірменія встановлюється Конституцією Республіки Вірменія, названим Кодексом та іншими ухваленими відповідно до них законами. Статтею 188 КПК РВ передбачена обов'язковість проведення досудового розслідування у формі попереднього слідства та дізнання, яке може бути початковою стадією розслідування протягом 10 діб з моменту порушення кримінальної справи. Попереднє слідство у кримінальних справах проводять слідчі прокуратури, слідчі органів внутрішніх справ і національної безпеки (ст. 189 КПК). Вочевидь, що відповідно до перерахованих у цих статтях уповноважених на проведення кримінального переслідування органіву кожному з названих відомств існує своя відомча нормативно-правова база щодо правового регулювання діяльності цих підрозділів у формі наказів, інструкцій, положень тощо. У КПК РВ законодавець зберіг стадію порушення кримінальної справи і дослідчу 10-денну перевірку (ст.ст. 180-182 КПК). Ніяких інноваційних положень у КПК РВ, які могли б бути імplementовані у кримінальне процесуальне законодавство України, не міститься.

²⁹¹ Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Вірменія: прийнятий 1 лип. 1998 р. № ЗР-248; із змін. і допов. станом на 01 листоп. 2018 р. URL: <http://parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1450&lang=rus#> (дата звернення 21.11.2018).

У Республіці Азербайджан (далі – РА) діє КПК, затверджений Законом Республіки Азербайджан від 14 липня 2000 року № 907-IQ) (із змінами і доповненнями станом на 1 травня 2018 року)²⁹², який є основним нормативно-правовим актом, котрий регулює діяльність досудового слідства у РА і відповідно до ст. 2 якого Кримінально-процесуальне законодавство Азербайджанської Республіки складається з: Конституції Азербайджанської Республіки; вказаного Кодексу; інших законів Азербайджанської Республіки; міжнародних договорів за участю Азербайджанської Республіки. Норми Конституції Азербайджанської Республіки мають вищу юридичну силу на всій території Азербайджанської Республіки і мають пряму силу. У разі виникнення протиріч між нормами Конституції Азербайджанської Республіки і положень Кодексу застосовуються норми Конституції Азербайджанської Республіки. У разі наявності в міжнародних договорах за участю Азербайджанської Республіки інших правил, ніж у цьому Кодексі, застосовуються правила міжнародних договорів. Варто також відзначити збереження у кримінальному процесі РА стадії порушення кримінальної справи та інституту дослідчої перевірки (ст.ст. 207-210, 217 КПК). Досудове розслідування здійснюється у формі досудового слідства та дізнання, яке проводиться у вигляді спрощеного досудового провадження за злочинами, які не становлять великої суспільної небезпеки. Процесуальним керівником досудового слідства є прокурор. Відповідно до ст. 215 КПК попереднє слідство у кримінальних справах проводиться прокуратурою і відповідними органами виконавчої влади Азербайджанської Республіки, до яких належать МВС, Національна безпека, Міністерство юстиції, Державний митний комітет, Міністерство по податках (Указ Президента Республіки Азербайджан від 25.08.2000 № 386). У статтях 85-86, 214 КПК РА детально вписані повноваження слідчого та дізнавача як самостійного процесуального фігуранта. Пунктом 53.1.1. статті 53 КПК РА, яка передбачає підстави

²⁹² Кримінально-процесуальний кодекс Азербайджанської Республіки: Закон Республіки Азербайджан від 14 лип. 2000 р. № 907-IQ; із змін. і допов. станом на 01 трав. 2018 р. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30420280#pos=477;78 (дата звернення 21.11.2018).

призупинення провадження за кримінальним переслідуванням, передбачена така підстава, як невстановлення особи, яка підлягає притягненню в якості обвинуваченого. Аналогічні норми містяться і в КПК інших держав. Так, ч. 1 ст. 230 КПК Республіки Таджикистан підставою призупинення попереднього слідства передбачено невстановлення особи, яка підлягає притягненню до відповідальності у якості обвинуваченого. У КПК України в редакції 1960 р. в ст. 206 «Підстави та прядок зупинення слідства» був п. 3, який підставою для зупинення слідства визначав саме невстановлення особи, яка вчинила злочин. Натомість у КПК України в редакції 2012 року в аналогічній статті 280 така підстава для зупинення слідства відсутня. У зв'язку з цим, здавалося б, є нагальна необхідність частину першу статті 280 («Підстави та порядок зупинення кримінального провадження») КПК України доповнити новим пунктом 4, передбачивши як підставу для зупинення кримінального провадження таку умову: «Не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення», оскільки така законодавча прогалина КПК України у регулюванні діяльності слідчих підрозділів призводить до накопичення кримінальних проваджень і росту навантаження на слідчих Національної поліції України. У п. 39.1.3 ст. 39 КПК РА, яка передбачає підстави, які виключають кримінальне переслідування, зазначається, що кримінальне переслідування не може бути порушено, а порушене підлягає припиненню за давністю строків кримінального переслідування. Подібна норма міститься і в ч. 1 статті 27 КПК Республіки Таджикистан, п «д» ст. 105 КПК Грузії тощо.

У Республіці Узбекистан (далі – РУ) діє КПК, затверджений Законом Республіки Узбекистан від 22 вересня 1994 року № 2013-ХІІ (із змінами і доповненнями станом на 22.10.2018, Закон РУ-503)²⁹³, який є основним нормативно-правовим актом, котрий регулює діяльність досудового слідства і відповідно до ст. 1 якого порядок провадження у кримінальних справах на території Республіки

²⁹³ Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Узбекистан: Закон Республіки Узбекистан від 22 верес. 1994 р. № 2013-ХІІ; із змін. і допов. станом на 22 жовт. 2018 р., Закон РУ-503). URL: http://base.spininform.ru/show_doc.fwx?rgn=889 (дата звернення 22.11.2018).

Узбекистан визначається Кримінально-процесуальним кодексом. Відповідно до статті 35 КПК РУ органами, уповноваженими на проведення попереднього слідства, є слідчі прокуратури, органів внутрішніх справ та служби національної безпеки. Повноваження слідчого визначені у ст. 36 КПК РУ. У статтях 38-39 КПК РУ зазначені органи, у яких функціонують дізнавачі і повноваження дізнавача. Дізнання у кримінальних справах у РУ проводиться дізнавачами: органів внутрішніх справ; Департаменту по боротьбі з податковими, валютними злочинами і легалізацією злочинних доходів при Генеральній прокуратурі Республіки Узбекистан і його підрозділів на місцях; Бюро примусового виконання при Генеральній прокуратурі Республіки Узбекистан і його підрозділів на місцях та Державного митного комітету Республіки Узбекистан і його підрозділів на місцях. Цікавими є положення ст. 39-1 КПК РУ, у якій визначені органи, які здійснюють дослідчу перевірку. На них покладається прийняття необхідних заходів, в тому числі з використанням науково-технічних засобів з метою виявлення ознак злочину і осіб, які його вчинили, виявлення даних, які можуть бути використані як докази у кримінальній справі після їх перевірки відповідно до правил КПК РУ. Органи внутрішніх справ, служби національної безпеки, державної митної служби, а також Бюро примусового виконання і Департамент по боротьбі з податковими, валютними злочинами і легалізацією злочинних доходів при Генеральній прокуратурі Республіки Узбекистан і їх підрозділи на місцях в цих цілях мають право проводити оперативно-розшукові заходи. Положення вказаної статті є інноваційними для кримінально-процесуального законодавства РУ (Стаття 39-1 введена до КПК відповідно до Закону Республіки Узбекистан від 06.09.2017 № ЗРУ-442) і такими, що заслуговують на запозичення українським законодавцем.

У Республіці Грузія (далі – РГ) діє КПК, затверджений Законом Республіки Грузія від 9 жовтня 2009 року № 1772-II с)²⁹⁴, який є основним нормативно-правовим актом, котрий регулює

²⁹⁴ Кримінально-процесуальний кодекс Грузії: Закон Республіки Грузія від 9 жовт. 2009 р. № 1772-II. URL: http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/_09_10_2009.pdf (дата звернення 23.11.2018).

діяльність досудового слідства і відповідно до ст. 1 встановлює правила розслідування злочину, здійснення кримінального переслідування і правосуддя. Згідно з положеннями п. 3 ст. 2 у разі наявності прогалин в законодавстві Грузії допускається застосування кримінально-процесуальної норми за аналогією, якщо тим самим не обмежуються права і свободи людини, передбачені Конституцією та міжнародними договорами Грузії. Це положення КПК Грузії є інноваційним для КПК країн пострадянського простору, оскільки нормативно закріплює застосування у кримінальному процесі прецедентного права. Відповідно до міжнародних договорів і угод Грузії кримінально-процесуальне законодавство Грузії може застосовуватися і на території іноземних держав (п. 6 ст. 2 КПК). У ст. 34 КПК Грузії міститься перелік слідчих органів, до яких належать слідчі підрозділів Міністерства юстиції Грузії, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства оборони, Міністерства енергетики та природних ресурсів, Міністерства з питань виконання покарань, пробації та юридичної допомоги і Міністерства фінансів Грузії. У статті 37 КПК стереотипно для країн пострадянського простору визначені повноваження слідчого.

Відзначаючи передовий зарубіжний досвід Грузії у нормативно закріпленому інформаційному забезпеченні відомчого слідчого апарату, О. Ю. Татаров та С. С. Чернявський зазначили: «Водночас будь-який слідчий системи МВС Грузії безпосередньо на своєму робочому місці, використовуючи службовий комп'ютер, має безперешкодний доступ до близько 30 електронних баз даних, що існують у країні як на загальнодержавному рівні, так і на рівні окремих відомств, зокрема: до єдиного державного громадянського реєстру (аналог системи паспортного обліку в Україні), з обліку автотранспорту, зброї, предметів антикваріату, дактилоскопічного обліку, зареєстрованих правопорушень та осіб, які їх учинили, прикордонного контролю (персональні дані та фотографія будь-якої особи, яка перетинає кордон Грузії), громадянства та обліку біженців, колишніх працівників поліції, податкового обліку (дані про реєстрацію юридичних осіб, суб'єктів підприємництва, доходи фізичних осіб, відкриті банківські рахунки), реєстру обтяжень

рухомого та нерухомого майна, пробації, раніше засуджених та депортованих осіб, а також осіб, які належать до категорії «злочинців у законі», осіб, які перебувають на обліку у зв'язку з психіатричними захворюваннями, захворюванням на туберкульоз, зловживанням алкоголем чи наркотиками, учиненням насильства в сім'ї, осіб, які перебувають у розшуку та безвісно зниклих громадян, затриманих та заарештованих осіб, учасників бойових дій, кандидатів на роботу до підрозділів поліції, неповнолітніх, схильних до вчинення правопорушень, телефонних операторів, користувачів мобільного зв'язку, Інтерполу, навчальних закладів тощо»²⁹⁵. Заслугує на увагу та безспірне запозичення також зарубіжний досвід Грузії щодо правового закріплення і нормативного забезпечення електронного кримінального провадження. Так, процесуальні рішення, що ухвалює грузинський слідчий у справі (пред'явлення обвинувачення, обвинувальний висновок, закриття кримінальної справи), оформлюються в електронному вигляді та є чітко структурованими (програма пропонує позиції, які слідчому треба заповнити), що полегшує його роботу та дає змогу скоротити витрати часу (наприклад, обвинувальний висновок у справах про дорожньо-транспортні пригоди становить 3-4 сторінки). Причому основні процесуальні рішення у справі слідчий погоджує зі своїм керівником. Після закінчення досудового провадження до суду слідчий направляє матеріали кримінальної справи лише на електронних носіях, а «паперова» частина залишається у прокурора²⁹⁶.

Що ж до особливостей правового регулювання діяльності слідчих органів європейських країн, то варто зауважити, що нормативно-правове регулювання розслідування злочинів, які порушують правопорядок кількох країн – учасниць ЄС, регулюється спільними для них загальнодержавними правовими актами. Серед них можливо виділити Договір про ЄС від 07.02.1992²⁹⁷, Амстердамський

²⁹⁵ Татаров О. Ю., Чернявський С. С. Досвід Грузії щодо реалізації нового кримінального процесуального законодавства в діяльності органів внутрішніх справ. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 397.

²⁹⁶ Там само.

²⁹⁷ Договір про Європейський Союз: від 07 лют. 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029/ed20050101 (дата звернення 02.05.2019).

договір від 17.06.1997²⁹⁸, Ніццький договір від 26.02.2001²⁹⁹, Рішення Ради ЄС № 2009/371/ПВС про створення Європейського поліцейського відомства (Європол)³⁰⁰ тощо. При цьому, як слушно зауважує З. С. Галаван: «Структурна організація підрозділів досудового слідства в державах – членах ЄС зумовлюється адміністративно-територіальним устроєм і видом правової системи, до якої вони належать. Окрім того, структура органів кримінального переслідування диктується специфікою системи правоохоронних органів, характерною для кожної з країн – учасниць ЄС»³⁰¹. У зв'язку з цим є слушною позиція Ю. В. Сіроштана щодо доцільності поділити правові системи згаданих країн на загальну систему (систему статутного права, до яких належать Великобританія, США та Канада) та континентальну систему, представником якої є Франція. Такий поділ зумовлений кількома причинами. Основною є те, що в країнах континентального права існують «писані», тобто прийняті вищими органами законодавчої влади кримінальні, кримінально-процесуальні й інші кодекси, що регламентують діяльність правоохоронних органів й процес виявлення правопорушень, їх запобігання, а також покарання правопорушників. У країнах загального (статутного) права такі детальні систематизовані кодекси відсутні. Діяльність правоохоронних органів регламентується тут Статутами (актами парламенту), які приймаються щорічно, або судовими прецедентами³⁰².

Керуючись наведеними критеріями, до країн системи континентального права можливо віднести Німеччину, Францію,

²⁹⁸ Амстердамський договір: підпис. 17 черв. 1997 р. (новий текст договору про ЄС). URL: <http://vasilievaa.narod.ru/mu/csipfo/kpr/frames/guide/amsterdamtr.htm> (дата звернення 02.05.2019).

²⁹⁹ Ніццький договір: підпис. 26 лют. 2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_261 (дата звернення 02.05.2019).

³⁰⁰ Рішення Ради ЄС № 2009/371/ПВС про створення Європейського поліцейського відомства (Європол): прийнято 06 квіт. 2009 р., м. Люксембург. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a78 (дата звернення 02.05.2019)

³⁰¹ Галаван З. С. Функціонування системи досудового слідства у державах – членах Європейського Союзу. *Публічне право*. 2012. № 3 (7). С. 224.

³⁰² Сіроштан Ю. В. Характеристика адміністративної діяльності патрульних служб поліції Великобританії, Канади, США та Франції. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 1. С. 37.

Італію, Польщу тощо. До країн системи статутного права належить Великобританія. Правова ж система України, як і в інших країнах європейської континентальної правової системи, функціонує на основі законодавства (матеріалізованого в нормативно-правових актах, що приймаються органами законодавчої влади), а не прецедентного права.

Розглядаючи зарубіжний досвід правового регулювання діяльності слідчих, варто зауважити що кримінальне процесуальне законодавство окремих держав характеризується багатьма дискусійними положеннями, наявністю певних проблем у правозастосовній практиці органів розслідування і важливо упередити «перенесення» їх у національне законодавство. У більшості країн повноваженнями приймати заяви чи повідомлення про злочини наділена лише поліція, чим, на нашу думку, звужується реалізація громадянами своїх прав і законних інтересів. Між тим, відповідно до КПК України (ч. 4 ст. 214), обов'язок прийняття заяв і повідомлень про злочин покладено на прокурора, слідчого, уповноважену на прийняття та реєстрацію заяв особу. Наявність такої норми дозволяє громадянам України і особам, які перебувають в країні, можливість звернутись до будь-якого правоохоронного органу та повідомити про вчинений злочин, а не «шукати» поліцейського»³⁰³. Ми повністю поділяємо цю позицію.

Отже, резюмуючи викладене вище, ми дійшли висновку, що в Україні немає дієвого правового механізму, який би визначав процесуальний порядок застосування міжнародно-правового законодавства у кримінальному провадженні (за винятком недосконалого Розділу IX КПК щодо міжнародного співробітництва під час кримінального провадження). Відсутність узагальнюючого нормативно-правового акта з цього проблемного питання залишає дискусійним визначення міжнародно-правових актів та прецедентних рішень ЄСПЛ як джерел кримінального процесуального законодавства України та проблемність їх застосування

³⁰³ Вакулік О. А., Азаров Ю. І. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2015. С. 40.

у практичній діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України, як і всього напрацьованого міжнародною спільнотою позитивного міжнародного досвіду у цій сфері. Чинне законодавство України у цій сфері є недосконалим і потребує оновлення та удосконалення.

Наразі потребують імплементації у кримінальне процесуальне законодавство України наступні положення зарубіжного досвіду правового регулювання діяльності слідчих підрозділів:

1) щодо нормативного закріплення у КПК України проведення кримінального провадження в електронному форматі (ст. 42-1 Глави 5 КПК Республіки Казахстан «Формат кримінального судочинства» та щодо інформаційної системи обробки електронних справ/файлів, яка ведеться для обробки процесуальної інформації та персональних даних (§ 210 КПК Естонської республіки);

2) щодо Інституту прискороного досудового розслідування (ст. 189 КПК Республіки Казахстан досудове розслідування проводиться у *формі дізнання, попереднього слідства і протокольної форми* (курсив автора);

3) щодо створення і функціонування Слідчого Комітету (Республіка Білорусь та Республіка Казахстан), що дозволяє уникати міжвідомчих спорів та колізій між слідчими підрозділами різних відомств. Білоруський законодавець обґрунтовано зберіг у КПК (ст. 199) право слідчого на внесення подання про усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів (колишня ст. 23 КПК України в редакції 1960 року, яка до КПК України 2012 р. не увійшла). Ці положення існують і в деяких інших КПК республік СНД, наприклад, у КПК Таджикицької Республіки (ст. 178);

4) щодо повернення стадії порушення кримінальної справи. У КПК Польщі, Чеської та Словацької республік, Естонії тощо, докладно регламентовано процедуру дослідчої перевірки за заявами та повідомленнями, а також визначено приводи та підстави для порушення кримінальної справи. Інноваційними положеннями ст. 39-1 КПК Республіки Узбекистан навіть визначено органи, які здійснюють дослідчу перевірку.

Висновки до розділу 2

Правове регулювання діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України – це постійна (безперервна) діяльність держави, її органів як суб'єктів права в межах їх компетенції з проведення правових заходів, спрямованих на впорядкування суспільних відносин із забезпечення правопорядку шляхом закріплення, реалізації, гарантування охорони і захисту прав і свобод громадян та створення відповідних умов для ефективної процесуальної діяльності.

У процесі дослідження розглянуто правове регулювання діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України за чотирьохрівневою схемою, яка складається із: основного закону; міжнародно-правових актів; законів та підзаконних актів; відомчих нормативно-правових актів.

Перший рівень складають положення Конституції України, яка має найвищу юридичну силу і є законом прямої дії. Вона містить норми, які прямо чи опосередковано регулюють діяльність слідчих підрозділів Національної поліції в Україні, а особливо ті, які стосуються прав, свобод і законних інтересів громадян.

Другий рівень складають міжнародно-правові акти, положення яких регламентують основні ключові питання кримінального судочинства, які складають звід його міжнародних стандартів у галузі дотримання основних прав та свобод особи.

Третій рівень правового регулювання діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України складають закони та підзаконні акти, положення яких визначають особливості правового статусу слідчого серед інших суб'єктів кримінального процесу і регулюють найважливіші аспекти діяльності слідчих органу досудового розслідування.

Четвертий рівень правового регулювання діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України складають нормативно-правові акти, положення яких безпосередньо регламентують організацію діяльності та взаємодію органів досудового розслідування. Зокрема, до них слід віднести відомчі накази МВС та Національної

поліції України, спільні накази МВС України та інших міністерств і відомств України, накази інших міністерств і відомств України, які стосуються діяльності слідчих підрозділів Національної поліції

Правовий аналіз чинного законодавства надав можливість зробити висновок, що велика кількість законодавчих та нормативних правових актів, які регулюють різні аспекти забезпечення діяльності слідчих органів досудового розслідування, зокрема слідчих підрозділів Національної поліції України, недостатньо пов'язані та узгоджені між собою й не мають чіткого механізму їх реалізації, особливо міжнародно-правової їх частини. Наразі відсутній єдиний закон для органів досудового розслідування, який би визначав організаційно – правові засади, правовий статус слідчого та правові гарантії його процесуальної самостійності та незалежності тощо.

Підзаконні нормативно-правові акти не мають встановлювати правових засад і торкатися процесуальної діяльності органів досудового слідства, тому що це відповідно до Конституції України є прерогативою законів. Прийняття таких підзаконних нормативно-правових актів виходить за межі повноважень відповідних міністерств і відомств. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у прийнятті зазначеного закону, який сприятиме процесуальній самостійності слідчого у кримінальному провадженні.

В Україні немає дієвого правового механізму, який би визначав процесуальний порядок застосування міжнародно-правового законодавства у кримінальному провадженні (за винятком недосконалого Розділу IX КПК щодо міжнародного співробітництва під час кримінального провадження). Відсутність узагальнюючого нормативно-правового акта з цього проблемного питання залишає дискусійним визначення міжнародно-правових актів та прецедентних рішень ЄСПЛ як джерел кримінального процесуального законодавства України та проблемність їх застосування у практичній діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України, як і всього напрацьованого міжнародною спільнотою позитивного міжнародного досвіду у цій сфері. Чинне законодавство України у цій сфері є недосконалим і потребує оновлення та удосконалення.

Наразі потребують імплементації у кримінальне процесуальне законодавство України положення зарубіжного досвіду правового регулювання діяльності слідчих підрозділів щодо:

нормативного закріплення у КПК України проведення кримінального провадження в електронному форматі (ст. 42-1 Глави 5 КПК Республіки Казахстан «Формат кримінального судочинства» та щодо інформаційної системи обробки електронних справ/файлів, яка ведеться для обробки процесуальної інформації та персональних даних (§ 210 КПК Естонської республіки);

Інституту прискороного досудового розслідування (ст. 189 КПК Республіки Казахстан досудове розслідування проводиться у *формі дізнання, попереднього слідства і протокольній формі* (курсив автора);

створення і функціонування у Республіці Білорусь та Республіці Казахстан Слідчого Комітету, що дозволяє уникати міжвідомчих спорів та колізій між слідчими підрозділами різних відомств. Білоруський законодавець обґрунтовано зберіг у КПК (ст. 199) право слідчого на внесення подання про усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів (колишня ст. 23 КПК України в редакції 1960 року, яка до КПК України 2012 р. не увійшла). Ці положення існують і в деяких інших КПК республік СНД, наприклад, у КПК Таджикицької Республіки (ст. 178);

повернення стадії порушення кримінальної справи. У КПК Польщі, Чеської та Словацької республік, Естонії тощо докладно регламентовано процедуру дослідчої перевірки за заявами та повідомленнями, а також визначено приводи та підстави для порушення кримінальної справи. Інноваційними положеннями ст. 39-1 КПК Республіки Узбекистан навіть визначено органи, які здійснюють дослідчу перевірку.

РОЗДІЛ 3.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

3.1. Процесуальні повноваження слідчого під час досудового розслідування

Діяльність суб'єктів у кримінальному процесі реалізується шляхом виконання повноважень. У цьому аспекті важливе значення має дослідження повноважень слідчого під час досудового розслідування.

Насамперед зазначимо, що слідчі є ключовими суб'єктами кримінального провадження на які покладається обов'язок щодо вирішення завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України і від яких залежить якість проведення досудового розслідування. Для цього вони наділяються державно-владними повноваженнями, які вказують, як діяти слідчому в тій чи іншій процесуальній ситуації, яка виникає під час розслідування кримінальних правопорушень.

У загальному розумінні повноваження включають в себе процесуальні права та обов'язки уповноваженої посадової особи³⁰⁴.

Важливою ознакою повноважень слідчого є те, що вони можуть бути визначені й встановлені тільки в законі чи іншому нормативному правовому акті, що має загальнообов'язкову силу.

З поняттям «повноваження слідчого» тісно пов'язані три інших поняття. Це поняття «правовий засіб», з використанням якого

³⁰⁴ Рытькова В. Ю. Правовое регулирование процессуального статуса следователя в уголовном судопроизводстве России: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. М., 2007. С. 82.

слідчий реалізує свої повноваження, поняття «підстава», у разі наявності якої він має право використовувати (застосувати) свої повноваження, і поняття «юридична процедура», в межах і з дотриманням якої він здійснює своє повноваження.

Правові засоби являють собою юридичні акти, якими можуть бути відповідні процесуальні рішення, що матеріалізуються у відповідних процесуальних документах (постанова, клопотання, обвинувальний акт, доручення, повідомлення, виклик, вимога, розпорядження, запит про міжнародну правову допомогу, прохання про тимчасову передачу особи тощо), через які слідчий реалізує свої повноваження.

Юридичні процедури представляють собою встановлені законом процесуальні і непроцесуальні форми, з дотриманням яких слідчий здійснює свої повноваження. Наприклад, юридична процедура здійснення повноваження слідчого щодо звернення до суду чітко регламентована процесуальним законом, і слідчий може реалізувати своє повноваження тільки з дотриманням і в межах цієї процедури.

Підстава застосування повноважень слідчого являє собою конкретну подію (юридичний факт), у разі наявності якої слідчий має право використовувати (застосувати) свої повноваження.

Отже, поняття «повноваження слідчого» можна визначити як сукупність його прав і обов'язків, встановлених законом або іншим відповідним нормативно-правовим актом, із застосуванням (використанням) яких слідчий, у разі наявності на те підстав, публічно висловлює свою волю у формі відповідних процесуальних рішень або проведення процесуальних дій.

Якщо вести мову про систему повноважень, то необхідно проводити її класифікацію. Класифікація повноважень слідчого, як і будь-яких інших явищ, являє собою важливий науковий засіб пізнання сутності і різноманіття форм їх прояву. Теоретичне значення класифікації повноважень слідчого полягає в тому, що вона вказує шляхи всебічного дослідження кожного повноваження слідчого. Практичне значення полягає в тому, що вона допомагає

з'ясувати різні аспекти, особливості повноважень і добитися правильного їх застосування на практиці.

Найпоширенішою класифікацією повноважень слідчого, яку ми взяли за основу у своєму дослідженні, є їх поділ на дві групи:

- 1) повноваження щодо проведення процесуальних дій;
- 2) повноваження щодо прийняття процесуальних рішень³⁰⁵.

До *першої* групи належать повноваження щодо проведення процесуальних дій³⁰⁶. Діями в кримінальному процесі слід вважати будь-які процесуальні дії, які здійснюють слідчий, прокурор, слідчий суддя та суд під час досудового й судового провадження³⁰⁷. Як слушно зазначає Л. М. Лобойко, кримінально-процесуальні дії – це такі дії, що врегульовані нормами кримінально-процесуального права та провадяться в межах чинного кримінально-процесуального закону, визначеної законом компетенції та в часових межах кримінального процесу, результати яких мають самостійне юридичне значення³⁰⁸.

Під час розслідування злочину слідчий здійснює: 1) процесуальні дії – усі передбачені кримінально-процесуальним законодавством заходи; 2) слідчі дії, спрямовані на реалізацію функцій збирання, дослідження, оцінювання й використання доказів; 3) розшукові заходи; 4) організаційні заходи, спрямовані на забезпечення проведення процесуальних, слідчих і розшукових дій³⁰⁹. При цьому, як зазначає Ю. М. Чорноус, процесуальні дії співвідносяться зі слідчими діями як ціле й частина. Процесуальні дії охоплюють усі передбачені кримінально-процесуальним законодавством заходи, проте відрізняються від слідчих за метою,

³⁰⁵ Кіпер О. О. Щодо класифікації повноважень слідчого у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*: тези Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 03 берез. 2017 р.). Хмельницький, 2017. С. 539. URL: http://nadpsu.edu.ua/images/nauka/naukovi_konferencii/arhiv/NADPSU_3_03_2017.pdf.

³⁰⁶ Там само.

³⁰⁷ Грошевий Ю. М., Тацій В. Я., Туманянц А. Р. Кримінальний процес: підручник. Харків: Право, 2014. С. 89.

³⁰⁸ Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2005. 231 с.

³⁰⁹ Чорноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. С. 7-8.

колом уповноважених суб'єктів і порядком провадження, отримуваними результатами тощо³¹⁰.

Далі слід зупинитися на розгляді найбільш проблемних питань, які виникають у слідчих під час здійснення процесуальних дій. Це зумовлено зміною кримінального процесуального законодавства, в результаті чого зменшена кількість повноважень слідчого, які він може реалізувати самостійно, не потребуючи рішення прокурора або дозволу слідчого судді, тощо.

Так, КПК України надає слідчому право проводити як слідчі (розшукові), так і негласні слідчі (розшукові) дії. У ч. 1 ст. 223 КПК України дано визначення поняття слідчі (розшукові) дії як дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. У главі 20 КПК України вказані наступні слідчі (розшукові) дії: допити, пред'явлення особи для впізнання, пред'явлення речей для впізнання, проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування, обшук, огляд, огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією, слідчий експеримент, освідування особи, проведення експертизи. Всі ці слідчі (розшукові) дії за загальним правилом слідчий проводить особисто, іноді з залученням оперативних підрозділів, а проведення деяких з них може доручити оперативним підрозділам (ст. 40, 41 КПК).

Варто наголосити, що слідчі (розшукові) дії займають у діяльності слідчих з розслідування злочинів досить вагомую частину. Кожна слідча (розшукова) дія має свої особливості, вони різняться специфікою розв'язання безпосередніх задач, тактичними прийомами та методами досягнення конкретних цілей, складом учасників і т.д., але разом з тим у своїй сукупності вони становлять цілісну систему.

Однією з найбільш поширених серед інших слідчих (розшукових) дій є допит осіб під час досудового слідства, який виступає основним процесуальним засобом отримання і перевірки доказової інформації.

³¹⁰ Черноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. С. 49.

Розглядаючи це питання, варто звернути увагу на те, що в КПК України відсутнє поняття допиту і не визначено його безпосередньої мети. Крім того, КПК України не закріплює жодних правових наслідків у випадках проведення досудового розслідування стосовно підозрюваного або обвинуваченого, особа якого не встановлена. Зокрема відсутність даних про особу не входить до переліку підстав для зупинення досудового розслідування (ч. 1 ст. 280 КПК) або продовження його строків. За слушним твердженням Д. О. Шингарьова, відсутність норми, яка б чітко регламентувала дії посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження у разі, коли не вбачається можливим встановити особу підозрюваного/обвинуваченого, свідчить про наявність у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві значної прогалини³¹¹. Погоджуємося з думкою автора та вважаємо, що ст. 224 КПК має містити положення, яке б зобов'язувало слідчого, прокурора роз'яснити підозрюваному, що встановлення його особи спрямоване не тільки на виконання вимог закону, які висуваються до сторони обвинувачення, а і на належне забезпечення прав та законних інтересів самого підозрюваного. Безумовно, внесення такого положення надасть змогу органу досудового розслідування поінформувати про факт його затримання близьких родичів та членів сім'ї, а в разі необхідності – посольство або консульство держави, громадянином якої він є. Крім того, повідомлення особистих даних сприятиме забезпеченню повноцінного права на захист підозрюваного. Зокрема, наявність відомостей про реальні анкетні дані надасть змогу провести всебічне і неупереджене досудове розслідування, в ході якого можуть бути виявлені обставини, які виправдовують підозрюваного, в той час, як відсутність інформації про його особу робить їх встановлення неможливим³¹². У зв'язку з цим пропонується доповнити ч. 3 ст. 224 КПК абз. 2 і викласти в такій редакції:

«У разі, коли підозрюваний відмовляється надати відомості про свої анкетні дані, а інші способи встановлення особи не дали

³¹¹ Шингарьов Д. О. Забезпечення прав та законних інтересів осіб під час проведення допиту на стадії досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. С. 97.

³¹² Там само. С. 99-100.

результату, слідчий, прокурор зобов'язані роз'яснити підозрюваному необхідність встановлення його особи для виконання вимог 101 КПК».

Крім цього, необхідно ст. 110 КПК доповнити ч. 8 і викласти в такій редакції:

«У разі неможливості встановлення особи підозрюваного, зокрема, коли підозрюваний відмовляється надати відомості про свої анкетні дані, а інші способи встановлення особи не дали результату, слідчий, прокурор зобов'язані винести постанову, а слідчий суддя – постановити ухвалу, якою має надати зазначеній особі вигадані ім'я, прізвище, по батькові. Подальше проведення процесуальних дій із зазначеною особою, а також прийняття щодо неї процесуальних рішень можливі із використанням зазначених вигаданих анкетних даних. Після присвоєння вигаданих ім'я, прізвища та по батькові посадові особи, що здійснюють кримінальне провадження, зобов'язані вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення дійсних даних про особу підозрюваного, обвинуваченого».

Наступною слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на перевірку доказів, на яку слід звернути увагу, є пред'явлення для впізнання. Наразі процесуальний порядок проведення впізнання регламентується нормами КПК України (ст.ст. 228-232). Водночас варто зауважити, що у зазначених статтях не визначено підстав для проведення впізнання особи, речей, а лише встановлено порядок, послідовність дій учасників впізнання як слідчої (розшукової) дії. Також не визначено, які саме матеріальні об'єкти слід віднести до речей. Крім того, в положеннях КПК України відсутнє розуміння тих обставин, що пред'явлення для впізнання трупа завжди пов'язується із впізнанням особи, яку той, хто впізнає, знає чи десь бачив, а не трупа як окремого об'єкта із властивими йому ознаками. Як свідчать результати слідчої практики, у деяких випадках пред'являються для впізнання різноманітні об'єкти, які прямо не вказані в процесуальній нормі й котрі не підпадають під розуміння особа або предмет. До таких об'єктів слід віднести: споруди, окремі ділянки місцевості, окремі приміщення, транспортні засоби, тварини тощо.

Ще одним невирішеним залишається питання щодо місця перебування захисника підозрюваного (обвинуваченого) під час пред'явлення для впізнання в умовах, що виключають візуальне спостереження. Це стосується випадків розслідування тяжких, особливо тяжких злочинів, а також тих, які мають резонансний характер, коли з огляду на повну зацікавленість захисника в результаті справи можливий розвиток несприятливих наслідків. Проблема полягає в тому, що у разі, коли захисник буде знаходитися в місці знаходження особи, яка впізнає, він може запам'ятати і описати своєму підзахисному зовнішність особи, яка впізнає. У такому випадку особа, яка впізнає, буде наражатися на небезпеку, від якої слідчий намагався його убезпечити. Водночас якщо розташувати захисника в місці знаходження особи, яку впізнають, то захисник може заявити клопотання про визнання слідчої дії неприпустимим внаслідок того, що він не бачив і не чув, як особа, яка впізнає вказала на його підзахисного [переклад наш. – Авт.]³¹³. На підставі зазначеного вище можна зробити висновок, що тлумачення правових норм і прийняття рішення про пред'явлення для впізнання здійснюється на підставі внутрішнього переконання слідчого, що ґрунтується на оцінці слідчої ситуації у кримінальному провадженні або за клопотанням особи, яка впізнає чи інших зацікавлених осіб. У зв'язку з цим виникає необхідність у врегулюванні зазначених вище проблемних питань.

Наступною окремою слідчою (розшуковою) дією, яку проводить слідчий, є слідчий експеримент, що полягає у відтворенні дій, обстановки, обставин певної події, а також проведенні необхідних дослідів чи випробувань. Основною метою його проведення є перевірка і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. З цього приводу слушною є думка Н. Рогатинської, що слідчий експеримент входить до слідчих (розшукових) дій, які мають лише перевірний характер. На думку авторки, під час його здійснення зазвичай застосовується лише фіксація та дослідження фактичних даних,

³¹³ Степанова В. Г. Организационно-правовые начала применения мер безопасности участников уголовного судопроизводства. *Вестник Восточно-Сибирского института МВД России*. 2017. № 3 (82). С. 81.

які підтверджують або спростовують наявність певних фактів, що мають значення для кримінального провадження³¹⁴.

Під час проведення слідчого експерименту закон надає право слідчому, прокурору або за їх дорученням залученому спеціалісту проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу. Варто зазначити, що фіксація покликана описувати та засвідчувати не лише результати слідчого експерименту, а й процесуальний порядок його проведення, отже, гарантувати дотримання прав учасників процесу, та, як наслідок, факт допустимості доказів, отриманих внаслідок його проведення³¹⁵.

Якісне та ефективне проведення цієї слідчої (розшукової) дії вимагає ретельної підготовки, чіткої організації та використання низки тактичних прийомів й комбінацій, що дозволить одержати правдиві показання та довести причетність певних осіб до злочинної діяльності. Проте найбільш поширеними помилками, які допускаються уповноваженими службовими особами під час слідчого експерименту, що можуть призвести до визнання отриманих доказів недопустимими є: 1) його проведення при природних умовах, що є відмінними від тих, що були в момент вчинення кримінального правопорушення, наприклад, слідчий експеримент проводився взимку, тоді як подія трапилась влітку; 2) використання різних марок автомобілів порівняно з тими, що брали участь у ДТП; 3) у протоколі слідчого експерименту відсутній підпис одного з його учасників; 4) відсутня добровільна згода особи на проведення дій у його житлі або володінні; 5) слідчий експеримент проведено не за місцем вчинення кримінального правопорушення або його було проведено в умовах, не наближених до умов під час вчинення протиправних дій тощо. Тому для проведення слідчого експерименту слідчі повинні мати чіткий план, наявність відповідних підстав і умов,

³¹⁴ *Рогатинська Н.* Деякі особливості проведення слідчого експерименту у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми правознавства.* 2016. Вип. 2. С. 152.

³¹⁵ *Кірпач І. С.* Завдання слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. *Митна справа.* 2013. № 3 (87), ч. 2, кн. 1. С. 233.

а також дотримуватися передбаченого КПК України процесуального порядку. У випадках, коли слідчий не володіє необхідними навичками, до проведення слідчого експерименту залучається експерт-криміналіст.

Як показує аналіз слідчої та експертної практики, найбільш актуальним і проблемним є проведення слідчого експерименту з метою встановлення механізму дорожньо-транспортної пригоди (далі – ДТП).

І. І. Колеснік слушно наголошує на тому, що встановлення механізму ДТП може становити самостійну задачу слідчого експерименту, а також входити складовим елементом у вирішенні інших питань цієї слідчої (розшукової) дії. Наприклад, без з'ясування механізму події неможливо або важко визначити параметри руху автомобіля або встановити механізм утворення слідів як на поверхні автомобіля, так і на його прихованих частинах для подальшої ідентифікації слідоутворювальних об'єктів та вирішення інших питань.

Враховуючи те, що слідчий експеримент є необхідним для проведення низки експертиз, визначення його конкретної мети та умов проведення має бути узгоджено з відповідними експертами, а в багатьох випадках доцільно їх залучати до його проведення як спеціалістів³¹⁶.

Розглядаючи питання щодо залучення спеціаліста, варто звернути увагу на те, що відповідно до чинного законодавства спеціалісти можуть, але не зобов'язані брати участь у проведенні слідчого експерименту. Як бачимо, законодавець не приділяє значної уваги обов'язковому залученні спеціаліста. Проте, на нашу думку, для забезпечення ефективності такої слідчої (розшукової) дії та об'єктивності отриманих результатів в окремих випадках участь конкретного спеціаліста з криміналістичних питань слід визначити обов'язковою. Адже виникнення помилок слідчих під час проведення слідчого експерименту зумовлено не тільки нерозумінням ними суттєвості використання спеціальних знань,

³¹⁶ Колеснік І. І. Особливості підготовки і проведення слідчого експерименту при розслідуванні злочинів проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. *Вісник Харків. націон. ун-ту імені В. Н. Каразіна*. Серія: Право. 2016. Вип. 22. С. 213.

але й відсутністю чіткого механізму залучення спеціалістів до цієї слідчої (розшукової) дії. З огляду на зазначене вище вважаємо доцільним передбачити в положеннях КПК випадки, в яких участь конкретного спеціаліста під час проведення слідчого експерименту є обов'язковою та розробити механізм залучення такого спеціаліста.

Наразі потребує наукового дослідження питання щодо повноважень слідчого під час проведення експертизи. Так, відповідно до чинного законодавства призначення експертизи віднесено на розсуд слідчого, прокурора, слідчого судді, який ухвалює рішення відповідно до конкретних обставин кримінального провадження, необхідності застосування наукових, технічних або інших спеціальних знань і неможливості встановлення фактичних даних іншим шляхом.

Законом України від 03 жовтня 2017 року № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» була змінена редакція ряду положень КПК України, у тому числі частини першої 1 статті 242 КПК України. Частина перша статті 242 КПК України передбачала, що експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права.

Сьогодні, зі вступом змін у закону силу, експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження або, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права.

Що стосується думки представників обвинувачення в особі слідчих, то такі зміни в КПК України призводять до деяких недоліків в організаційному та процесуальному порядку під час

кримінального провадження. По-перше, слідчий витрачає час на звернення до слідчого судді про залучення експерта для проведення експертизи в кримінальному провадженні, а в подальшому і розгляд клопотання в суді. По-друге, слідчий вимушений довго чекати на проведення самої експертизи. Така ситуація унеможливує проведення процесуального затримання особи, яка має при собі наркотичні засоби, зброю, вибухові речовини тощо. Адже для підтвердження того, що це дійсно зброя, вибухові речовини або наркотичні засоби потрібен висновок експерта. За відсутності такого висновку слідчий вимушений звільнити особу.

Варто зазначити, що запропоновані Законом України № 2147-VIII зміни щодо визначення нового порядку призначення експертиз під час здійснення кримінального провадження є необґрунтованими, оскільки зміни до ст. 242 КПК України суперечить нормі, внесений цим же Законом, зокрема новій ст. 71 (Підстави проведення судової експертизи) Закон України «Про судову експертизу», відповідно до якої підставою проведення судової експертизи є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування або договір з експертом чи експертною установою, якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб.

З метою вирішення зазначеної проблеми, вважається доцільним у термінових випадках призначати експрес дослідження вилучених предметів. Це допоможе швидкому встановленню приналежності виявлених предметів до досліджуваної події та їх придатність для одержання наступної діагностичної інформації. Результати експрес дослідження повинні міститися в довідці експерта, яка повинна мати безпосереднє доказове значення. З огляду на зазначене вище, вважаємо доцільним передбачити в КПК України норму про надання слідчим права на самостійне залучення експерта для проведення експрес дослідження під час здійснення вилучень, тобто при провадженні таких процесуальних дій, як тимчасовий доступ до речей і документів та тимчасове вилучення майна.

Іншим самостійним повноваженням слідчого є його право у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей

та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, увійти до житла чи іншого володіння особи до постановлення ухвали слідчого судді та провести там обшук чи огляд.

Стаття 233 КПК України визначає загальні правила проникнення до житла чи іншого володіння особи, слідчий може це зробити лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або в невідкладних випадках, пов'язаних з врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються в учиненні злочину. При цьому в останніх випадках слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Проте в окремих випадках така ситуація не дає можливості слідчим належним чином здійснювати слідчі (розшукові) дії. Мають місце непоодинокі випадки, за яких повідомлення про вчинення злочину надходить не від потерпілих, а від сторонніх осіб. Особливо розповсюдженими є випадки повідомлень сусідів про крадіжки з дачних будинків. У такому випадку слідчий, який у складі слідчо-оперативної групи перебуває на місці події, не має правових підстав для проведення огляду в приміщенні і змушений тривалий час чекати приїзду власників житла. З метою вирішення зазначеного питання вважаємо доцільним передбачити у ст. 237 КПК випадки невідкладного огляду місця події в житлі чи іншому володінні особи без ухвали слідчого судді. У зв'язку з цим пропонуємо доповнити ст. 237 КПК України абзацами такого змісту:

«Для проведення у невідкладних випадках огляду місця події в житлі чи іншому володінні особи, який здійснюється за її заявою або повідомленням про вчинене щодо неї кримінальне правопорушення, а так само в разі відсутності цієї особи або неможливості отримати від неї згоду на проведення невідкладного огляду місця події, ухвали слідчого судді не потребується.

У невідкладних випадках слідчий в протоколі огляду обов'язково зазначає причини, що обумовили проведення огляду без ухвали слідчого судді, та протягом доби з моменту проведення цієї

дії повідомляє про здійснений огляд житла чи іншого володіння особи та його результати прокурора»³¹⁷.

Також необхідно звернути увагу на повноваження слідчого щодо проведення такої слідчої (розшукової) дії, як освідування особи, яка проводиться слідчим, прокурором з метою виявлення на тілі підозрюваного, свідка чи потерпілого слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичної експертизи.

Відповідно до ч. 2 ст. 241 КПК України освідування проводиться на підставі постанови прокурора та у разі необхідності за участю судово-медичного експерта або лікаря. Порівняно з нормами КПК України 1960 р. винесення постанови про провадження освідування було прерогативою слідчого – посадової особи, яка безпосередньо здійснювала досудове розслідування, проводила необхідні слідчі дії та несла за них повну відповідальність. Цієї позиції дотримуються нині законодавці Російської Федерації (ч. 2 ст. 179 КПК Російської Федерації)³¹⁸, Республіки Білорусь (ч. 1 ст. 206 КПК)³¹⁹. У ч. 2 ст. 119 КПК Республіки Молдова³²⁰ регламентується проведення освідування органом кримінального переслідування лише в разі наочного вчинення злочину з подальшим повідомленням судді. У США, де освідування як самостійну процесуальну дію не визначено, а охоплено поняттям «особистий обшук», відповідну процесуальну дію щодо поверхневого огляду тіла людини, огляду її рук, відібрання зразків волосся, проводять без отримання ордера.

³¹⁷ Пономаренко А. В., Гаврилюк Л. В. Окремі питання удосконалення діяльності слідчих підрозділів національної поліції України. *International scientific and practical conference «Legal practice in EU countries and Ukraine at the modern stage»: Conference proceedings* (January 25-26, 2019, Romania). 2019. P. 556.

³¹⁸ Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации: принят 18 дек. 2001 г. № 174-ФЗ; в ред. от 03 апр. 2017 г. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/8b0654dc35046d15c3f9fd1a2cf30cd3269d2837 (дата обращения: 26.03.2019).

³¹⁹ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь: принят 24 июня 1999 г. № 295-З. URL: <http://etalonline.by/?type=text®num=НК9900295> (дата обращения: 26.03.2019).

³²⁰ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова : принят 14 марта 2003 г. № 122-XV ; с изм. и доп. по сост. на 03 июля 2018 г. URL: <http://lex.justice.md/index.php?acton=view&view=doc&lang=2&id=350171>.

З огляду на зазначене вище, вважаємо, що рішення про проведення освідування, яке фіксується у відповідній постанові, має приймати особа, яка проводить досудове розслідування. Саме цей підхід забезпечить економію часу та є ефективним у кримінальному провадженні. Натомість якщо особа, яка проводить розслідування, буде звертатися до іншої посадової особи за дозволом на проведення освідування, це спричинить затягування часу, що може призвести до втрати доказів. Звертатися за таким дозволом було б доречним у разі необхідності проведення лише примусового освідування, урахувуючи гарантування під час застосування заходів процесуального примусу законних прав осіб, інтересів яких стосується ця процесуальна дія. Тож винесення постанови про проведення освідування виключно прокурором (ст. 241 КПК України), на наше переконання, не відповідає вимогам практики, призводить до затягування часу проведення цієї слідчої (розшукової) дії та нічим себе не виправдовує³²¹. Крім того, практичний досвід розслідування кримінальних проваджень вказує на необхідність закріплення в КПК України можливості провести освідування будь-якої особи, зокрема і тієї, статус якої на момент його проведення визначити неможливо.

Ураховуючи викладене, пропонуємо внести зміни до ч. 1, 2 ст. 241 КПК України і викласти в такій редакції:

«1. Слідчий, прокурор здійснює освідування особи для виявлення на її тілі, одязі, в якому вона перебуває, слідів кримінального правопорушення та їх вилучення або виявлення особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу.

2. Освідування здійснюється на підставі постанови слідчого або прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря, спеціаліста. Освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується. Слідчий, прокурор не вправі бути присутнім під час освідування особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню».

³²¹ Пономаренко А. В. Процесуальні повноваження слідчих у кримінальному провадженні: проблеми реалізації. *Наука і правоохоронна*. 2018. № 3 (41). С. 207.

Отже, викладене вище дає підстави стверджувати, що під час реалізації слідчим повноважень щодо проведення процесуальних дій, не врегульовано низки важливих питань, зокрема:

- в КПК України не закріплено жодних правових наслідків, у випадках проведення досудового розслідування стосовно підозрюваного або обвинуваченого, особа якого не встановлена;

- відсутні підстави для проведення впізнання особи, речей і лише встановлено порядок, послідовність дій учасників впізнання; не визначено, які саме матеріальні об'єкти слід віднести до речей; не вирішене питання щодо знаходження захисника підозрюваного (обвинуваченого) при пред'явленні для впізнання в умовах, що виключають візуальне спостереження;

- не визначено випадків, у яких участь конкретного спеціаліста під час проведення слідчого експерименту є обов'язковою, та відсутній механізм залучення такого спеціаліста;

- не передбачені випадки невідкладного огляду місця події в житлі чи іншому володінні особи без ухвали слідчого судді;

- не врегульоване питання щодо проведення освідування особи, статус якої на момент його проведення визначити неможливо.

Тому постає потреба у внесенні змін до низки законодавчих актів із метою вдосконалення діяльності слідчих під час проведення процесуальних дій.

Під час проведення процесуальної дії, слідчий уповноважений самостійно складати протокол відповідної слідчої (розшукової) дії або іншої процесуальної дій, під час її проведення або безпосередньо після її закінчення, а також належно упакувати речі і документи, що мають значення для перевірки результатів процесуальної дії (ст. 106 КПК).

КПК України містить чіткі часові межі повноважень слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) дій – слідчий уповноважений їх проводити з моменту внесення відомостей до ЄРДР і до закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду у випадках, передбачених ч. 3 ст. 333 КПК України. І встановлені суттєві процесуальні наслідки їх порушення – будь-які слідчі (розшукові) або негласні слідчі

(розшукові) дії, проведені з порушенням цього правила, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими (ч. 8 ст. 223 КПК України). Це вагомий крок на шляху боротьби із різними зловживаннями слідчого щодо проведення слідчих дій після закінчення строків розслідування і є гарантією законності досудового розслідування³²².

Однією з новел КПК України було введення інституту негласних слідчих (розшукових) дій, проведення яких віднесено до прерогативи слідчого.

У главі 21 КПК України визначено перелік негласних слідчих (розшукових) дій. Водночас із цієї системи НСРД слідчий уповноважений приймати рішення лише про деякі негласні слідчі дії, а саме: виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України), яке, до того ж, потребує згоди керівника органу досудового розслідування; спостереження за річчю та місцем (ст. 269 КПК), а також здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту (ст. 264 КПК України). Всі інші негласні слідчі (розшукові) дії проводяться або за рішенням прокурора, або за згодою прокурора та з дозволом слідчого судді.

Варто наголосити, що переважна більшість НСРД проводиться за дозволом суду. Так, відповідно до ст. 247 КПК України розгляд клопотань, повноваження щодо якого згідно з положеннями глави 21 цього Кодексу належать до повноважень слідчого судді, здійснюється головою чи за його визначенням іншим суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого перебуває орган досудового розслідування, а не слідчим суддею місцевого суду.

Вважаємо, що така позиція законодавця ускладнює проведення деяких НСРД, які потребують оперативності. Затримка їх

³²² *Kinop O. O.* Процесуальна самостійність слідчого як гарантія всебічного, повного й неупередженого розслідування у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. С. 125.

проведення через ускладнену процедуру отримання ухвали слідчого судді призводить до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного. Наприклад, це стосується такої НСРД, як установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, яка застосовується по усіх категоріях кримінальних проваджень і через зростання кількості мобільних телефонів застосовується досить часто.

Враховуючи те, що під час установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України) не прослуховується зміст інформації, яка передається, не розкривається зміст повідомлень, воно полягає лише в застосуванні технічних засобів для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу систем зв'язку, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, вважаємо доцільним надати слідчому повноваження самостійно проводити цю НСРД без ухвали слідчого судді.

З цією метою пропонуємо викласти частини другу та третю статті 268 КПК України в такій редакції:

«2. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу проводиться на підставі постанови слідчого, прокурора, постановленої в порядку, передбаченому статтею 251 цього Кодексу.

3. У постанові слідчого, прокурора про встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу в цьому випадку додатково мають бути зазначені ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, транспортну телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання»;

Частину четверту статті 268 КПК України виключити.

Далі звернемося до ст. 269 КПК України, відповідно до якої для пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях може проводитись візуальне спостереження за вказаними об'єктами або візуальне спостереження з використанням відеозапису, фотографування,

спеціальних технічних засобів для спостереження. Водночас акцентуємо увагу, що стеження за особою потребує дозволу слідчого судді, а візуальне спостереження за річчю або місцем – ні. Поділяючи позицію О. О. Кіпера, вважаємо, що це положення видається не зовсім логічним, оскільки спостереження за певними територіями, будівлями, приміщеннями, предметами (якщо воно ведеться у публічно доступних місцях) здебільшого має на меті виявлення осіб, причетних до злочинної діяльності, та подальше вивчення їх дій, оскільки вчиняють злочини саме фізичні особи, а не речі, місця тощо. Тому якщо слідчий веде візуальне спостереження за місцем або річчю, то з моменту виявлення осіб спостереження проводиться вже саме стосовно них і це буде з формальних підстав незаконне спостереження за особами, а тому втрачається взагалі сенс такого спостереження за місцем або річчю. Як слушно зауважує автор, спостереження такого роду має сенс лише у тому разі, коли перебування особи у певному місці або її фізичний контакт з конкретним предметом може бути доказом її вини, а також з метою затримання підозрюваної (розшукуваної) особи³²³.

Аналіз законодавства низки зарубіжних країн засвідчує, що слідчий уповноважений самостійно ухвалювати рішення щодо візуального спостереження за особою у публічно доступних місцях у вигляді мотивованої постанови. На думку М. Л. Грїбова, проведення візуального спостереження без дозволу суду відповідає юридичній практиці багатьох зарубіжних країн. Так, Закони «Про оперативно-розшукову діяльність» Молдови та Білорусії визначають, що для проведення спостереження достатньо мотивованої постанови органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність³²⁴. У Великій Британії безпосереднє спостереження, що проводиться для цілей спеціальних розслідувань чи спеціальних операцій з метою отримання інформації приватного характеру про

³²³ Кіпер О. О. Процесуальна самостійність слідчого як гарантія всебічного, повного й неупередженого розслідування у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. С. 131-132.

³²⁴ Оперативно-розшукова діяльність та додержання державної таємниці в країнах СНД: зб. законів про оперативно-розшукову діяльність та державну таємницю / [уклад.: О. В. Кириченко, І. М. Зубач, О. В. Новіков, А. В. Білий]. Київ: Центр учбової літератури, 2008. С. 125, 305.

особу (спеціально визначеної для цілей розслідування чи операції) може бути санкціоновано поліцейськими силами, розвідувальними службами, окремими міністерствами та навіть фінансовими департаментами тощо. У США візуальне спостереження (у тому числі з використанням технічних засобів) дозволяється на стадії попереднього розслідування без попереднього санкціонування³²⁵.

З огляду на викладене вище, вважаємо доцільним передбачити у КПК України право слідчого самостійно ухвалювати рішення щодо проведення НСРД – спостереження за особою (ст. 269 КПК України). Це зумовлено тим, що, *по-перше*, ця негласна слідча (розшукова) дія не містить у собі небезпеки суттєвого обмеження прав і законних інтересів громадян і, *по-друге*, вона вимагає оперативності у її проведенні задля досягнення мети її проведення та ефективності розслідування, а наявний порядок прийняття цього рішення занадто складний і довготривалий, що може звести нанівець навіть саму необхідність проведення такої дії.

З цією метою пропонуємо частину другу статті 269 КПК України викласти в такий редакції:

«2. Спостереження за особою згідно з частиною першою цієї статті проводиться на підставі постанови слідчого, прокурора, постановленої в порядку, передбаченому статтею 251 цього Кодексу».

Частину третю статті 269 КПК України виключити.

Отже, на підставі викладеного доходимо висновку, що сьогодні наявні законодавчі прогалини щодо проведення НСРД негативно позначаються на правозастосовній діяльності слідчих Національної поліції України. Водночас їх вирішення можливе шляхом внесення відповідних змін та доповнень до КПК України і відомчих нормативно-правових актів, якими регламентуються повноваження слідчих.

До складу *другої* групи входять повноваження слідчого щодо прийняття процесуальних рішень, які спрямовані на виконання завдань кримінального провадження щодо захисту особи, суспіль-

³²⁵ Грібов М. Л. Правове регулювання візуального спостереження. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. Вип. 1. С. 21.

ства й держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження. Зауважимо, що саме процесуальні рішення слідчого забезпечують реалізацію його повноважень, опосередковують покладені на нього функції. Для кожного такого рішення закон передбачає матеріально-правові, процесуальні та фактичні підстави.

Цікавою вбачається позиція О. О. Лисецького, який розглядає процесуальні рішення слідчого як індивідуальні правові акти, яким притаманні законність, обґрунтованість і справедливість та в яких слідчий у межах своєї компетенції у визначеному законом порядку, на підставі юридичних норм і встановлених обставин кримінального провадження фіксує індивідуально-владні приписи або ініціює їх із метою забезпечення процесуальної діяльності й виконання завдань кримінального провадження³²⁶. А. Б. Соловйов акцентує увагу на тому, що процесуальне рішення слідчого є реалізацією його повноважень, необхідним елементом його процесуальної діяльності, сутність якого полягає в обранні з-поміж визначених законом альтернативних цілей і засобів тих, які впливають із встановлених на момент прийняття рішення фактичних даних, висловлюють владне волевиявлення слідчого, спрямовані на виконання завдань розслідування та представлені у формі правового акта, тобто є правовим рішенням³²⁷.

Відповідно до КПК України слідчий уповноважений ухвалювати рішення щодо: початку досудового розслідування (п. 1 ч. 2 ст. 40); проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій (п. 2 ч. 2 ст. 40); доручення проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам (п. 3 ч. 2 ст. 40); звернення за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій (п. 5 ч. 2 ст. 40); повідомлення особі про підозру (п. 6 ч. 2 ст. 40); закриття

³²⁶ Лисецький О. О. Слідчий як суб'єкт кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. С. 164.

³²⁷ Соловьев А. Б. Получение и использование доказательств на предварительном следствии: монография. М.: Юрлитинформ, 2012. С. 227.

кримінального провадження (п. 8 ч. 2 ст. 40) тощо. Водночас зауважимо, що з прийняттям у 2012 р. КПК України обмежено повноваження слідчого щодо ухвалення самостійних процесуальних рішень. Наразі слідчий залежить і від вказівок прокурора, які є для нього обов'язковими (ч. 4 ст. 40 КПК), і від погодження прокурором всіх його клопотань до слідчого судді щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, і від керівника органу досудового розслідування, який може як відсторонити слідчого від проведення досудового розслідування, так і давати слідчому письмові вказівки, які не можуть суперечити рішенням та вказівкам прокурора, вживати заходів щодо усунення порушень вимог законодавства у випадку їх допущення слідчим, погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення у випадках, передбачених КПК (ст. 39 КПК), тощо.

Якщо проаналізувати самостійні повноваження слідчого щодо ухвалення рішень, які вимагають окремого процесуального оформлення у вигляді постанов, то виявляється що їх не так і багато: це проведення експертизи та проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції, коли сторона кримінального провадження або потерпілий проти цього (ч. 2 ст. 232 КПК). Всі інші різновиди слідчих дій проводяться за рішенням прокурора або з дозволу слідчого судді, що суттєво обмежує процесуальну самостійність слідчого у досудовому розслідуванні.

Розглядаючи повноваження слідчих щодо прийняття процесуальних рішень, звернемо увагу на деякі дискусійні законодавчі положення, які потребують удосконалення.

Так, чинним КПК України повністю оновлено порядок початку досудового розслідування, чим, по суті, скасовано колишню практику проведення дослідчої перевірки за заявами та повідомленнями про вчинення злочину, оскільки переважну більшість рішень про відмову в порушенні кримінальної справи ухвалювали органи дізнання, оперативні підрозділи, дільничні інспектори міліції до моменту вирішення питання про можливість

початку проведення досудового розслідування. На відміну від Кримінально-процесуального кодексу 1960 р., ухвалення рішення про проведення досудового розслідування за всіма зареєстрованими заявами та повідомленнями автоматично делеговано слідчому.

Відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК слідчий невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування. Проте за КПК України 1960 року існував інший порядок притягнення особи до кримінальної відповідальності: у книзі обліку злочинів та пригод райвідділу міліції (КОЗП) реєструвалася заява, відповідно до якої протягом 10 днів (з дати реєстрації у згаданій книзі) правоохоронці мали провести дослідчу перевірку. За результатами перевірки орган дізнання, слідчий або прокурор могли ухвалити тільки два рішення: порушити кримінальну справу або відмовити у порушенні кримінальної справи. Було ще й третє рішення – перенаправити заяву за підслідністю (до іншого правоохоронного органу для прийняття рішення про наявність/відсутність ознак вчинення злочину). В усіх випадках виносилась відповідна постанова (постанова про порушення кримінальної справи, постанова про відмову в порушенні кримінальної справи), яка була офіційним рішенням посадовця про наявність/відсутність ознак злочину. Водночас чинний КПК України такого документа, як постанова про порушення кримінальної справи, не передбачає. Досудове розслідування розпочинається не з винесення офіційного документа – постанови про порушення кримінальної справи чи проведення сукупності дослідчих дій у вигляді дослідчої перевірки, а з внесення до бази даних (Єдиний реєстр досудових розслідувань) відомостей, що містять, на думку заявника, потерпілого чи правоохоронців, ознаки кримінального правопорушення³²⁸. Проте така ситуація

³²⁸ *Сторчоус О. В.* Роз'яснення щодо особливостей проведення досудового розслідування за новим кримінально-процесуальним кодексом (частина 1). *Правозастосування в лісовому господарстві України*: [сайт]. URL: http://lespravo.com.ua/art/47-ROZ'YaSNENNYa_schodo_osoblivostey_provedennya_dosudovogo_rozsliduvannya_za_novim_krimin/.

не узгоджується з положеннями ч. 3 ст. 110 КПК України, згідно з якою рішення слідчого, прокурора має ухвалюватися у формі постанови, а не за фактом внесення інформації в ЄРДР. Формальна відсутність фіксації початку кримінального провадження унеможливує оскарження самого такого факту. Натомість, як свідчить судова практика, значна кількість постанов про порушення кримінальної справи (про відмову в порушенні) скасовувалися саме у зв'язку з їх оскарженням. За чинним КПК України підозрюваний у більшості випадків навіть не знає (до офіційного повідомлення про підозру), що відносно нього здійснюється досудове розслідування.

На підставі вищевикладеного вважаємо, що досудове розслідування має розпочинатися саме з моменту винесення відповідного процесуального акта, а не з моменту автоматичного внесення відомостей до ЄРДР, як це передбачає КПК України. У зв'язку з цим вважаємо необхідним розширити повноваження слідчого шляхом надання права слідчому за результатами проведення перевірки відомостей та, відповідно, встановлення фактів наявності або відсутності ознак складу кримінального правопорушення виносити вмотивоване рішення, а саме постанову про внесення чи відмову у внесенні відомостей до ЄРДР про кримінальне правопорушення з обов'язковим повідомленням про це учасникам провадження.

Далі звернемося до п. 8 ч. 2 ст. 40 КПК України, відповідно до якого слідчий уповноважений ухвалювати процесуальні рішення, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених п.п. 1, 2, 4, 9 ч. 1 ст. 284 КПК, а саме: коли встановлена відсутність події кримінального правопорушення, відсутність в діянні складу кримінального правопорушення; набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою; стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені статтею 212 КК України, досягнутий податковий компроміс відповідно до підрозділу 9² розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України, і лише за умови, що в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру. Як бачимо з усіх інших

підстав, передбачених у ч. 1 ст. 284 КПК, закривати кримінальне провадження має право виключно прокурор. Це свідчить про звуження повноваження слідчого щодо закриття кримінального провадження. Натомість КПК України 1960 р. надавав слідчому повноваження закривати провадження з будь-яких підстав, передбачених ст. 6 КПК.

Ми поділяємо думку тих авторів, які пропонують надати слідчому процесуальне повноваження прийняти рішення про закриття кримінального провадження на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України у випадках, коли жодній особі в цьому провадженні не повідомлялось про підозру. Така необхідність пояснюється та обґрунтовується тим, що це дозволить приймати об'єктивні процесуальні рішення за такими кримінальними провадженнями, адже саме слідчий встановлює обставини кримінального провадження, безпосередньо сприймає всі докази, а також, зазвичай, першим дізнається про зазначену відмову потерпілого від підтримання обвинуваченого. При цьому наслідком самостійного прийняття рішення слідчим буде процесуальна економія часу і державних коштів, які сьогодні витрачаються слідчим на підготовку та направлення матеріалів кримінального провадження процесуальному керівникові для прийняття відповідного рішення про закриття кримінального провадження³²⁹. Також доречною вбачається позиція В. Г. Дрозд щодо розширення коло підстав, за якими слідчий має право закривати кримінальне провадження. Зокрема, до таких підстав, авторкою запропоновано віднести підстави, *передбачені пунктами 1, 2, 3, 4, 7, 9, 10 частини першої ст. 284 якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялось про підозру*³³⁰.

Не менш важливою проблемою є й те, що в КПК не висвітлено питання закриття кримінальних проваджень у зв'язку із закінченням строків давності притягнення особи до кримінальної відповідальності, як це передбачено ст. 49 КК України

³²⁹ Двойніков О. О., Глобенко Г. І. Окремі аспекти закриття кримінального провадження у випадку відсутності складу кримінального правопорушення. *Право і безпека*. 2014. № 4 (55). С. 99-100.

³³⁰ Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Гельветика, 2018. С. 312.

та було визначено ст. 11-1 КПК України 1960 р. Погоджуючись з думкою Ю. І. Азарова, М. П. Климчука, вважаємо, що закриття кримінального провадження за цією підставою є доцільним, оскільки закінченням строку давності, зазвичай, пов'язується із недоцільністю подальшого кримінального переслідування. При цьому як слушно зазначають автори, закриття кримінальних проваджень за строками давності має й суто практичний аспект. Адже кожного року в органах досудового розслідування накопичуватимуться десятки тисяч кримінальних проваджень, що відповідно викликатиме труднощі в забезпеченні їх належного зберігання та обліку³³¹.

Зауважимо, що процесуальна можливість закриття кримінального провадження за строками давності відповідає кримінальній процесуальній практиці зарубіжних країн. Так, наприклад, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 377 (Обставини, що не допускають кримінального процесу) Кримінального процесуального кодексу Латвійської Республіки передбачено, що кримінальний процес не може бути розпочато, а розпочатий процес має бути припинений, якщо настав термін давності. Відповідно до ст. 393 (Поновлення припиненого кримінального процесу і кримінального переслідування) цього Кодексу процесуально уповноважена особа може відновити припинений кримінальний процес або припинене проти особи кримінальне переслідування, скасувавши постанову про припинення, якщо встановлено, що для його прийняття є законні підстави, або якщо виявлені нові обставини, які не були відомі направляючій процес особі в момент прийняття постанови і які мають істотне значення під час ухвалення рішення. При цьому ч. 2 цієї статті передбачено, що досудовий кримінальний процес і кримінальне переслідування може бути відновлено, якщо не настав термін давності кримінальної відповідальності³³². Майже аналогічна за змістом норма міститься в Кримінально-процесуальному кодексі

³³¹ Азаров Ю. І., Климчук М. П. Проблемні питання закриття кримінального провадження під час досудового розслідування. *Юридична наука*. 2015. № 4. С. 121.

³³² Уголовно-процесуальный кодекс Латвийской Республики: принятый Сеймом 21 апреля 2005; с изм., внесенными по состоянию на 28 сентября 2005 г. URL: http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html

Литовської Республіки. Зокрема, у ст. 3 (Обставини, що виключають провадження в кримінальній справі) передбачено, що кримінальну справу не може бути порушено, а порушена справа підлягає закриттю у разі закінчення терміну кримінальної відповідальності³³³. Також згідно зі ст. 39 (Обставини, що виключають кримінальне переслідування) Кримінально-процесуального кодексу Азербайджанської Республіки кримінальне переслідування не може бути порушено, а порушене підлягає припиненню (зокрема, кримінальну справу не може бути порушено, а провадження у порушеній справі підлягає припиненню) за давністю строків притягнення до кримінальної відповідальності (за винятком випадків призупинення цих термінів)³³⁴.

З урахуванням викладеного пропонується в частині першій статті 284 КПК України передбачити як підставу для закриття кримінального провадження пункт 11 такого змісту:

«11) закінчення строку давності, установлені ст. 49 КК України, у разі невстановлення, особи, яка вчинила кримінальне правопорушення».

З огляду на предмет дослідження слід зазначити, що дискусійним на сьогодні залишається питання щодо обмеження повноважень слідчого під час застосування запобіжних заходів.

Так, КПК України вніс зміни у порядок застосування запобіжних заходів. Тепер застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування можливе тільки слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора.

Щодо особистого зобов'язання, то в українській правовій спільноті існує думка, що особисте зобов'язання по суті є альтернативою підписки про невиїзд, яка була передбачена КПК України 1960 року. У зв'язку з цим незрозумілою є позиція законодавця

³³³ Уголовный кодекс Литовской Республики: утв. Законом Литовской Республики от 26 сентября 2000 г. № VIII-1968. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243877&subID=100107735,100107736>

³³⁴ Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики: принят Законом Республики Азербайджан от 14 июля 2000 г. № 907-IQ. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420280&doc_id2=30420280&activate_doc=2&pos=17;-296&pos2=1753;216 (дата обращения: 02.03.2019).

щодо позбавлення слідчого права самостійно обирати запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання. Адже цей запобіжний захід є найбільш м'яким заходом процесуального примусу, який полягає в обмеженні прав підозрюваного, обвинуваченого на свободу пересування, вибір місця проживання чи перебування, забезпеченні виконання покладених на нього процесуальних та інших, визначених законом і зазначених в особистому зобов'язанні, обов'язків³³⁵.

Як вже було зазначено, процес обрання запобіжних заходів, які не пов'язані з істотним обмеженням прав та свобод підозрюваного, є занадто формалізованим. Для обрання запобіжного заходу щодо підозрюваного слідчому необхідно підготувати клопотання, погодити його з прокурором та подати до суду. Після цього копія клопотання та інші матеріали також надаються підозрюваному. Надалі рішення про застосування запобіжного заходу ухвалює слідчий суддя за результатами судового засідання. При цьому контроль за виконанням підозрюваним таких запобіжних заходів, як особисте зобов'язання та особиста порука під час досудового розслідування, здійснює слідчий, тобто він сам фактично відповідає за дотримання підозрюваним покладених на нього обов'язків.

Варто наголосити, що слідчі вимушені витратити багато часу, курсуючи між прокуратурою та судом, чекаючи відповідних рішень. А це призводить до перевантаження слідчих, що суттєво впливає на якість досудового розслідування. На нашу думку, необхідно повернути практику прийняття рішення щодо застосування особистого зобов'язання слідчим, а не слідчим суддею. Так, як його правообмежувальний характер у тому, що тимчасово обмежується свобода пересування підозрюваного, обвинуваченого і цей запобіжний захід буде застосовуватися тільки до тих осіб, які підозрюються у вчиненні кримінальних правопорушень, що не є тяжкими і ухилення від органів розслідування та суду є малоймовірним.

Ураховуючи викладене, пропонуємо ч. 1 ст. 179 КПК України викласти в такій редакції:

³³⁵ Пономаренко А. В. Особливості застосування запобіжних заходів за новим КПК України. Наука і правоохоронна. 2013. № 2 (20). С. 162.

«1. Особисте зобов'язання полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати покладені на нього слідчим, прокурором, судом обов'язки, передбачені ст. 194 цього Кодексу».

Також потребуватиме відповідних змін положення ч. 4 ст. 176 КПК України, а саме:

«4. Запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання застосовується під час досудового розслідування слідчим, прокурором, а в ході судового провадження – судом. Всі інші запобіжні заходи, передбачені цим Кодексом, застосовуються під час досудового розслідування слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора».

Отже, дослідження повноважень слідчого щодо процесуальних рішень вкотре спонукає до висновку, що слідчий має бути самостійним і процесуально незалежним, як і суддя, не лише у своїх діях, а й у процесуальних рішеннях. Лише за таких умов він зможе цілком нести за них відповідальність³³⁶.

Варто зазначити, що кожну дію слідчий виконує у визначеному законом порядку і належним чином оформляє у вигляді постанов. Так, постанова – це процесуальний документ, у якому сформульовано та вмотивовано рішення слідчого, прокурора, ухвалені під час кримінального провадження. Постанова відображає рішення слідчого з найбільш важливих питань, що виникають під час досудового розслідування. Також, відповідно до п. 7 ч. 2 ст. 40 КПК України, слідчий уповноважений за результатами розслідування складати обвинувальний акт, в якому відображено рішення слідчого, затверджене прокурором, чи самого прокурора про закінчення досудового слідства і направлення кримінального провадження до суду для вирішення питання про винуватість підозрюваного. Цей процесуальний документ являється

³³⁶ Ромашок В. В. Процесуальні рішення слідчого та правові засоби забезпечення їх об'єктивності й виконання. *Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 3 квіт. 2009 р). Київ, 2009. С. 351.

завершальним етапом діяльності слідчого під час досудового розслідування³³⁷.

Підставою для складання слідчим обвинувального акта є достатня та необхідна сукупність доказів, які дозволяють зробити правильні висновки по справі. Після складання обвинувального акта або зазначених клопотань слідчий направляє їх прокурору для затвердження або погодження.

Прокурор має перевірити відповідність обвинувального акта вимогам чинного законодавства, а також перевірити повноту та всебічність проведеного досудового розслідування.

Водночас аналіз слідчої практики свідчить про те, що найпоширенішими випадками повернення обвинувальних актів є такі: не зазначено в обвинувальному акті мету та мотив, з яких діяв обвинувачений при обставинах, зазначених в обвинувальному акті; не чітко визначено правову кваліфікацію дій обох обвинувачених з урахуванням положень статей КК України, у порушенні яких вони обвинувачуються, що призвело до неконкретизованого та суперечливого обвинувачення, яке грубо порушує право обвинувачених на захист та є істотним порушенням кримінального процесуального закону; в обвинувальному акті неконкретно визначений предмет злочинного посягання; у підсумку відсутність в обвинувальному акті докладного викладу фактичних обставин кримінального правопорушення³³⁸.

Як бачимо правильне складання слідчим підсумкових актів досудового розслідування має дуже важливе значення для подальшого ефективного здійснення кримінального провадження. Тому прокурор здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, повинен перевіряти відповідність обвинувального акту вимогам чинного законодавства, а також повноту та всебічність проведеного досудового розслідування.

³³⁷ *Кінер О. О.* Процесуальна самостійність слідчого як гарантія всебічного, повного й неупередженого розслідування у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. С. 142.

³³⁸ Ухвала Іллічівського міського суду Одеської області від 30 серп. 2016 р. у справі № 509/1718/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/60012334>.

Водночас, слід звернути увагу на термінологічну неузгодженість норм, навіть у рамках однієї статті. Зокрема мова йде про п. 2 ч. 2 ст. 291 КПК України, відповідно до якого обвинувальний акт повинен містити анкетні відомості кожного обвинуваченого, а вже у п. 2 ч. 4 ст. 291 КПК України визначено, що до обвинувального акта додається розписка підозрюваного. Виходячи із зазначеного складається ситуація, коли в обвинувальному акті підозрюваний автоматично перетворюється на обвинуваченого, проте при отриманні копії обвинувального акта ця особа знову стає підозрюваним. За слушним зауваженням В. Г. Дрозд, це суперечить положенням ч. 2 ст. 42 КПК України, де передбачено, обвинуваченим є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду. Тобто виходить, що п. 2 ч. 2 ст. 291 КПК України суперечить ч. 2 ст. 42 та п. 2 ч. 4 ст. 291 КПК України³³⁹. Тому ми поділяємо думку тих авторів, які вказують на неприпустимість такої «безпідставної зміни процесуального статусу особи» та очевидну потребу внесення змін до зазначених положень КПК України задля їх узгодження. На нашу думку, вказана колізія, має бути усунена шляхом внесення відповідних змін до пункту 2 частини 2 статті 291 КПК України, яку слід викласти в такій редакції:

«2) анкетні відомості кожного підозрюваного (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, громадянство, місце прописки та/або місце проживання)».

Отже, резюмуючи викладене, доходимо висновку, що з прийняттям у 2012 р. КПК України обмежено самостійні повноваження слідчого щодо проведення процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень. Водночас таке звуження повноважень слідчого позначається на правозастосовній діяльності слідчих Національної поліції України, шкодить ефективному розслідуванню і призводить до затягування строків досудового розслідування. Адже для того, щоб вчинити більшість процесуальних дій, він має отримувати згоду прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування у формі процесуального

³³⁹ Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Гельветика, 2018. С. 344.

керівництва та дозволу слідчого судді, а також повідомляти про їх вчинення, що відволікає його від виконання своєї прямої та основної процесуальної функції – функції розслідування кримінального правопорушення. Тому визначені нами законодавчі прогалини мають бути вирішені шляхом внесення відповідних змін та доповнень до КПК України і відомчих нормативно-правових актів, які регламентують діяльність слідчих Національної поліції України.

3.2. Правові гарантії діяльності слідчого у кримінальному провадженні

Важливим чинником реального забезпечення правової захищеності слідчих під час здійснення ними процесуальної діяльності є гарантування, яке відбувається за допомогою специфічних засобів – гарантій, що сприяють безперешкодній реалізації ним своїх прав і обов'язків³⁴⁰, здійснюючи його захист від можливих протиправних вчинків і небажаних діянь ззовні. Це пов'язано насамперед із реалізацією слідчими процесуальних повноважень.

Перш ніж розпочати дослідження гарантій правової захищеності слідчих під час здійснення ними процесуальної діяльності, треба визначити саме поняття «гарантії».

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови юридичні гарантії визначаються як законодавчо закріплені засоби охорони прав і свобод громадян, способи їх реалізації, а також засоби охорони правопорядку, інтересів суспільства і держави³⁴¹.

Необхідно наголосити, що в наукового загалу бракує одностайності щодо поняття «гарантії» та їх видів, через що висловлювалися різні погляди. Гарантії розглядалися як елемент правової системи. Їх пов'язували з іншими поняттями, такими як міра охорони, міра правового захисту, юридична відповідальність. Вони вивчались як самостійна категорія, що має свої риси, об'єкт, а також систему,

³⁴⁰ Охріменко С. С. Гарантії правового захисту процесуальної самостійності та незалежності слідчого: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2007. 231 с.

³⁴¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. С. 173.

структуру та методи реалізації³⁴². Гарантії розглядалися як елемент правового статусу. Їх ототожнювали із засобами (способами) діяльності щодо забезпечення реалізації, охорони та захисту прав громадян.

У контексті досліджуваного питання В. М. Корнуков цілком доречно зазначив, що усе те, що тією чи іншою мірою сприяє досягненню певних результатів або забезпечує певний стан, може бути розцінене як гарантія відповідної діяльності або стану, тому що сприяє діяльності, захищає стан, тобто гарантує їх. При цьому як зауважує автор, загальне поняття гарантії часто доволі умовне і, якщо так можна висловитися, рухливе, оскільки те, що в одному випадку виступає гарантією, в іншому випадку не є такою»³⁴³. [Переклад наш. – Авт.]. На переконання М. А. Погорецького, такий підхід до визначення поняття гарантій, є обґрунтованим³⁴⁴.

На думку П. С. Елькінда, під процесуальними гарантіями слід розуміти засоби та умови, які забезпечують вирішення завдань правосуддя і охорони прав особи. До основних видів гарантій, автором віднесено: процесуальні норми, закріплені у них права та обов'язки учасників кримінального провадження; принципи судочинства, закріплені в правових нормах; кримінально-процесуальна форма; діяльність учасників кримінального судочинства; система перевірки обґрунтованості ухвалених рішень; система контролю законності процесуальних дій; система процесуального примусу, процесуальні санкції³⁴⁵.

У юридичній літературі процесуальні гарантії прийнято розглядати у широкому (спрямовані на досягнення завдань кримінального провадження у цілому) та вузькому (процесуальні гарантії основоположних прав особи) значенні.

³⁴² Протченко С. М. Сутність та види юридичних гарантій, які передбачені для працівників органів внутрішніх справ. *Вісник Харків. нац. ун. внутр. справ.* 2008. № 42. С. 294.

³⁴³ Корнуков В. М. Теоретические и правовые основы положения личности в уголовном судопроизводстве: дис. ... д-ра юрид. наук:12.00.09. Саратов, 1987. С. 59.

³⁴⁴ Погорецький М. А. Поняття кримінально-процесуальних гарантій. *Часопис Національного університету «Острозька академія».* Сер.: Право. 2014. № 2 (10). С. 1-23. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14rmaqrh.pdf> (дата звернення: 18.03.2019).

³⁴⁵ Елькінд П. С. Толкование и применение норм уголовно-процессуального права. М.: Юрид. лит., 1967. С. 66-77.

До ознак процесуальних гарантій необхідно віднести: 1) обов'язкове нормативне закріплення; 2) зв'язок із процесуальним статусом (іх правами та обов'язками) учасників кримінального провадження; 3) системність. Як вважає С. В. Добровольський, перша ознака кримінально-процесуальних гарантій пов'язана із формою закріплення цих правових засобів у вигляді встановлених законом правових норм. Зв'язок із процесуальним статусом виступає другою ознакою та характеризується поєднанням гарантій саме із тими правами та обов'язками, заради реалізації яких вони передбачаються чинним законодавством. Системність як третя ознака гарантій діяльності слідчого зумовлена виокремленням процесуальних гарантій забезпечення прав відповідних учасників кримінального провадження, наслідків порушення цих прав та невиконання обов'язків працівником оперативного підрозділу, слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом³⁴⁶.

Розглядаючи гарантії в контексті нашої проблематики, слід звернути увагу на те, що у статусі людини та громадянина гарантії пов'язуються насамперед із можливістю реалізації своїх прав та свобод, водночас гарантії у процесуальному статусі слідчого – це передусім необхідна умова виконання покладених на них обов'язків.

Беручи до уваги думки деяких науковців, вважаємо, що гарантії можна умовно систематизувати за такими критеріями:

- 1) гарантії забезпечення прав учасників кримінального провадження;
- 2) гарантії, спрямовані на забезпечення належного досудового розслідування;
- 3) гарантії, спрямовані на забезпечення діяльності слідчого. Саме на цих гарантіях буде зосереджена наша основна увага.

До гарантій, спрямованих на забезпечення прав учасників кримінального провадження, слід віднести: повагу до людської гідності; забезпечення на свободу та особисту недоторканість; недоторканість житла чи іншого володіння особи; таємницю

³⁴⁶ Добровольський С. В. Гарантії забезпечення статусу слідчого та проблеми їх реалізації. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 364-365.

спілкування; невтручання у приватне життя; недоторканність права власності; презумпцію невинуватості та забезпечення доведеності вини; свободу від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; заборону двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне й теж саме правопорушення; забезпечення права на захист; забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності.

Гарантіями, спрямованими на забезпечення належного досудового розслідування, є: верховенство права; законність, рівність перед законом і судом; доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень, змагальність сторін, публічність, диспозитивність; дотримання розумних строків тощо.

На думку О. О. Лисецького, процесуальними гарантіями діяльності слідчого слід вважати встановлені нормами кримінального процесуального закону різні за змістом засоби, які в комплексі забезпечують можливість реалізації поставлених перед ним завдань, функцій і повноважень. До них, зокрема, належать: особиста відповідальність слідчого за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій (ч. 1 ст. 40); свобода оцінки доказів (ч. 1 ст. 94); право давати доручення щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам (п. 3 ч. 2 ст. 40); право звернутися до керівника органу досудового розслідування у випадках відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій (ч. 3 ст. 40); обов'язковість виконання законних вимог та процесуальних рішень слідчого органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, службовими особами, іншими фізичними особами (ч. 5 ст. 40)³⁴⁷.

О. Ю. Татаров, до гарантій, спрямованих на забезпечення діяльності слідчих відносить: передбачену законом процедура досудового розслідування; заборону втручання у процесуальну

³⁴⁷ Лисецький О. О. Слідчий як суб'єкт кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. С. 68-69.

діяльність слідчого, відповідальність за вчинення перешкод його діяльності; установлений законом порядок призначення слідчого на посаду, притягнення його до відповідальності та звільнення; належне (і незалежне від керівників територіальних органів) матеріальне та соціальне забезпечення; можливість оскарження процесуальних рішень і вказівок керівника органу розслідування та прокурора тощо³⁴⁸.

Беручи до уваги думки зазначених вище науковців, вважаємо, що правові гарантії діяльності слідчих у кримінальному провадженні – це передбачені чинним законодавством України, правові засоби, способи та умови, які в комплексі забезпечують можливість реалізації поставлених перед слідчим завдань, функцій і повноважень.

На підставі аналізу чинного законодавства України, ми дійшли висновку про те, що правові гарантії діяльності слідчих теоретично можна поділити на процесуальні гарантії, які визначені в КПК України та не процесуальні. До основних процесуальних гарантій діяльності слідчих слід віднести: процесуальні норми, в яких закріплено права та обов'язки слідчих; передбачений законом порядок досудового розслідування; відповідальність за неповагу до слідчого та за незаконне втручання в його процесуальну діяльність, вчинення перешкод його діяльності з розслідування кримінальних правопорушень, невиконання процесуальних рішень та законних вимог слідчого; право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора та керівника органу розслідування. До не процесуальних ми відносимо: кадрове, грошове, матеріальне та соціальне забезпечення слідчих Національної поліції.

Далі розглянемо основні види правових гарантій діяльності слідчих, до яких належать:

По-перше: процесуальні норми, в яких закріплені права та обов'язки слідчих.

Наразі правовий статус слідчих органів урегульований нормами Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012

³⁴⁸ Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС): монографія. Київ; Донецьк: ПРОМІНЬ, 2012. С. 69.

№ 4651-VI³⁴⁹, законів України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII³⁵⁰, «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 р. № 794-VIII³⁵¹, «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII³⁵², «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. № 2229-XII³⁵³ та інших нормативно-правових актів.

Оснoву правового статусу слідчого становлять повноваження, визначені в ст. 40 КПК України, а також у розділі 2, 3, 6 цього Кодексу.

Аналіз повноважень слідчого з позиції їх змісту, мети і юридичних наслідків дає змогу виокремити такі групи повноважень: 1) повноваження з розгляду та вирішення заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення; 2) повноваження щодо подальшого спрямування кримінального провадження; 3) повноваження зі збирання доказів; 4) повноваження щодо залучення фізичних і юридичних осіб до участі в кримінальному провадженні; 5) повноваження щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 6) повноваження щодо повідомлення особі про підозру й оголошення її в розшук; 7) повноваження щодо зупинення та відновлення досудового розслідування; 8) повноваження щодо вирішення по суті кримінального провадження в межах досудового розслідування; 9) повноваження щодо здійснення профілактики кримінальних правопорушень; 10) інші повноваження (наприклад, давати дозвіл на зустріч співробітника оперативного підрозділу з підозрюваним, який перебуває під вартою, вживати заходів щодо запобігання розголошення даних досудового розслідування тощо)³⁵⁴.

³⁴⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

³⁵⁰ Про Національну поліцію: Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

³⁵¹ Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листоп. 2015 р. № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55.

³⁵² Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 47. Ст. 2051.

³⁵³ Про Службу безпеки України: Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

³⁵⁴ Лисецький О. О. Слідчий як суб'єкт кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. С. 32.

Разом із цим під час виконання своїх службових обов'язків слідчий зобов'язаний: 1) дотримуватися вимог Конституції України, КПК України та законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; 2) забезпечувати повне, усебічне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень у межах установлених КПК України строків; 3) виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі; 4) забезпечувати реалізацію в повному обсязі прав і законних інтересів усіх учасників кримінального провадження; 5) не розголошувати відомості, що становлять державну чи іншу таємницю, що охороняється законом, інформацію про приватне (особисте і сімейне) життя особи та інші відомості, здобуті при розслідуванні кримінальних правопорушень; 6) не вчиняти будь-яких дій, що ганьблять звання слідчого і можуть викликати сумнів у його об'єктивності та неупередженості; 7) у разі наявності підстав, передбачених статтею 77 КПК України, заявляти самовідвід від участі в кримінальному провадженні в порядку, визначеному статтею 80 КПК України^{355; 356}.

До основних категорій, з якими пов'язуються гарантії забезпечення статусу слідчого, належить його процесуальна самостійність та незалежність.

Слід звернути увагу, що в науці кримінального процесу питання про процесуальну самостійність слідчого було й залишається доволі дискусійним. Це, в першу чергу, пов'язано з відсутністю єдиних наукових поглядів на цю проблему. При цьому, деякі сучасні вітчизняні дослідники ототожнюють процесуальну незалежність і самостійність слідчого³⁵⁷. Так, серед процесуалістів склалися дві

³⁵⁵ Кримінальний процесуальний кодекс: прийнятий 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

³⁵⁶ Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України: затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06 лип. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#n16> (дата звернення 23.02.2019).

³⁵⁷ *Слинько С. В.* Механізм реалізації процесуального статусу суб'єктів уголовно-процесуальної діяльності: монографія. Харків: Основа, 2005. С. 121-135; *Пишньов Д. І.* Процесуальні питання щодо розроблення законодавчих актів зі створення Слідчого комітету. *Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності: тези доп. та повідомл. наук. – практ. конф.* (Київ, 3 квіт. 2009 р.). Київ, 2009. С. 320-322.

протилежні думки у цьому напрямку: одні вчені взагалі не вбачають різниці між процесуальною самостійністю та процесуальною незалежністю слідчого і вживають їх як терміни-синоніми, інші – виступають за наявність лише однієї з наведених категорій. Проте є у кримінально-процесуальній науці і третя сторона цієї проблеми, так би мовити «золота середина». Так, існують погляди з даного питання щодо розмежування понять «процесуальна самостійність» та «процесуальна незалежність» слідчого. З цього приводу є цілком слушна думка С.С Охріменка про те, що процесуальна самостійність слідчого не може існувати окремо від незалежності. Адже якщо не буде забезпечена на практиці належним чином процесуальна незалежність, то, у свою чергу, процесуальна самостійність буде також обмеженою, або навпаки. Ці поняття іноді не розмежовують, оскільки немає чіткого їх визначення у законі, а становище досудового слідства зводиться до такого, що потребує контролю та нагляду, тому слідчі постійно знаходяться під опікою керівника слідчого підрозділу або прокурора. Вказані категорії взаємодіють, але не покривають одна одну. Між ними існує тісний взаємозв'язок, обумовлений, у тому числі, дією спільних засобів їх правового забезпечення (гарантіями правового захисту)³⁵⁸.

З етимологічної точки зору терміни «самостійність» та «незалежність» відрізняються по суті. Так, поняття «самостійність» тлумачиться як властивість діяти без сторонньої допомоги або керівництва; самостійні дії; а «незалежність» вказує на стан чи уміння не залежати від кого-, чого-небудь, не підкорятися комусь³⁵⁹.

Говорячи про процесуальну самостійність та незалежність слідчого необхідно звернути увагу на те, що згідно чинного КПК слідчий не наділений процесуальною незалежністю. В положеннях КПК навіть не йде мова про таке поняття як процесуальна незалежність слідчого, а лише вказується на його процесуальну самостійність. Зокрема в ч. 5 ст. 40 КПК визначено, що слідчий є процесуально самостійною фігурою, наділеною певними повноваженнями для

³⁵⁸ Охріменко С. С. Гарантії правового захисту процесуальної самостійності та незалежності слідчого: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2007. С. 15-16.

³⁵⁹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: Перун, 2003. С. 601, 1101.

прийняття процесуальних рішень в кримінальному провадженні, визначення напрямку слідства, обрання процесуальних засобів для забезпечення повноти розслідування. Проте, як слушно зазначають І. В. Басиста та Б. В. Щур, що до сьогодні положення чинного законодавства про процесуальну незалежність та самостійність є більш декларативними, ніж такими, що мають реальне втілення у сучасних практичних реаліях. На обґрунтування своїх тверджень науковці здійснили низку соціологічних досліджень з метою кількісного розуміння цих процесів. Зокрема, з 405 опитаних слідчих ОВС 294 (48%) указали на відсутність процесуальної самостійності, що є однією із головних проблем досудового провадження. Таку ж відповідь дали 133 (53,2%) із 250 опитаних курсантів слідчих факультетів ВНЗ системи МВС. Водночас науковці зазначають, що процесуальна самостійність слідчого – це такий елемент його процесуального статусу, який не може бути вирішений лише у нормах КПК. У даному випадку вказується на окремий закон, що буде містити відповіді на ті болючі питання, що накопичувалися роками упродовж щоденної клопіткої діяльності слідчих у процесі досудового розслідування. Однак, згідно із положеннями КПК 2012 р. слідчий став повністю залежним ще і від прокурора, який реалізує сьогодні функцію процесуального керівництва всім процесом досудового розслідування³⁶⁰.

Викладене вище також підтверджується соціологічним опитуванням працівників слідчих Національної поліції, проведеним В. Г. Дрозд. На цій основі авторка робить висновок про формальний характер положень кримінального процесуального законодавства щодо самостійності слідчого. На це вказали 89% опитаних слідчих, підкреслюючи той факт, що їх самостійність, передбачена кримінальним процесуальним законодавством України, є формальною, що негативно позначається як на якості досудового розслідування зокрема, так і на виконанні завдань кримінального провадження загалом³⁶¹. Це впливає з вирішальної ролі прокурора при

³⁶⁰ Басиста І. В., Щур Б. В. Процесуальна самостійність слідчого в світлі вимог чинного КПК: проблеми та перспективи. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. № 11. С. 144-145.

³⁶¹ Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Гельветика, 2018. С. 36.

прийнятті практично усіх процесуальних рішень під час досудового розслідування, зокрема починаючи від погодження майже кожного клопотання і закінчуючи затвердженням обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру. Що ж стосується складання клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, то це взагалі виключна компетенція прокурора³⁶². Тож, як слушно зазначає О. В. Зайцев, сьогодні слідчий самостійно не приймає рішення, а лише виконує всі вказівки прокурора та керівника органу досудового розслідування. Часто слідчий виконує все, що радить прокурор, іноді навіть і замість свого процесуального керівника³⁶³. Більше того, ст. 381-1 КК України передбачає кримінальну відповідальність слідчого за умисне систематичне невиконання законних вказівок прокурора, наданих ним письмово в установленому Кримінальним процесуальним кодексом України порядку, при здійсненні кримінального провадження. Вважаємо, що таке обмеження процесуальної самостійності й незалежності слідчого за рахунок збільшення ролі повноважень прокурора у кримінальному провадженні, призводить до негативних наслідків, що виражаються у тиску на слідчих з боку прокурора, зниження якості розслідування і, як наслідок, до зростання злочинності в державі. Крім того, діючий процесуальний механізм зайвого погодження клопотань слідчого – ускладнює їх роботу, а часом і створює поле для неправових дій, зловживань з боку прокурора. Тому, з метою вирішення даної проблематики, вважаємо слушною позицію В. Г. Дрозд щодо виключення з кола повноважень прокурора його контрольно-наглядової діяльності з питання погодження клопотань слідчого у слідчого судді щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення інших процесуальних дій, які потребують відповідного дозволу слідчого судді, суду, а також клопотань про продовження строку

³⁶² Дрозд В. Г. Процесуальна самостійність слідчого: питання теорії та практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 5. С. 191.

³⁶³ Зайцев О. В. Процесуальна незалежність та самостійність слідчого під час досудового розслідування: зміни у кримінальному процесуальному законодавстві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1 (22). С. 210.

досудового розслідування. На нашу думку, це сприятиме забезпеченню процесуальної незалежності й самостійності слідчих під час прийняття відповідних процесуальних рішень та вчиненні процесуальних дій, пов'язаних із розслідуванням кримінальних правопорушень. За слушним твердженням О. О. Кіпера, тільки процесуально самостійний суб'єкт кримінального провадження – слідчий, здатний всебічно, повно та неупереджено встановити всі обставини кримінального провадження, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень, і тим самим забезпечити виконання завдань кримінального провадження³⁶⁴.

Слід зауважити, що тісний зв'язок діяльності слідчого з його процесуальною самостійністю сприяє об'єднанню засобів для практичної реалізації ним своїх повноважень. Ці засоби в сукупності становлять відповідний механізм налагодження придатних умов та факторів щодо забезпечення прав й інтересів слідчих як ключових фігур у юрисдикційному процесі.

Зміст процесуальної самостійності слідчого пов'язується із такими категоріями, як: процесуальна активність слідчого; його внутрішнє переконання; можливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності (ст. 311 КПК) та звернення до керівника органу досудового розслідування (ч. 3 ст. 40 КПК); прокурорський нагляд, відомчий та судовий контроль за рішеннями та діями слідчого; особиста відповідальність слідчого (ч. 1 ст. 40 КПК); наділення слідчого владними повноваженнями; нормативне закріплення обов'язковості законних вимог, доручень та процесуальних рішень слідчого (ч. 5 ст. 40, ч. 3 ст. 41 КПК); недопустимість втручання у процесуальну діяльність слідчого та встановлення за це кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 40 КПК, ст. 343 КК); особливий порядок притягнення слідчого до дисциплінарної відповідальності та звільнення з посади³⁶⁵.

³⁶⁴ Кіпер О. О. Процесуальна самостійність слідчого як гарантія всебічного, повного й неупередженого розслідування у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. С. 69.

³⁶⁵ Кримінальний процес: підручник / [Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, В. П. Пшонка та ін.]; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки. Харків: Право, 2013. С. 125-126.

У чинному КПК реалізація процесуальної самостійності слідчого забезпечується такими повноваженнями: 1) правом вимагати від органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових осіб, інших фізичних осіб виконання своїх законних вимог та процесуальних рішень (ч. 5 ст. 40 КПК); 2) правом звертатися до керівника органу досудового розслідування у випадку відмови прокурором погодити клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) (ч. 3 ст. 40 КПК); 3) правом оскарження будь-яких рішень, дій чи бездіяльності прокурора під час досудового розслідування, які були прийняті або вчинені у відповідному досудовому провадженні, крім випадків, передбачених КПК (ст. 311 КПК).

По-друге: передбачений законом порядок досудового розслідування. Цей порядок є єдиним (уніфікованим) для всіх кримінальних проваджень, що є гарантією дотримання прав суб'єктів кримінального процесу, виконання завдань кримінального провадження. У даному контексті Л. М. Лобойко та О. А. Банчук зазначають, що зазвичай, порядок провадження є єдиним (уніфікованим) в усіх кримінальних провадженнях, але в деяких випадках законодавець встановлює особливі, диференційовані, порядки провадження. Диференціація кримінальної процесуальної форми, на думку авторів, може бути пов'язана як з ускладненням, так і зі спрощенням провадження³⁶⁶.

У загальному вигляді процедура початку досудового розслідування описана в ст. 214 КПК України. Порядок і підстави проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій визначені у главі 20, 21 розділу III КПК України. У главі 23, 24 розділу III КПК України передбачено порядок і підстави зупинення та закінчення досудового розслідування. У розділі VI закріплені особливі порядки кримінального провадження.

На підставі системного аналізу норм КПК України можна дійти висновку про те, що, окрім особливих порядків кримінального

³⁶⁶ Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес: навч. посіб. Київ: ВАІТЕ, 2014. С. 20.

провадження передбачено спеціальні порядки здійснення досудового розслідування.

До особливих порядків кримінального провадження слід віднести ті, що містяться у розділі VI КПК України, зокрема: кримінальне провадження на підставі угод (глава 35); кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення (глава 36); кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб (глава 37); кримінальне провадження щодо неповнолітніх (глава 38); кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру (глава 39); кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю (глава 40); кримінальне провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні (глава 41). При цьому, слід звернути увагу на те, що особливі порядки кримінального провадження через свої специфічні ознаки суттєво відрізняються від загального порядку здійснення кримінального судочинства у напрямку спрощення або ускладнення.

До спеціальних порядків кримінального провадження слід віднести такі окремі провадження, що передбачають диференціацію процесуальної форми або під час досудового розслідування (глави 24-1, 25 розділу III, розділ IX-1 КПК), або під час судового провадження у суді першої інстанції (ст. 323; § 1, 2 глави 30 розділу IV КПК), зокрема: 1) спеціальне досудове розслідування кримінальних правопорушень (глава 24-1); 2) досудове розслідування кримінальних проступків (глава 25); 3) спеціальне судове провадження (ч. 3 ст. 323); 4) особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції (розділ IX-1); 5) спрощене провадження щодо кримінальних проступків (§ 1 глави 30); 6) провадження у суді присяжних (§ 2 глави 30).

По-третє: відповідальність за неповагу до слідчого та за незаконне втручання в його процесуальну діяльність, вчинення пере-

шкод його діяльності з розслідування кримінальних правопорушень, невиконання процесуальних рішень та законних вимог слідчого;

Правозастосовна діяльність слідчого здійснюється в режимі змагальності, можливої протидії з боку як учасників кримінального процесу, так й інших зацікавлених осіб. На думку С. Охріменко, І. Охріменко, «змагальність передбачає уміння «переграти» опонентів, подолати їхній вплив. З огляду на це, слідча тактика має важливу особливість: доволі часто вона реалізується в умовах явної протидії»³⁶⁷. Нерідко така протидія створює реальну загрозу життю та здоров'ю слідчих органів досудового розслідування, збільшує ступінь їх професійного ризику тощо. Вона проявляється в певних формах, які набувають свого специфічного відображення. Зокрема, це стосується втручання в діяльність слідчого з боку зацікавлених осіб.

З метою недопущення втручання в діяльність слідчого, законодавцем у 5 ст. 40 КПК передбачена заборона втручання в процесуальну діяльність слідчого, особами, що не мають на те законних повноважень. Проте, за результатами проведеного опитування серед слідчих Національної поліції (всього 179 осіб) було встановлено, що в їхню процесуальну діяльність нерідко втручаються сторонні особи, які не мають відношення до розслідування, серед яких зазначаються службові особи, у тому числі працівники правоохоронних органів й оперативних підрозділів³⁶⁸. Крім цього, трапляються непоодинокі випадки, коли в процесуальну діяльність слідчого втручаються адвокати підозрюваних (обвинувачених), представники потерпілих, законні представники неповнолітніх підозрюваних, представники юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільні позивачі, відповідачі, ігноруючи вимоги проведення окремих слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій. Така ситуація свідчить про відсутність дієвого механізму реалізації права слідчого на захист від втручання

³⁶⁷ Охріменко С., Охріменко І. Теоретико-правова характеристика втручання в процесуальну діяльність слідчого. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 135.

³⁶⁸ Там само. С. 136.

в його процесуальну діяльність. Так, незважаючи на встановлену нормами Кримінального кодексу України відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу (ч. 2 ст. 343), кількість прецедентів притягнення осіб до кримінальної відповідальності за вказані дії дуже мала. Це пов'язано перш за все, з небажанням керівництва слідчого підрозділу та прокуратури відкривати такі кримінальні провадження, оскільки вони, з одного боку, не вбачають в них судової перспективи, а з іншого – за такі дії важко притягнути особу до кримінальної відповідальності через обмаль доказів, адже всі звинувачення можуть базуватися лише на претензіях самого слідчого.

Зауважимо, що визначення в КК України «вплив на працівника правоохоронного органу» видається досить загальним, а тому, в контексті нашої проблематики вважається доцільним передбачити в КК норму, яка б стосувалася впливу в будь-якій формі саме слідчого під час його процесуальної діяльності. На підтвердження цього слід зазначити, що робота слідчого включає стадії кримінального процесу, від яких у подальшому залежить судочинство, а тому має бути аналогічною судовій діяльності за ступенем реалізації процесуальної самостійності та незалежності. У зв'язку з цим, заслуговує на увагу положення щодо захисту діяльності по здійсненню правосуддя, закріплене у постанові Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 року № 8 «Про незалежність судової влади», а саме: «втручанням у діяльність судових органів слід розуміти вплив на суддю у будь-якій формі (прохання, вимога, вказівка, погроза, підкуп, насильство, критика судді в засобах масової інформації до вирішення справи у зв'язку з її розглядом тощо) з боку будь-якої особи з метою схилити його до вчинення чи невчинення певних процесуальних дій або ухвалення певного судового рішення (п. 11)³⁶⁹. Беручи до уваги зазначене вище, вважаємо необхідним передбачити в чинному законодавстві аналогічні норми стосовно заборони втручання в процесуальну діяльність слідчого.

³⁶⁹ Про незалежність судової влади: постан. Пленуму Верховного Суду України від 13 черв. 2007 р. № 8. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07>.

Варто звернути увагу на те, що на сьогоднішній день залишається невирішеною проблема щодо невиконання запитів слідчого стосовно видачі речей, документів, відомостей; невиконання обов'язків щодо належного збереження речових доказів чи документів. Так, відповідно до ст. 93 КПК України слідчий може здійснювати збирання доказів шляхом «витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів...». Реалізація цього положення потребує законодавчого закріплення гарантій його виконання. Проте, аналіз чинного законодавства, зокрема ст. 185-4 КпАП³⁷⁰, дозволяє дійти висновку про відсутність норм, які б встановлювали відповідальність за невиконання вимог та процесуальних рішень слідчого, окрім як адміністративної відповідальності за неявку осіб, які були викликані слідчим як свідки, потерпілі, експерти і перекладачі. Крім того, в ст. 185-8 КпАП передбачена відповідальність за невиконання посадовою особою вимог лише прокурора чи невиконання вимог адвокатського запиту. Про виконання вимог слідчого, який є ключовою особою у збиранні доказів під час досудового розслідування мова взагалі не йде.

З огляду на викладене вище, слушною є пропозиція Р. М. Білоконя, щодо передбачення в чинному законодавстві відповідальності у вигляді грошового стягнення у разі безпідставного ненадання витребуваних слідчим чи прокурором речей, документів, відомостей органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, службовими та фізичними особами³⁷¹. У зв'язку з цим необхідно ч. 2 ст. 93 КПК України доповнити реченням такого змісту:

«У разі безпідставної відмови зазначених осіб у наданні слідчому чи прокурору витребуваних речей, відомостей, документів, а також надання завідомо недостовірних відомостей чи надання

³⁷⁰ Кодекс України про адміністративні правопорушення: прийнятий 7 груд. 1984 р. № 8073-Х. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

³⁷¹ Білокінь Р. М. Відповідальність за невиконання законних вимог і процесуальних рішень осіб, які здійснюють кримінальне провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2017. Вип. 43, т. 2. С. 153.

не в повному обсязі, порушення встановлених законом строків їх надання або невиконання інших законних вимог слідчого чи прокурора на них накладається грошове стягнення».

По-четверте: можливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора та керівника органу розслідування.

Так, відповідно до ст. 311 КПК України, під час досудового розслідування слідчий, який здійснює розслідування певного кримінального правопорушення, має право оскаржувати будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора, прийняті або вчинені у відповідному досудовому провадженні, крім випадків, передбачених цим Кодексом. Наприклад, рішення прокурора про об'єднання чи виділення досудового розслідування не може бути оскаржене.

Порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора визначений ст. 312 КПК України. Згідно цього порядку скарга слідчого на рішення, дію чи бездіяльність прокурора повинна подаватися в письмовій формі не пізніше трьох днів з моменту прийняття або вчинення оскаржуваних рішення, дії чи бездіяльності. Зазначена скарга слідчого подається до прокуратури вищого рівня щодо прокуратури, в якій обіймає посаду прокурор, рішення, дія чи бездіяльність якого оскаржується. Водночас зауважимо, що багато сумнівів щодо об'єктивності викликає той факт, що оскарження рішення прокурора розглядає прокурор вищого рівня, оскільки здебільшого останній є зацікавленою особою, який не завжди хоче зіпсувати статистику роботи відомства, де він працює, і тим самим виявити себе як такого, що допускає прогалини контролю у підконтрольних йому працівників.

Розглядаючи процедуру оскарження рішень прокурора, слід звернути увагу на такі проблемні питання. Зокрема, в ч. 3 ст. 312 КПК України, зазначено, що оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора не зупиняє їх виконання. Натомість відповідні положення КПК України зобов'язують слідчого виконати доручення прокурора, навіть якщо їх виконання може зашкодити виконанню завдань кримінального провадження. Наприклад, можна змоделювати ситуацію, коли прокурор надає доручення слідчому в п'ятиденний термін здійснити ознайомлення

потерпілого, підозрюваного чи захисника з відповідними матеріалами кримінального провадження до завершення досудового розслідування, що є надзвичайно небезпечно, виходячи з тактичної сторони здійснення досудового слідства, оскільки призведе до подальшої втрати доказів, спричинить зловживання зі сторони інших учасників кримінального провадження тощо. В такому разі, навіть незважаючи на ініціацію процедури оскарження, слідчий зобов'язаний виконати доручення прокурора, якщо це навіть призведе до неможливості виконання завдань кримінального провадження³⁷². Як бачимо різного роду вказівки, доручення стають для слідчого обов'язковими і тим самим, порушують основу складової процесуальної самостійності слідчого, що завдає серйозної шкоди об'єктивному розслідуванню.

Дослідивши окремі питання оскарження на стадії досудового розслідування, О. Г. Яновська доходить висновку, що закон не забороняє слідчому у своїй скарзі викласти прохання про зупинення виконання оскаржуваних рішень чи дій прокурора до моменту розгляду скарги вищестоящим прокурором по суті та прийняття відповідного рішення, передбаченого ч. 2 ст. 313 КПК. При цьому вищестоящий прокурор, за ініціативою слідчого, що подав скаргу чи за власною ініціативою, керуючись ст. 36 КПК та ст. 6 Закону України «Про прокуратуру», має право надати слідчому чи нижчестоящому прокурору вказівку про зупинення виконання оскаржуваного рішення чи дії. Службова особа органу прокуратури вищого рівня, до якої надійшла скарга на рішення, дію чи бездіяльність прокурора, зобов'язана розглянути цю скаргу протягом трьох днів³⁷³.

Отже, на підставі викладеного вище, можна зробити висновок про недієвість процесуального механізму оскарження слідчим рішень прокурора. У зв'язку з цим, вважаємо необхідним закріпити в чинному законодавстві положення, відповідно до якого оскарження рішення прокурора передбачає призупинення його

³⁷² Дрозд В. Г. Процесуальна самостійність слідчого: питання теорії та практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 5. С. 193.

³⁷³ Яновська О. Г. Інститут оскарження на стадії досудового розслідування. *Адвокат*. 2013. № 1. С. 12.

виконання до вирішення даного питання слідчим суддею. На нашу думку, внесення відповідних змін сприятиме унормуванню процесуальної самостійності слідчого.

По-н'яте: визначений законом порядок призначення на посаду слідчого та звільнення з посади, притягнення до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності.

Наразі порядок призначення слідчих та керівників слідчих підрозділів на посаду, звільнення їх з посади регулюється розділом IV Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України.

Відповідно до цього положення, заступник Голови Національної поліції України – начальник Головного слідчого управління призначається на посаду і звільняється з посади в установленому порядку Міністром внутрішніх справ за поданням Голови Національної поліції України.

Перший заступник, заступники начальника ГСУ, начальники структурних підрозділів ГСУ, їх заступники, старші слідчі в особливо важливих справах, інші працівники та державні службовці ГСУ призначаються на посади і звільняються з посад Головою Національної поліції відповідно до чинного законодавства³⁷⁴.

Заступники начальників ГУНП – начальники слідчих управлінь призначаються на посади та звільняються з посад начальниками ГУНП в областях, місті Києві, Автономній Республіці Крим та місті Севастополі за погодженням з начальником ГСУ. Заступники начальників слідчих управлінь, начальники відділів (відділень) у складі слідчих управлінь, їх заступники, старші слідчі в особливо важливих справах, старші слідчі, слідчі та інші працівники слідчих управлінь ГУНП, заступники начальників територіальних (відокремлених) підрозділів поліції – начальники слідчих відділів, відділень, їх заступники, старші слідчі, слідчі та інші працівники слідчих підрозділів територіальних органів поліції та територіальних (відокремлених) підрозділів поліції приймаються на службу в поліцію, призначаються на посади та звільняються

³⁷⁴ Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 06 черв. 2017 р. № 570. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17> (дата звернення: 18.03.2019).

з посад та/або зі служби в поліції начальниками ГУНП в областях, місті Києві, Автономній Республіці Крим та місті Севастополі за поданням заступників начальників ГУНП – начальників слідчих управлінь³⁷⁵.

Особливим видом гарантії забезпечення діяльності слідчого є визначений законом порядок притягнення слідчого до юридичної відповідальності.

Юридична відповідальність це невід’ємний елемент правового статусу слідчого як представника державної влади. За слушним твердженням А. Г. Нікуліної, юридична відповідальність має на меті попередження та недопущення протиправної поведінки працівників Національної поліції України, є одним із найдієвіших та надійніших засобів забезпечення законності дій, а також є стимулом для якісного виконання працівниками свої службових обов’язків та дотримання норм права³⁷⁶.

Перш за все, слідчий, відповідно до ч. 1 статті 40 КПК України, несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій.

Слід звернути увагу на те, що у правовідносинах особа, яка перебуває на посаді слідчого, діє не лише як посадова особа, а й як громадянин України. Зокрема, за вчинені протиправні діяння слідчого як громадянина держави може бути притягнуто до кримінальної, адміністративної та цивільно-правової відповідальності на загальних підставах. Так у Кримінальному кодексі України передбачена відповідальність працівників органів досудового розслідування за злочини у сфері службової діяльності: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364); перевищення влади або службових повноважень (ст. 365); службове підроблення (ст. 366); службова недбалість (ст. 367); одержання хабара (ст. 368), давання хабара (ст. 369), провокація хабара (ст. 370), хабара³⁷⁷.

³⁷⁵ Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України: затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 06 лип. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#n16> (дата звернення 23.02.2019).

³⁷⁶ Нікуліна А. Г. Адміністративно-правовий статус органів досудового розслідування національної поліції України: дис. ... канд. юрид наук: 12.00.07. Суми, 2017. С. 108.

³⁷⁷ Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

За злочини проти правосуддя також передбачена кримінальна відповідальність працівників органів досудового розслідування: завідомо незаконні затримання, приводи чи арешти (ст. 371), примус до дачі показань (ст. 373), притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372), розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381) та ін. Притягнення до кримінальної відповідальності працівника Національної поліції за Кримінальним процесуальним кодексом України здійснюється в загальному порядку. Проте, при затриманні за підозрою у вчиненні кримінального злочину поліцейського тримають окремо від інших правопорушників у спеціально призначених місцях³⁷⁸.

Залежно від наслідків та характеру вчиненого протиправного діяння (бездіяльності) невиконання посадових обов'язків органами досудового розслідування Національної поліції може бути адміністративним порушенням, носити ознаки дисциплінарного проступку чи вважатися злочином.

За порушення службової дисципліни поліцейські незалежно від займаної посади та спеціального звання несуть дисциплінарну відповідальність згідно з Дисциплінарним статутом Національної поліції України³⁷⁹. Слідчий несе дисциплінарну відповідальність, яка здебільшого є наслідком невиконання або неналежного виконання покладених на нього процесуальних обов'язків.

За вчинення адміністративних правопорушень поліцейські несуть дисциплінарну відповідальність відповідно до цього Статуту, крім випадків, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення³⁸⁰.

Основними дисциплінарними заходами є зауваження; догана; сувора догана; попередження про неповну службу відповідність;

³⁷⁸ Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

³⁷⁹ Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15 берез. 2018 р. № 2337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2337-19> (дата звернення 13.04.2019)

³⁸⁰ Кодекс України про адміністративні правопорушення: прийнятий 7 груд. 1984 р. № 8073-X. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 13.04.2019)

пониження у спеціальному званні на один ступінь; звільнення з посади; звільнення із служби в поліції.

Слід зазначити, що застосування до поліцейського інших видів дисциплінарних стягнень, не передбачених Дисциплінарним статутом, забороняється.

З метою своєчасного, повного та об'єктивного з'ясування всіх обставин вчинення поліцейським дисциплінарного проступку, встановлення причин і умов його вчинення, вини, ступеня тяжкості дисциплінарного проступку, розміру заподіяної шкоди та для підготовки пропозицій щодо усунення причин вчинення дисциплінарних проступків проводиться службове розслідування. Порядок проведення службових розслідувань у Національній поліції України встановлюється Міністерством внутрішніх справ України³⁸¹.

По-шосте: належне грошове, матеріальне та соціальне забезпечення слідчих.

Наразі грошове забезпечення поліцейських Національної поліції регулюється: Законом України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII³⁸²; постановою КМУ від 11 листопада 2015 р. № 988 «Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції»³⁸³, постановою КМУ від 04.11.2015 р. № 910 «Про грошове забезпечення поліцейських, відряджених до державних органів, установ та організацій»³⁸⁴; постановою КМУ від 15.06.1994 р. № 414 «Про види, розміри і порядок надання компенсації громадянам у зв'язку з роботою, яка передбачає доступ до державної таємниці»³⁸⁵; постановою КМУ від 07.04. 2015 р. № 260 «Про деякі

³⁸¹ Про реалізацію окремих положень Дисциплінарного статуту Національної поліції України: наказ МВС України від 07 листоп. 2018 р. № 893. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1355-18#n17> (дата звернення 13.04.2019)

³⁸² Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

³⁸³ Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції: постан. Кабінету Міністрів України від 11 листоп. 2015 р. № 988. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/988-2015-%D0%BF>

³⁸⁴ Про грошове забезпечення поліцейських, відряджених до державних органів, установ та організацій: постан. Кабінету Міністрів України від 4 листоп. 2015 р. № 910. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/910-2015-%D0%BF>

³⁸⁵ Про види, розміри і порядок надання компенсації громадянам у зв'язку з роботою, яка передбачає доступ до державної таємниці: постан. Кабінету Міністрів України від 15 черв. 1994 р. № 414. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/414-94-%D0%BF>

особливості грошового забезпечення та заробітної плати поліцейських та працівників Національної поліції»³⁸⁶; постановою КМУ від 20.01.2016 № 18 «Деякі питання грошового забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та поліцейських»³⁸⁷; наказом МВС від 06.04.2016 р. № 260 «Про затвердження Порядку та умов виплати грошового забезпечення поліцейським Національної поліції та курсантам вищих навчальних закладів МВС із специфічними умовами навчання», наказом МВС від 15.07.2016 р. № 672 «Про деякі питання виплати грошової винагороди поліцейським та працівникам Головного слідчого управління Національної поліції України»³⁸⁸ тощо.

На підставі зазначеного вище, слід констатувати, що правове регулювання грошового забезпечення поліцейських, зокрема слідчих здебільшого здійснюється на підзаконному нормативно-правовому рівні. Водночас, така ситуація суперечить приписам Закону України «Про Національну поліцію», в якому зазначено що такі правовідносини повинні бути врегульовані, окрім декількох випадків, виключно нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України. Крім того, основний нормативно-правовий акт, який закріплює як правовий статус поліцейських, так і правові засади функціонування Національної поліції, майже не регламентує загальні засади здійснення грошового забезпечення поліцейських. Крім того, велика чисельність нормативно-правових актів, дублювання їх положень, використання застарілої термінології, подекуди суперечить один одному та негативно впливає як на їх зрозумілість загалом, так і на стабільність регулювання цієї сфери суспільних відносин³⁸⁹.

³⁸⁶ Про деякі особливості грошового забезпечення та заробітної плати поліцейських та працівників Національної поліції: постанов. Кабінету Міністрів України від 7 квіт. 2015 р. № 260. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/260-2015-%D0%BF>

³⁸⁷ Деякі питання грошового забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та поліцейських: постанов. Кабінету Міністрів України від 20 січ. 2016 р. № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/18-2016-%D0%BF>

³⁸⁸ Про деякі питання виплати грошової винагороди поліцейським та працівникам Головного слідчого управління Національної поліції України: наказ МВС України від 15 лип. 2016 р. № 672. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z1109-16>

³⁸⁹ Бортник С. М. Проблеми правового регулювання грошового забезпечення поліцейських. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2018. С. 136-137.

На нашу думку, розв'язання зазначених проблем можливо шляхом внесення змін до ст. 94 Закону України «Про Національну поліцію», в якій закріпити положення щодо конкретних складників грошового забезпечення поліцейських, а також розмірів усіх виплат і надбавок.

Отже, резюмуючи викладене вище, ми дійшли висновку, що правові гарантії діяльності слідчих у кримінальному провадженні – це передбачені чинним законодавством України, правові засоби, способи та умови, які в комплексі забезпечують можливість реалізації поставлених перед слідчим завдань, функцій і повноважень.

Проаналізувавши чинне законодавство України щодо забезпечення діяльності слідчих, виділено процесуальні та не процесуальні гарантії. До основних процесуальних гарантій діяльності слідчих слід віднести: процесуальні норми, в яких закріплено права та обов'язки слідчих; передбачений законом порядок досудового розслідування; відповідальність за неповагу до слідчого та за незаконне втручання в його процесуальну діяльність, вчинення перешкод його діяльності з розслідування кримінальних правопорушень, невиконання процесуальних рішень та законних вимог слідчого; право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора та керівника органу розслідування. До непроцесуальних ми відносимо: кадрове, грошове, матеріальне та соціальне забезпечення слідчих Національної поліції.

3.3. Механізм взаємодії слідчого з іншими органами та підрозділами Національної поліції

На практиці швидке та повне розслідування і розкриття кримінальних правопорушень досягається шляхом поєднання зусиль усіх органів та підрозділів поліції, забезпечення належного рівня їх взаємодії відповідно до вимог законодавства щодо отримання, збирання, накопичення та використання інформації про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також про події і факти, які можуть сприяти їх розслідуванню і розкриттю,

що є невід'ємним завданням для всіх працівників поліції. Діяльність органів і підрозділів поліції можна порівняти із «механізмом», що включає в себе сукупність станів і процесів, з яких складається певне явище³⁹⁰. Відповідно, особливістю взаємодії слідчих з іншими підрозділами Національної поліції є те, що не підпорядковані один одному підрозділи поліції мають діяти узгоджено, розробляти спільні плани, консультиватися та радитися один з одним щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Але спільна діяльність слідчого та оперативника з розкриття та розслідування злочинів найчастіше містить певні психологічні протиріччя. Так, для слідчого метою співпраці є всебічне і якісне розслідування кримінального правопорушення і своєчасне направлення кримінального провадження до суду. Оперативний працівник в цьому випадку переслідує більш вузьку і близьку йому мету – встановлення особи злочинця³⁹¹.

Аналіз нормативно-правових актів, якими врегульовано діяльність органів досудового розслідування та інших органів і підрозділів Національної поліції вказує нам на активне використання правниками у текстах різних нормативно-правових документів таких термінів, як «взаємодія», «співробітництво», «доручення», «погодження», «комплексне використання сил і засобів» тощо. Проте в КПК України та інших нормативно-правових актах поняття «взаємодія» не розкрито, відповідно, порядок взаємодії слідчих підрозділів з іншими підрозділами органів Національної поліції процесуально врегульовано фрагментарно і стосується окремих аспектів, у зв'язку з чим немає чіткого розмежування повноважень між суб'єктами взаємодії в тій чи іншій слідчій ситуації.

Термін «взаємодія» широко використовується у теорії і на практиці у різних галузях знань, кожна з яких дає йому своє визначення. Так, Великий тлумачний словник української мови широко тлума-

³⁹⁰ Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: Перун, 2002. С. 523.

³⁹¹ Дуброва Р. В. Проблемні питання взаємодії слідчих та працівників оперативних підрозділів ОВС України під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2015. № 13, т. 2. С. 106-107.

чить слово «взаємодія» як взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь. Взаємний вплив тіл чи частинок, який зумовлює зміну стану їхнього руху. Відповідно, термін «взаємодіяти» розкривається так: «Перебуваючи у зв'язку, взаємно проявляти дію або погоджено взаємно діяти, бути у взаємодії»³⁹². Фундаментальне значення категорії взаємодії для філософії і наукового пізнання зумовлене тим, що вся людська діяльність у реальному світі, практика, саме наше існування і відчуття його реальності (неілюзорності) ґрунтуються на різноманітних, передусім предметних взаємодіях, які людина здійснює і використовує як засіб пізнання, знаряддя дії, спосіб організації буття³⁹³.

Взаємодія є однією з функцій управлінської діяльності, вона забезпечує поділ праці і узгодженість дій, дозволяє економити сили, кошти, час. За допомогою взаємодії реалізуються завдання, які неможливо вирішити розрізненими, роз'єднаними діями³⁹⁴. З цього приводу слушно зазначає І. Ф. Герасимов, що під взаємодією органів, покликаних протидіяти злочинності, треба розуміти такий взаємозв'язок у діяльності цих органів, який забезпечує розумне поєднання і найбільш ефективно використання повноважень, методів і засобів, властивих кожному із взаємодіючих органів, спрямований на запобігання, розкриття і розслідування злочинів»³⁹⁵. О. Л. Хитра, досліджуючи питання взаємодії оперативних підрозділів та слідства у протидії наркозлочинам, вчинюваним із залученням неповнолітніх, вважає, що під взаємодією цих підрозділів слід розуміти комплекс заходів, урегульований законом та нормативно-правовими актами процес спільної діяльності двох або більше суб'єктів, які здійснюють вплив один на

³⁹² Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: Перун, 2002. С. 85.

³⁹³ Філософський енциклопедичний словник / Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ. Київ: Абрикос, 2002. С. 78. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskiy_entsyklopedychnyi_slovnuk.pdf (дата звернення: 23.01.2019).

³⁹⁴ Дуброва Р. В. Проблемні питання взаємодії слідчих та працівників оперативних підрозділів ОВС України під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2015. № 13, т. 2. С. 107.

³⁹⁵ Герасимов І. Ф. Некоторые проблемы раскрытия пре ступлений. Свердловск: Средне-Уральское кн. изд-во, 1975. С. 106.

одного, з використанням наявних сил, засобів та методів (слідчих та оперативно-розшукових) з метою вирішення завдань кримінального судочинства³⁹⁶.

Прихильником щодо обов'язкового нормативно-правового врегулювання порядку взаємодії слідчого з іншими підрозділами є В. М. Малюга, який зазначає, що за загальним правилом, найповніша і найефективніша взаємодія слідчого з оперативними підрозділами, іншими відповідними суб'єктами у кримінальному провадженні досягається саме тоді, коли ця взаємодія побудована на основі певних передбачених законом і напрацьованих практикою вимог. Дотримання цих вимог є обов'язковим і для слідчого, і для співробітників оперативних підрозділів, інших суб'єктів у кожному конкретному випадку їх взаємодії. Ці вимоги називаються принципами (засадами) взаємодії³⁹⁷.

Отже, за загальним правилом, найповніша і найефективніша взаємодія слідчого з оперативними підрозділами, іншими відповідними суб'єктами у кримінальному провадженні досягається саме тоді, коли ця взаємодія побудована на основі певних передбачених законом і напрацьованих практикою вимог. Дотримання цих вимог є обов'язковим і для слідчого, і для співробітників оперативних підрозділів, інших суб'єктів у кожному конкретному випадку їх взаємодії. Ці вимоги називаються принципами (засадами) взаємодії³⁹⁸. Обов'язковими складниками, через які проявляється взаємодія, на думку В. Білецького, є: нормативно-правові акти, що врегульовують взаємодію (визначають повноваження суб'єктів взаємодії, мету, способи, форми спільних дій та їхні функції); правові відносини між суб'єктами взаємодії (безпосередня реалізація прав і обов'язків учасників взаємодії, а саме врегульована, узгоджена поведінка окремих суб'єктів у спільних діях на території прове-

³⁹⁶ Хитра О. Л. Взаємодія оперативних підрозділів та слідства у протидії наркозлочинам, вчинюваних із залученням неповнолітніх. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. Вип. 7. С. 242-247. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2011_7_61 (дата звернення: 19.02.2019).

³⁹⁷ Малюга В. М. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в системі методики розслідування злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2016. С. 84.

³⁹⁸ Там само. С. 84.

дення операції об'єднаних сил); акти застосування норм права, що врегульовують досліджувану взаємодію (конкретизація відносин спільної діяльності, наприклад, у планах взаємодії щодо порядку інформування та обміну інформації)»³⁹⁹.

Отже, на підставі викладеного вище слід зазначити, що різні аспекти правового регулювання взаємодії носять міждисциплінарний характер, з огляду на що їм приділяється значна увага фахівцями з теорії управління, адміністративного права, кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності. При цьому спроби вчених розкрити поняття взаємодії здійснювалися з урахуванням специфіки кожної із наведених галузей права. Надані тлумачення поняття «взаємодія» в науковій літературі різняться з урахуванням специфіки сфери діяльності, у якій досліджені питання взаємодії слідчого з іншими органами, підрозділами. Проте до загальних рис, які характеризують поняття взаємодії, слід віднести: здійснення взаємодії не підпорядкованими один одному підрозділами; нормативно-правове врегулювання діяльності суб'єктів взаємодії. Також слід зазначити, що діяльність працівників поліції базується на положеннях Закону України «Про Національну поліцію», у якому, зокрема, у ст. 23, зазначено основні повноваження працівників Національної поліції. Крім цього вказаний Закон передбачає ряд поліцейських заходів, одним із видів яких є превентивні поліцейські, такі як перевірка документів особи, опитування особи, поверхнева перевірка і огляд, зупинення транспортного засобу, обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю тощо.

Взаємодія між слідчими та іншими підрозділами Національної поліції України здійснюється на підставі Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні,

³⁹⁹ Білецький В. Взаємодія оперативних підрозділів Державної прикордонної служби України з оперативними підрозділами інших органів на території проведення операції об'єднаних сил. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 124.

затвердженої наказом МВС України від 07.07.2017 № 575, у пунктах 7 і 8 розділу I якої зазначено, що органи та підрозділи поліції забезпечують здійснення заходів, спрямованих на отримання інформації про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також події і факти, які можуть сприяти їх розкриттю та досудовому розслідуванню, у межах своєї компетенції.

Враховуючи викладене, взаємодію слідчого з іншими органами та підрозділами Національної поліції слід розглядати як врегульовану КПК України, підзаконними, відомчими та міжвідомчими нормативно-правовими актами діяльність цих органів, яка реалізується через комплекс спільних, узгоджених за різними факторами (час, місце, метод, форма, тощо) заходів, спрямованих на забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу.

Беручи до уваги наявні в юридичній літературі позиції щодо форм взаємодії, а також ураховуючи норми чинного законодавства, з практичного погляду її доречно класифікувати залежно від правової регламентації. У межах такого критерію, на думку С. Є. Абламського, можна виділити такі основні групи взаємодії:

1) процесуальна – безпосередньо врегульована положеннями КПК України. Особливістю процесуальної взаємодії є її чітка правова регламентація, а заходи, що вживаються в її межах, пов'язані з отриманням доказової інформації, яка свідчить про причетність особи до вчинення конкретного злочину. Згідно з КПК України до процесуальних форм взаємодії, що можуть застосовуватися при розслідуванні кримінальних правопорушень на стадії досудового розслідування, належать: надання слідчим відповідним оперативним підрозділам доручень на проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій; проведення різного виду експертиз тощо;

2) непроцесуальна (організаційна) – урегульована іншими законодавчими актами України (закони та відомчі нормативно-правові

акти), що регулюють діяльність взаємодії органів і підрозділів, які залучаються під час проведення досудового розслідування⁴⁰⁰.

Враховуючи характер і ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення, С. О. Сорока та Г. С. Римарчук взаємодію поділяють на епізодичну і тривалу. Епізодична взаємодія передбачає виконання співробітником оперативного підрозділу доручення про проведення окремих слідчих (розшукових) дій або негласних слідчих (розшукових) дій. Початком її є момент отримання доручення і закінчується після його виконання впродовж указанного в дорученні строку. Коли щодо кримінального провадження виникає необхідність спільно вирішити низку питань, взаємодія здійснюється протягом тривалого часу і, як правило, організовується з початку розслідування (наприклад, створення слідчо-оперативної групи для розслідування кримінальних правопорушень, в цьому випадку оперативне супроводження забезпечується протягом здійснення кримінального провадження). Залежно від правової регламентації розрізняють процесуальні (правові) і непроцесуальні (організаційні) форми взаємодії⁴⁰¹.

На думку Р. І. Благути, А. І. Кунтія, А. Я. Хитрої, форми взаємодії умовно можна поділити за такими критеріями:

- а) за проміжком часу;
- б) за характером відносин між слідчим та оперативним підрозділом.

За проміжком часу можна виокремити епізодичну та тривалу взаємодію.

За характером відносин між слідчим та оперативним підрозділом взаємодію можна поділити на процесуальну і непроцесуальну (організаційну)⁴⁰².

⁴⁰⁰ Абламський С. С. Актуальні питання взаємодії слідчого з іншими учасниками, які залучаються під час досудового розслідування. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М. В. Салтєвського* (м. Харків, 8 листоп. 2017 р.) / МВС України; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 243.

⁴⁰¹ Сорока С. О., Римарчук Г. С. Взаємодія слідчого із співробітниками інших підрозділів під час досудового розслідування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2015. № 825. С. 349-350. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_825_59.

⁴⁰² Благута Р. І., Кунтія А. І., Хитра А. Я. Взаємодія слідчого з іншими підрозділами під час досудового розслідування: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2018. С. 17-18.

Стосовно цього слід відмітити, що ми цілком погоджуємося із поглядами щодо визначення форм взаємодії слідчого з іншими підрозділами, а також аналіз норм КПК України та Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні яка затверджена наказом МВС України від 07.07.2017 № 575 дає підстави вважати, що взаємодія слідчих Національної поліції з іншими органами та підрозділами поліції здійснюється:

до початку досудового розслідування;

при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень;

на стадії судового розгляду кримінальних проваджень.

Необхідно звернути увагу, що кожний із цих етапів взаємодії має своїх суб'єктів здійснення, своє нормативно-правове регулювання і відрізняються ці етапи за особливостями здійснення.

Так, запропонований у КПК України на сьогодні порядок початку досудового розслідування фактично скасовував так звану «дослідчу перевірку» за заявами та повідомленнями про вчинення кримінального правопорушення. У зв'язку з цим взаємодія слідчого з іншими підрозділами Національної поліції при надходженні до органу, підрозділу поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та реагування на них набуло особливого значення.

Порядок дій слідчих та співробітників інших органів і підрозділів Національної поліції під час надходження заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення регламентується КПК України, Законом України «Про Національну поліцію», Законом України «Про звернення громадян», наказом МВС України від 16.02.2018 № 111 «Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України»; наказом МВС України від 08.02.2019 № 100 «Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події»; наказом МВС України від 23.05.2017 № 440 «Про затвердження Інструкції з організації

діяльності чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України»; наказом Генеральної прокуратури від 06.04.2016 № 139 «Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань»; наказом МВС України від 07.07.2017 № 575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні».

Згідно із зазначеними нормативно-правовими актами прийняття заяв (повідомлень) незалежно від місця і часу їх учинення, повноти отриманих даних, особи заявника здійснює цілодобово, безперервно та невідкладно орган (підрозділ) поліції, до якого надійшла така інформація. Джерелом інформації про кримінальні правопорушення та інші події є: заяви (повідомлення) осіб, які надходять до органу (підрозділу) поліції, особи, уповноваженої на здійснення досудового розслідування, або службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв (повідомлень); самостійно виявлені слідчим або іншою посадовою особою органу поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення; повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні та інше.

Якщо особа особисто звертається до органу (підрозділу) або його посадових осіб, уповноважених на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, якими приймається відповідна заява або складається протокол прийняття усної заяви про вчинене кримінальне правопорушення.

При надходженні до органу, підрозділу поліції заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення уповноважений працівник чергової частини зобов'язаний негайно доповісти керівникові органу досудового розслідування, який визначає слідчого, що здійснюватиме досудове розслідування, а також поінформувати керівника органу, підрозділу поліції. Слідчий невідкладно, але не

пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) та розпочати розслідування⁴⁰³.

Також згідно з Інструкцією при чергових частинах органів та підрозділів поліції передбачено створення із числа працівників поліції слідчо-оперативних груп відповідно до графіка чергування, затвердженого керівником органу підрозділу поліції та погодженого з керівником органу досудового розслідування. Варто зазначити, що слідчо-оперативна група – це організаційна форма взаємодії слідчих, працівників оперативних та інших підрозділів поліції з метою виявлення, фіксації, вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, речових доказів, установлення свідків та потерпілих, з'ясування обставин кримінального правопорушення, що мають значення для всебічного, повного і неупередженого їх дослідження та встановлення осіб, які його вчинили. Зокрема, до складу СОГ включаються: слідчий – старший СОГ; працівник оперативного підрозділу; інспектор – криміналіст (технік криміналіст), а також (за необхідності) кінолог зі службовою собакою.

Частиною 3 ст. 214 КПК України передбачено, що у невідкладних випадках огляд місця події може бути проведений до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що здійснюється негайно після завершення огляду. На місці вчинення злочину кожний із членів СОГ наділений відповідними повноваженнями та обов'язками й після прибуття на місце події члени СОГ в межах компетенції з'ясовують обставини вчинення кримінального правопорушення, установлюють свідків, прикмети осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, та ймовірні шляхи їх руху. У разі необхідності вживають заходів для переслідування транспортних засобів, якими заволоділи особи, що вчинили кримінальне правопорушення, або тих, що використовувалися при його вчиненні.

⁴⁰³ Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: затв. наказом МВС України від 07 лип. 2017 р. № 575. Офіційний вісник України. 2017. № 67. Ст. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>(дата звернення: 14.03.2019).

Беруть участь у розшуку та затриманні осіб, які підозрюються у вчиненні цих кримінальних правопорушень. Досліджуючи питання поняття і сутті взаємодії слідчого з експертними підрозділами, А. О. Чичиркін слушно охарактеризовує взаємодію як спільну діяльність двох і більше суб'єктів, спрямовану на досягнення єдиної мети. Однак єдина спільна мета не може бути досягнута без вирішення певних завдань, що постають перед кожним суб'єктом. Взаємодія стає ефективною лише тоді, коли досягнення спільної мети вимагає використання засобів і можливостей, якими володіють різні служби, підрозділи і коли кожний суб'єкт окремо не може досягти цієї мети лише власними силами⁴⁰⁴.

Спільна діяльність слідчих з іншими органами, підрозділами Національної поліції при надходженні заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення проявляється також у тому, що начальник органу, підрозділу поліції організовує своєчасне направлення на місце події крім слідчо-оперативної групи у повному складі, інших працівників органу, підрозділу поліції залежно від обставин та характеру вчиненого кримінального правопорушення та доставляння за необхідності до місця події спеціалістів інших органів, а також здійснює керівництво щодо визначеного Інструкцією комплексу першочергових заходів та невідкладних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та з'ясування всіх обставин події. Загальний порядок організації дій працівників слідчо-оперативної групи щодо реагування на заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення визначено в Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України затверджено наказом МВС України від 16.02.2018 № 111.

На місці події члени СОГ та інші працівники поліції діють відповідно до вимог Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням,

⁴⁰⁴ Чичиркін А. О. Поняття і суть взаємодії слідчого з працівниками експертних підрозділів. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 1 (23). С. 58.

їх виявленні та розслідуванні, затвердженої наказом МВС від 7 липня 2017 року № 575. В якій зазначено, що у разі, якщо в результаті проведених першочергових заходів і невідкладних слідчих (розшукових) дій не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, керівник органу, підрозділу поліції організовує і забезпечує подальшу роботу з розкриття цього кримінального правопорушення⁴⁰⁵.

Також, не можна залишити поза увагою той факт, що ефективного провадження досудового розслідування по кримінальним правопорушенням, встановлення особи злочинця та всіх обставин справи залежить від належного нормативно-правового врегулювання питання взаємодії всіх органів і підрозділів поліції. Для кожного співробітника поліції повинно стати за мету поєднання всіх можливих зусиль для боротьби зі злочинністю.

Взаємодія слідчих Національної поліції з іншими органами та підрозділами поліції при досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень здійснюється:

у складі утворених слідчо-оперативних груп при досудовому розслідуванні:

дорожньо-транспортних пригод;

кримінальних правопорушень, учинених проти життя, здоров'я, статевої свободи та статевої недоторканості особи;

кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів;

кримінальних правопорушень у сфері господарської та службової діяльності;

кримінальних правопорушень, учинених членами організованих груп та злочинних організацій;

кримінальних правопорушень за фактами повідомлення про загрозу безпеці людей, знищення чи пошкодження об'єктів

⁴⁰⁵ Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: затв. наказом МВС України від 07 лип. 2017 р. № 575. Офіційний вісник України. 2017. № 67. Ст. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>(дата звернення: 14.03.2019).

власності, про незаконне поводження зі зброєю, боєприпасами, вибуховими речовинами;

кримінальних правопорушень у сфері використання комп'ютерів, систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (кіберзлочинів);

при зупиненні досудового розслідування;

виконання працівниками оперативного підрозділу органу, підрозділу поліції доручень слідчих про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій⁴⁰⁶.

Так, згідно з п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України під час досудового розслідування кримінальних правопорушень слідчий дає уповноваженим оперативним підрозділам поліції письмові доручення про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Згідно з Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, яка затверджена наказом МВС України від 07.07.2017 № 575, для усебічного, повного і неупередженого досудового розслідування у складних та великих за обсягом кримінальних провадженнях, а також щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, учинених в умовах неочевидності, кримінальних правопорушень, які набули суспільного резонансу або учинені на території декількох адміністративно-територіальних одиниць України, утворюються слідчо-оперативні групи. З огляду на те, що ч. 1 ст. 40 КПК України відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій покладено на слідчого, взаємодія слідчих з оперативними підрозділами має базуватися на принципах відповідальності слідчого за повне, усебічне й об'єктивне дослідження обставин у кримінальній справі, його процесуальної незалежності в ухваленні рішень, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання згоди від суду (судді) або прокурора, та самостійності оперативних служб у виборі

⁴⁰⁶ Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: затв. наказом МВС України від 07 лип. 2017 р. № 575. *Офіційний вісник України*. 2017. № 67. Ст. 2019.

засобів і методів оперативно-розшукової діяльності, тактичних прийомів їх застосування в межах чинного законодавства. Адже спільна діяльність суб'єктів розслідування, які віднесені до сторони обвинувачення, з оперативними підрозділами виявляється в збиранні, перевірці та оцінюванні необхідної доказової інформації в установленому законом порядку та є процесуальною діяльністю. Тому інститут взаємодії вищевказаних суб'єктів на стадії досудового розслідування виступає важливою гарантією того, що поставленої мети буде досягнуто завдяки сприянню їхніми спільними діями⁴⁰⁷.

На відміну від Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, де в ч. 3 ст. 114 передбачено, що «слідчий по розслідуванню справ вправі давати органам дізнання доручення і вказівки про провадження розшукних дій ...»⁴⁰⁸, чинним КПК України передбачено можливість проведення слідчим негласних слідчих (розшукових) дій та давати з приводу цього доручення оперативним підрозділам. Зокрема, згідно зі ст. 40 КПК України слідчий уповноважений:

проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених КПК;

доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;

звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій⁴⁰⁹.

Враховуючи положення цієї норми, варто зазначити, що слідчий має доручати оперативному підрозділу проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій лише у крайніх випадках, з урахуванням об'єктивних підстав, зокрема того, що

⁴⁰⁷ Колодіна А. С. Принципи криміналістичної методики у діяльності з розслідування злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 216 с.

⁴⁰⁸ Кримінально-процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар / за заг. ред. В. Т. Малярєнка, В. Г. Гончарєнка. [6-те вид., перероб. та допов.]. Київ: Юрисконсульт; Юстініан, 2010. 896 с.

⁴⁰⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар / за заг. ред. В. Г. Гончарєнка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. 1224 с.

у слідчого немає відповідних навиків, технічних засобів і т. ін., необхідних для їх проведення.

Підставою здійснення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами є письмове доручення слідчого у конкретному кримінальному провадженні. На час проведення зазначених дій працівник оперативного підрозділу набуває повноважень слідчого. Проте згідно зі ст. 41 КПК України працівники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

Також у цьому випадку привертає до себе увагу штучне обмеження щодо залучення до проведення досудового розслідування лише працівників оперативних підрозділів, що, на нашу думку, потребує законодавчого врегулювання.

З урахуванням того, що під час досудового розслідування об'єктивно в слідчого виникає необхідність надання доручень не лише оперативним підрозділам, а й іншим уповноваженим підрозділам Національної поліції щодо проведення слідчих (розшукових) дій, наприклад, дільничним офіцерам поліції, патрульним, пропонується унести зміни до диспозицій статей 40 та 41 КПК України, доповнивши словами «та інших уповноважених підрозділів».

Варто зазначити, що на практиці слідчими досить часто проводяться негласні слідчі (розшукові) дії, а також даються доручення про їх проведення оперативним підрозділам. Аналіз норм КПК України демонструє, що проведення переважної більшості негласних слідчих (розшукових) дій пов'язане із застосуванням спеціальних технічних засобів для отримання інформації. Внаслідок цього слідчі мають володіти знаннями щодо порядку встановлення та використання цих спеціальних засобів. У зв'язку з цим виникає потреба у врегулюванні питань щодо:

визначення суб'єктів, які сприятимуть в цьому органам досудового слідства;

підготовки кадрів (слідчих) для органів досудового слідства;

визначення необхідної штатної чисельності слідчих та оперативних працівників та ін.

Відповідно, ефективна взаємодія можлива за умови усунення недоліків в організаційному, кадровому та нормативно-правовому врегулюванні⁴¹⁰.

Згідно з ч. 2. ст. 38 КПК України досудове розслідування здійснюють слідчі органу досудового розслідування одноособово або слідчою групою. Проте на практиці для швидкого та повного розслідування тяжких, особливо тяжких злочинів, а також кримінальних правопорушень, які викликали значний суспільний резонанс, утворюються слідчо-оперативні групи до складу яких крім слідчих входять співробітники оперативних підрозділів та інших служб. Така форма взаємодії визначена у відомчій нормативній базі, проте процесуально не врегульована.

У слідчій практиці використовуються слідчо-оперативні групи різних видів, які відрізняються: 1) за структурою; 2) за складом учасників (якісною і кількісною ознакою); 3) за відомчою приналежністю; 4) за часом функціонування; 5) за рівнем організації роботи; 6) за функціонально-цільовим призначенням (тобто залежно від безпосередніх функцій, конкретних завдань і змісту діяльності)⁴¹¹. Нормативно-правова база, яка регулює взаємодію слідчих з оперативними підрозділами, спрямовує їх діяльність на встановлення тісних взаємозв'язків. Проте питання створення та діяльності слідчо-оперативних груп для досудового розслідування кримінальних правопорушень залишається процесуально неврегульованим.

Суть провадження досудового розслідування слідчо-оперативними групами полягає в:

оперативному супроводженні досудового розслідування;

інформуванні оперативними працівниками, які включені до складу СОГ, слідчого – керівника СОГ про стан виконання наданих письмових доручень та запланованих заходів тощо;

проведенні спільних оперативних нарад та ін.

⁴¹⁰ Василичук В. І. Взаємодія оперативних підрозділів з органами державного казначейства та державної фінансової інспекції України у процесі виявлення та припинення злочинам у бюджетній сфері. *Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 8 листоп. 2012 р.) / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2012. С. 39.

⁴¹¹ Гордін Л. Я. Види слідчо-оперативних груп: порівняльна характеристика. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2 (18). С. 274.

Отже, з урахуванням того, що згідно з ч. 2 ст. 38 КПК України досудове розслідування здійснюють слідчі органу досудового розслідування одноособово або слідчою групою, а на практиці для швидкого та повного розслідування тяжких, особливо тяжких злочинів, а також кримінальних правопорушень, які викликали значний суспільний резонанс утворюються СОГ, пропонуємо ч. 2 ст. 38 КПК доповнити абзацом такого змісту: «Для усебічного, повного і неупередженого досудового розслідування у складних та великих за обсягом кримінальних проваджень, а також щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, учинених в умовах неочевидності, кримінальних правопорушень, які набули суспільного резонансу або учинені на території декількох адміністративно-територіальних одиниць України, утворюються слідчо-оперативні групи».

Відповідно до відомчої нормативно-правової бази інші органи та підрозділи поліції уповноважені забезпечувати здійснення заходів, спрямованих на отримання інформації про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також події і факти, які можуть сприяти їх розкриттю та досудовому розслідуванню, у межах своєї компетенції.

Також одержання та перевірка доказів по кримінальному провадженню здебільшого здійснюється шляхом проведення слідчих дій, проте існує певна кількість процесуальних дій, що також спрямовані на одержання та перевірку доказів у справі. Для прикладу, витребування характеристики підозрюваного з місця проживання, витребування довідки про наявність в обвинуваченого певних захворювань, вручення повістки, відібрання пояснень тощо. Проте в КПК України не передбачено порядку і можливості слідчого дати доручення про виконання процесуальних дій співробітникам інших органів.

У зв'язку з цим необхідно в кримінально-процесуальному законодавстві визначити критерії розмежування слідчих і процесуальних дій, поняття та види процесуальних дій, умови та процесуальний порядок їх проведення, а також передбачити можливість виконання процесуальних дій за дорученням слідчих співробітниками інших органів і підрозділів поліції.

Отже, взаємодія суб'єктів досудового розслідування є заснованою на вимогах закону, узгодженою за метою, місцем та часом спільною діяльністю незалежних суб'єктів кримінального переслідування, спрямованою на виконання завдань кримінального судочинства. Єдині цілі досягаються узгодженими діями цих суб'єктів із використанням притаманних для кожного з них методів та засобів⁴¹². Відповідно, керівники всіх підрозділів Національної поліції зобов'язані вжити заходів для максимального сприяння виконанню їхніми співробітниками доручень слідчого та у наданні допомоги слідчому при проведенні невідкладних слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій.

Також важливе значення для успішного закінчення досудового розслідування по кримінальному провадженню та притягненню винних осіб до кримінальної відповідальності є взаємодія слідчих з іншими органами підрозділами Національної поліції на стадії судового розгляду кримінальних проваджень. Так, керівник оперативного підрозділу органу, підрозділу поліції, у тому числі міжрегіонального територіального органу поліції, його територіального (відокремленого) підрозділу, працівники якого виконували письмові доручення слідчого під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, забезпечує:

1) здійснення необхідних заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві;

2) з'ясування наявності фактів тиску на учасників судового розгляду, реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну, встановлення причин зміни показань свідками чи потерпілими, організацію протидії незаконним проявам стосовно учасників судового розгляду;

3) за дорученням керівника органу досудового розслідування, до якого надійшла ухвала суду про оголошення розшуку обвинуваченого для організації виконання, в установленому законодавством порядку заведення відповідної ОРС та здійснення розшукових заходів з метою встановлення місцеперебування обвинуваченого;

⁴¹² Лобойко Л. М. Стадії кримінального процесу: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. С. 52.

4) на підставі письмового доручення слідчого участь працівників оперативного підрозділу в слідчих (розшукових) діях, негласних слідчих (розшукових) діях, які проводяться на підставі ухвали суду⁴¹³.

Отже, з аналізу норм КПК України та наукової літератури випливає, що виконуючи вимоги кримінального процесуального законодавства, слідчий під час розслідування злочинів здійснює важливу організаційну роботу зі всіх основних напрямів взаємодії у кримінальному провадженні. Серед таких виправдано розглядати принаймні: організацію реалізації державної політики у сфері протидії злочинності; профілактику злочинів та інших кримінальних правопорушень; виявлення, припинення та розслідування злочинів; розшук та затримання осіб, підозрюваних у вчиненні кримінальних правопорушень, передусім, злочинів; забезпечення засобами кримінального провадження громадського порядку та громадської безпеки тощо⁴¹⁴.

Загальними ознаками, які включаються правниками та вченими до поняття взаємодії, є те, що вона: є різновидом діяльності; передбачає не менше двох суб'єктів; урегульована нормативно-правовими актами; передбачає погодженість заходів за часом, місцем, метою та засобами.

Інститут взаємодії є дискусійним, оскільки не відображається в кримінальному процесуальному законодавстві, але традиційно використовується для позначення спільної діяльності суб'єктів кримінального переслідування та осіб, які цьому сприяють, у кримінальному провадженні⁴¹⁵. Також в умовах чинного кримінального процесуального законодавства та в результаті створення у 2015 році Національної поліції, у зв'язку з чим були повністю

⁴¹³ Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: затв. наказом МВС України від 07 лип. 2017 р. № 575. *Офіційний вісник України*. 2017. № 67. Ст. 2019.

⁴¹⁴ *Малюга В. М.* Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в системі методики розслідування злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2016. С. 33.

⁴¹⁵ *Криміналістика: учебник / под ред. П. С. Белкина.* [2-е изд., перераб. и доп.]. М. : НОРМА-ИНФА-М, 2005. С. 121.

оновлені нормативно-правові акти, що регулюють діяльність Національної поліції та підпорядкованих їй підрозділів, виникла необхідність удосконалення законодавчого та відомчого нормативно-правового регулювання питань взаємодії слідчого з іншими органами та підрозділами Національної поліції, що створюють умови для вироблення нових форм і напрямків у вирішенні завдань протидії злочинності.

Все це вимагає підвищення рівня координації та узгодженості зусиль всіх органів і підрозділів Національної поліції, які в практичній діяльності часто діють роз'єднано, розрізняються в процесуальному положенні. Досвід практичної діяльності вказує на те, що співробітники інших підрозділів і слідчі психологічно не готові до спільної діяльності. До причин такого стану необхідно віднести: різні критерії оцінки їхньої діяльності; недостатню професійну підготовку співробітників цих підрозділів; законодавче закріплення різних завдань та функцій цих підрозділів.

Висновки до розділу 3

Повноваження слідчого можна визначити як сукупність його прав і обов'язків, встановлених законом або іншим відповідним нормативно-правовим актом, із застосуванням (використанням) яких слідчий, у разі наявності на те підстав, публічно висловлює свою волю у формі відповідних процесуальних рішень або проведення процесуальних дій.

Під час реалізації слідчим повноважень щодо проведення процесуальних дій не врегульовано низку важливих питань, зокрема: в КПК України не закріплено жодних правових наслідків на випадок проведення досудового розслідування стосовно підозрюваного або обвинуваченого, особа якого не встановлена; відсутні підстави для проведення впізнання особи, речей і лише встановлено порядок, послідовність дій учасників впізнання; не визначено, які саме матеріальні об'єкти слід віднести до речей; не вирішено питання щодо місця перебування захисника підозрюваного (обвинуваченого) під час пред'явлення для впізнання в умовах, що виключають

візуальне спостереження; не визначено випадки, в яких участь конкретного спеціаліста під час проведення слідчого експерименту є обов'язковою та відсутній механізм залучення такого спеціаліста; не передбачено випадки невідкладного огляду місця події в житлі чи іншому володінні особи без ухвали слідчого судді; не врегульовано питання щодо проведення освідування особи, статус якої на момент його проведення визначити неможливо. У зв'язку з цим виникає необхідність у внесенні запропонованих нами змін до чинного кримінального процесуального законодавства.

З прийняттям у 2012 р. КПК України обмежені самостійні повноваження слідчого щодо проведення процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень. Водночас таке звуження повноважень слідчого позначається на правозастосовній діяльності слідчих Національної поліції України, шкодить ефективному розслідуванню і призводить до затягування строків досудового розслідування. Адже для того, щоб вчинити більшість процесуальних дій, він має отримувати згоду прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування у формі процесуального керівництва та дозволу слідчого судді, а також повідомляти про їх вчинення, що відволікає його від виконання своєї прямої та основної процесуальної функції – функції розслідування кримінального правопорушення. Тому визначені нами законодавчі прогалини мають бути вирішені шляхом внесення відповідних змін та доповнень до КПК України і відомчих нормативно-правових актів, які регламентують діяльність слідчих Національної поліції України.

Правові гарантії діяльності слідчих у кримінальному провадженні – це передбачені чинним законодавством України, правові засоби, способи та умови, які в комплексі забезпечують можливість реалізації поставлених перед слідчим завдань, функцій і повноважень.

Проаналізувавши чинне законодавство України щодо забезпечення діяльності слідчих, виділено процесуальні та не процесуальні гарантії. До основних процесуальних гарантій діяльності слідчих слід віднести: процесуальні норми, в яких закріплено права та обов'язки слідчих; передбачений законом порядок досудового розслідування; відповідальність за неповагу до слідчого та за

незаконне втручання в його процесуальну діяльність, вчинення перешкод його діяльності з розслідування кримінальних правопорушень, невиконання процесуальних рішень та законних вимог слідчого; право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора та керівника органу розслідування. До непроцесуальних ми відносимо: кадрове, грошове, матеріальне та соціальне забезпечення слідчих Національної поліції.

З аналізу норм КПК України та наукової літератури випливає, що виконуючи вимоги кримінального процесуального законодавства, слідчий під час розслідування злочинів здійснює важливу організаційну роботу зі всіх основних напрямів взаємодії у кримінальному провадженні. Загальними ознаками, які включаються правниками та вченими до поняття взаємодії, є те, що вона: є різновидом діяльності; передбачає не менше двох суб'єктів; урегульована нормативно-правовими актами; передбачає погодженість заходів за часом, місцем, метою та засобами.

В умовах чинного кримінального процесуального законодавства та в результаті створення у 2015 році Національної поліції, у зв'язку з чим були повністю оновлені нормативно-правові акти, що регулюють діяльність Національної поліції та підпорядкованих їй підрозділів, виникла необхідність удосконалення законодавчого та відомчого нормативно-правового регулювання питань взаємодії слідчого з іншими органами та підрозділами Національної поліції, що створюють умови для вироблення нових форм і напрямів у вирішенні завдань протидії злочинності. Все це вимагає підвищення рівня координації та узгодженості зусиль всіх органів і підрозділів Національної поліції, які в практичній діяльності часто діють роз'єднано, розрізняються в процесуальному положенні. Досвід практичної діяльності вказує на те, що співробітники інших підрозділів і слідчі психологічно не готові до спільної діяльності. До причин такого стану необхідно віднести: різні критерії оцінки їхньої діяльності; недостатню професійну підготовку співробітників цих підрозділів; законодавче закріплення різних завдань та функцій цих підрозділів.

РОЗДІЛ 4. КОНТРОЛЬ ТА НАГЛЯД ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

4.1. Відомчий контроль за діяльністю слідчих підрозділів Національної поліції України

Ефективне забезпечення виконання органами досудового розслідування завдань кримінального провадження, задекларованих у ст. 2 КПК України, неможливе без функціонування відомчого контролю. Відповідно до ст. 39 КПК України реалізація відомчого контролю під час здійснення слідчим досудового розслідування в кримінальному провадженні покладається на керівника органу досудового розслідування. І як цілком слушно підкреслив О. В. Бандурка, повноцінне функціонування колективу, як і успішна діяльність кожного його члена, у тому числі слідчого підрозділу, потребує чималих зусиль щодо їх організації, визначення цільового спрямування, координації, створення умов для такої діяльності⁴¹⁶.

Загалом інститут відомчого контролю у кримінальному процесі України не є якимось новим явищем, адже його виникнення має давню історію. Аналізуючи наукову літературу, можна побачити, що дослідниками приводяться різні часові межі початку його зародження. Так, О. Д. Назаров зазначає, що історія інституту відомчого контролю бере свій відлік з початку 60-х років, коли відповідно до положень ст. 127-1 КПК РРФСР 1960 р. на начальника слідчого

⁴¹⁶ Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України. Харків, 2005. С. 95.

відділу законодавець поклав контроль за своєчасністю дій слідчих щодо розкриття і запобігання злочинам, а також наділив його для цього низкою важливих процесуальних повноважень. Згідно зі ст. 34 КПК РРФСР під начальником слідчого відділу розумівся начальник слідчого комітету, управління, служби, відділу, відділення, групи органів внутрішніх справ, органів федеральної служби безпеки, федеральної служби податкової поліції і його заступники, які діють в межах своєї компетенції⁴¹⁷. При цьому Н. С. Манова зауважила, що виникнення інституту відомчого керівництва і контролю за діяльністю слідчих пов'язано з прийняттям Указу Президії Верховної Ради СРСР від 6 квітня 1963 р. «Про надання права провадження попереднього слідства органам охорони громадського порядку». Зокрема, правом на здійснення попереднього розслідування наділялися слідчі органів охорони громадського порядку. Їхню роботу очолювали начальники слідчих підрозділів, на яких було покладено завдання організаційного керівництва підлеглими слідчими. При цьому в законі процесуальне становище таких осіб закріплено не було. Діяльність начальника слідчого відділу регламентувалася відомчими нормативними актами (наказами, інструкціями, листами), а начальники органів міліції та їх заступники мали право надавати йому обов'язкові для виконання вказівки, в тому числі процесуального характеру⁴¹⁸. Разом із тим А. Р. Михайленко відзначив, що розвиток теорії відомчого контролю (керівництва) пов'язаний із заснуванням посади керівника (начальника) слідчого відділу. Зокрема, ще в червні 1940 р. у системі народного комісаріату внутрішніх справ були створені слідчі відділи та засновані посади їх керівників, а начальники слідчих відділів фактично здійснювали процесуальне керівництво діяльністю підлеглих слідчих: давали вказівки щодо кримінальних справ і матеріалів, затверджували процесуальні документи,

⁴¹⁷ Назаров А. Д. Следственные и судебные ошибки и уголовно-процессуальный механизм их устранения: концептуальные основы: дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Санкт-Петербург, 2017. С. 223.

⁴¹⁸ Манова Н. С. Становление института ведомственного руководства деятельностью следователя в российском уголовном процессе (уставы уголовного судопроизводства и действующее законодательство). *Вестник Волгогр. гос. ун-та*. Сер. 5. Юриспруденция. 2015. № 1 (26). С. 36.

скасовували з затвердження начальника міліції рішення підлеглих працівників, вивчали закінчені і закриті справи⁴¹⁹.

Тим часом аналіз історичних пам'яток права свідчить про те, що інститут відомчого контролю в кримінальному процесі зародився в більш ранні часи, аніж ті, на які вище вказують дослідники. Зокрема, в § 33 глави 4 Інструкції для народних слідчих 1919 р. передбачалося, що народний слідчий проводить попереднє слідство під контрольним керівництвом контрольно-слідчого підвідділу юридвідділу. З цією метою останні мали право ознайомлюватися з усіма матеріалами попереднього слідства на стадії його проведення. Також вони мали право вимагати від народного слідчого звіт про кількість справ, про кількість заарештованих, а також інформацію з окремих питань проведення справи. Разом із тим у разі незгоди з законними вимогами контрольно-слідчого підвідділу юридвідділу слідчий мав право не виконувати їх, при цьому негайно повідомити народного суддю про причини такої відмови⁴²⁰. У той самий час, як засвідчує аналіз вказаної Інструкції, в її положеннях не було окремо закріплено прав та обов'язків осіб, які здійснювали керівництво з боку контрольно-слідчого підвідділу юридвідділу.

З часу здобуття Україною незалежності відомчий контроль в кримінальному процесі став одним із різновидів державного контролю, який є формою здійснення влади, що забезпечує дотримання законів та інших нормативно-правових актів, які видаються органами держави.

Загалом державний контроль, що здійснюється в кримінальному провадженні, можна поділити на такі різновиди:

а) відомчий (внутрішньовідомчий) – здійснюється в межах одного органу (відомства) у формі організаційно-управлінської діяльності;

б) зовнішній – здійснюється з боку інших непідпорядкованих органів державної влади. У кримінальному провадженні такий

⁴¹⁹ Михайленко А. Р. Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан. Киев: Юринком Интер, 1999. С. 13-14.

⁴²⁰ Землянский П. Т. Уголовно-процессуальное законодательство в первые годы Советской власти (на материалах УССР). Киев, 1972. С. 235-236.

вид контролю здійснюється прокурором (у формі процесуального керівництва) та слідчим суддею (судовий контроль за дотримання прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження).

У КПК України 1960 р, зокрема в ст. 141-1, передбачалося, що начальник слідчого відділу здійснює контроль за своєчасністю дій слідчих по розкриттю злочинів і запобіганню їм, вживає заходів до найбільш повного, всебічного і об'єктивного провадження досудового слідства в кримінальних справах.

Після набуття чинності КПК України 2012 р. правовий статус керівника органу досудового розслідування дещо змінився. Реформа кримінального процесуального законодавства призвела і до змін у підзаконних та відомчих нормативно-правових актах, які регламентують окремі аспекти правового статусу названого учасника кримінального провадження. Зважаючи на це, питання дослідження правового статусу керівника органу досудового розслідування набуло неабиякої актуальності, що зумовлено потребою у виявленні недоліків його нормативно-правової регламентації та розробці пропозицій щодо їх усунення⁴²¹.

Варто звернути увагу на те, що в науковій літературі інколи функцію відомчого конторою називають «керівництво розслідуванням» або «процесуальне керівництво»⁴²², а окремі вчені взагалі вважають її не функцією, а «процесуальним принципом керівництва розслідуванням»⁴²³.

За дослідження І. В. Гловюк, є різні підходи щодо визначення функціональної спрямованості діяльності керівника органу досудового розслідування (начальника слідчого підрозділу (органу, відділу, відділення). На думку вченої, їх можна поділити на три групи: 1) підхід, який заперечує можливість виділення кримінально-

⁴²¹ Нестеренко О. С. Правовий статус керівника органу досудового розслідування. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 127. С. 129.

⁴²² Прокурорский надзор в РФ: учебник / под ред. А. А. Чувилева. М., 1999. С. 180; Зеленский В. Д. Организация расследования преступлений. Криминалистические аспекты. Ростов н/Д., 1989. С. 85.

⁴²³ Емельянова И. В. Организационные и процессуальные отношения в деятельности прокурора, надзирающего за расследованием. *Совершенствование законодательства о суде и правосудии*. М., 1985. С. 115.

процесуальної функції у цього учасника кримінального провадження; 2) виділення у діяльності цього учасника кримінального провадження однієї кримінально-процесуальної функції. Як правило, нею визнається функція відомчого контролю (відомчого процесуального контролю, контролю начальника слідчого управління, процесуального контролю начальника слідчого відділу) або функція керівництва досудовим слідством; 3) констатування поліфункціональності у діяльності цього учасника кримінального провадження. Науковці визначали функції цього учасника по-різному, зокрема, відносили до них: процесуальний контроль та процесуальне керівництво слідчим; процесуальний контроль, попереднє розслідування, обвинувачення; процесуальне керівництво діяльністю слідчого, контроль за процесуальною діяльністю слідчого, кримінальне переслідування; розслідування та керівництво розслідуванням⁴²⁴.

Якщо зважати на той факт, що відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України керівника органу досудового розслідування віднесено до сторони обвинувачення, то, звісно, відомчий контроль не можна називати функцією. У такому разі він здійснює функцію обвинувачення, хоча, на наше переконання, це не правильно, про що безпосередньо в своїй сукупності свідчить низка положення КПК України. Наприклад, відповідно до вимог ч. 2 ст. 9 КПК України керівник органу досудового розслідування, поряд із прокурором і слідчим, зобов'язаний всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Як зазначають С. О. Сичов та О. О. Юхно, чинний КПК України 2012 р. зміщує акценти і конкретизує функції керівника органу

⁴²⁴ Гловнюк І. В. Проблеми визначення функціональної спрямованості діяльності потерпілого у кримінальному провадженні України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Право. 2013. № 1082, вип. № 16. С. 233-236.

досудового розслідування, що полягають в організації досудового розслідування замість здійснення керівником контрольних функцій⁴²⁵.

Що ж стосується відомчого контролю за діяльністю слідчих підрозділів Національної поліції України, то він, насамперед, здійснюється з боку керівника органу досудового розслідування. Його суть полягає в реалізації сукупності заходів, передбачених чинним законодавством, які здійснюються керівником органу досудового розслідування в межах своєї компетенції з метою додержання підпорядкованими слідчими вимог нормативно-правових актів з питань проведення досудового розслідування.

Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 3 КПК України керівник органу досудового розслідування – начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, органу Державної кримінально-виконавчої служби України, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України та його заступники, які діють у межах своїх повноважень.

Як бачимо, законодавець надав загальне розуміння цього поняття, адже, по-перше, воно розтлумачено через штатні посади, що передбачені в структурі Національної поліції; по-друге, вживається словосполучення «...які діють у межах своїх повноважень». І це, на наш погляд, є цілком виправданим, оскільки повноваження керівника органу досудового розслідування також передбачені іншими відомчими нормативними актами. Наприклад, у розділі V Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України «Повноваження керівників слідчих підрозділів органів Національної поліції» передбачено, що начальник ГСУ, слідчого управління, відділу, відділення органу Національної поліції України, крім повноважень і обов'язків, передбачених кримінальним процесуальним законодавством, є відповідальним

⁴²⁵ Сичов С. О., Юхно О. О. Окремі аспекти правового статусу керівника органу досудового розслідування при застосуванні чинного Кримінального процесуального кодексу України. *Право і безпека*. 2013. № 2 (49). С. 145.

за стан досудового розслідування в підпорядкованих органах Національної поліції України, організацію їх роботи, виконання покладених на них завдань⁴²⁶. У цьому ж розділі окремо перераховані права та обов'язки начальника ГСУ, слідчого управління, відділу, відділення органу Національної поліції України.

Тим часом, здійснивши більш комплексний аналіз положень КПК України, що безпосередньо стосуються повноважень та процесуальної діяльності керівника в кримінальному провадженні, можна надати наступне його розуміння. *Керівник органу досудового розслідування – це службова особа органу Національної поліції, яка уповноважена давати слідчому доручення про здійснення досудового розслідування, письмові вказівки та реалізовувати інші повноваження в межах, визначених кримінальним процесуальним законодавством України.*

Здійснюючи відомчих контроль за діяльністю слідчого, начальник відповідного слідчого структурного підрозділу органу Національної поліції насамперед зобов'язаний неухильно дотримуватися вимог Конституції України, КПК України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та вимог інших актів законодавства.

Відповідно до ч. 1 ст. 39 КПК України на керівника органу досудового розслідування покладено обов'язок організувати досудове розслідування. Аналогічні повноваження щодо забезпечення організації здійснення слідчим досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності слідчих органів Національної поліції України, покладено на начальника ГСУ, слідчого управління, відділу, відділення (розділ V Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України). Натомість такі законодавчі положення суперечать п. 2 ч. 1 ст. 131-1 Конституції України, згідно з яким організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням здійснюється прокуратурою⁴²⁷.

⁴²⁶ Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 06 лип. 2017 р. № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>.

⁴²⁷ Конституція України: прийнята 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

Не в повній мірі узгоджується із цим конституційним приписом і положення ч. 2 ст. 36 КПК України та ст. 2 Закону України «Про прокуратуру», де закріплено, що прокурор здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Отож, чинне законодавство України з питання організації та процесуального керівництва досудовим розслідування потребує свого узгодження задля уникнення наведених суперечностей. На нашу думку, організація досудового розслідування має бути прерогативою керівника органу досудового розслідування (начальника ГСУ, слідчого управління, відділу, відділення). Адже завдання керівника органу досудового розслідування полягає в тому, щоб організувати роботу очолюваного ним слідчого підрозділу зі всебічного, повного і об'єктивного досудового розслідування кожного кримінального правопорушення, підслідного цьому органу розслідування⁴²⁸. Більш детально дискусійні питання стосовно здійснення прокурором процесуального керівництва досудовим розслідуванням буде проаналізовано в наступному підрозділі.

Розглядаючи повноваження керівника органу досудового розслідування, що реалізуються ним у межах відомчого контролю за діяльністю слідчого, звернемо увагу на деякі дискусійні законодавчі положення, які вимагають свого вдосконалення.

Так, у п. 2 ч. 2 ст. 39 КПК України передбачено, що у випадку здійснення досудового розслідування слідчою групою керівник органу досудового розслідування уповноважений визначати старшого слідчого, який керуватиме діями інших слідчих. З приводу цього повноваження О. С. Нестеренко зауважує, що КПК України наділяє керівника органу досудового розслідування повноваженнями лише щодо призначення старшого слідчої групи, залишаючи неврегульованими питання, хто має створювати цю групу, коли і за яких підстав може змінюватися її склад та як оформлюється це рішення⁴²⁹. З таким твердженням дійсно слід погодитися, оскільки

⁴²⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. С. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. С. 127.

⁴²⁹ Нестеренко О. С. Правовий статус керівника органу досудового розслідування. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 127. С. 134-135.

наразі немає відомчого нормативного акта, що передбачав би порядок створення та діяльність слідчих груп. Раніше це питання було врегульовано наказом МВС України від 20.10.2014 № 1107, яким затверджувалася Інструкція про порядок створення та організації діяльності слідчих груп та слідчо-оперативних груп. Так, наприклад, у пункті 2.1 розділу II «Порядок створення та припинення роботи СГ, СОГ» цієї Інструкції передбачалося, що СГ утворюються постановою керівника органу досудового розслідування, про що протягом доби повідомляється прокурор, який здійснює повноваження прокурора у кримінальному провадженні. Були врегульовані й інші питання, зокрема, як здійснюється відбір складу СГ; вимоги до осіб, які включалися до складу СГ та ін. Проте на сьогодні, відповідно до наказу МВС України від 07.07.2017 № 557, наказ МВСУ України № 1107 втратив свою чинність, а нового так і не було прийнято.

У п. 3 ч. 2 ст. 39 КПК України встановлено, що керівник органу досудового розслідування уповноважений ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування. Проте в КПК відсутні підстави для здійснення такої перевірки, що вносить в роботу слідчого елемент невизначеності, оскільки неясно, коли і яке кримінальне провадження можна затребувати для ознайомлення; скільки саме часу керівник буде із ним ознайомлюватися; які він може (має) ухвалити рішення за результатами такого ознайомлення. Внаслідок цього обмежується право слідчого самостійно спрямовувати хід розслідування, оскільки, наприклад, доводиться відкладати заплановані процесуальні дії. Тому виникає питання: чи має слідчий право не надати на ознайомлення кримінальне провадження, наприклад, у зв'язку з проведенням вже запланованих процесуальних дій? Натомість, однозначної відповіді на це питання не має ані в КПК України, ані в Положенні про органи досудового розслідування Національної поліції України, яке, до речі, мало б більш детально розкривати подібні організаційно-правові питання. Це може негативно позначитися на процесуальній самостійності слідчого, яка й так нині має декларативний характер. Адже саме слідчий планує хід розслідування, послідовність

і необхідність проведення процесуальних дій на підставі свого внутрішнього переконання й оцінки зібраних доказів, а також несе відповідальність за хід і результат розслідування.

Далі звернемося до п. 5 ч. 2 ст. 39 КПК України, відповідно до якого керівник органу досудового розслідування уповноважений погоджувати проведення слідчих (розшукових) дій та продовжувати строк їх проведення у випадках, передбачених цим Кодексом. Однак системний аналіз положень КПК України, якими унормований процесуальний порядок проведення слідчих (розшукових) дій, дає змогу констатувати, що здійснення жодної з них не потребує погодження з керівником органу досудового розслідування. У цьому ракурсі взаємозв'язок між слідчим і керівником органу досудового розслідування йде дещо в іншому напрямі. Наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 40 КПК України слідчий у випадках відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє у його погодженні.

Отож, окремим кримінальним процесуальним елементом, який мав би балансувати процесуальну незалежність і самостійність слідчого та процесуальну функцію нагляду прокурора у кримінальному провадженні, є процедура оскарження рішень прокурора. Проте наведені приписи у своєму формулюванні викликають декілька питань.

По-перше, залишається незрозумілою потреба в попередньому вивченні керівником органу досудового розслідування заперечень проти відмови прокурора у здійсненні процесуальних дій, адже вказані положення містять вичерпний порядок рішень, які може оскаржити слідчий. Саме формулювання ч. 3 ст. 40 КПК України «після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань» уже вказує на якусь недовіру до слідчого, його

апріорі неможливість здійснювати відповідно до закону швидке, повне, усебічне та неупереджене досудове розслідування. У цьому випадку законодавець надає більшу довіру керівникові органу досудового розслідування, який мав би, зважаючи на обґрунтованість та необхідність, розпочати процедуру оскарження рішення прокурора. І це в той час, коли саме слідчий безпосередньо збирає інформацію, що має значення для кримінального провадження, оцінює її з погляду достатності й достовірності, встановлює можливі форми її зберігання для подальшої фіксації з метою використання як доказу. Натомість керівник органу досудового розслідування здебільшого здійснює адміністративно-організаційні функції щодо роботи слідчого підрозділу.

По-друге, для більш повного розуміння проблематики оскарження слідчим рішень прокурора варто навести положення § 3 глави 26 КПК України, де передбачено, що під час досудового розслідування слідчий, який здійснює розслідування певного кримінального правопорушення, має право оскаржувати будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора, прийняті або вчинені у відповідному досудовому провадженні, крім випадків, передбачених КПК України. Як бачимо, законодавець розширив право слідчого на оскарження рішень прокурора, разом з тим встановивши не досить ефективні процедури такого оскарження. Першим свідченням цього є приписи ч. 3 ст. 312 КПК України, де зазначено, що оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора не зупиняє їх виконання. Натомість відповідні положення КПК України зобов'язують слідчого виконати доручення прокурора, навіть якщо їх виконання може зашкодити виконанню завдань кримінального провадження. Наприклад, можна змодельювати ситуацію, коли прокурор надає доручення слідчому в п'ятиденний термін здійснити ознайомлення потерпілого, підозрюваного чи захисника з відповідними матеріалами кримінального провадження до завершення досудового розслідування, що є надзвичайно небезпечно, враховуючи тактичну сторону здійснення досудового слідства, оскільки призведе до подальшої втрати доказів, спричинить зловживання зі сторони інших учасників

кримінального провадження тощо. У такому разі, навіть незважаючи на ініціацію процедури оскарження, слідчий зобов'язаний виконати доручення прокурора, навіть якщо це призведе до неможливості виконання завдань кримінального провадження⁴³⁰.

Як бачимо, відповідно до приписів ч. 2 ст. 312 КПК України слідчий має право подати скаргу прокурору вищого рівня щодо прокурора, рішення, дії чи бездіяльність якого оскаржуються. Відтак для оскарження рішення прокурора, у тому числі про відмову в погодженні клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій, слідчий має право самостійно звернутися зі скаргою до прокурора вищого рівня, яку не треба погоджувати з керівником органу досудового розслідування.

Отже, проаналізувавши положення ч. 3 ст. 40 КПК України та ч. 2 ст. 312 КПК, доходимо висновку, що вони не узгоджені між собою. При цьому ст. 40 КПК України є загальною, а ст. 312 КПК України – спеціальною, з огляду на що пріоритет має остання.

Про недовість процесуального механізму оскарження слідчим рішень прокурора вищестоящому прокурору про відмову в погодженні клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій вказали й 79% опитаних слідчих. Більше того, лише 4% опитаних нами слідчих зазначили, що вони зверталися до керівника органу досудового розслідування щодо ініціювання питань, порушених у відмовленому їм прокурором клопотанні.

З огляду на викладене *пропонуємо частину 3 статті 40 КПК України викласти у такій редакції: «3. У випадках відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право оскаржити таке рішення в порядку, передбаченому § 3 глави 26 КПК України».*

⁴³⁰ Дрозд В. Г. Процесуальна самостійність слідчого: питання теорії та практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 5. С. 193.

На наше переконання, необхідність внесення запропонованих змін зумовлена тим, що у разі звернення слідчого до прокурора вищого рівня зі скаргою на рішення прокурора (процесуального керівника) про відмову в погодженні відповідного клопотання може виникнути ситуація, коли скарга не буде задоволена лише з тієї причини, що слідчий не звернувся до керівника органу досудового розслідування в порядку ч. 3 ст. 40 КПК України⁴³¹.

У разі, якщо залишити процесуальний механізм оскарження слідчим рішень, дій чи бездіяльності прокурора в тому вигляді, в якому він передбачений на сьогодні, той положення ч. 3 ст. 40 КПК України залишаться декларативними. Таке твердження пояснюється тим, що законодавець фактично позбавив слідчого можливості відстояти власну позицію та прийняті процесуальні рішення. І, мабуть, причина не тільки в психологічному бар'єрі, що не дозволяє публічно не погоджуватися з вказівками безпосереднього керівника, від рішень якого залежить кар'єра і професійне благополуччя співробітника, хоча така мотивація сама по собі досить серйозна. До того ж, невиконання або неналежне виконання слідчим своїх службових обов'язків передбачає накладення на нього дисциплінарного стягнення, а в окремих випадках за порушення закону навіть притягнення його до кримінальної відповідальності. При цьому вчені досить-таки справедливо зазначають, що було б цілком логічно і, очевидно, більш правильно одночасно з притягненням до відповідальності слідчого притягувати до відповідальності й керівника органу досудового розслідування, який не впорався зі своїми службовими обов'язками щодо забезпечення результативного розслідування⁴³². Тим паче, що, наприклад, відповідно до розділу V Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України начальник слідчого відділу територіального (відокремленого) підрозділу Національної поліції є відповідальним за виконання покладених на слідче

⁴³¹ Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Гельветика, 2018. С. 42-45.

⁴³² Бегиев Х. Б. Проблемы соотношения процессуальной самостоятельности следователя с процессуальным контролем руководителя следственного органа. *Вестник Краснодарского университета МВД России*. 2011. № 1.; Даровских С. М. Некоторые вопросы осуществления ведомственного контроля при производстве предварительного расследования. *Правопорядок: история, теория, практика*. 2015. № 4 (7). С. 29.

відділення завдань, дотримання підпорядкованими слідчими вимог законодавства України. Тому слід підтримати вчених, які зауважують, що діяльність керівника слідчого органу має створювати необхідні умови для якісного та ефективного розслідування злочинів, за які він несе персональну відповідальність, оскільки його організаційні рішення прямо або опосередковано впливають на процес розслідування конкретного провадження⁴³³.

Повертаючись до п. 5 ч. 2 ст. 39 КПК України, вбачається, що законодавець мав на увазі негласні слідчі (розшукові) дії, які відповідно до змісту ч. 1 ст. 246 КПК України є різновидом слідчих (розшукових) дій. Дійсно, у деяких випадках проведення негласних слідчих (розшукових) дій потребує погодження з керівником органу досудового розслідування. Наприклад, у ч. 2 ст. 272 КПК України встановлено, що виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, як негласна слідча (розшукова) дія, здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу.

Крім того, здійснюючи відомчий контроль під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, відповідно до ч. 1 ст. 273 КПК України за рішенням керівника органу досудового розслідування можуть бути використані заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби. З цією метою допускається виготовлення та використання спеціально виготовлених речей і документів, створення та використання спеціально утворених підприємств, установ, організацій. Використання заздалегідь ідентифікованих або несправжніх (імітаційних) засобів з іншою метою забороняється.

Слід зазначити, що згідно з цією частиною аналогічне рішення також має право прийняти прокурор. Проте на законодавчому рівні не закріплено жодних критеріїв і вимог, за яких саме підстав (умов) відповідне процесуальне рішення може прийняти керівник органу досудового розслідування, а за яких – прокурор.

⁴³³ Хазиков А. А. О некоторых проблемах совершенствования процессуального положения руководителя следственного органа. *Общество и право*. 2015. № 3 (53). С. 190.

Подібна ситуація спостерігається й щодо прийняття рішення про розкриття справжніх відомостей про особу, яка діє без розкриття достовірних відомостей про неї, обставин виготовлення речей чи документів або спеціального утворення підприємства, установи, організації приймається керівником органу досудового розслідування, прокурором (ч. 3 ст. 273 КПК України). Тож наведені законодавчі прогалини потребують свого вирішення шляхом внесення відповідних змін і доповнень до КПК.

З-поміж того, керівник органу досудового розслідування уповноважений у формі наказу або письмового розпорядження прийняти рішення про надання доступу до конкретної таємної інформації та її матеріальних носіїв (ч. 4 ст. 517 КПК України). Такі ж рішення уповноважені прийняти прокурор і суд. Але, знову ж таки, на законодавчому рівні не закріплено відповідного механізму врегулювання цього питання.

Продовжуючи дослідження, звернемо увагу на положення п. 6 ч. 2 ст. 39 КПК України, відповідно до якого керівник органу досудового розслідування уповноважений здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого. Водночас наділення керівника органу досудового розслідування таким повноваженням викликає певні сумніви, оскільки він здійснює організацію діяльності досудовим розслідуванням, тому й самостійне проведення ним розслідування представляється недоцільним. До того ж, на нашу думку, зазначене повноваження не корелюється зі здійсненням керівником органу досудового розслідування відомчого контролю, тому має бути вилучене. В іншому разі виникає ситуація, коли керівник органу досудового розслідування фактично здійснює відомчий контроль за своєю ж діяльністю, що, звісно, виглядає дещо абсурдно.

Вбачається, що в першу чергу здійснення відомчого контролю з боку керівника органу досудового розслідування полягає в наданні професійної допомоги з метою ефективного вирішення тих завдань, які стоять перед слідчим під час розслідування кримінального правопорушення. Задля цього він може порекомендувати провести відповідні процесуальні дії, перевірити версії, прийняти законне та обґрунтоване рішення та ін.

Свого часу в науковій літературі можна було зустріти позицію з приводу того, що оскільки керівник органу досудового розслідування здійснює постійний контроль за процесом розслідуванням, починаючи з перевірки заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення й до передачі кримінального провадження до суду, то цілком логічно, якщо він буде стверджувати підсумковий процесуальний документ, яким закінчується розслідування⁴³⁴.

Резюмуючи викладене, доходимо висновку, що наразі виявлені законодавчі прогалини негативно позначаються на правозастосовній діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України. Водночас вони можуть і мають бути вирішені шляхом внесення відповідних змін та доповнень до КПК України і відомчих нормативно-правових актів, які регламентують діяльність керівника органу досудового розслідування, а саме як організаційні аспекти, так і його процесуальну діяльність. При цьому слід приділити рівнозначну увагу всім складовим елементам правового статусу керівника органу досудового розслідування, удосконаливши правову регламентацію усіх напрямів його службової діяльності.

Тож за справедливою думкою визначення повноважень керівника органу досудового розслідування є особливо важливим моментом, оскільки недостатня правова регламентація службової діяльності зазначеного учасника кримінального процесу, необхідність щоденного вирішення ним практичних завдань, неоднозначне тлумачення положень КПК України можуть призвести до занадто активного втручання керівника в процес досудового розслідування та діяльність слідчого, або навпаки – до його бездіяльності, що в будь-якому разі позначиться на результатах та якості роботи слідчого підрозділу⁴³⁵.

⁴³⁴ Насонова И. А., Моругина Н. Роль руководителя следственного органа при осуществлении функции руководства процессуальной деятельностью следователя при расследовании преступлений. *Вестник Воронежского института МВД России*. 2008. № 3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-rukovoditelya-sledstvennogo-organa-pri-osushchestvlenii-funktsii-rukovodstva-protseessualnoy-deyatelnosti-sledovatelya-pri>

⁴³⁵ Сакал В. М. Правовий статус керівника органу досудового розслідування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2 (10). С. 188-189.

4.2. Нагляд прокурора у формі процесуального керівництва під час проведення досудового розслідування

Історія розбудови України доводить, що тривалий час зміни щодо правового регулювання діяльності прокуратури в кримінальному процесі відбувалися здебільшого хаотично, безсистемно, без урахування наукових здобутків і європейських стандартів. Сучасний період розвитку України характеризується численними змінами, що відбуваються в економічному, соціальному та правовому полі нашої держави. Вагомою складовою цих змін є проведення в країні судово-правової реформи, в тому числі реформування органів прокуратури. Разом з тим проведення задекларованих реформ не має призвести до зниження ефективності протидії злочинності, розслідування кримінальних правопорушень тощо. Прийняття 13 квітня 2012 року чинного КПК України значно посилило змагальних процес, що зумовлює потребу виконання прокуратурою невідкладного та надзвичайно складного завдання – підвищення рівня та якості підтримання державного обвинувачення до європейських стандартів⁴³⁶. До того ж не є виключенням у цьому напрямі також ефективна реалізація повноважень, спрямованих на захист особи, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Проте, як свідчить сучасний стан здійснення прокуратурою своїх функцій, а також останні дослідження, проведені незалежними експертними центрами (наприклад, міжнародним фондом «Відродження»⁴³⁷), процесуальна діяльність прокурора у цій сфері залишається на досить низькому рівні, що не відповідає обраному напрямку діяльності прокуратури.

Загалом у наш час реформування органів прокуратури України є складним процесом, адже проходить у період розбудови та

⁴³⁶ Сухонос В., Звірко О. Мистецтво обвинувальної промови прокурора. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 3 (27). С. 38.

⁴³⁷ Прокурор: керує? координує? наглядає? розслідує? : звіт за результатами дослідження «Роль прокурора на досудовій стадії кримінального процесу» / [Ю. Белоусов, В. Венгер, В. Митько, А. Орлеан, В. Суценко, В. Яворська]; за заг. ред. Ю. Белоусова. Київ: СТ-Друк, 2017. 268 с.

становлення національної правової системи. Як держава пострадянського простору Україна отримала в спадок модель прокуратури, яка суттєво впливає на стан законності та протидії злочинності, а також забезпечення дотримання конституційних прав і свобод людини, політичну та економічну ситуацію в країні⁴³⁸. Більше того, зважаючи на складну соціально-економічну ситуацію, яка нині склалася в Україні, громадяни все більше сподіваються на захист з боку правозахисних і правоохоронних органів. Водночас, як свідчать останні соціологічні дані, сьогодні довіра до правоохоронних органів, зокрема до прокуратури, залишається на досить низькому рівні. Тож очевидно, що з метою утвердження конституційного припису щодо гарантування прав і свобод людини як визначального змісту та спрямованості діяльності держави, законодавцю доцільно запровадити ефективний правовий механізм реалізації функціонування прокуратури. Пояснюється це тим, що прокуратура є одним із важливих інструментаріїв правозахисного механізму, з огляду на що навіть тривалі зміни в її діяльності є цілком виправданими.

У досліджуваному напрямі слід взяти до уваги те, що, вступаючи до Ради Європи (1995), Україна взяла на себе зобов'язання змінити функції прокуратури та привести їх у відповідність до європейських стандартів. Зумовлювалося це тим, що наявна тоді функція загального нагляду за законністю суперечила міжнародним вимогам та діяльності органів прокуратури загалом. Проте з погляду окремих науковців, зокрема О. Литвака та П. Шумського, нагляд за додержанням законів являє найбільш ефективну та послідовну форму контролю держави у сфері забезпечення законності, здійснюється постійно й не потребує особливої процедури. Утверджуючи верховенство закону, прокурорський нагляд у межах наданих повноважень виступає дієвим і необхідним інструментом захисту прав та свобод людини і громадянина, суспільства й держави. Учені пояснюють це тим, що, по-перше, прокуратура здійснює нагляд за додержанням законності загалом, а не в межах якихось окремих

⁴³⁸ Андрусак В. Г. К вопросу о реформировании прокуратуры Украины: историко-правовой опыт и перспективы. *Актуальні проблеми держави та права*. 2012. Вип. 68. С. 152.

правових сфер. По-друге, прокурорське втручання пов'язане лише з порушенням закону, тобто актів найвищої юридичної сили, тоді як численні контролюючі органи керуються в основному підзаконними актами, різноманітними положеннями й інструкціями. По-третє, прокуратура сприяє підвищенню активності суспільного контролю й ефективності у протидії правопорушенням⁴³⁹. Дійсно, певною мірою можна погодитися з таким твердженням, але практиці вже тоді були відомі випадки незаконного втручання прокурорів у діяльність органів досудового розслідування та суду під видом нагляду за додержанням законів. Тому перед урядом країни постає нелегке і водночас багатоаспектне питання про подолання подібних негативних фактів, зокрема шляхом переорієнтування діяльності прокуратури на дієвий та ефективний правозахисний механізм.

Якщо проаналізувати законопроекти до КПК України, які свого часу були подані на розгляд Верховної Ради України під час підготовки тексту, можна дійти висновку про різноаспектність та навіть діаметральну протилежність функціонального спрямування процесуальної діяльності прокурора в кримінальному провадженні. Наприклад, за проектом КПК України 2007 р. (реєстр. № 1233 від 13.12.2007) процесуальною функцією прокурора визначалось кримінальне переслідування, а нагляд і участь у розгляді справ судом розглядалися як форми здійснення такого переслідування⁴⁴⁰.

Як зазначив В. Бабенко, метою кримінального переслідування слід вважати напрям діяльності у кримінально-процесуальній сфері щодо притягнення винної особи до кримінальної відповідальності. Реалізація такої діяльності можлива завдяки процесу доказування (збирання, перевірка, оцінка доказів) за допомогою передбачених законом способів і засобів. При цьому, на його погляд, визнання за прокурором повноважень щодо надання доручень органу досудового розслідування на проведення досудового розслідування, слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій

⁴³⁹ Литвак О., Шумський П. Проблеми реформування органів прокуратури *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 1. С. 11.

⁴⁴⁰ Марчук Н. Основні напрями участі прокурора в кримінальному провадженні на досудових стадіях. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2011. № 4. С. 58.

(ст. 36 КПК України) є помилковим⁴⁴¹. Вважаємо, що така авторська позиція може бути сприйнята лише в разі вузького тлумачення поняття кримінального переслідування. Але і в цьому випадку втрачається змістовне навантаження зазначеної дефініції.

З часу прийняття і введення в дію чинного КПК України 2012 р. дискусії щодо кримінальної процесуальної направленості діяльності прокурора в кримінальному провадженні не вщухають і досі. Адже, за цілком слушним висловленням В. Луцики та Т. Кордіяки, чинний КПК України, запозичивши континентальну модель діяльності прокурора в кримінальному провадженні, містить низку прогалин та суперечностей у правовому регулюванні⁴⁴². Дійсно, це питання потребує подальшого комплексного дослідження з метою напрацювання відповідних шляхів удосконалення кримінального процесуального законодавства.

Для більш конструктивного вирішення дослідженого питання звернемо увагу на законодавчу регламентацію статусу прокурора та його повноважень за кримінальним процесуальним законодавством зарубіжних країн. Так, відповідно до кримінального процесуального законодавства Франції прокурор організовує проведення розслідування поліцейським і забезпечує дотримання прав громадян при розслідуванні. У США прокурор має право відкривати й закривати провадження без мотивування, в тому числі щодо проведення негласних заходів⁴⁴³.

Проаналізувавши відповідні положення КПК Республіки Білорусь, можна побачити, що прокурор наділений досить значним колом повноважень. Так, у ч. 5 ст. 34 КПК Республіки Білорусь передбачено, що прокурор, здійснюючи загальний нагляд під час здійснення попереднього слідства, уповноважений

⁴⁴¹ *Бабенко В.* Вплив положень Кримінального процесуального кодексу України на реформування органів прокуратури. *Вісник Національної академії прокуратури України.* 2012. № 2. С. 65.

⁴⁴² *Луцика В., Кордіяка Т.* Повноваження прокурора, спрямовані на усунення порушень закону в ході досудового розслідування (за законодавством України та Польщі). *Вісник Національної академії прокуратури України.* 2016. № 3 (45). С. 87.

⁴⁴³ Уголовный процесс : учебник для студ. вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / под ред. В. П. Божьева. [3-е изд., испр. и доп.]. М.: Спарк, 2002. С. 680, 684.

санкціонувати застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, домашнього арешту, застави; проведення обшуку, огляду житла чи іншого законного володіння; накладення арешту на майно, що перебуває в житлі чи іншому законному володінні, на поштово-телеграфні та інші відправлення та їх виїмку, виїмку документів, що містять державну або іншу охоронювану законом таємницю; прослуховування і запис переговорів, що ведуться технічними каналами зв'язку, та інших переговорів; виїняття трупа з місця поховання (ексгумація); відсторонення підозрюваного чи обвинуваченого від посади у випадках і порядку, встановлених КПК Республіки Білорусь тощо⁴⁴⁴.

Подібна модель регламентації процесуальних повноважень прокурора була передбачена у Кримінально-процесуальному кодексі 1960 р., відповідно до глави 21 якого прокурор фактично був наділений повноваженнями, які сьогодні притаманні слідчому судді.

Досить цікава і загалом відмінна модель участі прокурора під час досудового розслідування спостерігається в положеннях Кримінального процесуального закону Латвії. Відповідно до ст. 36 цього Закону прокурор у кримінальному процесі реалізує функцію нагляду за слідством, кримінальним переслідуванням, підтриманням державного обвинувачення та інші передбачені законом функції. При цьому законом окремо передбачені обов'язки наглядаючого за слідством прокурора (ст. 37 КПК Латвії) та прокурора як направляючої процес особи (ст. 38 КПК Латвії). Зокрема, наглядаючий прокурор – це прокурор, який, згідно з розподілом, встановленим органом прокуратури або розпорядженням, зобов'язаний здійснювати нагляд за слідством у конкретному кримінальному процесі. Стосовно його процесуальної діяльності слід відзначити той факт, що він має право втручатися в діяльність слідчого (направляючої процес особи) лише в разі, якщо не забезпечено цілеспрямованого розслідування, та слідчий допустив невинувдане втручання в особисте життя; вимагати від прямого керівника слідчого його заміни у випадку, якщо не

⁴⁴⁴ Уголовно-процесуальний кодекс Республіки Беларусь: Закон Республіки Беларусь от 16 июля 1999 г. № 295-3; с изм. и доп. по сост. на 18 июля 2017 г. *Кодекссы Республіки Беларусь*: [сайт]. URL: <http://kodeksy.by/ugolovno-processualnyy-koдекс>.

забезпечується виконання вказівок прокурора або допущені процесуальні порушення, що становить загрозу для ходу кримінального процесу (ч. 2 ст. 37 КПК Латвії)⁴⁴⁵.

Як бачимо, за КПК Латвії втрутитись в самостійність слідчого як суб'єкта, що направляє процес. І лише з моменту перейняття на себе керівництва кримінальним процесом і прийняття рішення про початок кримінального переслідування наглядаючий прокурор отримує статус направляючої процес особи.

Відповідно до п. 15 ч. 1 ст. 52 КПК Республіки Молдова, прокурор під час здійснення нагляду за органами досудового розслідування наділений повноваженнями щодо винесення постанови про затримання, привід, виїмки предметів і документів, здійснення інших дій під час кримінального переслідування відповідно до вимог цього Кодексу⁴⁴⁶. Крім того, згідно з п. 16 ч. 1 ст. 52 КПК Республіки Молдова прокурор звертається до суду з клопотанням для отримання санкції на здійснення арешту, продовження терміну утримання під вартою, тимчасове звільнення затриманої або заарештованої особи, затримання, вивчення, видачу, огляд або виїмку поштових відправлень, прослуховування телефонних та інших переговорів, тимчасове відсторонення обвинуваченого від посади, фізичне переслідування особи і переслідування за допомогою електронних засобів, екстумації, спостереження за приміщенням за допомогою відео-, аудіозапису, поміщення особи до медичного закладу для здійснення судової експертизи та на здійснення інших дій, для здійснення яких потрібен дозвіл судді⁴⁴⁷.

Отже, на основі порівняльного аналізу можна зробити попередній висновок про те, що в кримінальному процесі зарубіжних

⁴⁴⁵ Уголовно-процессуальный закон Латвии : принятый Сеймом 21 апреля 2005 г. и обнародованный Президентом государства 11 мая 2005 г. ; с изм., внесенными по сост. на 28 сентября 2017 г. *Законы Латвии по русски*: [сайт]. URL: http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html.

⁴⁴⁶ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова: принят 14 марта 2003 г. № 122-XV ; с изм. и доп. по сост. на 03 июля 2018 г. URL: <http://lex.justice.md/index.php?acton=view&view=doc&lang=2&id=350171>.

⁴⁴⁷ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова : принят 14 марта 2003 г. № 122-XV ; с изм. и доп. по сост. на 03 июля 2018 г. URL: <http://lex.justice.md/index.php?acton=view&view=doc&lang=2&id=350171>.

країн прокурор не має якихось «універсальних» повноважень в кримінальному процесі, оскільки їх унормування залежить від історичних особливостей формування і розвитку правоохоронної та судової системи. На це також впливають економічні, політичні, соціальні та інші чинники життєдіяльності країни.

Що ж стосується кримінального процесуального законодавства України, то в чинний КПК введено декілька особливих правових категорій, які притаманні лише національному законодавству. Зокрема, йдеться про положення ч. 2 ст. 36 КПК України, в якій законодавець надає кілька основоположних норм-принципів, що стосуються організації досудового розслідування у кримінальних провадженнях. Натомість, на наш погляд, не досить коректною вбачається й побудова ч. 2 ст. 36 КПК України щодо викладу законодавцем повноважень прокурора, оскільки, за цілком доречним твердженням С. Є. Абламського, аналіз повноважень прокурора, закріплених у КПК України, свідчить про те, що законодавець не врахував усіх особливостей його наглядових повноважень, якими він наділений на час кримінального провадження, а також не здійснив чіткого їх розмежування. З аналізу вказаного переліку повноважень прокурора, зокрема п. 15 ч. 2 ст. 36 КПК України, прокурор уповноважений підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовитися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення, але остання функція не має жодного стосунку до здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування. У зв'язку з цим, на думку науковця, п. 15 слід виключити з ч. 2 ст. 36 КПК України і викласти в окремій додатковій частині вказаної статті. Пояснюється це тим, що у цій частині визначені повноваження прокурора зі здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування⁴⁴⁸. Ми цілком підтримуємо таку авторську позицію і вважаємо доцільним повноваження прокурора розмежовувати залежно від стадії

⁴⁴⁸ Абламський С. Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні: монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. О. Юхна. Харків: Панов, 2015. С. 117, 122. (Серія: «Бібліотека слідчого і детектива: учасники кримінального провадження»).

кримінального провадження, у зв'язку з чим до КПК України слід внести зміни щодо цього питання.

З урахуванням проведеного дослідження *пропонуємо до ст. 36 КПК України внести такі зміни, які безпосередньо спрямовані на удосконалення процесуальної діяльності прокурора в кримінальному провадженні.*

По-перше, вважаємо за доцільне виключити з частини 2 статті 36 КПК України пункт 15.

По-друге, частину 3 статті 36 КПК України викласти в такій редакції (при цьому частини 3, 4, 5, 6 ст. 36 КПК України вважати частинами 4, 5, 6, 7):

«Під час судового розгляду прокурор має право:

1) підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення у порядку, встановленому цим Кодексом;

2) висловлювати свою думку щодо клопотань інших учасників судового провадження, а також із питань, які вирішуються судом;

3) представляти суду докази;

4) протестувати проти запитань сторони захисту;

5) виступати в судових дебатах;

6) знайомитися з судовими рішеннями, журналом судового засідання і технічним записом судового процесу у випадках, передбачених цим Кодексом;

7) користуватися іншими повноваженнями, передбаченими цим Кодексом».

Крім того, бачимо, що законодавець у положенні ч. 2 ст. 36 КПК України використовує такі правові дефініції, як «нагляд» та «процесуальне керівництво». Як указують вчені, в сучасних умовах необхідність спеціального виокремлення «процесуального керівництва як форми прокурорського нагляду» зумовлена тим, що в КПК України впроваджується практика «незмінності прокурора», відповідно до якої процес формування обвинувачення під час досудового розслідування і підтримання його в суді здійснюється одним прокурором (ст. 37 КПК). Унаслідок цього суттєво підвищиться

персональна відповідальність за якість остаточного результату⁴⁴⁹. Якщо позитивно сприйняти таку думку, то виникає питання: яку ж тоді буде нести юридичну відповідальність прокурор за відмову від підтримання державного обвинувачення в суді? Але відповіді на це питання в чинному законодавстві немає, у зв'язку з чим персональна відповідальність залишається просто міфом.

Інші дослідники означеної проблематики вважають, що закріплена в КПК України функція прокурора у кримінальному провадженні сформована не зовсім логічно. Зокрема, М. Смирнов зауважує, що вітчизняна юриспруденція щодо співвідношення поняття нагляду і процесуального керівництва надає декілька позицій, зокрема: 1) процесуальне керівництво несумісне з прокурорським наглядом; 2) прокурорський нагляд і процесуальне керівництво – самостійні функції прокурора на досудовому провадженні; 3) прокурорський нагляд – основна функція, а процесуальне керівництво – додаткова функція; 4) процесуальне керівництво виступає формою реалізації прокурорського нагляду; 5) прокурорський нагляд і процесуальне керівництво – тотожні поняття⁴⁵⁰.

Для висловлення власного бачення з порушеного питання, по-перше, з'ясуємо етимологічне значення поняття контролю та нагляду; по-друге, проаналізуємо законодавчі положення щодо їх унормування.

Поняття «контроль» тлумачиться як перевірка, нагляд⁴⁵¹, тобто етимологічне значення контролю полягає в перевірці, а також постійному спостереженні з метою нагляду чи перевірки⁴⁵²; спостереження за кимось або чимось з метою контролю, охорони та

⁴⁴⁹ Толочко О. Правова природа процесуального керівництва прокурором досудовим розслідуванням. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 2. С. 62-63; Говоруха М. Цивільний позов прокурора у кримінальному провадженні: питання теорії та практики. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 4. С. 56-57.

⁴⁵⁰ Смирнов М. Правова природа та особливості нагляду прокурора у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 4. С. 110.

⁴⁵¹ *Философский энциклопедический словарь / гл. ред. Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. Н. Ковалёв, В. Г. Панов. М. : Сов. энцикл., 1983. С. 221.*

⁴⁵² Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений. [4-е изд., доп.]. М. : Азбуковник, 1999. С. 292.

інше, а «керувати» означає радити, вказувати, наставляти в чомусь; спрямовувати чиюсь діяльність⁴⁵³.

Зважаючи на певну складність етимологічного тлумачення зазначених понять, вченими висловлюється думка як про необхідність чіткого розмежування нагляду та процесуального керівництва досудовим розслідуванням, так і про те, що немає жодного сенсу в цьому. З цього приводу погодимося з О. Краснооким, який зазначив, що контроль і нагляд не є тотожними поняттями. Адже контроль – це постійна функція будь-якого управління, умова забезпечення успішності його діяльності, він завжди є професійним, незалежно від того, відомчий він чи державний⁴⁵⁴. М. С. Студенкіна ототожнює ці поняття і вважає, що нагляд є різновидом контролю, оскільки останній охоплює собою різні сфери управління, не обмежуючись колом питань, пов'язаних із дотриманням законодавчих норм. Тому нагляд включає в себе спостереження за точним виконанням чинних у різних сферах норм⁴⁵⁵. Ми ж не можемо погодитися з таким твердженням, оскільки вважаємо, що контроль – це здебільшого активна діяльність, а нагляд – більш пасивна, адже стає активною у випадку порушення чогось. Крім того, як доречно наголосив В. М. Савицький, нагляд використовується для виявлення порушень, а контроль – для усунення їх⁴⁵⁶. Тож, на наше переконання, слід чітко розмежовувати наведені поняття, особливо в контексті функцій прокурора, які він виконує в кримінальному провадженні.

Комплексному дослідженню питання процесуального керівництва у кримінальному провадженні присвячена праця О. В. Поповича, який здійснив цілісний авторський підхід до розуміння правової природи процесуального керівництва прокурора

⁴⁵³ *Ефремова Т. Ф.* Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный : в 3 т. М.: АСТ; Астрель; Харвест; Lingua, 2005. Т. 2. С. 598.

⁴⁵⁴ *Красноокій О.* Встановлення правопорушень при здійсненні нагляду за дотриманням та застосуванням законів з питань прав громадян. *Прокуратура. Людина. Держава.* 2004. № 11. С. 66.

⁴⁵⁵ *Студенкіна М. С.* Государственный контроль в сфере управления. М.: Юрид. лит., 1974. С. 18.

⁴⁵⁶ *Савицький В. М.* Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. М.: Наука, 1975. С. 20.

у кримінальному провадженні як специфічного багатоетапного напрямку кримінально-процесуальної діяльності прокурора, спрямованого на ефективну організацію досудового розслідування з використанням комплексу владно-розпорядчих повноважень. При цьому, на думку науковця, зміст процесуального керівництва прокурора в кримінальному провадженні полягає у вчиненні процесуальних дій і прийнятті процесуальних рішень (внутрішні елементи), та форми процесуального керівництва прокурора у кримінальному провадженні (зовнішній прояв змісту) – у відповідних процесуальних актах прокурора⁴⁵⁷.

Розглядаючи поняття нагляду та процесуального керівництва у кримінальному процесі, слід взяти до уваги той факт, що правовим підґрунтям закріплення цих категорій є декілька нормативно-правових актів, а саме:

– положення Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 08.04.2008, де зазначено, що процесуальне керівництво прокурора – це організація процесу досудового розслідування, визначення напрямів розслідування, координація процесуальних дій, сприяння створенню умов для нормального функціонування слідчих, забезпечення дотримання у процесі розслідування вимог законів України⁴⁵⁸;

– положення п. 2 ч. 1 ст. 131-1 Конституції України, відповідно до якого прокуратура здійснює організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку⁴⁵⁹;

– положення п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про прокуратури», в якому, серед інших, до функцій прокуратури віднесено нагляд

⁴⁵⁷ Попович О. В. Процесуальне керівництво прокурора у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2015. С. 7.

⁴⁵⁸ Концепція реформування кримінальної юстиції України: указ Президента України від 08 квіт. 2008 р. № 311/2008. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>.

⁴⁵⁹ Конституція України: прийнята 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство⁴⁶⁰;

– положення ч. 2 ст. 36 КПК України, відповідно до якого прокурор здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Отже, проаналізувавши наведені законодавчі положення, можна зробити наступні висновки.

По-перше, в положеннях Концепції реформування кримінальної юстиції України розмежовано поняття процесуального керівництва та нагляду як окремі функції органів прокуратури. Підтверджується це тим, що в зазначеній Концепції передбачено таке: «У сфері кримінальної юстиції прокуратура в Україні має стати єдиним органом, на який покладається виконання таких функцій: а) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування; б) кримінальне переслідування особи, у тому числі висунення обвинувачення, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та складання обвинувального акта»⁴⁶¹.

По-друге, в положеннях наведених нормативно-правових актів законодавець по-різному визначає роль прокуратури під час проведення досудового розслідування. Зокрема, в п. 2 ч. 1 ст. 131-1 Конституції України законодавець розділяє повноваження прокурора на два напрями:

– перший – організація і процесуальне керівництво як окрема функція діяльності прокурора під час проведення досудового розслідування;

– другий – нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку. При цьому в ч. 2 ст. 36 КПК України такого розмежування немає, лише вказано на те, що функція прокурора у кримінальному провадженні полягає в нагляді у формі процесуального керівництва. Закон України

⁴⁶⁰ Про прокуратуру: Закон України від 14 жовт. 2011 р. № 1697-18. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/ed20171229>.

⁴⁶¹ Концепція реформування кримінальної юстиції України: указ Президента України від 08 квіт. 2008 р. № 311/2008. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>.

«Про прокуратуру» таким поняттям, як процесуальне керівництво, взагалі не оперує⁴⁶².

Відтак до внесення Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 № 1401-VIII⁴⁶³ до Конституції України відповідних змін була наявна юридична колізія між положеннями ч. 2 ст. 36 КПК України, згідно з якою прокурор здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, та положеннями п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про прокуратуру», де до функцій прокуратури віднесено лише нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство. Тож унесені законодавчі зміни фактично усунули юридичну колізію між КПК України та Законом України «Про прокуратуру», зокрема шляхом застосування конституційних положень, які мають вищу юридичну силу⁴⁶⁴.

Водночас необхідно вказати на те, що зазначені конституційні зміни внесли понятійну плутанину щодо сутності прокурорської діяльності у кримінальному провадженні. Зокрема, законодавець до сфери діяльності прокуратури у ст. 131-1 Конституції України відніс підтримання публічного обвинувачення в суді. У зв'язку з цим, як вважає В. О. Гринюк, конституційна термінологія щодо публічного обвинувачення потребує уніфікації на галузевому (кримінальному процесуальному) рівні, адже КПК України вживає термін «державне обвинувачення», а не «публічне обвинувачення», але механічна їх заміна не є можливою з урахуванням вже існуючої моделі приватного обвинувачення у кримінальному провадженні України. Публічне обвинувачення у разі його нормативного закріплення у КПК України дозволить врахувати

⁴⁶² Дрозд В. Г. Окремі питання прокурорського нагляду в кримінальному провадженні через призму теоретичних і практичних проблем. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2018. Вип. 4, т. 2. С. 100-101.

⁴⁶³ Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1401-VIII. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n99>.

⁴⁶⁴ Дрозд В. Г. Окремі питання прокурорського нагляду в кримінальному провадженні через призму теоретичних і практичних проблем. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2018. Вип. 4, т. 2. С. 99.

інші можливі різновиди обвинувачення, спрямовані на забезпечення публічних інтересів⁴⁶⁵. Тим часом, на нашу думку, використання поняття «публічне обвинувачення» як функції прокуратури є не цілком вірним, оскільки прокурор діє від імені та в інтересах держави, яка взяла на себе зобов'язання охороняти права і свободи людини, а в разі їх порушення притягувати винних осіб до відповідальності.

У контексті дослідження варто поставити питання: чи дійсно покращують конституційні зміни ефективність роботи органів досудового розслідування? Адже намагання законодавця «підлаштувати» кримінальну процесуальну діяльність того чи іншого учасника кримінального провадження негативно відбивається на правозастосовній практиці. Йдеться про те, що, на жаль, в умовах сьогоденної слідчо-прокурорської практики фактично залишається намагання прокурора здійснювати повний контроль над процесом досудового розслідування. Про це наочно свідчить практика «вимагання» погодження клопотань про проведення експертизи, що має місце в окремих областях України (наприклад, Сумській). Більше того, в цьому напрямі процесуальної діяльності навіть склалась абсурдна ситуація, коли слідчі судді відмовляються в задоволенні клопотання слідчого про проведення експертизи, оскільки воно не погоджено з прокурором⁴⁶⁶. Наприклад, розглянувши клопотання слідчого СВ Пустомитівського ВПГУНП у Львівській області про проведення експертизи, слідчий суддя відмовив у задоволенні такого клопотання, оскільки воно не було погоджено з процесуальним керівником, а тому не відповідає вимогам п. 5 ч. 2 ст. 40 КПК України і надалі призведе до виникнення питання щодо допустимості здобутих доказів⁴⁶⁷. Натомість у ч. 2 ст. 242 КПК України не передбачено обов'язку слідчого погоджувати клопотання про

⁴⁶⁵ Гринюк В. О. Функція обвинувачення в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та практичні проблеми реалізації: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. С. 14.

⁴⁶⁶ Дрозд В. Г. Окремі питання прокурорського нагляду в кримінальному провадженні через призму теоретичних і практичних проблем. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2018. Вип. 4, т. 2. С. 99.

⁴⁶⁷ Ухвала слідчого судді Пустомитівського районного суду Львівської області від 26 квіт. 2018 р. (провадження № 1-кп/450/354/18). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73752438>

проведення експертизи з прокурором, і яка, до речі, відносно ст. 36, п. 5 ч. 2 ст. 40 КПК України є спеціальною нормою. Отже, під час правозастосування мають пріоритет саме положення ч. 2 ст. 242 КПК України, що вказує на порушення слідчими суддями кримінального процесуального законодавства у випадку відмови в задоволенні клопотань цієї категорії⁴⁶⁸.

В аспекті означеного наведемо положення п. 5 Листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ № 223-559/0/4-13 від 05.04.2013 «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження», де зазначено, що за відсутності згоди (погодження) прокурора слідчий не вправі звертатися до суду з клопотанням про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а також про проведення слідчих (розшукових) дій, *крім випадків, передбачених КПК України*⁴⁶⁹ (курсив автора). Тож нас цікавить словосполучення «*крім випадків, передбачених КПК*», оскільки це і визначає правомірну можливість слідчого звернутися до слідчого судді без попереднього погодження з процесуальним керівником.

На протипагу викладеному приведемо діаметрально протилежний випадок. Так, розглянувши у відкритому судовому засіданні клопотання слідчого СВ Дрогобицького ВПГУНП у Львівській області про проведення судово-медичної експертизи слідчий суддя задовольнив таке клопотання⁴⁷⁰, яке не було погоджене з процесуальним керівником. Відтак слідчий суддя визнав дії слідчого законними і такими, що не суперечать вимогам

⁴⁶⁸ Дрозд В. Г. Окремі питання прокурорського нагляду в кримінальному провадженні через призму теоретичних і практичних проблем. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2018. Вип. 4, т. 2. С. 100.

⁴⁶⁹ Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05 квіт. 2013 р. № 223-559/0/4-13/. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0558740-13>.

⁴⁷⁰ Ухвала слідчого судді Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 06 черв. 2018 р. (провадження № 1-кс/442/744/2018). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74490770>.

КПК України, з чим ми повністю згодні, адже це корелюється з указаними вимогами закону.

На наше переконання, приведені розбіжності практичного застосування положень ст. 244 КПК України, зокрема щодо неодноразового їх розуміння й тлумачення, призводять до порушення засад законності, прав, свобод та законних інтересів інших учасників кримінального провадження (насамперед, потерпілого), що фактично можна тлумачити як порушення норм ч. 1 ст. 6 КЗПП (наприклад, див. рішення ЄСПЛ у справах «Ізетов проти України», «Тодоров проти України», «Юртаєв проти України»⁴⁷¹ тощо).

Отже, зволікання стороною обвинувачення у вчиненні процесуальних дій у нашому випадку – це наявність різної судової практики щодо задоволення клопотань слідчого без погодження прокурором, трактуються судом як порушення прав потерпілих. Особливо це є досить-таки актуальним під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 125 КК України, де зволікання з проведенням судово-медичної експертизи може призвести до зникнення тілесних ушкоджень або виникнення труднощів щодо встановлення їх тяжкості, механізму нанесення тощо.

У практичній площині важливого значення має і момент виникнення процесуального керівництва досудовим розслідуванням, адже це впливає на початок перебігу правовідносин між прокурором і слідчим, який здійснює досудове розслідування. З приводу цього питання науковці висловлюють дещо різні бачення. Так, у контексті аналізу попереднього кримінально-процесуального законодавства О. Римарчук зазначила, що згідно з положеннями КПК України 1960 р. прокурорський нагляд бере свій початок з моменту прийняття заяв і повідомлень про злочини⁴⁷². Проте,

⁴⁷¹ Справа «Ізетов проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 15 верес. 2011 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_870. Справа «Тодоров проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 12 січ. 2012 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_806. Справа «Юртаєв проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 31 січ. 2006 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_076.

⁴⁷² Римарчук О. Прокурорський нагляд за діяльністю органу дізнання у стадії порушення кримінальної справи. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 9. С. 166.

враховуючи аналіз положень чинного КПК України, прокурорський нагляд починає свій відлік дещо пізніше, а саме з часу початку досудового розслідування, тобто моменту внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР. У цьому разі поза межами прокурорського нагляду залишилися питання стосовно прийняття та реєстрації заяв і повідомлень, що сьогодні регламентуються наказом МВС від 06.11.2015 № 1377 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події»⁴⁷³. Але, на переконання О. О. Цимбалістенка, така ситуація не може визнаватися допустимою, адже практика застосування КПК від 1960 р. засвідчила, що саме в цій сфері трапляється найбільше порушень. Значна кількість порушень у цій сфері виявляється прокурорами і в сучасних умовах, про що свідчать дані прокурорської статистики. Так, упродовж 2013 р. прокурорами виявлено та внесено до ЄРДР відомості про 3 320 кримінальних правопорушень, які не були раніше обліковані, протягом 2014 р.– 2 842; 2015 р.– 2 708; 2016 р.– 3 250⁴⁷⁴.

І. В. Рогатюк указує на превентивну і прикладну значущість діяльності прокурора з виявлення фактів укриття від обліку злочинів на етапі прийняття та реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, яка «de-facto» здійснюється прокурором, однак «de-jure» не передбачена чинним КПК України, хоча має належати до предмета регулювання кримінального процесуального права⁴⁷⁵.

Водночас не погоджуємося з позицією щодо відсутності прокурорського нагляду під час прийняття заяв і повідомлень про вчинення кримінальних правопорушень. Незважаючи на той факт,

⁴⁷³ Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 06 лист. 2015 р. № 1377. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15>.

⁴⁷⁴ Цимбалістенко О. О. Організаційно-правові основи прокурорського нагляду за додержанням законів на початковому етапі досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2017. С. 19-20.

⁴⁷⁵ Рогатюк І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. С. 30.

що, відповідно до положень КПК України процесуальна діяльність прокурора у кримінальному провадженні бере свій початок на етапі внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, відомче законодавство з питань діяльності прокуратури все ж таки передбачає такий нагляд. Зокрема, зважаючи на аналіз наказу Генеральної прокуратури України від 16.10.2015 № 275 «Про організацію діяльності органів прокуратури з питань ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, статистики та її аналізу», одним із напрямів діяльності прокуратури є забезпечення об'єктивного відображення в ЄРДР відомостей щодо кримінальних правопорушень, осіб, які їх учинили, та прийнятих під час досудового розслідування процесуальних рішень⁴⁷⁶. Також цим наказом передбачено доступ органів прокуратури до інформаційно-пошукових систем органів внутрішніх справ, у тому числі які використовуються під час прийняття заяв та повідомлень громадян. У практичній діяльності вказане виражається у скасуванні прокурорами незаконних рішень щодо прийняття заяв та повідомлень громадян про вчинення кримінальних правопорушень, що супроводжується подальшим внесенням відомостей до ЄРДР.

У межах дослідження слід визнати достатньо дискусійним питання про те, що виключно прокурор приймає рішення щодо доцільності використання результатів НСРД у кримінальному провадженні. Адже найбільш повно обставинами кримінального провадження володіє лише та особа, яка безпосередньо здійснює розслідування. Відсутність у КПК України регламентації процедури ознайомлення слідчого (детектива) з результатами НСРД у процесі їх здійснення, якщо такі дії проводилися на підставі завдання співробітниками оперативного підрозділу, свідчить про неможливість оперативного реагування слідчим на встановлені в ході проведення НСРД факти, які потребують негайного вирішення. Вказана ситуація призводить передусім до втрати оперативності використання отриманих результатів, а також унеможливорює

⁴⁷⁶ Про організацію діяльності органів прокуратури з питань ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, статистики та її аналізу: наказ Генеральної прокуратури України від 16 жовт. 2015 р. № 275. *ЛІГА: ЗАКОН*. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GP15016.html.

проведення інших процесуальних дій, оскільки законодавством України не визначено обов'язку негайного повідомлення слідчого (детектива) про результати НСРД оперативним підрозділом, який безпосередньо їх проводив. Адже на виконавця НСРД не покладено обов'язку негайного повідомлення ініціатора про отримані відомості, що можуть мати значення для кримінального провадження. Хоча кваліфікований слідчий може чітко це визначити в дорученні на проведення НСРД. У діяльності органів досудового розслідування усталеною є практика, коли слідчий (детектив), даючи доручення оперативному підрозділу, вказує на необхідність періодичного ознайомлення ініціатора НСРД з отриманими результатами, що надає можливість здійснення інших процесуальних дій. По-іншому це питання врегульоване Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні від 16.11.2012⁴⁷⁷. Так, в у п. 4.4 вказаної Інструкції передбачено, що прокурор, який здійснює процесуальне керівництво, за необхідності дає вказівку режимно-секретному органу ознайомити слідчого з протоколом і додатками про результати НСРД. Ураховуючи викладене, О. Ю. Татаров вважає, що в КПК України доцільно закріпити право слідчого (детектива), який є ініціатором проведення НСРД, на ознайомлення з отриманими результатами НСРД, у тому числі в ході їх проведення, а також передбачити право слідчого (детектива) скласти протокол про проведення НСРД до моменту їх припинення, якщо отримані результати, на його думку, можуть бути підставою проведення інших процесуальних дій (наприклад, у ході проведення НСРД встановлено місце зберігання знаряддя (предмета) злочину і виникає необхідність проведення обшуку або встановлено, що підозрюваний має намір переховуватися від слідства)⁴⁷⁸.

⁴⁷⁷ Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 лист. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

⁴⁷⁸ Татаров О. Ю. Окремі проблеми при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 73-74.

4.3. Судовий контроль за дотриманням прав, свобод і законних інтересів осіб у кримінальному провадженні

Відповідно до ст. 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом. З позиції Конституційного Суду України, викладеної в Рішенні від 25 грудня 1997 р. № 9-зп, ч. 1 ст. 55 Основного Закону містить загальну норму, яка означає право кожного звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. У положенні ч. 1 ст. 55 Конституції України закріплено одну з найважливіших гарантій здійснення як конституційних, так й інших прав та свобод людини і громадянина, що відповідає зобов'язанням України, які виникли у зв'язку з ратифікацією Україною Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод⁴⁷⁹.

Отож, судовий контроль в кримінальному процесі посідає чільне місце в системі забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи. Свідченням цього є той факт, що вже у ст. 6 КПК Української Соціалістичної Радянської Республіки 1922 р. передбачалось, що кожен суддя і кожен прокурор, виявивши у межах своєї ділянки або району, що когось тримають під вартою без законного рішення уповноважених на те органів або понад термін, встановлений законом чи судовим вироком, зобов'язаний негайно звільнити неправильно позбавленого свободи». А в ст. 7 цього Кодексу було встановлено, що суддя або прокурор, якому стало відомо, що в межах його ділянки або району будь-хто тримається не в належному місці ув'язнення або в неналежних умовах, зобов'язаний вжити заходів до відновлення законного порядку⁴⁸⁰.

⁴⁷⁹ Справа за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води): рішення Конституційного Суду України від 25 груд. 1997 р. № 9-зп. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009p710-97#n54>.

⁴⁸⁰ Уголовно-процесуальний кодекс УССР: утв. постанов. ВЦИК 13 сентября 1922 г., с изм. по 1 марта 1925 г. и прил. алф.-предм. указ. и табл. сроков. Харьков: Юрид. изд-во Наркомюста УССР, 1925. С. 6.

Аналогічні положення також було закріплено і в ст. 7, 8 КПК УСРР 1927 р.

У 2002 р. до КПК України 1960 р. були внесені значні зміни, у зв'язку з чим істотним завданням кримінального судочинства стало посилення забезпечення прав і свобод громадян, у тому числі шляхом розширення змагальності на досудових стадіях кримінального процесу. Законодавче закріплення інституту судового контролю свідчить про підвищення рівня демократизації українського суспільства й обрання ним стійкого курсу, спрямованого на побудову правової держави, одним із головних завдань якої є недопущення незаконного й необґрунтованого обмеження прав і свобод особи в кримінальному процесі⁴⁸¹. Але практичні реалії того часу свідчили про те, що докорінні зміни у сфері кримінального процесу так і не забезпечили ефективного захисту прав, свобод та законних інтересів особи. Саме тому відповідно до Концепції реформування кримінальної юстиції 2008 року подальші зміни мають бути направлені на підвищення ефективності забезпечення прав і свобод людини, що має будуватися на таких принципах, як: верховенство права; поєднання захисту прав особи і забезпечення публічних інтересів; невідворотність відповідальності та покарання за кримінально карані діяння; гарантування права на судовий захист; забезпечення рівності всіх перед законом та процесуальної рівності сторін у кримінальному провадженні тощо⁴⁸².

Жваві дискусії про доцільність і необхідність закріплення в кримінальному процесуальному законодавстві України повноважень слідчого судді щодо забезпечення захисту прав і свобод осіб, залучених до сфери кримінального процесу, точились ще під час підготовки різних проектів КПК України, в тому числі чинного.

Однією з новацій КПК України 2012 р. стало суттєве розширення функції судового контролю за дотриманням прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження під

⁴⁸¹ Кутоманов Д. Є. Судовий контроль – гарантія забезпечення конституційних прав громадян на досудовому слідстві. *Проблеми законності* : респ. міжвідом. наук. зб. Харків, 2008. Вип. 98. С. 153-154.

⁴⁸² Концепція реформування кримінальної юстиції України: указ Президента України від 08 квіт. 2008 р. № 311/2008. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>.

час досудового розслідування. З цією метою запроваджено такого учасника кримінального провадження, як слідчий суддя, який спеціально уповноважений на здійснення судового контролю саме на стадії досудового розслідування. Насамперед контроль з боку слідчого судді здійснюється шляхом вирішення питань, пов'язаних з обмеженням конституційних прав і свобод осіб та розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора⁴⁸³. Безумовно, введення такої процесуальної фігури стало позитивним кроком у напрямі зближення національного законодавства із загальновизнаними нормами та принципами, проголошеними в Загальній декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та інших міжнародних документах у сфері захисту прав і свобод людини.

У наш час питання щодо забезпечення належного та ефективного судового захисту прав, свобод і законних інтересів свобод кожної людини в кримінальному процесі перебувають під пильною увагою міжнародних та європейських правозахисних інституцій. Зумовлено це як розвитком, так і введенням нових процесуальних інститутів (негласних слідчих (розшукових) дій, заходів забезпечення кримінального провадження та ін.), застосування яких пов'язано з обмеженням конституційних прав і свобод людини.

Як бачимо, відповідно до чинного КПК України слідчий суддя є самостійним учасником кримінальної процесуальної діяльності, до повноважень якого належить здійснення в порядку, передбаченому КПК України, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб на стадії досудового розслідування. Серед іншого, необхідність запровадження ефективного судового контролю зумовлена й тим, що ймовірність порушення або незаконного обмеження прав, свобод та інтересів особи на стадії досудового розслідування найбільш висока. Адже суб'єкти – слідчий, прокурор, оперативні підрозділи, на відміну від інших державних органів

⁴⁸³ Проблеми застосування положень Кримінального процесуального кодексу України щодо окремих слідчих (розшукових) дій та заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема, обшуку та тимчасового доступу до речей і документів. *Закон і Бізнес*: [сайт]. URL: http://zib.com.ua/ua/41323-problemi_zastosuvannya_polozhen_kriminalnogo_procesualnogo_k.html.

і посадових осіб, наділені повноваженнями, які в установленому законом порядку дозволяють їм обмежити права, свободи та законні інтереси учасників відповідної процесуальної дії. Саме в цих випадках гарантії щодо обмеження прав і свобод особи мають бути істотно підвищені, зокрема шляхом реалізації слідчим суддею повноважень, визначених законом, а саме надання дозволу на проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, негласної слідчої (розшукової) дії, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора та ін.

За слушним твердженням Ю. В. Лисюка, будь-які зміни, які відбуваються в державі, – це знак того, що держава працює, постійно здійснює пошук нових ідей та використовує певний потенціал можливостей для свого подальшого розвитку. Прийняття нових нормативно-правових актів, які кардинально відрізняються від попередніх та повністю змінюють правову лінію, є свідченням прогресивної політики держави й усвідомлення національних інтересів держави. Зокрема, на особливу увагу заслуговують питання участі слідчого судді під час здійснення досудового провадження. Запровадження нового спеціального процесуального суб'єкта в кримінальному провадженні – слідчого судді – було здійснено для врегулювання питань, пов'язаних із забезпеченням судового контролю за дотриманням прав, свобод та законних інтересів осіб у кримінальному провадженні. Отож, питання участі слідчого судді в кримінальному провадженні є актуальним та потребує більш детального дослідження науковцями і фахівцями в цій галузі права⁴⁸⁴.

Безумовно, закріплення на законодавчому рівні судового контролю з боку слідчого судді за дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні є необхідною умовою їх забезпечення. З одного боку, це забезпечує реалізацію й дотримання конституційних гарантій захисту прав і свобод людини у сфері кримінального судочинства, а з іншого – спрямовано на ефективне

⁴⁸⁴ Лисюк Ю. В. Слідчий суддя як гарант прав людини в досудовому провадженні. *Право та державне управління*. 2014. № 1-2 (14-15). С. 119-120.

практичне втілення засад кримінального провадження, а отже, й на виконання завдання кримінального провадження загалом. Зокрема, це стосується як захисту особи, держави і суспільства від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, так і застосування до кожного учасника кримінального провадження належної правової процедури.

Дослідивши окремі питання судового контролю за дотриманням прав людини, А. І. Бондаренко доходить висновку, що вагомість та ефективність судового контролю за дотриманням прав людини полягає в тому, що навіть сам факт його існування справляє позитивний вплив на роботу правоохоронних органів. Досвід у цій сфері демонструє подвійний ефект такого інституту. По-перше, суд, визнавши, що є порушення прав людини, забезпечує їх відновлення. По-друге, значення судового контролю полягає насамперед у цьому непрямому впливі, оскільки основна мета судового контролю, на його думку, полягає в тому, щоб досудове розслідування в кримінальних провадженнях проводилось із дотриманням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права і свободи визнаються найвищими цінностями⁴⁸⁵.

За результатами пілотного моніторингу застосування нового Кримінального процесуального кодексу України судами м. Києва Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини констатовано системні порушення чинного законодавства під час вирішення клопотань про застосування запобіжних заходів. Зокрема, вказано на формалізацію процесу прийняття відповідних рішень (ненаведення конкретних доказів обґрунтованості підозри, посилення на наявність ризиків лише зі слів прокурора) та відверту диспропорцію у визначенні міри необхідного примусу (наприклад, у частині визначення розмірів застави)⁴⁸⁶. Така негативна ситуація не залишилась поза увагою Уряду нашої країни, про що

⁴⁸⁵ Бондаренко А. І. Судовий контроль за дотриманням прав людини. *Актуальні проблеми держави і права*. 2016. Вип. 76. С. 16.

⁴⁸⁶ Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за результатами пілотного моніторингу застосування нового Кримінального процесуального кодексу України судами м. Києва. Київ : Арт-Дизайн, 2015. С. 76-79.

свідчить внесення до Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року питання щодо посилення ефективності судового контролю за підставами позбавлення свободи, унеможливлення безпідставного та неналежним чином оформленого затримання, тримання особи під вартою без рішення суду⁴⁸⁷.

За статистичними даними, у 2017 р. порівняно з 2016 р. простежується тенденція до зростання кількості відхилених судами клопотань слідчих, прокурорів про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, запобіжних заходів, проведення негласних слідчих (розшукових) дій (на 36%). Це засвідчує важливу роль слідчого судді у забезпеченні дотримання прав, свобод та інтересів учасників кримінального провадження, їх захисті від неправомірного обмеження⁴⁸⁸. Водночас, як показало вивчення ухвал слідчих суддів, внесених до Єдиного реєстру судових рішень, не завжди рішення щодо незадоволення клопотань відповідає вимогам закону. Крім того, як констатує В. А. Завтур, практика реалізації чинного кримінального процесуального закону, доктринальні напрацювання, численні законопроектні пропозиції вказують на недостатню ефективність судового контролю обмеження прав, свобод та законних інтересів особи в кримінальному судочинстві та формалізацію процесу прийняття відповідних процесуальних рішень. Це свідчить про те, що процес реформування інституту судового контролю триває, і пошук шляхів його вдосконалення залишається пріоритетним напрямком вітчизняної кримінальної процесуальної доктрини. Створення доступної та ефективної системи судочинства, що відповідає європейським цінностям та стандартам захисту прав людини, продовжує бути стратегічною метою Української держави відповідно до Указу Президента України «Про затвердження Національної стратегії

⁴⁸⁷ План заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року: затв. розпорядж. Кабінету Міністрів України від 23 листоп. 2015 р. № 1393-р. *Урядовий портал*: [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/248740679>.

⁴⁸⁸ Бурлака О. В. Забезпечення реалізації слідчим суддею функції захисту прав, свобод та інтересів особи у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. С. 13.

у сфері прав людини» від 25 серпня 2015 року⁴⁸⁹. Вказане підтверджує необхідність подальших пошуків оптимізації та вдосконалення процесуальної діяльності слідчих суддів у кримінальному провадженні. Адже судовий контроль з боку слідчого судді спрямований на неухильне дотримання не лише верховенства права та законності, але й інших засад кримінального провадження, зокрема змагальності, поваги до людської гідності, забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, недоторканність житла чи іншого володіння особи та ін.

Досліджуючи процесуальні основи статусу слідчого судді в кримінальному провадженні, А. Ф. Бондюк зазначає, що нагляд зі сторони слідчого судді здійснюється за діями (бездіяльністю) органів досудового розслідування, а контроль за незаконним обмеженням прав і свобод особи у кримінальному провадженні. Тобто об'єктом контролю є законність та вмотивованість діяльності підконтрольного органу. На цій основі вчена доходить висновку, що нагляд з боку слідчого судді – це діяльність, яка здійснюється на предмет дотримання законності, а контроль виконується у визначених законом випадках. Предметом перевірки також є обґрунтованість та виправданість застосування тих чи інших заходів (вчинення дій). Тому контроль за правообмежувальними діями – це визначення слідчим суддею ступеня виправданості обсягу застосування певних заходів примусового характеру, спрямованих на стримування чи заборону реалізації учасниками кримінального провадження своїх прав, свобод та законних інтересів. Нагляд за діями органів досудового розслідування – це пасивна форма спостереження за діяльністю відповідних суб'єктів владного впливу на стадії досудового розслідування, що виявляється в оцінюванні законності вчинення процесуальних дій пошуково-пізнавального характеру та припиненні чи попередженні дій, які ґрунтуються на неправомірних рішеннях органів досудового розслідування. Крім цього, до сфери нагляду в частині реалізації превентивної функції (припинення та попередження неправомірних дій органами

⁴⁸⁹ *Завтур В. А.* Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. С. 19.

досудового розслідування) входить розгляд скарг на дії (бездіяльність) зазначених органів. Натомість контроль за дотриманням прав та свобод учасників кримінального провадження може відбуватися за ініціативи слідчого судді в таких випадках, як, наприклад, судовий виклик, накладення грошового стягнення, привід⁴⁹⁰. Повною мірою погодитися з викладеною науковою позицією ми не можемо. На наш погляд, слідчий суддя безпосередньо не здійснює ніякого нагляду та контролю за діяльністю органів досудового розслідування, адже це виключна компетенція керівника органу досудового розслідування (відомчий контроль) та прокурора як процесуального керівника (прокурорський нагляд). Про обґрунтованість нашого твердження наочно свідчать такі законодавчі положення. По-перше, згідно з ч. 2 ст. 39 КПК України керівник органу досудового розслідування уповноважений: визначити слідчого, який здійснюватиме досудове розслідування, та відсторонити його від цього; давати слідчому письмові вказівки; вживати заходів щодо усунення порушень вимог законодавства у випадку їх допущення та ін. По-друге, відповідно до ч. 2 ст. 36 КПК України прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений: доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування, процесуальних дій; скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих; погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення процесуальних дій та ін.

Стосовно ж процесуальної діяльності слідчого судді, то він лише за наявності підстав та в порядку, передбаченому КПК України, постановляє ухвалу про надання чи відмову в наданні дозволу на проведення певної процесуальної дії. Тобто, якщо до слідчого судді з відповідним клопотанням чи скаргою не звертаються сторони кримінального провадження, він і не має ініціативного права, наприклад, витребувати документи, скасувати рішення без скарги тощо.

⁴⁹⁰ Бондюк А. Ф. Процесуальні основи статусу слідчого судді у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. С. 93-95.

Між тим, у межах судового контролю слідчий суддя реалізує інші повноваження, передбачені в КПК України.

По-перше, у положеннях ст. 206 КПК України встановлено, що кожен слідчий суддя, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться особа, позбавлена свободи за відсутності судового рішення, зобов'язаний постановити ухвалу, якою зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу негайно доставити цю особу для з'ясування підстав позбавлення волі.

По-друге, в разі, якщо слідчий, прокурор у невідкладних випадках, визначених у положеннях ч. 3 ст. 233 КПК України, увійшов до житла чи іншого володіння особи, він зобов'язаний невідкладно після здійснення відповідних дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Така перевірка зумовлена тим, що проникнення до житла чи іншого володіння особи здійснюється без ухвали слідчого судді, при цьому це не суперечить приписам ст. 30 Конституції України, де встановлено, що у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку⁴⁹¹.

По-третє, відповідно до положень ч. 1 ст. 250 КПК України у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини КК України, негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді у випадках, передбачених КПК України, за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора. У такому випадку прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді⁴⁹².

⁴⁹¹ Конституція України: прийнята 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.

⁴⁹² Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-17. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>.

Як додаткову підтримку вищевикладеної аргументації наведемо позицію М. В. Даньшина та Д. Ю. Кавун, згідно з якою судовий контроль з боку слідчого судді здійснюється не за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування (це конституційний обов'язок (функція) прокурора), а лише за дотриманням прав людини при здійсненні кримінальної процесуальної діяльності владними суб'єктами кримінального провадження – слідчим і прокурором. Наприклад, якщо слідчий і прокурор охороняють права потерпілого від злочину та порушень його інтересів іншими учасниками досудового розслідування, то слідчий суддя охороняє права і законні інтереси потерпілого від зловживань самих владних суб'єктів досудового розслідування – слідчого і прокурора⁴⁹³.

Отже, на наш погляд, про контроль, який полягає в з'ясуванні та перевірці дійсно наявних підстав проведення конкретної процесуальної дії, що вимагає надання дозволу, або розгляду клопотань та скарг учасників кримінального провадження, можливо вести мову лише у виключних випадках. Але і в разі задоволення скарги чи надання дозволу на проведення відповідної процесуальної дії слідчий суддя безпосередньо не здійснює подальшого контролю чи нагляду за їх виконанням. В іншому разі під час виконання процесуальної дії, на проведення якої слідчий суддя надав дозвіл, уповноважена службова особа мала надсилати слідчому судді повідомлення про результати її проведення. Тому, як слушно наголосила О. Б. Мізуліна, судовий контроль є засобом обмеження свавілля з боку держави (державних органів і посадових осіб), у зв'язку з чим застосування будь-якого державного примусового заходу процесуального характеру поза судовим рішенням є неприпустимим⁴⁹⁴. До того ж, варто пам'ятати, що слідчий суддя уповноважений на самостійне проведення деяких слідчих (розшукових) дій, а саме допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (ст. 225 КПК України) та проведення

⁴⁹³ Даньшин М. В., Кавун Д. Ю. Слідчий суддя у механізмі забезпечення прав і законних інтересів потерпілого. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Право. 2016. Вип. 21. С. 158.

⁴⁹⁴ Мізуліна Е. Б. Уголовный процесс: концепция самоограничения государства: автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. М., 1993. С. 9-16.

допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (ст. 232 КПК України).

Серед іншого також слід виділити бачення М. О. Устимова щодо наявності чотирьох видів судового контролю, що здійснюється на досудовому розслідуванні. Зокрема, це контроль за законністю і обґрунтованістю: 1) арешту; 2) продовження строку тримання під вартою; 3) провадження слідчих дій, що обмежують право на таємницю листування, телефонних переговорів, поштових, телеграфних та інших повідомлень, на недоторканність житла; 4) передбачених законом дій і рішень органів дізнання, досудового слідства та прокурора⁴⁹⁵. Проте, на наш погляд, останній вид судового контролю поглинає в себе три попередні, оскільки є більш широким і охоплює інші.

Інші науковці всі повноваження слідчого судді в кримінальному процесі поділяють на три основні групи:

1. *Повноваження при застосуванні заходів процесуального при-мусу (заходів забезпечення кримінального провадження) на стадії досудового розслідування.* Насамперед, це стосується прийняття слідчим суддею рішення (надання дозволу) при розгляді клопотання слідчого та прокурора про застосування вказаних заходів, що є виключною його компетенцією.

2. *Повноваження слідчого судді при розгляді скарг на дії та рішення слідчого чи прокурора.* Зокрема, главою 26 КПК України передбачена можливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування або прокурора під час досудового розслідування.

3. *Повноваження слідчого судді щодо надання дозволу на про-ведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, які обмежують конституційні права людини і громадянина*⁴⁹⁶.

⁴⁹⁵ Устимов М. А. Судебний контроль на стадії предварительного расследования: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Саранск, 1999. С. 7-8.

⁴⁹⁶ Гловюк І. В. Судова діяльність у досудовому провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2008. С. 4; Шаповал О. А. Повноваження слідчого судді у новому КПК України. URL: <http://uajudges.org.ua/wp-content/themes/>; Линник О. В., Чекалюк В. А. Взаємодія прокурора та слідчого судді під час кримінального провадження. Міжнародний юридичний вісник: зб. наук. пр. Нац. ун-ту держ. податкової служби України. 2016. Вип. 1 (3). С. 54.

Наведені повноваження слідчого судді, які реалізуються в межах судового контролю, цілком корелюються з вимогами Основного Закону та КПК України, але все ж таки потребують свого розширення. Так, здійснивши системний аналіз кримінального процесуального законодавства України, можна виділити такі повноваження слідчого судді на стадії досудового розслідування, що спрямовані на:

1) забезпечення прав і свобод особи, яка затримана за підозрою у вчиненні злочину без ухвали слідчого судді;

2) забезпечення прав особи, позбавленої свободи за відсутності судового рішення, яке набрало законної сили, або не звільненої з-під варті після внесення застави в установленому КПК України порядку;

3) надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій, які можуть бути здійсненні не інакше як на підставі ухвали слідчого судді (призначення експертизи; огляд та обшук житла чи іншого володіння; слідчий експеримент у житлі чи іншому володінні особи за відсутності добровільної згоди; відібрання зразків з речей і документів; відбирання біологічних зразків у примусовому порядку);

4) надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій;

5) надання дозволу на затримання з метою приводу;

6) надання дозволу на застосування заходів забезпечення кримінального провадження (судовий виклик, привід, накладення грошового стягнення, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, тимчасовий доступ до речей та документів, арешт майна, запобіжні заходи);

7) розгляд скарг учасників кримінального провадження на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора;

9) продовження строку досудового розслідування;

10) поміщення особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, у приймальник-розподільник для дітей;

11) направлення особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного

характеру, до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи;

12) надання дозволу на здійснення тимчасового та екстрадиційного арешту;

13) надання дозволу на застосування запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою для забезпечення видачі особи на запит іноземної держави.

У контексті дослідження слід звернути увагу на те, що в теорії кримінального процесу дискусійним є питання з приводу того, чим є судовий контроль – окремою функцією або окремим елементом здійснення правосуддя. У цьому питанні ми підтримуємо тих науковців, які вважають, що судовий контроль є окремою функцією, яка здійснюється уповноваженим на те учасником кримінального провадження – слідчим суддею, і лише у чітко визначеному проміжку часу – на стадії досудового розслідування. Відтак судовий контроль у кримінальному провадженні є окремим напрямом діяльності суду, який здійснюється під час досудового розслідування слідчим суддею, сутність якого полягає у контролі за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення інших процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень⁴⁹⁷. Функція правосуддя вже безпосередньо реалізується на судових стадіях. У цьому питанні погодимось з думкою Д. Є. Кутоманова, який справедливо зазначив, що судовий контроль на досудових стадіях не охоплюється поняттям «правосуддя». Це підтверджується тим, що при наданні дозволів на проведення процесуальної дії, а також при розгляді скарг учасників процесу слідчий суддя безпосередньо не вирішує кримінального провадження по суті. Більше того, діючи на досудовому провадженні, він не має обговорювати питання про винність особи в інкримінованому їй злочині⁴⁹⁸.

⁴⁹⁷ Судовий контроль у кримінальному провадженні: навч. посіб. для підгот. до заліку / Ю. В. Капліна, М. О. Карпенко, В. І. Маринів та ін.]. Харків: Право, 2015. С. 3.

⁴⁹⁸ Кутоманов Д. Є. Судовий контроль – гарантія забезпечення конституційних прав громадян на досудовому слідстві. *Проблеми законності* : респ. міжвідом. наук. зб. Харків, 2008. Вип. 98. С. 156.

Отже, судовий контроль та правосуддя є окремими видами діяльності суду, що значно розірвані в часі. У хронологічному плані судовий контроль здійснюється раніше від правосуддя, коли перспектива правосуддя часто ще не є чітко визначеною. Однак правосуддя має бути для слідчого судді своєрідним ідеалом (вершиною) діяльності суду в будь-якому кримінальному провадженні, а відтак кожен слідчий суддя має ставити перед собою мету максимальної реалізації наданих повноважень задля швидкого, повного та максимально об'єктивного вирішення віднесених до його компетенції процесуальних питань. Йдучи саме цим шляхом, процесуальна діяльність слідчих суддів багато у чому сприятиме створенню належних умов для швидкого та ефективного правосуддя⁴⁹⁹.

Відповідно до КПК України, слідчий суддя, як і суд взагалі, не належить ні до сторін кримінального провадження, ні до учасників кримінального чи судового провадження. Також у КПК України не передбачено жодної статті, яка б окремо регламентувала повноваження слідчого судді, навіть у загальному вигляді. Як вважає В. О. Попелюшко, повноваження слідчого судді вписані в законі відповідно до кожної окремої кримінальної процесуальної ситуації чи групи подібних (аналогічних) ситуацій. Тому кримінальний процесуальний статус слідчого судді, якщо так можна висловитися, «збірний», а його повноваження слідчого судді досить обширні та різнопланові. А якщо їх розглядати крізь призму суб'єкта виконання, предмета, змісту та мети його діяльності, тобто виконуваних функцій, призначення слідчого судді у кримінальному провадженні багатофункціональне⁵⁰⁰. Дійсно, лише певні норми-дефініції, якими визначено загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини, закріплено в положеннях ст. 206 КПК України «Загальні обов'язки слідчого судді щодо захисту прав людини», а також в окремих положеннях, які регламентують порядок проведення процесуальної дії, що вимагає надання

⁴⁹⁹ Крикливець Д. Є. Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2016. С. 10, 55.

⁵⁰⁰ Попелюшко В. О. Слідчий суддя у кримінальному провадженні. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Право. 2014. № 1 (9). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14rvoukr.pdf>.

слідчим суддею дозволу на них. При цьому системне вивчення цих положень дає змогу зробити декілька узагальнюючих висновків.

По-перше, повноваження слідчого судді, передбачені ст. 206 КПК України, стосуються не загальних його обов'язків, а лише захисту прав особи, яка тримається під вартою, або позбавлена свободи за відсутності судового рішення, чи не звільнена з-під варти після внесення застави. До того ж цю статтю розміщено в главі 18 КПК України «Запобіжні заходи, затримання особи», яка ніяк не стосується питання загальних обов'язків слідчого судді щодо захисту прав людини.

По-друге, у такому разі захист прав осіб, обмежених у праві на свободу та особисту недоторканність, має загальний і неконкретний характер. Насамперед, це стосується такої норми-дефініції, як доручення відповідному органу досудового розслідування провести дослідження фактів, викладених у заяві особи (п. 2 ч. 6 ст. 206 КПК). З практичного погляду, у випадку отримання з будь-яких джерел відомостей, що свідчать про жорстоке поводження з особою, яка тримається під вартою, необхідно передбачити обов'язок слідчого судді винести ухвалу, якою зобов'язати прокурора, як процесуального керівника (а не слідчого), внести відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо цього факту.

Імпонує нам і позиція О. Г. Яновської, що достатньо сумнівним і ускладненим являється процесуальний механізм реалізації положень ст. 206 КПК України. По-перше, у цій статті не визначено, до обов'язків якої саме службової особи належать повноваження щодо інформування слідчого судді про знаходження в межах територіальної юрисдикції суду особи, позбавленої свободи за відсутності судового рішення, яке набрало законної сили. По-друге, сумнівним видається, що такі повноваження є у слідчого чи у прокурора, адже у випадку з'ясування таких обставин прокурор, наприклад, має самостійно стати на захист інтересів і прав особи, незаконно позбавленої свободи. Однак ст. 206 КПК України дає можливість самому затриманому або його захисникові звернутись до слідчого судді із заявою про перевірку законності тримання особи під вартою та перевірку, у необхідних випадках, застосування до неї

насильства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, державній установі. По-третє, ускладненою є ситуація із відстоюванням права особи, яка була незаконно затримана, а потім звільнена тим же органом чи уповноваженою службовою особою, які й здійснювали затримання. У такому разі важко сподіватись на застосування положень ст. 206 КПК України, оскільки на момент звернення до суду така особа вже не перебуває під вартою, а отже, не є суб'єктом звернення та захисту відповідно до цієї статті. Тож вбачається порушення права на ефективний засіб юридичного захисту, що гарантовано ст. 13 Конвенції, в якій зазначається: кожен, чий права та свободи, визнані в Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження. У рішенні ЄСПЛ у справі «Кац та інші проти України» від 18 грудня 2008 р. указується, що існування засобів юридичного захисту має бути достатньо певним як на практиці, так і в теорії, оскільки без цього їм не вистачатиме належної доступності та ефективності. Хоча, згідно з п. 1 ст. 35 Конвенції, скарги, які згодом заявники мають намір подати до ЄСПЛ, мають спочатку бути подані до відповідного національного органу для розгляду по суті та з дотриманням формальних вимог, встановлених національним законодавством, при цьому немає необхідності удаватися до засобів юридичного захисту, які є неадекватними чи неефективними⁵⁰¹.

З огляду на викладене вище вважаємо за необхідне в КПК України передбачити окрему статтю, в якій унормувати повноваження слідчого судді. Разом із цим убачається доцільним ст. 206 КПК України виключити з глави 18, а її положення у видозміненому вигляді закріпити в новій запропонованій статті 31-1, яку викласти у такій редакції:

«Стаття 31-1. Повноваження слідчого судді

1. У випадках і за наявності підстав, передбачених цим Кодексом, слідчий суддя уповноважений:

⁵⁰¹ Яновська О. Г. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні судового контролю у кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 2 (27). С. 15-16.

- 1) вирішити питання про відвід;
- 2) постановити ухвали про застосування, зміну, продовження або скасування заходів забезпечення кримінального провадження;
- 3) надати дозвіл на проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;
- 4) продовжити строк досудового розслідування;
- 5) прийняти рішення за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора;
- 6) вирішити питання про спеціальну конфіскацію та долю речових доказів і документів;
- 7) вирішити питання про здійснення спеціального досудового розслідування;

8) реалізувати інші повноваження, передбачені цим Кодексом.

2. З метою ухвалення вмотивованого рішення слідчий суддя має право знайомитися з матеріалами, якими обґрунтовується клопотання або скарга чи заява, а також вжити необхідних заходів для забезпечення участі осіб, чії права, свободи та законні інтереси обмежуються, порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші їх ущемлення.

3. У випадку встановлення факту незаконного обмеження або порушення прав, свобод та законних інтересів особи слідчий суддя в межах територіальної юрисдикції суду має право постановити ухвалу, якою зобов'язати відповідний орган державної влади чи уповноважену службову особу забезпечити їх додержання та відновлення.

4. Якщо слідчий суддя отримує з будь-яких джерел відомості, які створюють обґрунтовану підозру, що в межах територіальної юрисдикції суду знаходиться особа, позбавлена свободи за відсутності судового рішення, яке набрало законної сили, або не звільнена з-під варти після внесення застави в установленому цим Кодексом порядку, він зобов'язаний постановити ухвалу, якою має зобов'язати відповідний орган державної влади чи уповноважену службову особу негайно доставити цю особу до нього для з'ясування підстав позбавлення свободи.

5. Якщо під час будь-якого судового засідання особа заявляє про застосування до неї насильства, катування, жорсткого або нелюдського поводження, що принижує її гідність, права і свободи, слідчий суддя зобов'язаний:

- 1) зафіксувати таку заяву або прийняти від особи письмову заяву;
- 2) забезпечити невідкладне проведення судово-медичного обстеження особи;

- 3) зобов'язати прокурора внести відомості до ЄРДР за фактом, викладеним в заяві особи;

- 4) вжити необхідних заходів для забезпечення безпеки особи згідно із законодавством.

6. Слідчий суддя зобов'язаний діяти в порядку, передбаченому частиною п'ятою цієї статті, незалежно від наявності заяви особи, якщо її зовнішній вигляд, стан чи інші обставини дають підстави для обґрунтованої підозри про застосування до неї насильства, катування, жорсткого або нелюдського поводження, що принижує її гідність, права і свободи.

7. Слідчий суддя зобов'язаний вжити необхідних заходів для забезпечення особи, яка позбавлена свободи, захисником і відкласти будь-який розгляд, у якому бере участь така особа, на необхідний для забезпечення особи захисником час, якщо вона бажає залучити захисника або якщо слідчий суддя вирішить, що обставини, встановлені під час кримінального провадження, вимагають участі захисника».

На наше переконання, введення до КПК України окремої статті, в положеннях якої будуть унормовані повноваження слідчого судді, лише сприятиме більш ефективній реалізації функції судового контролю на стадії досудового розслідування.

Висновки до розділу 4

Здійснення відомчого контролю з боку керівника органу досудового розслідування полягає в наданні професійної допомоги з метою ефективного вирішення тих завдань, які стоять перед

слідчим під час розслідування кримінального правопорушення. Задля цього він може порекомендувати провести відповідні процесуальні дії, перевірити версії, прийняти законне та обґрунтоване рішення та ін.

Наразі визначення повноважень керівника органу досудового розслідування є особливо важливим моментом, оскільки недостатня правова регламентація службової діяльності зазначеного учасника кримінального процесу, необхідність щоденного вирішення ним практичних завдань, неоднозначне тлумачення положень КПК України можуть призвести до занадто активного втручання керівника в процес досудового розслідування та діяльність слідчого, або навпаки – до його бездіяльності, що в будь-якому разі позначиться на результатах та якості роботи слідчого підрозділу.

Побудова ч. 2 ст. 36 КПК України свідчить про те, що законодавець не врахував усіх наглядових повноважень прокурора, якими він наділений під час кримінального провадження, а також не здійснив чіткого їх розмежування. Запропоновано до ст. 36 КПК України внести зміни, що безпосередньо спрямовані на удосконалення процесуальної діяльності прокурора в кримінальному провадженні, а також наголошено на необхідності розмежування повноважень прокурора залежно від стадій кримінального провадження.

В умовах розвитку й підсилення змагального процесу ефективна реалізація судового контролю має суттєве значення, оскільки ймовірність порушення або незаконного обмеження прав, свобод та інтересів особи на стадії досудового розслідування найбільш висока. Обумовлюється це тим фактом, що слідчий, прокурор, оперативні підрозділи, на відміну від інших державних органів і посадових осіб, наділені повноваженнями, які в установленому законом порядку дозволяють їм обмежити права, свободи та законні інтереси особи, що зумовлює потребу в запровадженні ефективних гарантій, в тому числі у формі забезпечення судового контролю при прийнятті відповідних рішень та виконанні процесуальних дій.

ВИСНОВКИ

У результаті поглибленого аналізу законодавства України, актів міжнародного рівня та рішень суду, а також теоретичного осмислення та вивчення ряду наукових праць, пов'язаних із проблематикою роботи, здійснено теоретичне обґрунтування й розроблення рекомендацій та пропозицій щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності слідчих підрозділів Національної поліції.

І. До основних висновків теоретичного характеру слід віднести:

1. Органи досудового розслідування Національної поліції України є структурними підрозділами апарату центрального органу управління поліції, її територіальних органів – головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях та місті Києві, територіальних (відокремлених) підрозділів головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях та місті Києві, службові особи яких згідно з кримінальним процесуальним законодавством забезпечують досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності слідчих органів Національної поліції, які утворенні на виконання постанови КМУ «Про утворення Національної поліції України» від 02.09.2015 № 641 та постанови КМУ «Про утворення територіальних органів Національної поліції та ліквідації територіальних органів Міністерства внутрішніх справ» від 16.09.2015 № 730.

Відповідно, слідчі слідчих підрозділів органів Національної поліції, з одного боку, здійснюють досудове розслідування за кримінальними провадженнями на загальних засадах, у зв'язку з чим наділені згідно із КПК України відповідними повноваженнями, процесуально підпорядковані слідчому органу, який здійснює досудове розслідування і за діяльністю яких здійснюється нагляд прокурором у формі процесуального керівництва та судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. З іншого боку, слідчі органів Національної поліції

організаційно підпорядковані центральному органу Національної поліції, діяльність якої спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України, у зв'язку з чим на них поширюються правові та соціальні гарантії, передбачені Законом України від 02.07.2015 № 580-VIII «Про Національну поліцію».

2. Слідча діяльність на відміну від інших видів діяльності чітко регламентована нормами КПК України, відомчими і міжвідомчими нормативно-правовими актами й, відповідно, її нормативно-правове забезпечення потребує постійного удосконалення і приведення у відповідність із вимогами сьогодення. Адже саме від нормативно-правового врегулювання процесуальної діяльності слідчого залежить загалом результат діяльності слідчих підрозділів органів Національної поліції, відповідно для забезпечення ефективності досудового розслідування слідчі зобов'язані застосувати всі передбачені законодавством заходи.

3. Повноваження слідчого можна визначити як сукупність його прав і обов'язків, встановлених законом або іншим відповідним нормативно-правовим актом, із застосуванням (використанням) яких слідчий у разі наявності на те підстав публічно висловлює свою волю у формі відповідних процесуальних рішень або проведення процесуальних дій.

Проте під час реалізації слідчим повноважень щодо проведення процесуальних дій не врегульовано низки важливих питань, зокрема: в КПК України не закріплено жодних правових наслідків у випадках проведення досудового розслідування стосовно підозрюваного або обвинуваченого, особа якого не встановлена; відсутні підстави для проведення впізнання особи, речей і лише встановлено порядок, послідовність дій учасників впізнання; не визначено, які саме матеріальні об'єкти слід віднести до речей; не вирішено питання щодо місця перебування захисника підозрюваного (обвинуваченого) під час пред'явлення для впізнання в умовах, що виключають візуальне спостереження; не визначено випадків, у яких участь конкретного спеціаліста під час проведення слідчого експерименту є обов'язковою та відсутній

механізм залучення такого спеціаліста; не передбачено випадків невідкладного огляду місця події в житлі чи іншому володінні особи без ухвали слідчого судді; не врегульовано питання щодо проведення освідування особи, статус якої на момент його проведення визначити неможливо. У зв'язку з цим виникає необхідність у внесенні запропонованих нами змін до чинного кримінального процесуального законодавства.

4. Діяльність слідчих органів досудового розслідування, зокрема слідчих підрозділів Національної поліції України, має значну кількість напрямів (функцій), одні з яких мають основний, а інші – допоміжний характер. Проаналізувавши норми чинного КПК України, яким визначено функції (напрями) слідчих підрозділів Національної поліції України, виділено: основні та похідні функції. До основних кримінально-процесуальних функцій слідчих органів досудового розслідування слід віднести функції обвинувачення та розслідування. Окрім основних функцій слідчі виконують похідні функції, які спрямовані на виконання додаткових (супутніх) завдань та не суперечать основним функціям. До них належать такі: захисту, вирішення кримінального провадження по суті (правосуддя), профілактична функція.

Наразі основна увага науковців присвячується лише процесуальним функціям слідчого, які визначено в КПК України. Водночас не враховано, що слідчі підрозділи складаються з керівників, їх заступників, старших слідчих в особливо важливих справах, слідчих, інших працівників, які окрім завдань та функцій, передбачених кримінальним процесуальним законодавством України, уповноважені здійснювати інші, передбачені відомчими нормативно-правовими актами, завдання та функції. Ці функції класифіковано на сім груп, які поділяються на підгрупи: 1) пізнавальна функція; 2) стратегічно-тактична (прогностична, планування, тактична); 3) функція управління (аналітична, методична, статистична, організаційна, координаційна, розподільна, функція контролю, функція взаємодії, регулятивна функція); 4) операціональна (пошукова, посвідчувальна, розшукова, комунікативна, виконавча); 5) реабілітаційна функція; 6) функція міжнародного співробітництва; 7) педагогічна функція.

5. Правові гарантії діяльності слідчих у кримінальному провадженні – це передбачені чинним законодавством України, правові засоби, способи та умови, які в комплексі забезпечують можливість реалізації поставлених перед слідчим завдань, функцій і повноважень.

Проаналізувавши чинне законодавство України щодо забезпечення діяльності слідчих, виділено процесуальні та не процесуальні гарантії. До основних процесуальних гарантій діяльності слідчих слід віднести: процесуальні норми, в яких закріплено права та обов'язки слідчих; передбачений законом порядок досудового розслідування; відповідальність за неповагу до слідчого та за незаконне втручання в його процесуальну діяльність, вчинення перешкод його діяльності з розслідування кримінальних правопорушень, невиконання процесуальних рішень та законних вимог слідчого; право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора та керівника органу розслідування. До непроцесуальних ми відносимо: кадрове, грошове, матеріальне та соціальне забезпечення слідчих Національної поліції.

6. Правове регулювання діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України – це постійна (безперервна) діяльність держави, її органів як суб'єктів права в межах їх компетенції з проведення правових заходів, спрямованих на впорядкування суспільних відносин із забезпечення правопорядку, шляхом закріплення, реалізації, гарантування охорони і захисту прав і свобод громадян та створення відповідних умов для ефективної процесуальної діяльності. Зокрема, правове регулювання діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України доцільно розглядати за чотирьохрівневою схемою, яка складається із: основного закону; міжнародно-правових актів; законів та підзаконних актів; відомчих нормативно-правових актів.

7. Велика кількість законодавчих та нормативно-правових актів, які регулюють різні аспекти забезпечення діяльності слідчих органів досудового розслідування, зокрема слідчих підрозділів Національної поліції України недостатньо пов'язані та узгоджені між собою й не мають чіткого механізму їх реалізації, особливо

міжнародно-правової її частини. Наразі відсутній єдиний закон для органів досудового розслідування, який би визначав організаційно – правові засади, правовий статус слідчого та правові гарантії його процесуальної самостійності та незалежності тощо.

8. Підзаконні нормативно-правові акти не мають встановлювати правових засад і торкатися процесуальної діяльності органів досудового слідства, тому що це відповідно до Конституції України є прерогативою законів. Прийняття таких підзаконних нормативно-правових актів виходить за межі повноважень відповідних міністерств і відомств. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у прийнятті зазначеного закону, який сприятиме процесуальній самостійності слідчого у кримінальному провадженні.

9. В Україні відсутній дієвий правовий механізм, який би визначав процесуальний порядок застосування міжнародно-правового законодавства у кримінальному провадженні (за винятком недосконалого Розділу IX КПК щодо міжнародного співробітництва під час кримінального провадження). Відсутність узагальнюючого нормативно-правового акта з цього проблемного питання залишає дискусійним визначення міжнародно-правових актів та прецедентних рішень ЄСПЛ як джерел кримінального процесуального законодавства України та проблемність їх застосування у практичній діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України, як і всього напрацьованого міжнародною спільнотою позитивного міжнародного досвіду у цій сфері.

10. Наразі потребують імплементації у кримінальне процесуальне законодавство України такі положення зарубіжного досвіду правового регулювання діяльності слідчих підрозділів: щодо нормативного закріплення у КПК України проведення кримінального провадження в електронному форматі (ст. 42-1 Глави 5 КПК Республіки Казахстан «Формат кримінального судочинства» та щодо інформаційної системи обробки електронних справ/файлів, яка ведеться для обробки процесуальної інформації та персональних даних (§ 210 КПК Естонської республіки); щодо Інституту прискореного досудового розслідування (ст. 189 КПК Республіки Казахстан досудове розслідування проводиться у формі

дізнання, попереднього слідства і протокольній формі; щодо створення і функціонування у Республіці Білорусь та Республіці Казахстан Слідчого Комітету, що дозволяє уникати міжвідомчих спорів та колізій між слідчими підрозділами різних відомств. Білоруський законодавець обґрунтовано зберіг у КПК (ст. 199) право слідчого на внесення подання про усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів (колишня ст. 23 КПК України в редакції 1960 року, яка до КПК України 2012 р. не увійшла). Ці положення існують і в деяких інших КПК республік СНД, наприклад, у КПК Таджикицької Республіки (ст. 178); щодо повернення стадії порушення кримінальної справи. У КПК Польщі, Чеської та Словацької республік, Естонії тощо докладно регламентовано процедуру дослідчої перевірки за заявами та повідомленнями, а також визначено приводи та підстави для порушення кримінальної справи. Інноваційними положеннями ст. 39-1 КПК Республіки Узбекистан навіть визначено органи, які здійснюють дослідчу перевірку.

11. На сьогодні виникають деякі неузгодженості в нормативно-правових документах щодо діяльності осіб, які здійснюють нагляд за затриманими особами слідчими органів досудового розслідування Національної поліції України. Одночасне покладення повноважень на службову особу, яка відповідальна за перебування затриманих, та оперативного чергового щодо фіксування обставин, пов'язаних із перебуванням затриманих, дотримання їхніх прав і забезпечення належного поведіння із затриманим та ін. призводить до плутанини, дублювання функцій й, відповідно, до формального виконання обов'язків із забезпечення прав та свобод затриманих осіб в органах (підрозділах) Національної поліції України.

Також підпорядкування та підзвітність службової особи, відповідальної за перебування затриманих, керівнику органу досудового розслідування, який також уповноважений здійснювати досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого (п. 6, ч. 2 ст. 39 КПК України) суперечить меті самої статті 212 КПК України. У зв'язку з цим підпорядкування керівнику органу досудового розслідування Національної поліції України осіб, відповідальних за перебування затриманих, автоматично призводить

до наявності конфлікту інтересів, внаслідок чого не в повній мірі виконуються вимоги КПК України щодо затриманих осіб. З огляду на те, що такі ж функції покладено на оперативного чергового чергової частини органу Національної поліції, було б доречно, щоб така особа призначалася в чергових частинах чергової служби органів (підрозділів) Національної поліції України.

12. Вирішення питання щодо впровадження порядку здійснення досудового розслідування щодо кримінальних проступків, зокрема прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» сприятиме розвантаженню слідчих підрозділів органів Національної поліції значною кількістю кримінальних правопорушень, які після набрання чинності закону будуть віднесені до категорії проступків, за якими досудове слідство здійснюватиметься дізнавачами або уповноваженими особами інших підрозділів органів Національної поліції.

13. Досудове розслідування має розпочинатися саме з моменту винесення відповідного процесуального акта, а не з моменту автоматичного внесення відомостей до ЄРДР, як це передбачає КПК України. У зв'язку з цим вважаємо необхідним розширити повноваження слідчого шляхом надання права слідчому за результатами проведення перевірки відомостей та, відповідно, встановлення фактів наявності або відсутності ознак складу кримінального правопорушення виносити вмотивоване рішення, а саме постанову про внесення чи відмову у внесенні відомостей до ЄРДР про кримінальне правопорушення з обов'язковим повідомленням про це учасникам провадження.

14. Потребує законодавчого врегулювання питання щодо надання слідчому права приймати самостійне рішення у провадженнях, в яких не встановлено особи винного. Наслідком неврегулювання цього питання може стати ситуація, коли у слідчого за декілька років зберігатимуться сотні кримінальних проваджень без перспективи прийняття в них рішень, кількість яких щороку лише збільшуватиметься.

15. Обмеження повноважень слідчого щодо самостійного проведення процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень негативно позначається на правозастосовній діяльності слідчих Національної поліції України, шкодить ефективному розслідуванню і призводить до затягування строків досудового розслідування. Адже для того, щоб вчинити більшість процесуальних дій, він має отримувати згоду прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування у формі процесуального керівництва та дозволу слідчого судді, а також повідомляти про їх вчинення, що відволікає його від виконання своєї прямої та основної процесуальної функції – розслідування кримінального правопорушення. Тому визначені нами законодавчі прогалини мають бути вирішені шляхом внесення відповідних змін та доповнень до КПК України і відомчих нормативно-правових актів, які регламентують діяльність слідчих Національної поліції України.

16. В умовах чинного кримінального процесуального законодавства та в результаті створення у 2015 році Національної поліції, у зв'язку з чим були повністю оновлені нормативно-правові акти, що регулюють діяльність Національної поліції та підпорядкованих їй підрозділів, виникла необхідність удосконалення законодавчого та відомчого нормативно-правового регулювання питань взаємодії слідчого з іншими органами та підрозділами Національної поліції, що створюють умови для вироблення нових форм і напрямів у вирішенні завдань протидії злочинності. Все це вимагає підвищення рівня координації та узгодженості зусиль всіх органів і підрозділів Національної поліції, які в практичній діяльності часто діють роз'єднано, розрізняються в процесуальному положенні. Досвід практичної діяльності вказує на те, що співробітники інших підрозділів і слідчі психологічно не готові до спільної діяльності. До причин такого стану необхідно віднести: різні критерії оцінки їхньої діяльності; недостатню професійну підготовку співробітників цих підрозділів; законодавче закріплення різних завдань та функцій цих підрозділів.

17. Взаємодію слідчого з іншими органами та підрозділами Національної поліції слід розглядати як врегульовану

КПК України, підзаконними, відомчими та міжвідомчими нормативно-правовими актами діяльність цих органів, яка реалізується через комплекс спільних, узгоджених за різними факторами (час, місце, метод, форма, тощо) заходів, спрямованих на забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу.

18. Наразі в КПК України не передбачено порядку і можливості слідчого дати доручення про виконання процесуальних дій співробітникам інших органів. У зв'язку з цим необхідно в кримінально-процесуальному законодавстві визначити критерії розмежування слідчих і процесуальних дій, поняття та види процесуальних дій, умови та процесуальний порядок їх проведення, а також передбачити можливість виконання процесуальних дій за дорученням слідчих співробітниками інших органів і підрозділів поліції.

З урахуванням того, що під час досудового розслідування об'єктивно в слідчого виникає необхідність надання доручень не лише оперативним підрозділам, а й іншим уповноваженим підрозділам Національної поліції щодо проведення слідчих (розшукових) дій, наприклад, дільничним офіцерам поліції, патрульним, пропонується унести зміни до диспозицій статей 40 та 41 КПК України, доповнивши словами «та інших уповноважених підрозділів».

19. Керівник органу досудового розслідування – це службова особа органу Національної поліції, яка уповноважена давати слідчому доручення про здійснення досудового розслідування, письмові вказівки та реалізовувати інші повноваження в межах, визначених кримінальним процесуальним законодавством України.

Проаналізувавши положення ч. 3 ст. 40 КПК України та ч. 2 ст. 312 КПК, доходимо висновку, що вони не узгоджені між собою. При цьому ст. 40 КПК України є загальною, а ст. 312 КПК України – спеціальною, з огляду на що пріоритет має остання.

20. Здійснення відомчого контролю з боку керівника органу досудового розслідування полягає в наданні професійної допомоги

з метою ефективного вирішення тих завдань, які стоять перед слідчим під час розслідування кримінального правопорушення. Задля цього він може порекомендувати провести відповідні процесуальні дії, перевірити версії, прийняти законне та обґрунтоване рішення та ін.

Наразі визначення повноважень керівника органу досудового розслідування є особливо важливим моментом, оскільки недостатня правова регламентація службової діяльності зазначеного учасника кримінального процесу, необхідність щоденного вирішення ним практичних завдань, неоднозначне тлумачення положень КПК України можуть призвести до занадто активного втручання керівника в процес досудового розслідування та діяльність слідчого, або навпаки – до його бездіяльності, що в будь-якому разі позначиться на результатах та якості роботи слідчого підрозділу.

21. Побудова ч. 2 ст. 36 КПК України свідчить про те, що законодавець не врахував усіх наглядових повноважень прокурора, якими він наділений під час кримінального провадження, а також не здійснив чіткого їх розмежування. Запропоновано до ст. 36 КПК України внести зміни, що безпосередньо спрямовані на удосконалення процесуальної діяльності прокурора в кримінальному провадженні, а також наголошено на необхідності розмежування повноважень прокурора залежно від стадій кримінального провадження.

22. В умовах розвитку й підсилення змагального процесу ефективна реалізація судового контролю має суттєве значення, оскільки ймовірність порушення або незаконного обмеження прав, свобод та інтересів особи на стадії досудового розслідування найбільш висока. Зумовлюється це тим фактом, що слідчий, прокурор, оперативні підрозділи, на відміну від інших державних органів і посадових осіб, наділені повноваженнями, які в установленому законом порядку дозволяють їм обмежити права, свободи та законні інтереси особи, що зумовлює потребу в запровадженні ефективних гарантій, в тому числі у формі забезпечення судового контролю при прийнятті відповідних рішень та виконанні процесуальних дій.

ІІ. З метою удосконалення організаційно-правових засад діяльності слідчих підрозділів Національної поліції сформульовано

пропозиції щодо вдосконалення законодавства з досліджуваних питань, зокрема доцільно у КПК України:

закріпити **статтю 31-1**, яку викласти в такій редакції:

«Стаття 31-1. Повноваження слідчого судді

1. У випадках і за наявності підстав, передбачених цим Кодексом, слідчий суддя уповноважений:

- 1) вирішити питання про відвід;
- 2) постановити ухвали про застосування, зміну, продовження або скасування заходів забезпечення кримінального провадження;
- 3) надати дозвіл на проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;
- 4) продовжити строк досудового розслідування;
- 5) прийняти рішення за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора;
- 6) вирішити питання про спеціальну конфіскацію та долю речових доказів і документів;
- 7) вирішити питання про здійснення спеціального досудового розслідування;
- 8) реалізувати інші повноваження, передбачені цим Кодексом.

2. З метою прийняття вмотивованого рішення слідчий суддя має право знайомитися з матеріалами, якими обґрунтовується клопотання або скарга чи заява, а також вжити необхідних заходів для забезпечення участі осіб, чиї права, свободи та законні інтереси обмежуються, порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення.

3. У випадку встановлення факту незаконного обмеження або порушення прав, свобод та законних інтересів особи слідчий суддя в межах територіальної юрисдикції суду має право постановити ухвалу, якою зобов'язати відповідний орган державної влади чи уповноважену службу особу забезпечити їх додержання та відновлення.

4. Якщо слідчий суддя отримує з будь-яких джерел відомості, які створюють обґрунтовану підозру, що в межах територіальної юрисдикції суду знаходиться особа, позбавлена свободи за відсутності судового рішення, яке набрало законної сили, або не

звільнена з-під варти після внесення застави в установленому цим Кодексом порядку, він зобов'язаний постановити ухвалу, якою має зобов'язати відповідний орган державної влади чи уповноважену службу особу негайно доставити цю особу до нього для з'ясування підстав позбавлення свободи.

5. Якщо під час будь-якого судового засідання особа заявляє про застосування до неї насильства, катування, жорсткого або нелюдського поводження, що принижує її гідність, права і свободи, слідчий суддя зобов'язаний:

1) зафіксувати таку заяву або прийняти від особи письмову заяву;
2) забезпечити невідкладне проведення судово-медичного обстеження особи;

3) зобов'язати прокурора внести відомості до ЄРДР за фактом, викладеним в заяві особи;

4) вжити необхідних заходів для забезпечення безпеки особи згідно із законодавством.

6. Слідчий суддя зобов'язаний діяти в порядку, передбаченому частиною п'ятою цієї статті, незалежно від наявності заяви особи, якщо її зовнішній вигляд, стан чи інші обставини дають підстави для обґрунтованої підозри про застосування до неї насильства, катування, жорсткого або нелюдського поводження, що принижує її гідність, права і свободи.

7. Слідчий суддя зобов'язаний вжити необхідних заходів для забезпечення особи, яка позбавлена свободи, захисником і відкласти будь-який розгляд, у якому бере участь така особа, на необхідний для забезпечення особи захисником час, якщо вона бажає залучити захисника або якщо слідчий суддя вирішить, що обставини, встановлені під час кримінального провадження, вимагають участі захисника.»;

виключити з **частини 2 статті 36** пункт 15;

частину 3 статті 36 викласти в такій редакції (при цьому частини 3, 4, 5, 6 ст. 36 КПК України вважати частинами 4, 5, 6, 7):

«Під час судового розгляду прокурор має право:

1) підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або

висувати додаткове обвинувачення у порядку, встановленому цим Кодексом;

2) висловлювати свою думку щодо клопотань інших учасників судового провадження, а також із питань, які вирішуються судом;

3) представляти суду докази;

4) протестувати проти запитань сторони захисту;

5) виступати в судових дебатах;

6) знайомитися з судовими рішеннями, журналом судового засідання і технічним записом судового процесу у випадках, передбачених цим Кодексом;

користуватися іншими повноваженнями, передбаченими цим Кодексом.»;

частину 2 статті 38 доповнити абзацом такого змісту:

«Для усебічного, повного і неупередженого досудового розслідування у складних та великих за обсягом кримінальних провадженнях, а також щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, учинених в умовах неочевидності, кримінальних правопорушень, які набули суспільного резонансу або учинені на території декількох адміністративно-територіальних одиниць України, утворюються слідчо-оперативні групи.»;

частину 3 статті 40 викласти у такій редакції:

«3. У випадках відмови прокурора у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право оскаржити таке рішення в порядку, передбаченому § 3 глави 26 КПК України.»;

частину 2 статті 93 доповнити реченням такого змісту:

«У разі безпідставної відмови зазначених осіб у наданні слідчому чи прокурору витребуваних речей, відомостей, документів, а також надання завідомо недостовірних відомостей чи надання не в повному обсязі, порушення встановлених законом строків їх надання або невиконання інших законних вимог слідчого чи прокурора на них накладається грошове стягнення.»;

статтю 110 доповнити ч. 8 і викласти в такій редакції:

«У разі неможливості встановлення особи підозрюваного, зокрема, коли підозрюваний відмовляється надати відомості про свої анкетні дані, а інші способи встановлення особи не дали результату, слідчий, прокурор, зобов'язані винести постанову, а слідчий суддя – постановити ухвалу, якою має надати зазначеній особі вигадані ім'я, прізвище, по батькові. Подальше проведення процесуальних дій із зазначеною особою, а також прийняття щодо неї процесуальних рішень можливі із використанням зазначених вигаданих анкетних даних. Після присвоєння вигаданих ім'я, прізвища та по батькові, посадові особи, що здійснюють кримінальне провадження, зобов'язані вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення дійсних даних про особу підозрюваного, обвинуваченого».

доповнити новою статтею **110-1** у наступній редакції:

«Стаття 110-1. Подання слідчого в кримінальному провадженні

1. Слідчий, установивши в ході досудового розслідування причини і умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, вносить у відповідний державний орган, громадську організацію або службовій (посадовій) особі юридичної особи публічного чи приватного права подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов.

Не пізніше місячного строку за поданням потрібно вжити необхідних заходів і про результати поінформувати слідчого.

2. У разі залишення подання без розгляду слідчий зобов'язаний вжити заходів, передбачених статтями 254-257 Кодексу України про адміністративні правопорушення.»;

частину 1 статті 179 викласти в такій редакції:

«1. Особисте зобов'язання полягає у покладенні на підозрюваного, обвинуваченого зобов'язання виконувати покладені на нього слідчим, прокурором, судом обов'язки, передбачені ст. 194 цього Кодексу.»;

частину 1 статті 212 викласти в такій редакції:

«1. У підрозділі, у складі якого функціонує орган досудового роз-

слідкування, мають бути призначені одна або декілька службових осіб, відповідальних за перебування затриманих.»;

частину 3 статті 224 доповнити абз. 2 і викласти в такій редакції:

«У разі, коли підозрюваний відмовляється надати відомості про свої анкетні дані, а інші способи встановлення особи не дали результату, слідчий, прокурор, зобов'язані роз'яснити підозрюваному необхідність встановлення його особи для виконання вимог 101 КПК.»;

статтю 237 доповнити абзацами такого змісту:

«Для проведення у невідкладних випадках огляду місця події в житлі чи іншому володінні особи, який здійснюється за її заявою або повідомленням про вчинене щодо неї кримінальне правопорушення, а так само в разі відсутності цієї особи або неможливості отримати від неї згоду на проведення невідкладного огляду місця події, ухвали слідчого судді не потребується.

У невідкладних випадках слідчий в протоколі огляду обов'язково зазначає причини, що обумовили проведення огляду без ухвали слідчого судді, та протягом доби з моменту проведення цієї дії повідомляє про здійснений огляд житла чи іншого володіння особи та його результати прокурора.»;

до частини 1 і 2 статті 241 внести зміни і викласти в такій редакції:

«1. Слідчий, прокурор здійснює освідчування особи для виявлення на її тілі, одязі, в якому вона перебуває, слідів кримінального правопорушення та їх вилучення або виявлення особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичної експертизи.

2. Освідчування здійснюється на підставі постанови слідчого або прокурора та у разі необхідності за участю судово-медичного експерта або лікаря, спеціаліста. Освідчування, яке супроводжується оголенням освідчуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідчується. Слідчий, прокурор не вправі бути присутніми під час освідчування особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідчування.»;

частини 2 та 3 статті 268 викласти в наступній редакції:

«2. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу проводиться на підставі постанови слідчого, прокурора, постановленої в порядку, передбаченому статтею 251 цього Кодексу.

3. У постанові слідчого, прокурора про встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу в цьому випадку додатково мають бути зазначені ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, транспортну телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання.»;

частину 4 статті 268 виключити.

частину 2 статті 269 викласти в наступній редакції:

«2. Спостереження за особою згідно з частиною першою цієї статті проводиться на підставі постанови слідчого, прокурора, постановленої в порядку, передбаченому статтею 251 цього Кодексу.»;

частину 3 статті 269 КПК України виключити;

в частині 1 статті 284 передбачити як підставу для закриття кримінального провадження пункт 11 такого змісту:

«11) закінчення строку давності, встановленого ст. 49 КК України, у разі невстановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення».

Також з урахуванням викладеного пропонується **статтю 185-6 КУпАП** доповнити абзацом такого змісту «залишення посадовою особою без розгляду подання слідчого, а так само несвоєчасна відповідь на подання тягне за собою накладення штрафу від двадцяти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абламський С. Є. Актуальні питання взаємодії слідчого з іншими учасниками, які залучаються під час досудового розслідування. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М. В. Салтевського (м. Харків, 8 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 242-244.

2. Абламський С. Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні: монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. О. Юхна. Харків: Панов, 2015. 240 с. (Серія: «Бібліотечка слідчого і детектива: учасники кримінального провадження»).

3. Азаров Ю. І., Климчук М. П. Проблемні питання закриття кримінального провадження під час досудового розслідування. *Юридична наука*. 2015. № 4. С 115-122.

4. Александров Д. О. Загальна психологічна характеристика професійної діяльності працівника національної поліції. *Юридична психологія*. 2016. № 1 (18). С. 129-139.

5. Амстердамский договір; Договір про ЄС; від 1 черв. 1997 р. *Центр стратегічних досліджень*: [сайт]. URL: <http://vasilievaa.narod.ru/mu/csipfo/kpr/frames/guide/amsterdamtr.htm> (дата звернення: 02.05.2019).

6. Андрусак В. Б. Функції органів досудового слідства в кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2011. 224 с.

7. Андрусак В. Г. К вопросу о реформировании прокуратуры Украины: историко-правовой опыт и перспективы. *Актуальні проблеми держави та права*. 2012. Вип. 68. С. 152-158.

8. Антонов К. В., Тertiшник В. М. Система слідчих органів України та проблеми вдосконалення їх діяльності. *Проблеми*

правоохоронної діяльності. *Вісник Академії митної служби України*. 2014. № 2 (13). С. 121-125.

9. Антонова Е. Е. Функциональная характеристика досудебного производства в российском уголовном процессе: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Омск, 2006. 218 с.

10. Бабенко В. Вплив положень Кримінального процесуального кодексу України на реформування органів прокуратури. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 2. С. 62-67.

11. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України: підручник. Харків: Ун-т внутр. справ, 2005. 480 с.

12. Басиста І. В. Проблемні аспекти у визначенні процесуального статусу слідчого. *Забезпечення прав і свобод людини і громадянина в діяльності органів внутрішніх справ України за сучасних умов: матеріали міжн. наук.-прак. конф. (Київ, 4 груд. 2009 р.)*. Київ, 2009. С. 435-437.

13. Басиста І. В., Шур Б. В. Процесуальна самостійність слідчого в світлі вимог чинного КПК: проблеми та перспективи. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2015. № 11. С. 141-147.

14. Бацько І. М. прогнозування слідчого в кримінально-процесуальній діяльності. *Міжнародний юридичний вісник: зб. наук. праць Нац. ун-ту державної податкової служби України*. 2016. Вип. 2 (4). С. 11-17.

15. Бегиев Х. Б. Проблемы соотношения процессуальной самостоятельности следователя с процессуальным контролем руководителя следственного органа. *Вестник Краснодарского университета МВД России*. 2011. № 1. С. 50-55.

16. Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3 т. М.: Юристъ, 1997. Т. 2. Частные криминалистические теории. 464 с.

17. Белоусов А. В. Проблема фиксации доказательств в досудебных стадиях уголовного процесса России: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. М., 2003. 200 с.

18. Берназ П. В. Правове забезпечення реалізації повноважень слідчого. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 155-157.

19. Біленчук П. Д., Гель А. П., Семаков Г. С. Криміналістична тактика і методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: МАУП, 2007. 512 с.

20. Білецький В. Взаємодія оперативних підрозділів Державної прикордонної служби України з оперативними підрозділами інших органів на території проведення операції об'єднаних сил. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 122-126.

21. Білокінь Р. М. Відповідальність за невиконання законних вимог і процесуальних рішень осіб, які здійснюють кримінальне провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2017. Вип. 43, т. 2. С. 152-156.

22. Благута Р. І., Кунтій А. І., Хитра А. Я. Взаємодія слідчого з іншими підрозділами під час досудового розслідування: навч. посіб. Львів: ЛьВДУВС, 2018. 231 с.

23. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Д. Зорькина, В. Е. Крупских. М.: Инфра-М, 1999. 790 с.

24. Бондаренко А. І. Судовий контроль за дотриманням прав людини. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр.* 2016. Вип. 76. С. 10-17.

25. Бондюк А. Ф. Процесуальні основи статусу слідчого судді у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 241 с.

26. Бортник С. М. Проблеми правового регулювання грошового забезпечення поліцейських. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2018. Вип. 48, т. 1. С. 133-137.

27. Булатов М. О. Діяльність. *Українська радянська енциклопедія*: електрон. версія вид. URL: <http://leksika.com.ua/12981206/ure/diyalnist> (дата звернення: 10.04.2019)

28. Бурлака О. В. Забезпечення реалізації слідчим суддею функції захисту прав, свобод та інтересів особи у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 296 с.

29. Буткевич О. В. Застосування практики та виконання Україною рішень Європейського Суду з прав людини (Policy Paper) / Лабораторія законодавчих ініціатив. Листопад, 2017. 28 с. URL: http://parlament.org.ua/wpcontent/uploads/2017/11/Propozicii_Politiki_ECHR.pdf. (дата звернення: 09.04.2019).

30. Буткевич О. В. Чи є рішення Європейського суду з прав людини обов'язковими для України, як цього вимагає закон? *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини*: зб. наук. ст. Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 15 верес. 2012 р.) / за ред. С. В. Ківалова; НУ «ОЮА». Одеса, 2012. С. 279-293. <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9583/Butkevich%20279-293.pdf?sequence=1&isAllowed=y> С. 279. (дата звернення 24.01.2019).

31. Вакулік О. А., Азаров Ю. І. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 184 с.

32. Василичук В. І. Взаємодія оперативних підрозділів з органами державного казначейства та державної фінансової інспекції України у процесі виявлення та припинення злочинів у бюджетній сфері. *Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України*: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 8 листоп. 2012 р.) / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2012. С. 39-41.

33. Василюшин В. В. Вплив організаційних та індивідуальних особливостей діяльності працівників слідчих підрозділів ОВС на форми організації праці. *Митна справа*. 2013. № 4 (88), ч. 2, кн. 2. С. 221-226.

34. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [упоряд. і гол. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.

35. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та СД) / [упоряд. і гол. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: Перун, 2009. 1736 с.

36. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [упоряд. і гол. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: Перун, 2001. 1440 с.

37. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [упоряд. і гол. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: Перун, 2002. 1440 с.

38. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [упоряд. і гол. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: Перун, 2003. 1101 с.

39. Висновок на проект Кримінального процесуального кодексу України: до реєстр. № 9700 від 13 січ. 2012 р. *Верховна*

Рада України: [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42312 (дата звернення 05.09.2018).

40. Гаврилюк Л. В., Пономаренко А. В. Особа відповідальна за перебування затриманих: особливості процесуального статусу. *Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, Україна, 8-9 лют. 2019 р.). Одеса, 2019. С. 88-91.

41. Галаван З. С. Функціонування системи досудового слідства у державах – членах Європейського Союзу. *Публічне право*. 2012. № 3 (7). С. 218-225.

42. Галуцько В. М. Нормативно-правове регулювання слідчої діяльності. *Право і суспільство*. 2015. № 6.2 (2). С. 170-173.

43. Герасимов И. Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений. Свердловск: Средне-Уральское книжное изд-во, 1975. 184 с.

44. Гловюк И. В. Некоторые вопросы уголовно-процессуальных функций по УПК Украины 2012 г. *Актуальные проблемы российского права*. 2014. № 11 (48) ноябрь. С. 2452-2458.

45. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 602 с.

46. Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 40 с.

47. Гловюк І. В. Судова діяльність у досудовому провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2008. 20 с.

48. Гловюк І. В. Проблеми визначення функціональної спрямованості діяльності потерпілого у кримінальному провадженні України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Право. 2013. № 1082, вип. № 16. С. 233-236.

49. Говоруха М. Цивільний позов прокурора у кримінальному провадженні: питання теорії та практики. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 4. С. 56-60.

50. Голубов А. Є. Щодо визначення місця та функцій органів досудового розслідування в системі органів кримінальної юстиції.

Теоретичні аспекти організації досудового розслідування: матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. (4 груд. 2015 р.) / ХНУВС. Харків, 2015. С. 119-122.

51. Гонта І. Наскільки ефективно працює Нацполіція? 7 зрозумілих схем і графіків. *Checkpoint*: [сайт]. URL: <https://ckp.in.ua/research/14960> (дата звернення: 25.04.2018).

52. Гончаренко В. Г., Туркевич І. К. Деякі проблемні питання боротьби з організованою злочинністю в Україні. *Проблеми боротьби з корупцією, організованою злочинністю та контрабандою: аналітичні розробки, пропозиції наукових і практичних працівників: міжвід. наук. зб. / під ред. А. І. Комарової, В. В. Медведчука, В. О. Євдокимова, В. Ф. Бойка, О. О. Крикуна. Київ, 1998. С. 95-98.*

53. Гордін Л. Я. Види слідчо-оперативних груп: порівняльна характеристика. *Університетські наукові записки. 2006. № 2 (18). С. 274-278.*

54. Горелов М. О. Організаційно-правові основи діяльності слідчих підрозділів ОВС України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Нац. аграр. ун-т. К., 2008. 19 с.

55. Грібов М. Л. Правове регулювання візуального спостереження. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2012. Вип. 1. С. 13-23.*

56. Гринюк В. О. Функція обвинувачення в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та практичні проблеми реалізації: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 543 с.

57. Гринюк В. Слідчий як суб'єкт обвинувачення у кримінальному провадженні. *Правова політика в Україні: питання теорії та практики: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 жовт. 2014 р.): в 2 т. Київ, 2014. Т. 2. С. 104-107.*

58. Грошевий Ю. М., Тацій В. Я., Туманянц А. Р. Кримінальний процес: підручник. Харків: Право, 2014. 824 с.

59. Гуляев А. П. Следователь в уголовном процессе. М.: Юрид. лит., 1981. 192 с.

60. Гуменна Н. В. Теоретичні та практичні проблеми розшукової діяльності слідчого: дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Львів. 2015. 240 с.

61. Даньшин М. В., Кавун Д. Ю. Слідчий суддя у механізмі забезпечення прав і законних інтересів потерпілого. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Право. 2016. Вип. 21. С. 157-163.
62. Даровских С. М. Некоторые вопросы осуществления ведомственного контроля при производстве предварительного расследования. *Правопорядок: история, теория, практика*. 2015. № 4 (7). С. 26-30.
63. Двойников О. О., Глобенко Г. І. Окремі аспекти закриття кримінального провадження у випадку відсутності складу кримінального правопорушення. *Право і безпека*. 2014. № 4 (55). С. 98-102.
64. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживань владою: прийнята 29 листоп. 1985 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_114 (дата звернення: 02.10.18).
65. Деякі питання грошового забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та поліцейських: постанов Кабінету Міністрів України від 20 січ. 2016 р. № 18. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/18-2016-%D0%BF>
66. Дисциплінарний Статут Національної поліції України: Закон України від 15 берез. 2018 р. № 4670. *Офіційний вісник України*. 2018. № 54. Ст. 1882.
67. Добровольський С. В. Гарантії забезпечення статусу слідчого та проблеми їх реалізації. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 363-374.
68. Договір про Європейський Союз: підпис. 07 лют. 1992 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029/ed20050101 (дата звернення: 02.05.2019).
69. Дрозд В. Г. Окремі питання прокурорського нагляду в кримінальному провадженні через призму теоретичних і практичних проблем. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2018. Вип. 4, т. 2. С. 97-101.

70. Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Гельветика, 2018. 448 с.

71. Дрозд В. Г. Процесуальна самостійність слідчого: питання теорії та практики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 5. С. 190-194.

72. Дуброва Р. В. Проблемні питання взаємодії слідчих та працівників оперативних підрозділів ОВС України під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2015. № 13, т. 2. С. 106-108.

73. Дутов Н. Ю. Процессуальные функции следователя в состязательном уголовном процессе и особенности их реализации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Воронеж, 2012. 24 с.

74. Емельянова И. В. Организационные и процессуальные отношения в деятельности прокурора, надзирающего за расследованием. *Совершенствование законодательства о суде и правосудии*. М., 1985. С. 114-118.

75. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный: в 3 т. М.: АСТ; Астрель; Харвест; Lingua, 2005. Т. 2. С. 598.

76. Європейська конвенція з відшкодування шкоди жертвам насильницьких злочинів: підпис. 24 листоп. 1983 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_319. (дата звернення 02.10.18).

77. Журавель В., Волобуєв А. Слідча профілактика: сучасний стан і шляхи вдосконалення. *Вісник Академії правових наук України*. Харків, 2006. № 1 (44). С. 155-164.

78. Завтур В. А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2018. 237 с.

79. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. *Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи* / [упоряд. Ю. К. Качуренко]. 2-е вид. Київ, 1992. С. 18-24.

80. Звіт принципів захисту усіх осіб, яких піддано затриманню або ув'язненню в будь-якій формі: прийнято резолюцією 43/173 Генеральної Асамблеї ООН від 9 груд. 1988 р. *Права людини і професійні стандарти для працівників міліції і пенітенціарних установ в документах міжнародних організацій*. Амстердам-Київ, 1996. С. 29-35.

81. Звіт Генеральної прокуратури України про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2013-2018 рр. *Генеральна прокуратура України*: [сайт]. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.

82. Звіт про діяльність Національної поліції України за 2017 рік. URL: https://www.npu.gov.ua/assets/userfiles/files/zvity/Zvit_NPU_2017_text+grafic.pdf (дата звернення: 04.03.2019).

83. Звіт про результати розслідування кримінальних правопорушень, провадження за якими здійснюється слідчими органів Національної поліції України, та встановлення осіб, причетних до їх скоєння за 12 місяців 2017 року (форма № 209): затв. наказом Національної поліції України 08.04.2016 р. № 209.

84. Зеленецький В. С. Общая теория борьбы с преступностью. Концептуальные основы. Харьков: Основа, 1994. 321 с.

85. Зеленецький В. С., Лобойко Л. Критерії оцінки ефективності діяльності органів кримінального переслідування в Україні. Вісник Академії правових наук України. № 2. 2009. С. 185-196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapnu_2009_2_20 (дата звернення: 23.05.2019).

86. Зеленский В. Д. Организация расследования преступлений. Криминалистические аспекты / отв. ред. Ю. Н. Лукин. Ростов н/Д.: Ростов. ун-т, 1989. 152 с.

87. Землянский П. Т. Уголовно-процессуальное законодательство в первые годы Советской власти (на материалах УССР). Киев: МВД УССР, 1972. 307 с.

88. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: затв. наказом МВС України від 07 лип. 2017 р. № 575. *Офіційний вісник України*. 2017. № 67.

Ст. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17> (дата звернення: 14.03.2019).

89. Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 06 лип. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17> (дата звернення: 22.03.2019).

90. Кабаченко Т. С. Психологія управління. М.: Рос. пед. агентство, 1997. 323 с.

91. Калаянов Д. П. Правове регулювання діяльності поліції в країнах Європи. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 34-36.

92. Камінська Н. В., Косяк Н. В. Проблеми виконання в Україні рішень Європейського суду з прав людини. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 250-261.

93. Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення судом норм кримінально-процесуального права: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2009. 478 с.

94. Каткова А. Г. Правові та організаційні аспекти управління слідчими підрозділами ОВС України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2003. 260 с.

95. Кіпер О. О. Процесуальна самостійність слідчого як гарантія всебічного, повного й неупередженого розслідування у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. 228 с.

96. Кіпер О. О. Щодо класифікації повноважень слідчого у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези Всеукраїнської наук.-практ. конф.* (Хмельницький, 03 берез. 2017 р). Хмельницький, 2017. С. 539-542. URL: http://nadpsu.edu.ua/images/nauka/naukovi_konferencii/arhiv/NADPSU_3_03_2017.pdf.

97. Кірпач І. С. Завдання слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. *Митна справа*. 2013. № 3 (87), ч. 2, кн. 1. С. 233.

98. Кириченко О. В. Категоріально-понятійний апарат у сфері оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської

безпеки. *European political and law discourse*. Vol. 2. Issue 2. 2015. P. 315-320. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2015_2_2_50 (дата звернення: 02.10.18).

99. Климчук М. П., Лисецький О. О. Слідчий як носій профілактичної функції у кримінальному провадженні. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування*: зб. тез наук.-практ. семінару (01 груд, 2017 р.) / [упоряд. А. Я. Хитра, Р. М. Шехавцов, Є. В. Пряхін, С. І. Марко]. Львів: ЛьвДУВС. С. 50-54.

100. Ключев О. М. Сутність та загальна характеристика профілактичної діяльності на місцевому рівні. *Форум права*: електрон. наук. фахове вид, 2006. № 2. 76-79.

101. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку: затв. резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 34/169 від 17 груд, 1979 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_282. (дата звернення: 02.10.18).

102. Кодекс України про адміністративні правопорушення: прийнятий 7 груд, 1984 р. № 8073-Х. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

103. Колеснік І. І. Особливості підготовки і проведення слідчого експерименту при розслідуванні злочинів проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Право. 2016. Вип. 22. С. 212-216.

104. Колодіна А. С. Принципи криміналістичної методики у діяльності з розслідування злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2016. 216 с.

105. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: підпис. 15 листоп. 2000 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789 (дата звернення: 02.10.2018).

106. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом: підпис. 8 листоп. 1990 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029 (дата звернення: 02.10.2018).

107. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: підпис. 4 листоп. 1950 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 02.10.18).

108. Конвенція про права дитини: прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН 20 листоп. 1989 р. *Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи* / [упоряд. Ю. К. Качуренко]. 2-ге вид. Київ, 1992. С. 123-141.

109. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведження і покарання: прийнято резолюцією 39/46 Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1984 р. *Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи* / [упоряд. Ю. К. Качуренко]. 2-ге вид. Київ, 1992. С. 92-108.

110. Коновалова В. О., Панов М. М. Інтуїція: поняття і роль у судочинстві. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 1 (16). С. 17-34.

111. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2008. 240 с.

112. Конституція України: прийнята 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

113. Концепція реформування кримінальної юстиції України: указ Президента України від 08 квіт. 2008 р. № 311/2008. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>.

114. Корнієнко М. В. Тертишник В. М. Доктринальні проблеми інституту негласних слідчих (розшукових) дій. *Верховенство права: Міжнарод. науч. журн.* 2016. № 4. С. 62-68.

115. Корнуков В. М. Теоретические и правовые основы положения личности в уголовном судопроизводстве: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Саратов, 1987. 415 с.

116. Коровайко О. І. Міжнародно-правові акти як джерела кримінального процесуального права України: теоретичний аспект та практична реалізація. *Право. UA*. 2016. № 3. С. 120-126.

117. Король В. В., Мельник В. М. Пізнавальна та посвідчувальна діяльність слідчого як структурні елементи кримінально-

процесуального доказування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2015. Вип. 33. Т. 2. С. 148-152.

118. Коруц У. З. Міжнародно-правовий захист права на справедливий судовий розгляд в практиці Європейського Суду з прав людини та правозастосовна практика України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2015. 229 с.

119. Красноокій О. Встановлення правопорушень при здійсненні нагляду за додержанням та застосуванням законів з питань прав громадян. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004. № 11. С. 63-68.

120. Крикливець Д. Є. Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2016. 321 с.

121. Криміналістика: учебник / под ред. Р. С. Белкина. [2-е изд., перераб. и доп.]. М.: НОРМА-ИНФА-М, 2005. 992 с.

122. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2341-14>

123. Кримінальний процес: підручник / [Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, В. П. Пшонка та ін.]; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки. Харків: Право, 2013. 824 с.

124. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17> (дата звернення: 19.04.2018).

125. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстініан, 2012. 1224 с.

126. Кримінально-процесуальний кодекс Азербайджанської республіки: Закон Республіки Азербайджан від 14 лип. 2000 р. № 907-IQ; із змін. і допов. станом на 01 трав. 2018 р. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30420280#pos=477;-78 (дата звернення: 21.11.18).

127. Кримінально-процесуальний кодекс Грузії: Закон Республіки Грузія від 9 жовт. 2009 р. № 1772-II. URL: http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/_-09_10_2009.pdf (дата звернення: 23.11.18).

128. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Білорусь: Закон Республіки Білорусь від 16 лип. 1999 р. № 295-3; із змін. і допов. станом на 17 лип. 2018 р. № 131-3). URL: <http://etalonline.by/PrintText.aspx?regnum=HK9900295> (дата звернення 20.11.18)

129. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Вірменія: Закон Республіки Вірменія від 1 лип. 1998 р. № ЗР-248; із змін. і допов. станом на 01 листоп. 2018 р. URL: <http://parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1450&lang=rus#> (Дата звернення 21.11.18).

130. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Узбекистан: Закон Республіки Узбекистан від 22 вересня 1994 року № 2013-XII (із змінами і доповненнями станом на 22.10.2018. Закон РУ-503). http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=889 (дата звернення: 22.11.18).

131. Кримінально-процесуальний кодекс України: наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. [6-те вид., перероб. та допов.]. Київ: Юрисконсульт; Юстініан, 2010. 896 с.

132. Кругова Н. В. Характеристика коммуникативной и удостоверительной деятельности как профессионально значимых компонентов психологической структуры труда следователя. *Вестник Тверского государственного университета*. 2009. № 4. С. 73-78.

133. Кутоманов Д. Є. Судовий контроль – гарантія забезпечення конституційних прав громадян на досудовому слідстві. *Проблеми законності: респ. міжвідом. наук. зб.* Харків, 2008. Вип. 98. С. 153-154.

134. Лазаренко С. А. Організаційна діяльність державного службовця – керівника як складова раціоналізації державного управління. *Актуальні проблеми державного управління*. 2009. № 2. С. 411-416. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2009_2_55

135. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции. М.: Юрид. лит., 1986. 160 с

136. Левендаренко О. О. Сторони обвинувачення та захисту в контексті реалізації принципу змагальності у стадії досудового розслідування. *Правничий часопис Донецького університету*.

2012. № 1 (27). URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=juu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=PREF=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Pchdu.

137. Линник О. В., Чекалюк В. А. Взаємодія прокурора та слідчого судді під час кримінального провадження. *Міжнародний юридичний вісник*: зб. наук. пр. Нац. ун-ту держ. податкової служби України. 2016. Вип. 1 (3). С. 52-57.

138. Лисецький О. О. Слідчий як суб'єкт кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 244 с.

139. Лисюк Ю. В. Слідчий суддя як гарант прав людини в досудовому провадженні. *Право та державне управління*. 2014. № 1-2 (14-15). С. 119-120.

140. Литвак О., Шумський П. Проблеми реформування органів прокуратури. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 1. С. 5-12.

141. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція. Дніпропетровськ: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2005. 231 с.

142. Лобойко Л. М. Стадії кримінального процесу: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 176 с.

143. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес: навч. посіб. Київ: ВАІТЕ, 2014. 280 с.

144. Лукаш С. С. Нормативно-правове забезпечення ефективності управлінської діяльності ОВС України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2002. 201 с.

145. Луньова О. С. Процесуальні повноваження поліцейських у кримінальному провадженні Англії та США. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 81-89.

146. Луцика В., Кордіяка Т. Повноваження прокурора, спрямовані на усунення порушень закону в ході досудового розслідування (за законодавством України та Польщі). *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3 (45). С. 87-94.

147. Малюга В. М. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами в системі методики розслідування злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2016. 289 с.

148. Маляренко В. Т., Вернидубов І. В. Прокурор у кримінальному судочинстві: деякі проблеми та шляхи їх вирішення. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 240 с.

149. Манаев Ю. В. К вопросу о понятии и сущности процессуальных решений следователя: *Проблемы применения правовых норм на предварительном следствии*: сб. науч. тр. / Высш. следств. шк. Волгоград, 1982. С. 73-81.

150. Манова Н. С. Становление института ведомственного руководства деятельностью следователя в российском уголовном процессе (уставы уголовного судопроизводства и действующее законодательство). *Вестник Волгоградского государственного университета*. Серия 5: Юриспруденция. 2015. № 1 (26). С. 34-39.

151. Марчук Н. Основні напрями участі прокурора в кримінальному провадженні на досудових стадіях. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2011. № 4. С. 57-62.

152. Мизулина Е. Б. Уголовный процесс: концепция самоограничения государства: автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. М., 1993. 32 с.

153. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних: утв. резолюцией 40/33 Генеральной Ассамблеи ООН от 29 ноября 1985 г. *Права людини і професійні стандарти для працівників міліції і пенітенціарних установ в документах міжнародних організацій*. Амстердам-Київ, 1996. С. 83-99.

154. Мирошниченко Т. М. Окремі аспекти правового регулювання оцінки доказів у кримінальному провадженні України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2014. Вип. 29, т. 2. С. 181-185.

155. Михайленко А. Р. Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан: науч-практ. пособ. Киев: Юрінком Інтер, 1999. 448 с.

156. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: прийнято резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 груд. 1966 р. *Права людини. Міжнародні договори України*,

декларації, документи / [упоряд. Ю. К. Качуренко]. 2-ге вид. Київ, 1992. С. 36-58.

157. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: прийнято резолюцією 2200 А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 груд. 1966 р. *Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи* / [упоряд. Ю. К. Качуренко]. 2-ге вид. Київ, 1992. С. 24-36.

158. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила): прийняті 29 листоп. 1985 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_211. (дата звернення 02.10.18).

159. Мінімальні стандартні правила поведження з в'язнями: прийняті 30 серп. 1955 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_212 (дата звернення: 02.10.18)

160. Назаров А. Д. Следственные и судебные ошибки и уголовно-процессуальный механизм их устранения: концептуальные основы: дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. СПб., 2017. 745 с.

161. Назаров В. В., Омельяненко Г. М. Кримінальний процес України: навч. посіб. [2-ге вид., допов. і перероб.]. Київ: Атіка, 2008. 584 с.

162. Насонова И. А., Моругина Н. А. Роль руководителя следственного органа при осуществлении функции руководства процессуальной деятельностью следователя при расследовании преступлений. *Вестник Воронежского института МВД России*. 2008. № 3. *КиберЛенинка*: [сайт]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-rukovoditelya-sledstvennogo-organa-pri-osuschestvlenii-funktsii-rukovodstva-protseessualnoy-deyatelnostyu-sledovatelya-pri>

163. Нестеренко О. С. Правовий статус керівника органу досудового розслідування. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 127. С. 129-136.

164. Нікуліна А. Г. Адміністративно-правовий статус органів досудового розслідування національної поліції України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2017. 241 с.

165. Ніццький договір: підпис. 26 лют. 2001 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_261 (дата звернення 02.05.2019).

166. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. 2-ге вид., виправл. Київ: Аконіт, 2007. Т. 2. К – П. 928 с.

167. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. 2-ге вид., виправл. Київ: Аконіт, 2007. Т. 3. П – Я. 864 с.

168. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений. [4-е изд., доп.]. М.: Азбуковник, 1999. 944 с.

169. Оперативно-розшукова діяльність та додержання державної таємниці в країнах СНД: зб. законів про оперативно-розшукову діяльність та державну таємницю / [уклад.: О. В. Кириченко, І. М. Зубач, О. В. Новіков, А. В. Білий]. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 305 с.

170. Основні положення щодо ролі адвокатів: прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам від 01 серп. 1990 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_835. (дата звернення 02.10.2018).

171. Основні принципи застосування сили й вогнепальної зброї посадовими особами по підтриманню правопорядку: прийняті резолюцією VIII Конгресу ООН по попередженню злочинності та поводженню з правопорушниками від 7 верес. 1990 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_334 (дата звернення: 31.10.2018).

172. Основні принципи поводження з в'язнями: прийняті резолюцією 45/111 Генеральної Асамблеї ООН від 14 груд. 1990 р. *Права людини в Україні*: інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини. Київ – Харків, 1994. Вип. 7. С. 84-86.

173. Основні принципи, що стосуються ролі юристів: прийняті резолюцією VIII Конгресу ООН по попередженню злочинності та поводженню з правопорушниками від 07 верес. 1990 р. *Верховна*

Рада України: [сайт]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_313. (дата звернення 02.10.18).

174. Особливості планування діяльності оперативних підрозділів податкової міліції. URL: https://studopedia.com.ua/1_54887_osoblivosti-planuvannya-diialnosti-operativnih-pidrozdiliv-podatkovoimilitsii.html. (дата звернення 02.10.18).

175. Охріменко С. С. Гарантії правового захисту процесуальної самостійності та незалежності слідчого: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2007. 231 с.

176. Охріменко С., Охріменко І. Теоретико-правова характеристика втручання в процесуальну діяльність слідчого. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 3. С. 134-139.

177. Парасюк В. М. Філософські аспекти процесуальної діяльності слідчого: монографія. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2009. 240 с.

178. Паризька хартія для нової Європи: прийнято резолюцією 45/859 Генеральної Асамблеї ООН від 21 листоп. 1990 р. *Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / [упоряд. Ю. К. Качуренко]*. 2-е вид. Київ, 1992. С. 192-197.

179. Пасько О. М. Концептуалізація функцій слідчої діяльності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 1. С. 55-58.

180. Письменний Д. П. Удосконалення кримінального процесуального законодавства України: стан і перспективи. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 38-47.

181. Пишньов Д. І. Процесуальні питання щодо розроблення законодавчих актів зі створення Слідчого комітету. *Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності*: тези доп. та повідомл. наук.-практ. конф. (Київ, 3 квіт. 2009 р.). Київ, 2009. С. 320-322.

182. План заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року: затв. розпорядж. Кабінету Міністрів України від 23 лист. 2015 р. № 1393-р.; із змін., внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 01 трав. 2017 р. № 322. *Урядовий портал*: [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/248740679>.

183. Погорецький М. А. Поняття кримінально-процесуальних гарантій. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Право. 2014. № 2 (10). С. 1-23. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14pмаkph.pdf>(дата звернення: 18.03.2019).

184. Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України: затв. наказом МВС України від 06 черв. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17> (дата звернення: 18.03.2019).

185. Пономаренко А. В. Особливості застосування запобіжних заходів за новим КПК України. *Наука і правоохоронна*. 2013. № 2 (20). С. 160-165.

186. Пономаренко А. В. Процесуальні повноваження слідчих у кримінальному провадженні: проблеми реалізації. *Наука і правоохоронна*. 2018. № 3 (41). С. 205-212.

187. Пономаренко А. В., Гаврилук Л. В. Окремі питання удосконалення діяльності слідчих підрозділів національної поліції України. International scientific and practical conference «Legal practice in EU countries and Ukraine at the modern stage» (January 25-26, 2019, Romania). 2019. С. 555-558.

188. Попелюшко В. О. Слідчий суддя у кримінальному провадженні. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Право. 2014. № 1 (9). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14pvoukp.pdf>.

189. Попов Ю. Ю. Прецедентне право у контексті загальнообов'язковості судових рішень та українські перспективи. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2010. № 3. С. 351-363. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-3/10pjjtur.pdf> (дата звернення: 04.10.18).

190. Попов Ю. Ю. Рішення Європейського суду з прав людини як переконливий прецедент: досвід Англії та України. *Підприємництво господарство і право*. 2010. № 11. С. 49-52. URL: http://popov-yuyu.narod.ru/28_ECHR_case-law.htm. (дата звернення 03.10.18).

191. Попович О. В. Процесуальне керівництво прокурора у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2015. 229 с.

192. Правила Организации Объединенных Наций, касающиеся защиты несовершеннолетних, лишенных свободы: утв. резолюцией 45/113 Генеральной Ассамблеи ООН от 14 декабря 1990 г. *Права людини і професійні стандарти для працівників міліції і пенітенціарних установ в документах міжнародних організацій*. Амстердам-Київ, 1996.С. 99-109.

193. Принципи медичної етики, які стосуються ролі працівників охорони здоров'я, особливо лікарів, у захисті ув'язнених або затриманих осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: прийняті резолюцією 37/194 Генеральної Асамблеї ООН від 18 груд. 1982 р. *Права людини в Україні: інформаційно-аналітичний бюлетень Українсько-Американського Бюро захисту прав людини*. Київ – Харків, 1994. Вип. 7. С. 87-90.

194. Про визнання такими, що втратили чинність деяких актів Кабінету Міністрів України: постан. Кабінету Міністрів України від 21 берез. 2012 р. № 218. *Офіційний вісник України*. 2012. № 22. Ст. 838.

195. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3477-IV. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення: 03.10.18).

196. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: проект Закону України реєстр. № 7279-д від 20 квіт. 2018 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63928 (дата звернення: 12.04.2018).

197. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування: Закон України від 16 листоп.

2017 р. № 2213-VIII; із змінами, внесеними згідно із Законом № 2469-VIII від 21 черв. 2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 49-50. Ст. 444. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2213-19>

198. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1401-VIII. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#n99>.

199. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рекомендацій Європейського Союзу з виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно уточнення підслідності органів досудового розслідування: Закон України від 10 листоп. 2015 р. № 771-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 49-50. Ст. 465.

200. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення механізмів забезпечення завдань кримінального провадження: Закон України від 16 берез. 2017 р. № 1950-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 17. Ст. 204.

201. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України у зв'язку з ратифікацією Третього додаткового протоколу та Четвертого додаткового протоколу до Європейської конвенції про видачу правопорушників: Закон України від 2 жовт. 2018 р. № 2577-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 46. Ст. 370.

202. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування: Закон України від 18 верес. 2018 р. № 2548-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 45. Ст. 364.

203. Про внесення зміни до статті 149 Кримінального кодексу України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами: Закон України від 6 верес. 2018 р. № 2539-VIII. *Офіційний вісник України*. 2018. № 79. Ст. 2628.

204. Про грошове забезпечення поліцейських Національної поліції: постан. Кабінету Міністрів України від 11 листоп. 2015 р. № 988. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/988-2015-%D0%BF>

205. Про грошове забезпечення поліцейських, відряджених до державних органів, установ та організацій: постан. Кабінету Міністрів України від 4 листоп. 2015 р. № 910. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/910-2015-%D0%BF>

206. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листоп. 2015 р. № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 6. Ст. 55.

207. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.

208. Про державну таємницю: Закон України від 21 січ. 1994 р. № 3855-XI. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93.

209. Про деякі особливості грошового забезпечення та заробітної плати поліцейських та працівників Національної поліції: постан. Кабінету Міністрів України від 7 квіт. 2015 р. № 260. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/260-2015-%D0%BF>

210. Про деякі питання виплати грошової винагороди поліцейським та працівникам Головного слідчого управління Національної поліції України: наказ МВС України від 15 лип. 2016 р. № 672. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z1109-16>

211. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення: постан. Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовт. 2014 р. № 11. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0011740-14> (дата звернення 30.10.2018).

212. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод

та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05 квіт. 2013 р. № 223-559/0/4-13/. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0558740-13>.

213. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15 берез. 2018 р. № 2337-VIII. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2337-19>

214. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3782-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 51.

215. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: постан. Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19 груд. 2014 р. № 13. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0013740-14> (дата звернення 30.10.2018).

216. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: постан. Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19 груд. 2014 р. № 13. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0013740-14> (дата звернення: 31.10.2018).

217. Про затвердження Змін до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: наказ Служби безпеки України від 21 трав. 2018 р. № 842. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0>.

218. Про затвердження змін до Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генеральної прокуратури України від 31 січ. 2019 р. № 16; зареєстр. у Міністерстві юстиції України 21 лют. 2019 р. за № 179/33150. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0179-19>

219. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним

правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07 лип. 2017 р. № 575. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>

220. Про затвердження Інструкції з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів: наказ МВС України, Міністерства юстиції України, Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної судової адміністрації України, Генеральної прокуратури України від 26 трав. 2015 р. № 613/785/5/30/29/67/68. *Офіційний вісник України*. 2015. № 49. Ст. 1589.

221. Про затвердження Інструкції з організації обліку та руху кримінальних проваджень в органах досудового розслідування Національної поліції України: наказ МВС України від 14 квіт. 2016 р. № 296. *Офіційний вісник України*. 2016. № 52. Ст. 1843.

222. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 17 лип. 2017 р. № 591. *Офіційний вісник України*. 2017. № 73. Ст. 2254.

223. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: наказ МВС України від 16 лют. 2018 р. № 111. *Офіційний вісник України*. 2018. № 31. Ст. 1098.

224. Про затвердження Інструкції зі складання звітності про роботу слідчих: наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, Служби безпеки України, Міністерства фінансів України, Національного антикорупційного бюро України від 24 жовт. 2017 р. № 298/875/593/866/200-О. *Офіційний вісник України*. 2018. № 1. Ст. 22.

225. Про затвердження Інструкції про заходи щодо дотримання вимог законодавства при затриманні без ухвали слідчого судді, суду осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, та обранні стосовно підозрюваних запобіжного заходу – тримання під вартою під час

досудового розслідування: наказ МВС України та Міністерства юстиції України від 01 жовт. 2018 р. № 806/3105/5. *Офіційний вісник України*. 2018. № 88. Ст. 2937.

226. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 лист. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

227. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 06 лист. 2015 р. № 1377. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15>.

228. Про затвердження Інструкції про порядок виконання органами Національної поліції ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту: наказ МВС України 13 лип. 2016 р. № 654. *Офіційний вісник України*. 2016. № 65. Ст. 2211.

229. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: наказ Національної поліції України від 03 листоп. 2015 р. № 1339. *Офіційний вісник України*. 2015. № 92. Ст. 3148.

230. Про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: наказ МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України від 26 серп. 2014 р. № 872/88/537. *Офіційний вісник України*. 2014. № 67. Ст. 1886.

231. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: указ Президента України від 25 серп. 2015 р. № 501/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 69. Ст. 2257.

232. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: постан. Кабінету Міністрів України від 6 трав. 2000 р. № 770; в ред. постан. Кабінету Міністрів України від 16 трав. 2018 р. № 390. *Офіційний вісник України*. 2000. № 19. Ст. 789. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/390-2018-%D0%BF> (дата звернення; 05.09.2018)

233. Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади: постан. Кабінету Міністрів України від 28 груд. 1992 р. № 731; в ред. від 01 квіт. 2018 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-92п> (дата звернення 05.09.2018).

234. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: постан. Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 878; із змін., внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 47 від 27 січ. 2016 р., № 663 від 30 серп. 2017 р. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 207 (06 листопада). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#n10>

235. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: постан. Кабінету Міністрів України від 4 жовт. 2006 р. № 1383. *Офіційний вісник України*. 2006. № 40. Ст. 2687.

236. Про затвердження Положення про Національну поліцію: постан. Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 877; із змін., внесеними згідно з постан. Кабінету Міністрів України № 496 від 12 лип. 2017 р. *Урядовий кур'єр*. 2015. № 207 (06 листопада). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248607704>

237. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генеральної прокуратури України від 06 квіт. 2016 р. № 139; із змін., внесеними згідно з наказом Генеральної прокуратури від 22 трав. 2017 р. № 147. *Офіційний вісник України*. 2016. № 46. Ст. 1674. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16>

238. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 08 лют. 2019 р. № 100. *Офіційний вісник України*. 2019. № 26. Ст. 939.

239. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини: наказ МВС України, МОЗ, Генеральної прокуратури України від 29 верес. 2017 р. № 807/1193/279. *Офіційний вісник України*. 2017. № 95. Ст. 2909.

240. Про затвердження Порядку взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів: наказ Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Генеральної прокуратури України, МВС України, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, Міністерства фінансів України від 20 жовт. 2017 р. № 115/197-о/297/586/869/857. *Офіційний вісник України*. 2017. № 89. Ст. 2740.

241. Про затвердження Порядку внесення коштів на спеціальний рахунок у разі застосування застави як запобіжного заходу: постан. Кабінету Міністрів України від 11 січ. 2012 р. № 15; в ред. постан. Кабінету Міністрів України від 18 січ. 2012 р. № 27; із змін., внесеними постан. Кабінету Міністрів України від 22 берез. 2017 р. № 162. *Офіційний вісник України*. 2012. № 4. Ст. 151. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2012-%D0%BF/paran30>

242. Про затвердження Порядку дій органів (підрозділів) Національної поліції в разі виявлення осіб, транспортних засобів і документів, відомості щодо яких містяться в банках даних інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерполу: наказ МВС України від 02 жовт. 2018 р. № 808. *Офіційний вісник України*. 2018. № 89. Ст. 2962.

243. Про затвердження Порядку застосування електронних засобів контролю: наказ МВС України від 08 черв. 2017 р. № 480. *Офіційний вісник України*. 2017. № 64. Ст. 1930.

244. Про затвердження Порядку спільних дій Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України під час проведення огляду місця пожежі, виявлення, припинення, попередження та розслідування кримінальних правопорушень та інших подій, пов'язаних з пожежами: наказ МВС України від 24 лип. 2017 р. № 621. *Офіційний вісник України*. 2017. № 72. Ст. 2216.

245. Про заходи щодо подальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян: указ Президента України від 18 лют. 2002 р. № 143/2002; із змін., внесеними згідно з указом Президента № 1227/2003 від 29 жовт. 2003 р. та від 30 груд. 2016 р. № 582/2016. *Офіційний вісник України*. 2002. № 8. Ст. 331. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143/2002>

246. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: постан. Кабінету Міністрів України від 31 трав. 2006 р. № 784. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/784-2006-%D0%BF>. (дата звернення 03.10.18).

247. Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції: Закон України від 12 серп. 2014 р. № 1632-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 39. Ст. 2009; 2015. № 10. Ст. 61; 2017. № 7-8. Ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1632-18>

248. Про зупинення дії Постанови Кабінету Міністрів України № 1383: указ Президента України від 04 жовт. 2006 р. № 909/2006. *Офіційний вісник України*. 2006. № 44. Ст. 2944.

249. Про Концепцію забезпечення захисту законних прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів»: указ Президента України від 28 груд. 2004 р. № 1560/2004. *Офіційний вісник України*. 2005. № 52, ч. 1. Ст. 3435.

250. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 черв. 2004 р. № 1906-IV. *Офіційний вісник України*. 2004. № 35. Ст. 2317.

251. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII. *ЛІГА: ЗАКОН*: [сайт]. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T141698.html. (дата звернення 06.09.2018).

252. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.

253. Про незалежність судової влади: постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 черв. 2007 р. № 8. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07>.

254. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

255. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: постан. Кабінету Міністрів України від 10 верес. 2014 р. № 442. *Офіційний вісник України*. 2014. № 74. Ст. 2105.

256. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.

257. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: наказ МВС України від 06 лип. 2017 р. № 570. *Офіційний вісник України*. 2017. № 72. Ст. 2212.

258. Про організацію діяльності органів прокуратури з питань ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, статистики та її аналізу: наказ Генеральної прокуратури України від 16 жовт. 2015 р. № 275. *ЛІГА: ЗАКОН*: [сайт]. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GP15016.html.

259. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3352-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 360.

260. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду діяльність: Закон України від 1 груд. 1994 р.

№ 266/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 1. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/266/94-%D0%B2%D1%80>

261. Про практику вирішення слідчими суддями питань, пов'язаних із слідчими (розшуковими) діями: узагальнення судової практики Вищого спеціалізованого суду України від 03 черв. 2016 р. URL: http://sc.gov.ua/ua/uzagalnennja_sudovoji_praktiki.html (дата звернення 31.10.2018).

262. Про проведення експерименту з упровадження нових форм і методів роботи в окремих відділах поліції головних управлінь Національної поліції в Запорізькій, Львівській, Одеській, Полтавській, Сумській, Харківській та Хмельницькій областях: наказ Національної поліції України від 10 квіт. 2017 р. № 337.

263. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовт. 2011 р. № 1697-18. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/ed20171229>.

264. Про ратифікацію Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1959 рік, та Додаткового протоколу 1978 року до Конвенції: Закон України від 16 січ. 1998 р. № 44/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 23. Ст. 130.

265. Про ратифікацію Європейської конвенції про видачу правопорушників, Додаткового протоколу та Другого додаткового протоколу до Конвенції: Закон України від 16 січ. 1998 р. № 43/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 23. Ст. 129.

266. Про ратифікацію Європейської конвенції про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню: Закон України від 24 січ. 1997 р. № 33/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 11. Ст. 94.

267. Про реалізацію окремих положень Дисциплінарного статуту Національної поліції України: наказ МВС України від 07 листоп. 2018 р. № 893. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1355-18#n17>

268. Про реалізацію окремих положень Кримінального процесуального кодексу України: постан. Кабінету Міністрів України від 19 листоп. 2012 р. № 1104; в ред. постан. Кабінету Міністрів України

від 9 листоп. 2016 р. № 795. *Офіційний вісник України*. 2012. № 91. Ст. 3697. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF/paran94>

269. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: указ Президента України від 08 квіт. 2008 р. № 311. *Офіційний вісник України*. 2008. № 27. Ст. 838.

270. Про систему досудового слідства України та статус слідчих: проект Закону України № 1187 від 02 груд. 2014 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52626.

271. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

272. Про судову експертизу: Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12/ed20190101>

273. Про узагальнення судової практики щодо розгляду слідчими суддею клопотань про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії: постан. Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07 лют. 2014 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0003740-14> (дата звернення 31.10.2018).

274. Проблеми застосування положень Кримінального процесуального кодексу України щодо окремих слідчих (розшукових) дій та заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема, обшуку та тимчасового доступу до речей і документів. *Закон і Бізнес*: [сайт]. URL: http://zib.com.ua/ua/41323-problemi_zastosuvannya_polozhen_kriminalnogo_procesualnogo_k.html.

275. Прокурор: керує? координує? наглядає? розслідує?: звіт за результатами дослідження «Роль прокурора на досудовій стадії кримінального процесу» / [Ю. Белоусов, В. Венгер, В. Мітько, А. Орлеан, В. Сущенко, В. Яворська]; за заг. ред. Ю. Белоусова. Київ: СТ-Друк, 2017. 268 с.

276. Прокурорський надзор в РФ: учебник / под ред. А. А. Чувилева. М.: Юрист, 1999. 400 с.

277. Протченко С. М. Сутність та види юридичних гарантій, які передбачені для працівників органів внутрішніх справ. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. № 42. С. 294-300.

278. Пряхін Є. В. Слідча тактика: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 116 с.

279. Рева А. Функції слідчого у кримінальному провадженні: теоретико-правовий аналіз. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 139-146.

280. Резолюція (78) 8 Комітету міністрів про юридичну допомогу та консультації: прийнята від 02 берез. 1978 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_132. (дата звернення: 02.10.18).

281. Рекомендація № 6 R (87)18 Комітету Міністрів Ради Європи стосовно спрощення кримінального правосуддя: прийнята Комітетом Міністрів 17 верес. 1987 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_339?lang=uk (дата звернення: 19.12.18).

282. Рекомендація R (81) 7 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя: прийнята 14 трав. 1981 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_133. (дата звернення: 02.10.18).

283. Рекомендація R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи стосовно спрощення кримінального правосуддя: прийнята Комітетом Міністрів 17 верес. 1987 р. *Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства*. Київ, 2015. С. 394-401. URL: https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/EU_Standarts_book_web-1.pdf (дата звернення 31.10.2018).

284. Римарчук О. Прокурорський нагляд за діяльністю органу дізнання у стадії порушення кримінальної справи. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 9. С. 166-170.

285. Рішення Ради ЄС № 2009/371/ПВС про створення Європейського поліцейського відомства (Європол): прийнято 06 квіт. 2009 р., м. Люксембург. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a78 (дата звернення: 02.05.19)

286. Рогатинська Н. Деякі особливості проведення слідчого експерименту у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 2. С. 149-154.

287. Рогатинська Н. З. Використання та фіксування науково-технічних засобів у розшуковій діяльності слідчого. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Право. 2017. Вип. 24. С. 133-135.

288. Рогатинська Н. З. Слідча етика: постановка та дослідження проблеми в Україні: Науковий вісник Ужгородського національного університету. Вип. 22, ч. 1, т. 3. 2013. С. 103-106. URL: <http://library.tneu.edu.ua/index.php/uk/component/content/article/62-resursy-biblioteku/pratsi-vykladachiv-tneu/r/725-2012-01-26-13-00-34> (дата звернення: 21.02.2019).

289. Рогатюк І. В. Теоретичні, правові та праксеологічні основи кримінальної процесуальної діяльності прокурора у досудовому розслідуванні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 604 с.

290. Ромашок В. В. Процесуальні рішення слідчого та правові засоби забезпечення їх об'єктивності й виконання. *Засади кримінального судочинства та їх реалізація в законотворчій і правозастосовній діяльності*: матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 3 квіт. 2009 р). Київ, 2009. С. 352-354.

291. Рудов Д. Н., Капустина И. Ю. Планирование в деятельности следователей линейных подразделений на транспорте МВД России. ОВД. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/planirovanie-v-deyatelnosti-sledovateley-lineynyh-podrazdeleniy-na-transporte-mvd-rossii/viewer> (дата обращения: 14.03.2019).

292. Рытькова В. Ю. Правовое регулирование процессуального статуса следователя в уголовном судопроизводстве России: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. М., 2007. 197 с.

293. Савицкий В. М. Государственное обвинение в суде. М.: Наука, 1971. 343 с.

294. Савицкий В. М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. М.: Наука, 1975. 383 с.
295. Сакал В. М. Правовий статус керівника органу досудового розслідування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2 (10). С. 182-192.
296. Сисов С. О. Процесуальний статус керівника органу досудового розслідування. URL: http://univd.edu.ua/general/publishing/konf/21_11_2018/pdf/84.pdf. (дата звернення: 15.02.2019).
297. Сисоєнко Г. І., Самодін А. В. Підрозділи національного антикорупційного бюро України як орган досудового розслідування. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8, № 2. С. 120-126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2015_8_2_21.
298. Сичов С. О., Южно О. О. Окремі аспекти правового статусу керівника органу досудового розслідування при застосуванні чинного Кримінального процесуального кодексу України. *Право і безпека*. 2013. № 2 (49). С. 145-151.
299. Сіроштан Ю. В. Характеристика адміністративної діяльності патрульних служб поліції Великобританії, Канади, США та Франції. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 1. С. 37-40.
300. Слинько С. В. Механизм реализации процессуального статуса субъектов уголовно-процессуальной деятельности: монография. Харьков: Основа, 2005. 254 с.
301. Словарь иностранных слов / под ред. И. В. Лехина и Ф. Н. Петрова. М.: Изд-во иностр. и нац. словарей, 1955. 854 с.
302. Смирнов М. Правова природа та особливості нагляду прокурора у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 4. С. 108-112.
303. Солдатенко О. А. Досудове слідство в Україні: становлення та перспективи розвитку: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2006. 239 с.
304. Соловьев А. Б. Получение и использование доказательств на предварительном следствии: монография. М.: Юрлитинформ, 2012. 250 с.
305. Сорока С. О., Римарчук Г. С. Взаємодія слідчого із співробітниками інших підрозділів під час досудового розслідування.

Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2015. № 825. С. 347-354. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_825_59

306. Специфика следственной деятельности и ее психологическая структура. *Studies.In.Ua*: [сайт]. URL: <http://studies.in.ua/ru/osnovasledstvennoy-deyatelnosti-shpargalki/3546-specifika-sledstvennoy-deyatelnosti-i-ee-psihologicheskaya-struktura.html>.

307. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за результатами пілотного моніторингу застосування нового Кримінального процесуального кодексу України судами м. Києва. Київ: Арт-Дизайн, 2015. 132 с.

308. Справа «Белоусов проти України» (Заява № 4497/07): рішення Європейського суду з прав людини від 7 листоп. 2013 р., м. Страсбург. *Офіційний вісник України*. 2014. № 53. Ст. 1438.

309. Справа «Іззетов проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 15 верес. 2011 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_870.

310. Справа «Карабет та інші проти України» (Заяви №№ 38906/07 і 52025/07): рішення Європейського Суду з прав людини від 17 січ. 2013 р., м. Страсбург. *Офіційний вісник України*. 2018. № 66. Ст. 2246.

311. Справа «Кучерук проти України» (Заява № 2570/04): рішення Європейського суду з прав людини від 6 верес. 2007 р., м. Страсбург. *Офіційний вісник України*. 2012. № 81. Ст. 3299.

312. Справа «Тесленко проти України» (Заява № 55528/08): рішення Європейського суду з прав людини від 20 груд. 2011 р., м. Страсбург. *Офіційний вісник України*. 2012. № 70. Ст. 2859.

313. Справа «Тодоров проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 12 січ. 2012 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_806.

314. Справа «Юртаев проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 31 січ. 2006 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_076.

315. Справа «Яременко проти України» (Заява № 32092/02): рішення Європейського суду з прав людини від 12 черв. 2008 р., м. Страсбург. *Офіційний вісник України*. 2009. № 2. Ст. 74.

316. Справа за конституційним зверненням громадянина Кузьменка Віталія Борисовича щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 364 Кримінального кодексу України (справа щодо застосування кваліфікуючої ознаки «працівник правоохоронного органу» до працівника державної виконавчої служби) (Справа № 1-13/2012): рішення Конституційного суду України від 18 квіт. 2012 р. № 10-рп/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 33. Ст. 1234.

317. Справа за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води): рішення Конституційного Суду України від 25 груд. 1997 р. № 9-зп. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#n54>.

318. Справа за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа № 1-10/2012 про рівність сторін судового процесу): рішення Конституційного суду України від 12 квіт. 2012 р. № 9-рп/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 32. Ст. 1202.

319. Справа за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України (Справа № 1-22/2018 (762/17)): рішення Конституційного Суду України від 24 квіт. 2018 р. № 3-р/18. *Офіційний вісник України*. 2018. № 41. Ст. 1459. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-18>. (дата звернення: 06.08.2018).

320. Справа за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу): рішення

Конституційного Суду України від 1 черв. 2016 р. № 2-рп/2016. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16> (дата звернення 21.08.2018).

321. Справа за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини третьої статті 315 Кримінального процесуального кодексу України. (Справа № 1-28/2017): рішення Конституційного суду України від 23 листоп. 2017 р. № 1-р/2017. *Офіційний вісник України*. 2017. № 98. Ст. 3001.

322. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду: прийняті 26 черв. 1945 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_010/page (дата звернення 23.08.2018).

323. Степанова В. Г. Организационно-правовые начала применения мер безопасности участников уголовного судопроизводства. *Вестник Восточно-Сибирского института МВД России*. 2017. № 3 (82). С. 78-84.

324. Столяренко А. М. Прикладная юридическая психология: учеб. пособ. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. 674 с.

325. Сторчоус О. В. Роз'яснення щодо особливостей проведення досудового розслідування за новим кримінально-процесуальним кодексом (частина 1). *Правозастосування в лісовому господарстві України*: [сайт]. URL: http://lespravo.com.ua/art/47-ROZ'YaSNENNYa_schodo_osoblivostey_provedennya_dosudovogo_rozsliduvannya_zanovim_krimin/.

326. Стратегія розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року. *Єдиний портал органів системи МВС України*: [сайт]. URL: https://mvs.gov.ua/ua/pages/strategiya_2020.htm (дата звернення: 06.03.2019).

327. Студеникина М. С. Государственный контроль в сфере управления. М.: Юрид. лит., 1974. 157 с.

328. Судовий контроль у кримінальному провадженні: навч. посіб. для підгот. до заліку / [О. В. Капліна, М. О. Карпенко, В. І. Маринів та ін.]. Харків: Право, 2015. 88 с.

329. Сухонос В., Звірко О. Мистецтво обвинувальної промови прокурора. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 3 (27). С. 38-42.

330. Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС): монографія. Київ; Донецьк: Промінь, 2012. 640 с.

331. Татаров О. Ю. Окремі проблеми при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 69-77.

332. Татаров О. Ю., Чернявський С. С. Досвід Грузії щодо реалізації нового кримінального процесуального законодавства в діяльності органів внутрішніх справ. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 390-400.

333. Теория доказательств в советском уголовном процессе / под ред. Н. В. Жогина. М.: Юрид. лит., 1973. 736 с.

334. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. [15-те вид., допов. і перероб.]. Київ: Правова єдність, 2018. 854 с.

335. Толочко О. Правова природа процесуального керівництва прокурором досудовим розслідуванням. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 2. С. 60-64.

336. Уваров В. Г. Міжнародно-правові стандарти у кримінальному процесі України: монографія. Харків: НікаНова, 2014. 421 с.

337. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики: принят 14 июля 2000 г. № 907-ІQ. *Юрист – Параграф Online*: [сайт]. URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30420280&doc_id2=30420280#activate_doc=2&pos=17;-296&pos2=1753;-216 (дата обращения: 02.03.2019).

338. Уголовно-процессуальный кодекс Латвийской Республики: принятый Сеймом 21 апреля 2005 г.; с изм., внесенными по состоянию на 28 сентября 2005 г. *Законы Латвии по русски*: [сайт]. URL: http://www.pravo.lv/likumi/29_upz.html

339. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь: Закон Республики Беларусь от 16 июля 1999 г. № 295-3; с изм. и доп.

по сост. на 18 июля 2017 г. *Кодексы Республики Беларусь*: [сайт]. URL: <http://kodeksy.by/ugolovno-processualnuu-kodeks>.

340. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь: принят 24 июня 1999 г. № 295-З. *Эталон Online*: [сайт]. URL: <http://etalonline.by/?type=text®num=НК9900295> (дата обращения: 26.03.2019).

341. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан от 04 июля 2014 г. № 231-V; с изм. и доп. по состоянию на 12 июля 2018 г. *Юрист – Параграф Online*: [сайт]. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852#pos=4;-260 (дата звернення: 19.11.18).

342. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова: Закон Республики Молдова 14 марта 2003 г. № 122-XV; с изм. и доп. по сост. на 03 июля 2018 г. URL: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=2&id=350171>.

343. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации: приня 18 декабря 2001 р. № 174-ФЗ; в ред. от 03 апреля 2017 г. *Консультант Плюс*: [сайт]. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/8b0654dc35046d15c3f9fd1a2cf30cd3269d2837 (дата обращения: 26.03.2019).

344. Уголовно-процессуальный кодекс УССР: утв. постанов. ВЦИК 13 сентября 1922 г., с изм. по 1 марта 1925 г. и прил. алф.-предм. указ. и табл. сроков. Харьков: Юрид. изд-во Наркомюста УССР, 1925. 50 с.

345. Уголовный кодекс Литовской Республики: утв. Законом Литовской Республики от 26 сентября 2000 г. № VIII-1968. *Юридическая Россия*: [сайт]. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1243877&subID=100107735,100107736>

346. Уголовный процесс: учебник для студ. вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / под ред. В. П. Божьева. [3-е изд., испр. и доп.]. М.: Спарк, 2002. 684 с.

347. Удалова Л. Д. Кримінальна процесуальна діяльність Національного антикорупційного бюро України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12, № 2. С. 154-160.

348. Узагальнені статистичні та аналітичні дані про діяльність органів прокуратури у 2018 році (відповідно до статті 6 Закону України «Про прокуратуру»). *Генеральна прокуратура України*: [сайт]. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/vlada.html?_m=publications&t=rec&id=248318 (дата звернення: 19.04.2019).

349. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: від 07 лют. 2014 р. *Верховна Рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14#n2> (дата звернення: 30.10.18).

350. Узунова О. В. Значення міжнародно-правових актів, як джерел права, для кримінально-процесуального законодавства України. *Вісник Запорізького національного університету*. 2009. № 2. С. 181-188.

351. Узунова О. В. Міжнародно-правові договори України як джерела кримінально-процесуального права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2008. 19 с.

352. Управління в системі Міністерства внутрішніх справ України в умовах реформування: монографія / [В. О. Криволапчук, Л. М. Доля, О. Г. Циганов, І. В. Бойко, Ю. С. Коллер]; за заг.ред. д-ра юрид. наук, проф. М. Г. Вербенського. К., Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД, 2017. 572 с.

353. Управління органами Національної поліції України: підручник / [О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, О. В. Джафарова та ін.; передм. В. В. Сокурєнка]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка; МВС України; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Стильна типографія, 2017. 580 с.

354. У Раді занепокоєні скороченням прокурорів на третину. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1822967-u-radi-zanepokoeyeni-skorochennyam-prokuroriv-na-tretinu> (дата звернення: 10.04.2019).

355. Устимов М. А. Судебный контроль на стадии предварительного расследования: автореф. дисс. ... канд. юрид наук: 12.00.09. Саранск, 1999. 26 с.

356. Ухвала Іллічівського міського суду Одеської області від 30 серп. 2016 р. у справі № 509/1718/16-к. *Єдиний державний*

реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/60012334>.

357. Ухвала слідчого судді Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 06 черв. 2018 р. (провадження № 1-кс/442/744/2018). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74490770>.

358. Ухвала слідчого судді Пустомитівського районного суду Львівської області від 26 квіт. 2018 р. (провадження № 1-кс/450/354/18). *Єдиний державний реєстр судових рішень*: [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73752438>

359. *Философский энциклопедический словарь* / гл. ред. Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. Н. Ковалёв, В. Г. Панов. М.: Сов. энцикл., 1983. 840 с.

360. *Філософський енциклопедичний словник* / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ. Київ: Абрикос, 2002. 751 с. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovnyk.pdf (дата звернення: 23.01.2019).

361. *Філософський енциклопедичний словник. Словопедія*: [сайт]. URL: <http://slovopectia.org.ua/104/53396/1083401.html> (дата звернення: 10.04.2019)

362. Холупенко Д. М. Сутність пізнавальної діяльності слідчого й прокурора в досудовому розслідуванні. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 3. С. 1-4.

363. Хазиков А. А. О некоторых проблемах совершенствования процессуального положения руководителя следственного органа. *Общество и право*. 2015. № 3 (53). С. 189-192.

364. Хитра О. Л. Взаємодія оперативних підрозділів та слідства у протидії наркозлочинам, вчинюваних із залученням неповнолітніх. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. Вип. 7. С. 242-247. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2011_7_61 (дата звернення: 19.02.2019).

365. *Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/435-15>

366. Цимбалістенко О. О. Організаційно-правові основи прокурорського нагляду за додержанням законів на початковому етапі досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2017. 262 с.

367. Чепурний О. О. Кримінально-процесуальні функції на стадії досудового розслідування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 16 с.

368. Черненко О. О. Превентивна діяльність слідчого: кримінологічний аналіз змісту та основних напрямків. *Права і суспільство*. 2016. № 2, ч. 2. С. 163-169.

369. Черней В. В. Перспективи подальшого реформування органів досудового розслідування в системі Національної поліції України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 3 (100). С. 5-18.

370. Чичиркін А. О. Поняття і суть взаємодії слідчого з працівниками експертних підрозділів. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 1 (23). С. 57-62.

371. Чорноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 17 с.

372. Чорноус Ю. М. Слідчі дії: поняття, сутність, напрями розвитку та удосконалення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 245 с.

373. Шаповал О. А. Повноваження слідчого судді у новому КПК України. *Асоціація суддів України*: [сайт]. URL: <http://uajudges.org.ua/wp-content/themes/>.

374. Шевченко О. І. Адміністративно-правовий статус слідчого в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 216 с.

375. Шило О. Г., Новожилов В. С. Міжнародне право в системі джерел кримінального процесуального права України. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 89-98.

376. Шингарьов Д. О. Забезпечення прав та законних інтересів осіб під час проведення допиту на стадії досудового розслідування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 20 с.

377. Шингарьов Д. О. Забезпечення прав та законних інтересів осіб під час проведення допиту на стадії досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 223 с.

378. Шопіна І. М. Щодо концептуальних підходів до визначення поняття правового регулювання. *Форум права*: електрон. наук. фахове вид., 2011. № 2. С. 1055-1061.

379. Щодо застосування норм закону про звільнення від кримінальної відповідальності (покарання) у зв'язку із закінченням строків давності: узагальнення судової практики Верховним Судом України від 11 листоп. 2015. *Дебет – Кредит: нормативні документи*: [сайт]. URL: <https://docs.dtkk.ua/list/1077.1.371> (дата звернення: 31.10.2018).

380. Элькинд П. С. Толкование и применение норм уголовно-процессуального права. М.: Юрид. лит., 1967. 192 с.

381. Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін.]. Київ: Укр. енцикл., 2001. Т. 3. К – М. 790 с.

382. Юхно О. О., Чича Р. П. Імплементация міжнародних стандартів у сфері кримінального судочинства у національне законодавство: лекція. Харків: ХНУВС, 2018. 48 с.

383. Яновська О. Г. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні судового контролю у кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 2 (27). С. 12-17.

384. Яновська О. Г. Інститут оскарження на стадії досудового розслідування. *Адвокат*. 2013. № 1. С. 10-13.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

НОТАТКИ

Наукове видання

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ
СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

Монографія

Верстка – Т. В. Мартиненко

Підписано до друку 09.01.2020 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Droid Serif. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 20,46. Тираж 300. Замовлення № 0919м-201.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
Телефони +38 (0552) 39 95 80,
+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.